

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X. 77

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1954:10

Finansdepartementet

FÖRSLAG TILL

LAG OM SPARBANKER M. M.

AVGIVET AV

1948 ÅRS SPARBANKSSAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1954

Statens offentliga utredningar 1954

Kronologisk förteckning

1. Svensk nannbok 1954. Statens Reproduktionsanstalt. 224 s. **Fi.**
2. Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för att främja de svenska musiklivets utveckling. Idun. 447 s. **E.**
3. Kollektivins. Victor Petterson. 116 s., 20 s. pl. **S.**
4. Moderskapsförsäkring m. m. Idun. 154 s. **S.**
5. Vården vid ungdomsvårdsskolorna. Victor Petterson. 138 s. **S.**
6. Ärvdabalk Norstedt. 257 s. **Ju.**
7. Nordisk passfrihet. Del III. Upphävande av all passkontroll vid gränserna mellan de nordiska länderna. Gernandt. 39 s. **U.**
8. Nordisk kontakt. Betänkande om utgivande av en nordisk parlamentarisk tidskriftspublikation. Gummesson. 14 s. **Ju.**
9. Betänkande angående instansordningen i vattenmål m. m. Gummesson. 90 s. **Ju.**
10. Förslag till lag om sparbanker m. m. Victor Petterson. 330 s. **Fi.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1954:10

Finansdepartementet

FÖRSLAG TILL

LAG OM SPARBANKER M. M.

AVGIVET AV

1948 ÅRS SPARBANKSSAKKUNNIGA

VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRI AKTIEBOLAG

STOCKHOLM 1954

STATION OF THE STATE OF NEW YORK

IN SENATE

FORN AFFAIRS

LAC OM SPARRANKER M.M.

1918

1918 THE SPARRANKER M.M.

PRINTED BY THE STATE OF NEW YORK

1918

Innehåll

Förkortningar	6
Skrivelse till chefen för finansdepartementet	7

LAGFÖRSLAG

Förslag till lag om sparbanker	9
Förslag till lag angående införande av nya lagen om sparbanker	55
Förslag till lag angående ändring i lagen den 18 september 1903 (nr 101) angående bankaktiebolags och sparbanks konkurs	57
Förslag till lag angående ändring i lagen den 15 juni 1934 (nr 300) om sparbankernas säkerhetskassa	58
Förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 14:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt	59
Förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 13 juli 1887 (nr 42) angående handelsregister, firma och prokura	60
Förslag till lag angående ändrad lydelse av 200 § lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag	60
Förslag till lag angående ändrad lydelse av 312 § lagen den 17 juni 1948 (nr 433) om försäkringsrörelse	61
Förslag till lag angående ändrad lydelse av 102 § lagen den 1 juni 1951 (nr 308) om ekonomiska föreningar	61

MOTIV

Inledning	62
Direktiven för utredningen m. m.	62
Nuvarande sparbankslagstiftning	63
Vissa allmänna uppgifter om sparbankerna	64
Översikt över de sakkunnigas förslag	65
1. Huvudmännens tillsättande	70
Om huvudmannaorganisationens uppgifter	70
Historisk översikt	70
Gällande regler för val av huvudmän	77
Framställda reformkrav	77
De sakkunnigas yttrande och förslag	86

2. Filial- och ombudsverksamhet	102
Begreppsbestämning	102
Historisk översikt	102
Gällande rätt	111
Framställda reformkrav	112
Lagstiftningen angående filial- och ombudsverksamhet vid vissa andra penninginrättningar	120
Statistiska uppgifter m. m.	124
Redogörelse för ett rättsfall rörande gränsdragningen mellan avdelningskontor och sparbankskommitté	127
De sakkunnigas yttrande och förslag	132
3. Checkräkning och "fri sektor"	146
Begreppsbestämning	146
Historisk översikt	146
De sakkunnigas yttrande och förslag	154
4. Inlåningsrätt	162
Historisk översikt	162
Gällande rätt	173
Lagstiftningen angående inlåningsrätten vid vissa andra penninginrättningar	175
De sakkunnigas yttrande och förslag	178
5. Kassareservskyldighet	198
Historisk översikt. Gällande rätt	198
Kassareservreglerna för affärsbanker och centralkassor för jordbrukskredit	199
De sakkunnigas yttrande och förslag	200
6. Tillsyn	206
Historisk översikt	206
Gällande rätt	210
Tillsynen över vissa andra penninginrättningar	215
Framställda reformförslag rörande sparbankstillsynen	219
De sakkunnigas yttrande och förslag	227
7. Detaljmotivering	244
Förslaget till lag om sparbanker	244
Inledande bestämmelser	244
Om sparbanks bildande	248
Om huvudmän	252
Om fonder och förlagslån samt om användning av vinsten	256
Om rörelsen	261
Om styrelse och firmateckning	275
Om bokföring och årsredovisning	284
Om revision	287
Om sammanträde med huvudmännen	290

Om talan mot styrelseledamot, ledamot av delegation enligt 46 § eller revisor	292
Om ändring av reglementet	294
Om talan å huvudmännens beslut	294
Om likvidation och upplösning	295
Om fusion mellan sparbanker så ock om annan sammanslagning mellan sparbanker eller mellan sparbank och annan penning- inrättning	299
Om tillsyn	304
Om registrering	306
Om klagan över tillsynsmyndighetens och registreringsmyndig- hetens beslut	307
Om skadestånd	307
Straffbestämmelser	310
Särskilda bestämmelser	311
Förslaget till lag angående införande av nya lagen om sparbanker	313
Förslaget till lag angående ändring i lagen den 18 september 1903 angående bankaktiebolags och sparbanks konkurs	315
Förslaget till lag angående ändring i lagen den 15 juni 1934 om spar- bankernas säkerhetskassa	316
Övriga lagförslag	316

S Ä R S K I L D A Y T T R A N D E N

Särskilt yttrande av herr Forsberg	317
Särskilt yttrande av herrar Sahlin och Westborg	318
Särskilt yttrande av herr Lagerkvist	329

Förkortningar

- SpL = lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker
SpLF = 1948 års sparbankssakkunnigas förslag till ny lag om sparbanker
BL = lagen den 22 juni 1911 (nr 74) om bankrörelse
BLF = 1949 års banklagssakkunnigas förslag till ny lag om bankrörelse
AL = lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag

*Till Herr Statsrådet och Chefen för
Kungl. Finansdepartementet*

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 juni 1948 tillkallade dåvarande t. f. chefen för finansdepartementet, statsrådet Quensel, den 14 september 1948 ledamoten av riksdagens första kammare, redaktören A. G. B. Andersson, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören O. M. I. Forsberg, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren J. H. Johnsson, sparbanksinspektören E. E. Lagerkvist, dåvarande borgmästaren K. E. Rosander, direktören i svenska sparbanksföreningen O. Sahlin samt direktören i Kronobergs läns sparbank E. Westborg med uppdrag att verkställa utredning angående sparbankernas organisation och verksamhet. Tillika uppdrogs åt Rosander att såsom ordförande leda utredningsmännens arbete.

Utredningsmännen antogo benämningen 1948 års sparbankssakkunniga.

Genom beslut den 11 april 1950 blev Rosander på egen begäran entledigad från uppdraget att vara ordförande för och ledamot av sparbankssakkunniga. Samtidigt härmed uppdrog Herr Statsrådet åt borgmästaren G. H. F. Strandell att vara ordförande för och ledamot av kommittén.

I anledning av en framställning från svenska sparbanksföreningen anbefallde Kungl. Maj:t de sakkunniga genom beslut den 19 december 1952 att jämväl verkställa en förutsättningslös utredning rörande sparbanks rätt att i skattehänseende göra avdrag för fondavsättning.

De sakkunnigas sekreterare ha varit, under tiden från den 3 oktober 1949 till den 18 juli 1951 nuvarande statssekreteraren O. Karleby, från sistnämnda dag till den 15 april 1952 nuvarande kammarrättsrådet B. G. M. Lagergren samt från den 15 maj 1952 e. o. hovrättsassessorn N. P. Westerlind.

De sakkunniga få härmed vördsamt överlämna sitt betänkande med förslag till lag om sparbanker m. m. jämte motivering. Vid betänkandet äro fogade särskilda yttranden av ledamöterna Forsberg, Lagerkvist, Sahlin och Westborg.

Av de sakkunnigas uppdrag kvarstår utredningen angående sparbanks rätt att göra avdrag för fondavsättning.

Stockholm den 15 maj 1954.

Gösta Strandell

Birger Andersson

Martin Forsberg

Harald Johnsson

Ernst Lagerkvist

Olof Sahlin

E. Westborg

/ *Peter Westerlind*

Förslag till lag om sparbanker

Härigenom förordnas som följer:

Inledande bestämmelser

1 §.

Med sparbank förstås i denna lag penninginrättning, som utan rätt för dess stiftare eller andra att njuta del i den vinst, som kan uppkomma å rörelsen, har till ändamål att befordra sparsamhet genom att i enlighet med de bestämmelser, som i denna lag meddelas, bedriva in- och utlåning av penningar och i samband därmed stående verksamhet.

2 §.

Ej må annan penninginrättning än sådan, som i 1 § sägs, samt postsparbanken i sin firma eller eljest vid beteckning av verksamheten använda ordet sparbank, ej heller som beteckning å inlåningsräkning begagna ordet sparbanksräkning.

3 §.

Sparbankerna skola, på sätt i denna lag sägs, stå under offentlig tillsyn av tillsynsmyndighet.

Hos registreringsmyndighet skall föras sparbanksregister för inskrivning av de uppgifter, vilka enligt denna lag skola anmälas för registrering.

Om sparbanks bildande

4 §.

Stiftare av sparbank skola vara här i riket bosatta svenska medborgare och till antalet minst tjugu.

Stiftarna skola upprätta reglemente för sparbanken, vilket skall angiva:

1. sparbankens firma;
2. verksamhetsområdet;
3. den ort, där styrelsen skall hava sitt säte;
4. grundfondens belopp samt huruvida grundfonden eller del därav skall med eller utan ränta återbäras;

5. huvudmännens antal, närmare föreskrifter angående förfarandet vid val av huvudmän, tid för vilken huvudmännen skola väljas samt huvudmännens befogenheter;

6. ort för huvudmännens årssammanträde, de ärenden som skola förekomma till behandling å sådant sammanträde samt det sätt på vilket kallelse till sammanträde med huvudmännen skall ske;

7. antalet styrelseledamöter och suppleanter för dem, tid för vilken de skola väljas, huru ordförande i styrelsen skall utses samt styrelsens åligganden;

8. antalet revisorer samt tid för vilken de skola väljas;

9. huruvida styrelsen, enligt vad därom stadgas i denna lag, må inrätta avdelningskontor eller sparställe ävensom avdelningskontorsstyrelsens befogenheter;

10. det belopp, varutöver en och samma insättares tillgodohavande å sparbanksräkning icke må ökas annorledes än genom upplupen räntas läggande till kapitalet;

11. uppsägningstid för återbetalning av medel, insatta å sparbanksräkning;

12. huruvida sparbanken må driva annan verksamhet än in- och utlåning av penningar eller verksamhet som omförmäles i 34—36 §§, såvitt angår mottagande av värdehandlingar till förvaring och förvaltning efter tillståndsprövning som stadgas i denna lag, samt vari dylik annan verksamhet skall bestå; samt

13. sättet för förvaring och inventering av kassa och värdehandlingar.

För teckning av bidrag till grundfonden skall teckningslista framläggas av stiftarna. Bidragsteckning, som ej sker å teckningslista, är icke bindande. Å teckningslistan skall angivas, huruvida fonden eller del därav skall jämlikt förbehåll i reglementet med eller utan ränta återbäras, samt, där ränta skall utgå, den räntefot, högst sex procent om året, efter vilken räntan skall beräknas.

5 §.

Sparbanks firma skall innehålla ordet sparbank. För utmärkande av rörelsens beskaffenhet må ej annan beteckning än sparbank användas.

Ny firma skall tydligt skilja sig från annan, förut i laga ordning registrerad, ännu bestående sparbanks firma.

6 §.

Stiftarna skola söka stadfästelse å reglementet hos tillsynsmyndigheten.

Vid ansökningen, som skall vara underskriven av samtliga stiftare, skall fogas försäkran av stiftarna att det belopp, vartill grundfonden skall uppgå enligt reglementet, blivit tecknat.

7 §.

Stadfästelse må ej meddelas, där ej sparbanken prövas vara nyttig för det allmänna samt reglementet finnes överensstämma med denna lag ävensom med lag och författningar i övrigt. Stadfästelse skall likaså vägras, där reglementsbestämmelse utan att strida mot lag eller annan författning framstår som uppenbart olämplig.

8 §.

Grundfonden skall vid stiftandet sättas till minst tjugufemtusen kronor; dock att, där verksamhetsområdet är ringa eller andra särskilda omständigheter föranleda därtill, tillsynsmyndigheten må medgiva, att grundfonden bestämmes till lägre belopp, ej understigande tiotusen kronor.

Grundfonden må ej inbetalas annorledes än i penningar.

9 §.

Sedan huvudmän, styrelse och revisorer utsetts samt det belopp, vartill grundfonden enligt reglementet skall uppgå, inbetalts, må sparbank registreras enligt föreskrifterna i denna lag.

Innan sparbank registrerats, kan den ej förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter, ej heller söka, kära eller svara inför domstol eller annan myndighet.

Handla huvudmän, styrelseledamöter eller andra å sparbanks vägnar, innan den blivit registrerad, svara de som deltagit i åtgärden eller beslut därom för uppkommande förbindelser såsom för annan sin gäld, en för alla och alla för en.

10 §.

Ansökan om sparbanks registrering skall göras av dess styrelse.

Ansökningen skall beträffande styrelseledamot och styrelsesuppleant innehålla uppgift om fullständiga namnet ävensom hemvist, så ock förklaring att dessa personer äro svenska medborgare och ej äro omyndiga.

I ansökningen skall uppgivas av vilka och huru sparbankens firma skall tecknas, där den ej tecknas av allenast styrelsen på grund av denna lag. Skall firman tecknas av annan person än som avses i andra stycket, gäller vad där är stadgat även i fråga om sådan firmatecknare.

Sparbankens postadress skall jämväl angivas i ansökningen.

Vid ansökningen skola fogas:

1. reglementet med bevis om stadfästelsen, i två styrkta avskrifter;
2. styrkta avskrifter av de protokoll, som bestyrka vilka som utsetts till styrelseledamöter och styrelsesuppleanter; samt
3. en av samtliga styrelseledamöter undertecknad försäkran, att det belopp, vartill grundfonden enligt reglementet skall uppgå, blivit behörigen inbetalt.

Har å ansökningen varje styrelseledamot och styrelsesuppleant eller annan, som är bemyndigad att teckna sparbankens firma, ej egenhändigt skrivit sin av vittnen styrkta namnteckning, skall vid ansökningen fogas en särskild bilaga, därå namnteckningen finnes och blivit styrkt av vittnen.

Om huvudmän

11 §.

I sparbank skola såsom representanter för insättarna finnas huvudmän för övervakning av sparbankens förvaltning och med de uppgifter i övrigt, som angivas i denna lag.

Huvudmännen skola vara minst tjuguen och högst fyrtioåtta, dock att tillsynsmyndigheten må på särskilda skäl medgiva att antalet sättes högre än fyrtioåtta.

12 §.

Huvudman skall vara myndig samt bosatt inom sparbankens verksamhetsområde.

Huvudman må ej den vara som är

1. tjänsteman i sparbanken, där ej sådant är uttryckligen medgivet i reglementet,
2. huvudman, styrelseledamot eller tjänsteman i annan sparbank,
3. tjänsteman i bankaktiebolag, hypoteksförening eller kassa för jordbrukskredit,
4. styrelseledamot eller innehavare av revisionsuppdrag i annat bankaktiebolag än Sparbankernas Bankaktiebolag, i hypoteksförening eller i kassa för jordbrukskredit.

Utan hinder av vad sålunda stadgas må likväl, där reglementet så medgiver, högst en fjärdedel av antalet huvudmän hava styrelse- eller revisionsuppdrag som sägs under 4. här ovan, dock att av styrelseledamöterna och innehavarna av revisionsuppdrag i varje bankaktiebolag, varje hypoteksförening eller varje kassa för jordbrukskredit allenast en må vara huvudman i sparbanken.

13 §.

Av antalet huvudmän skola två tredjedelar väljas av insättarna och en tredjedel av fullmäktige i de städer, köpingar och landskommuner, som ingå i sparbankens verksamhetsområde, eller, såvitt angår kommuner inom landstingsområde, av landstinget.

14 §.

De huvudmannaval, som ankomma på insättarna, förrättas av en valkorporation om minst femtio och högst etthundrafemtio ledamöter, vilka utses bland insättarna genom lottning. Behörig att ingå i valkorporationen är fysisk person, som är myndig och vid utgången av kalenderåret närmast före huvudmannavalet haft ett tillgodohavande i sparbanken av minst etthundra kronor.

Vid valen skall proportionell valmetod tillämpas. Ledamot av valkorporationen äger ej utöva sin rösträtt genom ombud.

Valkorporation skall utses för viss tid, högst fem år. Om ledamöter av valkorporation avlida, innan den tid, för vilken de blivit utsedda, gått till ända, eller hinder för dem att vara ledamöter uppkomma på grund av behörighetsvillkoren i första stycket, skall, där antalet ledamöter till följd härav nedgår under nittio procent av det för valkorporationen föreskrivna, antalet uppbbringas till föreskriven storlek genom förnyat lottningsförfarande.

Tillsättandet av valkorporationen samt valförrättningen inom denna skall ledas av en valnämnd om tre ledamöter, vilka utses av huvudmännen eller, såvitt angår nybildad sparbank, av stiftarna. I första stycket omförmälda lottning ävensom röstsammanräkningen vid valförrättningen inom valkorporationen skall verkställas i närvaro av notarius publicus eller landsfiskal.

15 §.

Stadsfullmäktiges, kommunalfullmäktiges och landstings val av huvudmän skola förrättas enligt bestämmelserna i lagen om proportionellt valsätt vid val inom landsting, å kommunalstämma m. m.

Förrättas valen av två eller flera organ, skall antalet mandat fördelas dem emellan efter invånarantalet i de kommuner, organen företräda vid valen.

16 §.

Huvudman skall utses för viss tid, högst fem år. Därest huvudman avgår eller avlider, innan den tid, för vilken han blivit utsedd, gått till ända, eller hinder för honom att vara huvudman uppkommer enligt 12 §, må med nyval anstå till dess mandatet nästa gång skall besättas genom ordinarie val. Begagnas icke möjligheten till anstånd, skall kompletteringsvalet avse återstående mandattid.

17 §.

De ärenden, vilka jämlikt denna lag eller reglementet tillhöra huvudmannens prövning, handläggas å sammanträde enligt vad därom är särskilt stadgat.

18 §.

Huvudman må icke i denna sin egenskap åtnjuta arvode.

19 §.

I den mån det finnes påkallat för upprätthållande av sparbanks verksamhet, må huvudmännen besluta om bildande av garantifond genom bidrag av huvudmän eller andra eller om upptagande av förlagslån.

För att vara bindande skall teckning av bidrag till garantifond ske å teckningslista. Å denna skall angivas huruvida ränta skall utgå å fonden och i så fall den räntefot, högst sex procent om året, efter vilken räntan skall beräknas. Vidare skola å teckningslistan sparbankens senaste balansräkning och revisorernas yttrande däröver vara avskrivna. Teckning av förlagsbevis skall för att vara bindande ske å handling enligt formulär, som godkännes av tillsynsmyndigheten.

Garantifond må återbetalas, i den mån sparbankens återstående fonder, inbegripet förlagskapital enligt vad därom stadgas i 29 §, äro tillräckliga för iakttagande av det förhållande, som jämlikt nyssnämnda paragraf skall förefinnas emellan sparbankens inlåning och dess fonder.

Förlagslån må ej vara ställt att återbetalas förrän efter tjugufem år, sparbanken dock obetaget att dessförinnan efter uppsägning återbetala lånet. Därvid skall vad i tredje stycket angivits såsom villkor för återbetalning av garantifond gälla jämväl för återbetalning av förlagslån, beträffande vilket återstoden av den ursprungligen bestämda löptiden är mer än fem år.

Beträffande återbetalning av garantifond och förlagslån skall i övrigt gälla vad i sådant hänseende blivit utfäst vid fondens bildande eller lånets upptagande.

20 §.

Sparbanks vinst skall, i den mån grundfonden eller, om garantifond bildats, denna gått förlorad, i första hand användas för att uppbära sådan fond till det belopp, vartill den skall uppgå.

Vad som av vinsten icke tages i anspråk för det i första stycket nämnda ändamålet skall avsättas till reservfond. Dock äga huvudmännen, efter det styrelsen avgivit yttrande i ärendet, besluta, att högst fem procent av de vinstmedel, som eljest skolat avsättas till reservfonden, skola användas till sådant allmännyttigt eller välgörande ändamål, som icke på grund av gällande författning skall tillgodoses genom skattebidrag. Huvudmännen må överlåta åt styrelsen att närmare bestämma om användningen av vinstmedel, som anslagits för ändamål av nyssnämnda slag.

21 §.

Är i reglementet förbehåll gjort om återbäring av grundfond eller del därav, må sådan återbäring ej äga rum annat än i den mån reservfonden uppgår till belopp, som motsvarar tio gånger grundfonden; ej heller må återbäring ske, så länge garantifond, där sådan bildats, eller förlagskapital,

där sådant upplånats, ej återbetalts eller om genom återbäringen det förhållande, som skall förefinnas emellan sparbankens inlåning och fonder, skulle rubbas.

22 §.

Utfäst ränta å garantifond eller grundfond skall icke utbetalas, om till följd därav vinsten å rörelsen skulle bliva så ringa, att den icke skulle förslå till att uppbringa grundfond eller garantifond till i 20 § första stycket angivet belopp. Ränta å garantifond eller å förlagskapital skall ej heller utbetalas, om genom utbetalningen sådan förlust skulle uppkomma å rörelsen att det förhållande, som jämlikt 29 § skall förefinnas mellan sparbankens inlåning och dess fonder, inbegripet förlagskapital enligt vad därom stadgas i nyssnämnda lagrum, icke skulle kunna upprätthållas. Grundfondränta skall ej i något fall utgå, om till följd därav förlust skulle uppkomma. Därest ränta av skäl, vilka här omförmäls, under något år icke kunnat utbetalas, må vad som brustit ej utbekommas under ett följande år.

23 §.

Har sparbank försatts i konkurs efter ansökan, som gjorts inom ett år från det beslut fattades om återbetalning av garantifond eller av förlagslån, beträffande vilket återstoden av den ursprungligen bestämda löptiden är mer än fem år, eller om återbäring av grundfond, är beslutet, såvitt det inverkar på borgenärernas rätt, utan verkan; skolandet å belopp, som på grund av vad sålunda stadgas skall erläggas till konkursboet, gäldas ränta efter sex procent om året från den dag, då beloppet utbetalades av sparbanken.

24 §.

I den mån ej annat följer av innehållet i 19 och 21 §§, må fonderna ej minskas, därest så ej erfordras till täckande av förlust, som uppstått å rörelsen.

Om rörelsen

25 §.

Med de undantag, som framgå av 27 §, må sparbank ej driva annan inlåningsrörelse än å sparbanksräkning. Förlagslån är icke att anse såsom inlåning.

En och samma insättares tillgodohavande å sparbanksräkning må icke annorledes än genom upplupen räntas läggande till kapitalet ökas utöver visst i reglementet bestämt belopp, högst sjuttiofemtusen kronor.

Ej må sparbank ikläda sig skyldighet att annorledes än viss tid, minst en månad, efter uppsägning återbetala å sparbanksräkning insatta medel; styrelsen dock obetaget att, då så prövas kunna ske utan olägenhet, medgiva utbetalning utan avvaktan på uppsägningstidens utgång.

26 §.

Insättning å sparbanksräkning skall, där reglementet ej medgiver annat, antecknas i sparbanksbok. Sparbanksboken, som skall vara försedd med ordningsnummer, må ej vara ställd till innehavaren eller eljest löpande; ej heller må sparbanken träffa förbehåll, som skulle medföra, att betalning till annan än rätt innehavare kunde åberopas av sparbanken. I sparbanksboken skall intagas erinran om att överlåtelse bör till nye ägarens säkerhet anmälas hos sparbanken. Har beträffande de insatta medlens utbetalning gjorts förbehåll, skall anteckning därom ske i sparbanksboken. Denna skall därjämte återgiva de för sparbanksräkningen gällande allmänna insättningsvillkoren ävensom innehålla anvisning om att insättningsbestäm- melserna i övrigt finnas intagna i denna lag och i reglementet samt att lagen och reglementet äro tillgängliga för envar i sparbankens expediti- onskontor.

I fråga om efterlysning och dödande av förkommen sparbanksbok gäller vad därom är särskilt stadgat.

27 §.

Intill ett sammanlagt belopp, motsvarande femton procent av de enligt senaste bokslut å sparbanksräkning inestående medlen, äger sparbank mottaga inlåning å valfri räkning.

Härutöver må sparbank, för att tillgodose tillfälligt penningbehov, be- gagna kredit i checkräkning hos riksbanken eller inländskt bankaktiebolag eller annorledes upptaga lån.

28 §.

Sparbank må ej utfärda tryckta eller graverade, till innehavaren eller till viss man eller order ställda förbindelser eller ikläda sig ansvarighet för sådana.

Vad sålunda stadgats skall dock ej gälla av sparbanken utställda för- lagsbevis lydande å minst ettusen kronor.

Sparmärken för användning vid inlåning inom skolsparrörelsen må av sparbank utfärdas allenast där anordningar vidtagits för kontroll över utelöpande märken.

29 §.

Sparbank äger mottaga inlåning med dels ett belopp, för vilket full täckning finnes hos sparbanken i:

- a) sparbankens kassa;
- b) vad för sparbankens räkning inestår hos riksbanken, riksgäldskon- toret, postsparbanken, inländskt bankaktiebolag, centralkassa för jord- brukskredit eller å postgiro;
- c) skattkammarväxlar eller andra skuldförbindelser utfärdade av riks- gäldskontoret;

d) statens, Sveriges allmänna hypoteksbanks, konungariket Sveriges stadshypotekskassas eller andra fullgoda inhemska obligationer;

e) fordringar på grund av lån, för vilkas fulla gäldande staten, kommun eller dylik samfällighet är ansvarig eller för vilka säkerheten utgöres av obligationer som angivits under d); eller

f) fordringar på grund av lån, för vilka säkerheten utgöres av inteckning inom sextio procent av senast fastställda taxeringsvärdet uti jordbruksfastighet eller sådan bostads- eller affärsfastighet, som är belägen under fastställd stadsplan eller fastställd byggnadsplan,

inteckning inom femtio procent av senast fastställda taxeringsvärdet uti annan bostads- eller affärsfastighet än som nyss sagts, eller

inteckning i tomträtt till bebyggd fastighet, såvida den eller de byggnader, som finnas uppförda därå, äro avsedda väsentligen för bostadsändamål, inom sextio procent av senast fastställda taxeringsvärdet å byggnaderna;

dels ock därutöver ett belopp av högst tolv och en halv gånger sparbankens fonder.

I intet fall må dock inlåningen med avdrag av ett belopp, motsvarande de medel som upptagits under a) och b) i första stycket ävensom, i den mån återstående löptid utgör högst ett år, skattkamarväxlar samt statens, Sveriges allmänna hypoteksbanks och konungariket Sveriges stadshypotekskassas obligationer, överstiga femtio gånger sparbankens fonder.

Med sparbanks fonder likställas, intill ett belopp motsvarande högst hälften av sparbankens reservfond, nominella värdet å sådana av sparbanken utställda förlagsbevis, för vilka betalning kan krävas tidigast efter fem år.

Sparbank, som på grund av avtal enligt 106 § skall uppbära blivande överskott vid annan sparbanks likvidation, må vid bestämmande av inlåningens omfattning under tiden för likvidationen intill belopp och på villkor, som tillsynsmyndigheten fastställer, taga överskottet i beräkning.

30 §.

Sparbanks utlåningsrörelse skall företrädesvis avse sparbankens verksamhetsområde.

Lån må ej utlämnas mot annat fordringsbevis än skuldebrev.

Lån utan särskild säkerhet må beviljas till belopp i varje särskilt fall av högst tretusen kronor och sammanlagt motsvarande högst en femtedel av sparbankens fonder ävensom, utan sagda begränsningar, till kommun eller dylik samfällighet eller till annan sparbank.

I övrigt äger sparbank utlämna lån allenast mot fullgod säkerhet av pant eller borgen. Mot inteckning i fartyg eller förlagsinteckning eller inteckning i jordbruksinventarier må lån ej utlämnas, sparbank dock obehaget att mottaga sådan säkerhet tillika med annan i och för sig fullgod

säkerhet, som nyss nämnts; ej heller må lån mot pant av aktier eller förlagsbevis utlämnas till högre sammanlagt belopp än som motsvarar hälften av sparbankens fonder.

Lån, för vilket säkerheten utgöres av borgen av annan än kommun eller dylik samfällighet, må utlämnas endast på viss tid och ej utestå längre än femton år. Är lånet ställt på längre återbetalningstid än ett år, skall i skuldebrevet utfästas årlig avbetalning i förhållande till den tid, för vilken lånet beviljats; dock må frihet från avbetalning kunna medgivas, där fråga är om studielån, under högst fem år från lånets utlämnande samt i övrigt, där så finnes påkallat med hänsyn till lånets ändamål, under högst tre år från samma tidpunkt. Oavsett vad som avtalats om återbetalning, skall sparbank förbehålla sig sådan uppsägningsrätt som i 31 § första stycket sägs.

Vad i fjärde och femte styckena är stadgat skall ej gälla lån, för vars fulla gäldande staten är ansvarig.

31 §.

Är lån, för vars fulla gäldande staten icke är ansvarig eller för vilket kommun eller dylik samfällighet ej svarar i egenskap av huvudgäldenär eller löftesman, icke ställt att betalas inom tre månader eller, där fråga är om lån, för vilket säkerheten utgöres av in-teckning i fast egendom eller tomträtt, inom sex månader, skall sparbanken förbehålla sig rätt att uppsäga lånet till återbetalning senast inom tid, som nyss för varje fall sagts. Sådan uppsägningsrätt må icke i något avseende inskränkas av sparbanken.

Utan hinder av vad i första stycket sägs må sparbank, där summan av insättarnas behållning å sparbanksräkning och sparbankens fonder enligt senaste bokslut uppgår till minst fem miljoner kronor, på sätt och i den omfattning nedan stadgas mot säkerhet av in-teckning i fast egendom eller tomträtt utlämna lån, ställt på längre återbetalningstid än sex månader, utan att därvid förbehålla sig rätt att uppsäga lånet till återbetalning inom sagda tid.

Lån som nyss sagts må utlämnas högst till ett sammanlagt belopp motsvarande tre tiondelar av summan av insättarnas behållning å sparbanksräkning och sparbankens fonder enligt senaste bokslut. Högst en femtedel av nämnda belopp må ställas att förfalla under ett och samma år. Lånen må icke ställas på längre återbetalningstid än tio år.

Innan lån, varom nu är fråga, beviljas, skall sparbanken företaga uppskattning av värdet å den fasta egendomen eller å byggnad eller byggnader, som uppförts å den med tomträtt upplåtna fastigheten.

Såsom säkerhet må godtagas allenast in-teckning i sådan fast egendom inom sparbankens verksamhetsområde, vilken utgöres av jordbruksfastighet eller av bostads- eller affärsfastighet under fastställd stadsplan eller fastställd byggnadsplan, eller in-teckning i tomträtt till bebyggd fastighet

inom verksamhetsområdet, belägen under plan som nyss angivits, såvida den eller de byggnader, som finnas uppförda å fastigheten, äro avsedda väsentligen för bostadsändamål samt 4 kap. lagen om nyttjanderätt till fast egendom i dess lydelse av den 5 juni 1953 äger tillämpning å tomträtten. Inteckningen skall ligga inom sextio procent av senast fastställda taxeringsvärdet å den fasta egendomen, byggnaden eller byggnaderna och likaledes inom hälften av det i nästföregående stycke omförmälda uppskattningsvärdet.

Sparbank skall förbehålla sig rätt att till betalning senast inom tre månader uppsäga lån, varom nu är fråga, därest den intecknade fasta egendomen eller tomträtten till följd av vanvård av byggnad, skogsavverkning eller av annan anledning undergår sådan värdeminskning, att säkerheten i märklig mån försvagas, eller därest tomträtten uppsäges. Nedsättning av taxeringsvärdet å den fasta egendomen eller å byggnaden eller byggnaderna å den med tomträtt upplåtna fastigheten, skall icke i och för sig utgöra grund för uppsägning.

32 §.

Lån må ej utlämnas mot skuldförbindelse, för vars uppfyllande ledamot av sparbankens styrelse, revisor i sparbanken eller där anställd tjänsteman svarar i egenskap av huvudgäldenär eller löftesman, utan så är att till säkerhet för lånets fulla belopp ställes pant av fullgoda inhemska obligationer eller sådana inteckningar, som omförmälas i 31 § femte stycket.

Utän hinder av vad i första stycket stadgas må lån, för vars fulla gäldande staten eller kommun eller dylik samfällighet är ansvarig, utlämnas till styrelseledamot, revisor eller tjänsteman.

33 §.

Sparbank är skyldig att i kassareserv redovisa ett belopp, som tillsammans med sparbankens kassa motsvarar minst summan av *dels* tjugu procent av de förbindelser, som det åligger sparbanken att fullgöra vid anfordran eller efter uppsägning inom kortare tid än en månad, *dels* åtta procent av sparbankens övriga inlåning.

Kassareserv skall utgöras av:

a) vad för sparbankens räkning inestår å postgiro eller sådana tillgodohavanden hos riksbanken, riksgäldskontoret, postsparbanken eller inländskt bankaktiebolag, vilkas återstående löptid ej överstiger ett år eller vilka kunna uppsägas till betalning inom högst ett år;

b) skattkammарväxlar eller andra skuldförbindelser utfärdade av riksgäldskontoret;

c) fullgoda inhemska obligationer, vilka kunna med lätthet förvandlas i penningar; eller

d) till belopp av högst etthundratusen kronor, inteckningar inom sextio

procent av senast fastställda taxeringsvärdet uti jordbruksfastighet eller uti bostads- eller affärsfastighet under fastställd stadsplan eller fastställd byggnadsplan, såframt inteckningarna av sparbanken innehavas såsom säkerhet för lån, vilka förfalla eller kunna av sparbanken uppsägas till betalning inom högst sex månader.

Obligationer, som ingå i kassareserven, må beräknas högst till marknadsvärdet. Har tillgång av uppräknat slag pantsatts av sparbanken, må den icke tagas i beräkning; dock att, där tillgången utgör säkerhet för avtalad kredit, som ej till fullo begagnats av sparbanken, den må beräknas till det belopp, som sparbanken enligt avtalet är berättigad att ytterligare utbekomma.

Efter prövning i varje särskilt fall må tillsynsmyndigheten medgiva, att jämväl andra tillgångar än de som uppräknats här ovan må betraktas såsom kassareservmedel.

Nedgår kassareserv under vad i första stycket sägs, skall den så snart kan ske åter uppbringas till föreskrivet belopp.

34 §.

Utan särskilt tillstånd av tillsynsmyndigheten äger sparbank ej mottaga värdehandlingar till förvaring och förvaltning. Tillstånd till sådan verksamhet må ej meddelas, med mindre förvaring och förvaltning av värdehandlingar prövas, med hänsyn till sparbankens organisation och förvaringsanordningar samt fonder, kunna med trygghet anförtros åt sparbanken. Tillsynsmyndigheten äger föreskriva de villkor för verksamhetens utövande eller de inskränkningar däri, som kunna anses erforderliga. Tillstånd må återkallas, då förutsättningarna för tillståndets meddelande finnas icke vidare föreligga; återkallas tillståndet, är sparbanken pliktig att, så snart kan ske, avveckla nämnda verksamhet.

35 §.

Sparbank må ej förvärva fast egendom eller tomträtt, såframt ej med fånget åsyftas att bereda sparbanken lokaler för dess inrymmande. För samma ändamål må jämväl förvärvas bostadsrätt till lägenhet, aktie i bolag, som har till uteslutande syfte att förvalta för omförmälda användning avsedd fast egendom eller tomträtt och vars aktiekapital uppgår till minst en tredjedel av egendomens bokförda värde, ävensom förlagsbevis, utfärdat av sådant bolag. Vill sparbank förvärva fast egendom, tomträtt eller aktie som nyss sagts eller förbättra byggnad, vari sparbankens lokaler äro eller avses bli inrymda, för belopp, vilket sammanlagt med det belopp, vartill sparbanken förut tillhörig fast egendom, tomträtt eller aktie av ifrågavarande art bör uppskattas, överstiger hälften av fonderna, skall frågan härom hänskjutas till huvudmännens prövning, och må åtgärden ej vidtagas, där ej minst två tredjedelar av de i frågans avgörande deltagande

huvudmännen uttalat sig för åtgärden samt beslutet tillika vunnit tillsynsmyndighetens stadfästelse.

Vid tillämpning av första stycket sista punkten skall uppskattningen av egendom, som där sägs, ske enligt stadgandena i 61 §, dock att värdet av aktie skall beräknas till belopp motsvarande den andel av bokförda värdet å bolagets egendom, vilken belöper å aktien.

Av lös egendom må sparbank i övrigt ej förvärva annat än penningar, obligationer, av rörelsen betingade fordringar samt sådana inventarier, som anskaffas för rörelsen eller till byggnad, som sparbanken äger. Dock må sparbank använda ett belopp, motsvarande högst en tiondel av sparbankens fonder,

till förvärv av andel i sådan ekonomisk förening eller aktie i sådant aktiebolag, som med Konungens godkännande skall vara verksamt såsom en sammanslutning av svenska sparbanker för tillgodoseende av gemensamma intressen, eller av förlagsbevis, som utgives av föreningen eller aktiebolaget,

eller såsom tillskott i övrigt till föreningen eller aktiebolaget.

36 §.

Utan hinder av vad i 35 § stadgas må sparbank till skyddande av fordran å offentlig auktion eller fondbörs inköpa egendom, som är för fordringen utmätt eller pantsatt, så ock såsom betalning för fordran övertaga för fordringen pantsatt eller annan egendom, där uppenbart är att sparbanken eljest skulle lida avsevärd förlust, dock icke i någotdera fallet eget förlagsbevis, därest ej de i 19 § angivna förutsättningarna för återbetalning av förlagslånet föreligga.

Egendom, som sparbank förvärvat med stöd av bestämmelserna i denna paragraf, skall åter avyttras, så snart lämpligen kan ske och senast då avyttring kan äga rum utan förlust för sparbanken.

Angående förvärv enligt denna paragraf skall anmälan ofördröjligen göras hos tillsynsmyndigheten.

37 §.

Filial skall vara belägen inom sparbankens verksamhetsområde samt hava fast expeditionslokal. Särskilda tider skola vara bestämda för expeditionslokalens öppethållande.

38 §.

Filial är antingen avdelningskontor eller sparställe.

Avdelningskontor äger bedriva fullständig sparbanksrörelse.

Sparställe må icke bevilja eller utbetala lån eller ombesörja avräkningsbokföring. Sparställes expeditionslokal må hållas öppen högst två dagar i veckan.

39 §.

För inrättande av avdelningskontor kräves tillsynsmyndighetens tillstånd. Sådant må lämnas endast om avdelningskontoret finnes kunna bliva till nytta för det allmänna.

40 §.

Å ort, som ligger inom verksamhetsområdet för annan sparbank, må sparställe icke inrättas utan medgivande av sagda sparbank eller, om sådant medgivande icke lämnas, tillstånd av tillsynsmyndigheten. Tillstånd må ej meddelas under annan förutsättning än som sägs i 39 §.

Har sparställe inrättats utan att tillsynsmyndighetens medgivande behövt inhämtas, skall anmälan om inrättandet ofördröjligen göras hos tillsynsmyndigheten.

41 §.

Å ort, där sparbank icke är berättigad att utöva verksamhet vid huvudkontor eller avdelningskontor, må sparbanken icke idka in- eller utlåning genom ombud.

Vad sålunda stadgats skall dock icke utgöra hinder för sparbank att såsom ombud anlita annan sparbank eller bankaktiebolag. Ej heller skall stadgandet utgöra hinder för inlåning, som bedrivs inom skolsparrörelsen och sparklubbströrelsen.

42 §.

Omyndig må utan särskild tillåtelse av förmyndare förfoga över medel, som den omyndige, efter det han fyllt sexton år, själv insatt i sparbank. Sådana medel må ej från sparbanken utbetalas till förmyndare utan den omyndiges samtycke. Har förmyndare erhållit överförmyndarens tillstånd att omhändertaga medlen och därom företett bevis hos sparbanken, äger den omyndige ej längre förfoga över medlen. I fall, varom nu är sagt, skall anteckning, att den omyndige ej äger förfoga över innestående medel, verkställas i den avräkningsbok, som omförmåles i 59 §, samt i sparbanksbok eller annan motbok eller å insättningsbevis i övrigt, vars företeende utgör villkor för utbetalning av medlen, när boken eller beviset nästa gång företes hos sparbanken.

I fråga om medel, som stå under förvaltning av förmyndare eller god man efter vad i föräldrabalken är stadgat, må, utom såvitt angår ränta som innestått kortare tid än ett år, uttag utan överförmyndarens tillstånd göras allenast såframt förbehåll därom skett enligt 15 kap. 9 § andra stycket nämnda balk. Överförmyndaren äger när som helst förordna, att förbehållet ej skall gälla. Har sådant förordnande meddelats, skall anteckning därom verkställas i avräkningsboken samt i motboken eller å insättningsbeviset. Överförmyndare, förmyndare och god man äga på begäran erhålla bevis angående beloppet av de medel, som insätts eller innestå, så ock, om meddelat tillstånd icke blivit använt, intyget därom.

Om styrelse och firmateckning

43 §.

Den omedelbara ledningen av sparbanks verksamhet skall handhas av en av huvudmännen utsedd styrelse.

Ledamöterna av styrelsen skola vara minst fem.

44 §.

Styrelseledamot skall vara myndig svensk medborgare samt bosatt inom sparbankens verksamhetsområde.

Styrelseledamot må ej den vara, som är

1. tjänsteman i sparbanken, där ej reglementet innehåller uttryckligt medgivande härtill, vilket medgivande dock icke må gälla styrelsens ordförande,

2. styrelseledamot eller tjänsteman i annan sparbank,

3. tjänsteman i bankaktiebolag, hypoteksförening eller kassa för jordbrukskredit,

4. styrelseledamot eller innehavare av revisionsuppdrag i annat bankaktiebolag än Sparbankernas Bankaktiebolag, i hypoteksförening eller i kassa för jordbrukskredit.

Utan hinder av vad sålunda stadgas må likväl, där reglementet så medger, högst en fjärdedel av antalet styrelseledamöter hava styrelse- eller revisionsuppdrag som sägs under 4. här ovan, dock att av styrelseledamöterna och innehavarna av revisionsuppdrag i varje bankaktiebolag, varje hypoteksförening eller varje kassa för jordbrukskredit allenast en må vara styrelseledamot i sparbanken.

Styrelseledamot må ej heller den vara, som är i konkurstillstånd.

Angående förbud för ledamot av och befattningshavare hos tillsynsmyndigheten att vara ledamot av sparbanks styrelse stadgas i 118 §.

45 §.

Styrelseledamot skall utses för tid intill dess årssammanträde med huvudmännen hållits och må icke utses för längre tid än till och med det årssammanträde, vilket skall äga rum under femte räkenskapsåret efter det år, då valet sker.

Styrelseledamot må, ändå att den tid, för vilken han blivit vald, ej gått till ända, kunna genom beslut av huvudmännen skiljas från uppdraget.

Om styrelseledamot entledigas eller eljest avgår eller avlider eller hinder för honom att vara styrelseledamot uppkommer enligt 44 § och suppleant ej finnes, åligger det övriga styrelseledamöter att ofördröjligen föranstalta om val av ny ledamot för återstående mandattid. Meddelas icke annan föreskrift i reglementet, må dock med valet anstå till nästa årssammanträde med huvudmännen, såframt styrelsen är beslutför med kvarstående ledamöter och suppleanter samt antalet ej understiger fem.

46 §.

Styrelsen må, där reglementet så medger, uppdraga åt en delegation att, med de inskränkningar som i tredje stycket sägs, avgöra ärenden av beskaffenhet att eljest ankomma på styrelsens egen prövning.

Delegation skall bestå av minst tre ledamöter och utses bland styrelseledamöterna, ledamöterna av avdelningskontorsstyrelse eller tjänstemännen i sparbanken.

Delegations uppdrag må ej avse andra ärenden än sådana som angå beviljande av kredit. Grunderna för kreditgivningen skola angivas i en av styrelsen för ett år i sänder fastställd instruktion för delegationens verksamhet. Styrelsen skall, så snart kan ske, till tillsynsmyndigheten insända avskrift av instruktionen ävensom, där ändringar vidtagas i densamma, meddela myndigheten därom.

47 §.

Vad i denna lag finnes stadgat om styrelseledamot skall äga motsvarande tillämpning å styrelsesuppleant.

I reglementet må närmare bestämmelser upptagas om de förutsättningar, under vilka suppleant äger inträda i tjänstgöring, så ock, där flera suppleanter finnas, om ordningen för deras inträde. Bestämmelse, som i detta stycke sägs, må ej registreras.

48 §.

Styrelsen är beslutför, där de vid sammanträde tillstädesvarandes antal överstiger hälften av hela antalet styrelseledamöter, såframt ej för beslutförhet högre antal föreskrivits i reglementet. Ärende må dock icke företagas, med mindre såvitt möjligt samtliga styrelseledamöter eller, vid förfall för någon av dem, suppleant för honom erhållit tillfälle att deltaga i ärendets behandling.

Såsom styrelsens beslut gäller den mening, om vilken vid sammanträdet de flesta röstande förena sig, men vid lika röstetal den mening, som biträdes av ordföranden.

49 §.

Styrelseledamot eller ledamot av delegation enligt 46 § må ej deltaga i behandling av fråga rörande avtal mellan honom och sparbanken eller sådan fråga om avtal mellan sparbanken och tredje man, i vilken han äger ett väsentligt intresse, som kan vara stridande mot sparbankens. Ej heller må han deltaga i beslut angående avtal mellan sparbanken och tredje man, som han ensam eller jämte annan äger företräda. Vad sålunda är stadgat skall äga motsvarande tillämpning beträffande gåva från sparbankens sida, så ock beträffande rättegång eller annan talan mot styrelseledamoten eller tredje man.

50 §.

Styrelsen äger, i den mån annat icke följer av vad i denna lag är stadgat, att själv eller genom ombud ej mindre handla å sparbankens vägnar i förhållande till tredje man än även företräda sparbanken inför domstolar och andra myndigheter. Samma behörighet tillkommer ock dem, som efter vad i 51 § sägs äga teckna sparbankens firma.

51 §.

Sparbanks firma skall tecknas av minst två personer i förening.

Bemyndigande för styrelseledamot att teckna sparbanks firma meddelas av styrelsen.

Styrelsen äger efter beslut av huvudmännen bemyndiga annan än styrelseledamot att teckna sparbankens firma; dock må i dylikt fall bemyndigande ej lämnas annan än myndig svensk medborgare.

Bemyndigande att teckna sparbankens firma må när som helst återkallas av styrelsen.

52 §.

Det åligger styrelsen att utfärda erforderliga bestämmelser angående kassaverksamheten vid sparbanken ävensom, vad gäller filial, jämväl angående rörelsen i övrigt och hur densamma skall övervakas från huvudkontorets sida. Styrelsen skall till tillsynsmyndigheten insända avskrift av bestämmelserna samt, om ändringar vidtagas i desamma, meddela myndigheten därom.

53 §.

I förhållande till sparbanken åligger det styrelsen och annan ställföreträdare för sparbanken så ock delegation enligt 46 § att ställa sig till efterrättelse de särskilda föreskrifter, som meddelas i reglementet eller, beträffande frågor som falla inom huvudmännens befogenhet, av dessa. Annan än styrelsen är därjämte skyldig att ställa sig till efterrättelse föreskrift, som meddelas av styrelsen. Dock må icke efterkommas föreskrift, där den finnes såsom stridande mot denna lag eller reglementet ej vara gällande, icke heller föreskrift av huvudmännen om sådan åtgärd avseende förvaltningen av sparbankens intressen, vars verkställighet styrelsen finner innebära ett uppenbart åsidosättande av sparbankens intressen.

Den som enligt 49 § icke må för sparbanken deltaga i behandling av fråga om avtal äger ej heller befogenhet att utan särskilt uppdrag av styrelsen företräda sparbanken i avseende å avtalet.

54 §.

Har styrelsen eller annan företagit rättshandling å sparbankens vägnar men därvid handlat i strid med föreskrift, som avses i 53 §, eller eljest över-

skridit sin befogenhet, är rättshandlingen ej gällande mot sparbanken, därest tredje man insåg eller bort inse, att sådant överskridande förelåg.

Har styrelsesuppleant utövat styrelseledamots befogenhet, skall det förhållandet, att förutsättning för hans inträde i styrelseledamots ställe saknades, vara utan verkan gentemot tredje man, där denne ej insåg eller bort inse nämnda förhållande.

55 §.

Skriftlig handling, som utfärdas för sparbank, bör undertecknas med dess firma, och skola de, som teckna firman, därvid underskriva sina namn.

Har styrelsen eller annan ställföreträdare för sparbanken utfärdat handling utan firmateckning och framgår icke av dess innehåll, att den utfärdats å sparbankens vägnar, svara de, som undertecknat handlingen, för vad genom handlingen må hava slutits, en för alla och alla för en, såsom för egen skuld. Sådan ansvarighet skall dock ej åvila undertecknarna, därest av omständigheterna vid handlingens tillkomst framgick, att den utfärdades för sparbanken, samt den, till vilken handlingen ställts, av sparbanken erhåller behörigen undertecknat godkännande av handlingen utan oskäligt dröjsmål efter det begäran därom framställts eller personlig ansvarighet gjorts gällande mot undertecknarna.

56 §.

Angående behörighet för styrelseledamot så ock för den, som eljest bemyndigats teckna sparbankens firma, att mottaga delgivning i rättegång mot sparbanken är stadgat i rättegångsbalken; och skall vad i sådant avseende gäller äga tillämpning jämväl då annat meddelande skall delgivas sparbanken.

57 §.

Sker ändring i styrelsens sammansättning eller i fråga om rätten att teckna sparbankens firma eller ändrar styrelseledamot eller eljest någon, som bemyndigats teckna firman, sitt hemvist eller ändras sparbankens postadress, skall styrelsen därom ofördröjligen göra anmälan för registrering. Å denna anmälan skall vad i 10 § andra och tredje styckena sägs äga motsvarande tillämpning. Vid anmälan, som ej avser allenast ändrad postadress, skall fogas avskrift av protokoll eller annan handling, som bestyrker ändringen.

Rätt att göra anmälan enligt första stycket tillkommer den som beröres av anmälningen.

58 §.

Styrelseledamot må i sådan egenskap uppbära arvode endast såvitt det uttryckligen medges i reglementet.

59 §.

1 mom. Vad i bokföringslagen stadgas om inventarium och inventariebok skall icke gälla sparbank. Bokföringslagens föreskrifter om balansräknings införande i inventariebok skola avse balansräkningens införande i den uti 2 mom. omförmälda huvudboken. Balansräkningen skall vara uppställd i lämpliga huvudposter, till vilka specifikationer skola finnas i handelsbok eller bilaga.

2 mom. Beträffande sparbanks handelsböcker skola i övrigt gälla följande särskilda bestämmelser.

Dagbok skall föras i form av kassabok, som skall upptaga alla in- och utbetalningar.

Jämte kassabok skall sparbank föra:

avräkningsbok för insättarna med upplägg för envar av dem ävensom ett årligt sammandrag av dessa avräkningar, skolande tillgodohavanden, som för en och samma insättare innestå å olika konton, föras å skilda upplägg;

lånebok, som skall upptaga de lån, sparbanken utlämnat, å dessa inbetalade räntor och gjorda avbetalningar samt för lånen ställda säkerheter ävensom ett årligt sammandrag av låneräkningarna;

register å sparbankens insättare;

register å sparbankens gäldenärer; samt

huvudbok, som skall avslutas för varje år och fullständigt utvisa sparbankens rörelse under året samt dess ställning vid årets början och slut.

Genom hänvisningar i avräkningsboken eller anteckning i registret å insättare skall åstadkommas, att sammanlagda beloppet av en och samma insättares tillgodohavande å sparbanksräkning lätt kan fastställas.

Styrelsen äger, där så prövas lämpligt, uppdelat envar av ovannämnda böcker i flera och låta föra även andra böcker.

60 §.

Räkenskapsår för sparbank skall sammanfalla med kalenderår.

Styrelsen har att för varje år, sedan bokslut upprättats, avgiva förvaltningsberättelse, upptagande vinst- och förlusträkning samt balansräkning. Förvaltningsberättelsen skall vara underskriven av samtliga styrelseledamöter.

Har beträffande förvaltningsberättelsen avvikande mening antecknats till styrelsens protokoll, skall yttrandet fogas till förvaltningsberättelsen.

Före mars månads utgång skall styrelsen till revisorerna avlämna förvaltningsberättelsen för det förflutna året. Om skyldighet för styrelsen att översända förvaltningsberättelsen till huvudmännen så ock till tillsynsmyndigheten stadgas i 74 och 112 §§.

Jämte vad i bokföringslagen är stadgat skall i fråga om sparbanks balansräkning gälla:

1. Obligation må upptagas högst till gällande marknadsvärde; dock må räntebärande obligation, som i 29 § avses, i stället upptagas till nedan angivet värde, nämligen:

beträffande obligation, utfärdad av staten, Sveriges allmänna hypoteksbank eller konungariket Sveriges stadshypotekskassa: sådant värde, att obligationens avkastning utgår efter en räntefot, som motsvarar den av tillsynsmyndigheten på sätt under 3. sägs beräknade medelräntan under de senaste tio åren å där nämnda obligationer;

beträffande annan obligation, vilken förmyndare äger utan överförmyndarens samtycke inköpa för omyndigs medel: sådant värde, att obligationens avkastning utgår efter en räntefot, som med en fjärdedels procent överstiger nämnda medelränta; samt

beträffande övriga obligationer: sådant värde, att obligationens avkastning utgår efter en räntefot, som med en halv procent överstiger nämnda medelränta.

2. Fordran på grund av lån, för vilket kommun eller dylik samfällighet är ansvarig i egenskap av huvudgäldenär eller löftesman eller för vilket säkerheten utgöres av inteckning och vilket förfaller eller kan av sparbanken uppsägas till betalning först efter längre tid än sex månader, må upptagas högst till sådant värde, att lånets avkastning utgår efter en räntefot, som med en fjärdedels procent överstiger antingen den under 1. avsedda medelräntan eller ock den av tillsynsmyndigheten på sätt under 3. sägs beräknade medelräntan för det sistförflutna året å där nämnda obligationer. Vad nu sagts skall, under enahanda förutsättning i fråga om återbetalningstiden, gälla jämväl lån, för vars fulla gäldande staten är ansvarig, dock att i detta fall någon förhöjning av räntefoten utöver medelränta icke skall äga rum.

3. Beräkandet av de under 1. och 2. avsedda tioåriga och årliga medelräntorna skall grundas å noteringarna på Stockholms fondbörs vid minst ett tillfälle under varje kalenderkvartal för sådana av staten, Sveriges allmänna hypoteksbank och konungariket Sveriges stadshypotekskassa utgivna obligationer, som vid noteringstillfället haft en återstående löptid av minst tio år och då noterats till högst det belopp, varå obligationerna lyda. Därest dylika noteringar under något kvartal icke förekommit eller ägt så ringa omfattning, att tillsynsmyndigheten finner noteringarna icke utgöra tillfredsställande grund för medelräntans beräkande, ankommer å Konungen att efter framställning av myndigheten fastställa det procenttal, som med avseende å detta kvartal skall utgöra grund för beräkningen. Tillsynsmyndigheten skall för sparbankerna tillkännagiva de beräknade medelräntorna.

4. Tillgångar, avsedda till stadigvarande bruk för sparbanken, må ej i

vidare mån än som betingas av förbättringar, som nedlagts å desamma, i balansräkningen för det år, varunder de förvärvats, upptagas till högre värde än som motsvarar kostnaderna för deras förvärvande och därefter till högre värde än det, vartill de varit uppförda i närmast föregående balansräkning. Är det verkliga värdet lägre än det belopp, vartill dylik tillgång sålunda upptagits, skall å tillgången årligen avskrivas vad som motsvarar dess av ålder och nyttjande eller annan därmed jämförlig orsak uppkomna värdeminskning.

Utan hinder av vad nu sagts må fast egendom, avsedd till stadigvarande bruk för sparbanken, eller tomträtt till fastighet, avsedd för sådant ändamål, för täckande av förlust å sparbankens rörelse uppskrivas högst till det bestående värde, tillgången i fråga måste anses äga, såframt tillsynsmyndigheten medgivit uppskrivningen. I intet fall må dock uppskrivning ske över senast fastställda taxeringsvärdet å den fasta egendomen eller, vad gäller tomträtt, å byggnad eller byggnader, som utgöra tillbehör till tomträtten. Vad sålunda stadgats skall äga motsvarande tillämpning å aktie, som omförmäles i 35 § första stycket.

5. Obligation eller fordran, som avses under 2., må i balansräkningen för det år, varunder tillgången förvärvats, ej upptagas till högre värde än som motsvarar kostnaden för obligationens förvärvande eller fordringens belopp och därefter ej till högre värde än det, vartill tillgången varit uppförd i närmast föregående balansräkning.

Utan hinder av vad nu sagts må i båda fallen uppskrivning av sådan tillgångs bokförda värde ske i nedan nämnd omfattning i syfte att täcka förlust å sparbankens rörelse eller motsvarande nedskrivning av annan tillgångs bokförda värde:

obligationen må uppskrivas högst till gällande marknadsvärde, i sistnämnda syfte dock ej till högre belopp än det, varå obligationen lyder;

fordran må uppskrivas högst till fordringens värde, beräknat enligt den under 2. sist angivna grunden, dock högst till fordringens belopp.

6. Beträffande andra tillgångar än ovan nämnts gäller att de ej må upptagas över verkliga värdet. Osäkra fordringar skola upptagas högst till det belopp, varmed de beräknas komma att inflyta. Värdelösa fordringar må icke upptagas såsom tillgång.

7. I stället för avskrivning å tillgångs värde må motsvarande belopp kunna uppföras å särskilt värdeminskningsskonto. Minskning av värdeminskningsskonto är medgiven, där avskrivning med samma belopp sker å motsvarande tillgång, så ock i den mån, enligt vad förut i denna paragraf är sagt, hinder ej möter för uppskrivning av tillgång samt minskning av värdeminskningsskonto sker i stället för sådan uppskrivning.

8. Avskrivning skall avse viss tillgång eller grupp av tillgångar av likartad beskaffenhet.

9. De belopp, till vilka sparbankens särskilda fonder uppgå, skola vart

för sig i balansräkningen uppföras bland skulderna. Benämningen fond må endast användas för grundfond, reservfond och garantifond.

10. Organisations- eller förvaltningskostnader må ej uppföras såsom tillgång.

11. Inom linjen skall anmärkas sammanlagda beloppet av sparbankens ansvarsförbindelser, i den mån de icke upptagits bland skulderna. Tillika skall inom linjen upptagas av sparbanken ställda panters sammanlagda bokförda värde. Inom linjen skall ock angivas sammanlagda beloppet för år av pensioner utgående på grund av förpliktelser, vilka ej upptagits såsom skuld i balansräkningen. Pensionsförpliktelser, som i närmast föregående balansräkning upptagits såsom skuld, må ej redovisas inom linjen.

62 §.

Beträffande uppställandet av vinst- och förlusträkning gäller, att den samma skall upptaga sparbankens inkomster av och utgifter för rörelsen under året samt angiva verkställda avskrivningar.

63 §.

I förvaltningsberättelsen skall, i den mån det finnes kunna ske utan förfång för sparbanken, lämnas upplysning om sådana för bedömningen av sparbankens ställning och resultatet av dess verksamhet samt styrelsens förvaltning viktiga förhållanden, vilka ej framgå av balansräkningen eller vinst- och förlusträkningen, så ock om händelser av väsentlig betydelse för sparbanken, jämväl där de inträffat efter årets slut.

I förvaltningsberättelsen skall uppgivas medelantalet under året i sparbankens tjänst anställda personer. I den mån motsvarande uppgifter ej lämnas i vinst- och förlusträkningen, skall ock i särskilda poster upptagas sammanlagda beloppet av utbetalda löner och ersättningar under året dels till styrelsen och andra personer i ledande ställning, dels ock till övriga befattningshavare i sparbanken.

Har tillgång vid slutet av det år, varunder den förvärvats, i balansräkningen upptagits till högre belopp än som motsvarat kostnaden för dess förvärvande eller har tillgången därefter upptagits till högre värde än i närmast föregående balansräkning, skall i förvaltningsberättelsen angivas grunden för uppskrivningen, det belopp, varmed uppskrivning skett, och användningen av beloppet. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, där värdeminskningsskonto minskats.

Styrelsen skall i förvaltningsberättelsen framställa förslag i anledning av sparbankens vinst enligt balansräkningen.

Om revision

64 §.

Styrelsens förvaltning samt sparbankens räkenskaper skola granskas av revisorer, som väljas av huvudmännen.

Då revisorer väljas, skola lika många suppleanter utses.

Angående revisor som förordnas av tillsynsmyndigheten stadgas i 109 §.

65 §.

Revisorer och revisorssuppleanter skola utses för tid intill dess årssammanträde med huvudmännen hållits och må icke utses för längre tid än till och med det årssammanträde, vilket skall äga rum under tredje räkenskapsåret efter det år, då valet sker. Revisor må, ändå att den tid, för vilken han blivit utsedd, ej gått till ända, skiljas från uppdraget av huvudmännen.

66 §.

Revisor skall vara myndig, här i riket bosatt svensk medborgare. Revisor skall hava den erfarenhet beträffande bokföring och insikt i ekonomiska förhållanden, som med hänsyn till sparbankens verksamhet erfordras för uppdraget.

Revisor må ej den vara som är befattningshavare i sparbanken eller eljest intager en underordnad eller beroende ställning till styrelseledamot eller till annan befattningshavare i ledande ställning i sparbanken, ej heller styrelseledamots eller sådan befattningshavares make eller den, som med honom är i rätt upp- eller nedstigande skyldskap eller svågerlag eller är hans syskon eller med honom är i det svågerlag, att den ene är gift med den andres syskon.

Vad i denna paragraf stadgas om revisor skall äga motsvarande tillämpning å revisorssuppleant.

67 §.

Det åligger revisorererna vid fullgörandet av sitt uppdrag:

att granska sparbankens böcker och andra räkenskaper;

att taga del av styrelsens och huvudmännens protokoll samt av de föreskrifter rörande sparbankens kreditgivning, som utfärdats av styrelsen;

att verkställa inventering eller, därest reglementet så tillåter, kontrollera verkställd inventering av sparbankens kassa och övriga tillgångar;

att efterse, huruvida sparbankens organisation av och kontroll över bokföringen och medelsförvaltningen är tillfredsställande; samt

att, sedan styrelsens förvaltningsberättelse avgivits, granska densamma.

Minst en gång varje halvår skola revisorererna:

granska större lån och andra större placeringar av sparbankens medel;

granska av styrelsen vidtagna åtgärder i fråga om förvaltning och avyttring av jämlikt 36 § inköpt eller övertagen egendom;

taga del av de förelägganden och erinringar, som av tillsynsmyndigheten kunna hava gjorts till styrelsen; samt

taga del av rapporter över inspektioner och undersökningar rörande sparbankens huvud- och filialkontor.

I övrigt skola revisorerna vidtaga de åtgärder, som må vara erforderliga för ett behörigt fullgörande av revisionsuppdraget.

68 §.

Styrelsen skall giva revisor tillgång till sparbankens böcker, räkenskaper och andra handlingar samt i övrigt det biträde, som av honom påkallas för uppdraget. Av revisor begärd upplysning angående förvaltningen må ej vägras av styrelsen.

Revisorerna skola skriftligen delgiva styrelsen de erinringar i fråga om sparbankens verksamhet, till vilka deras granskning må giva anledning.

69 §.

Revisorerna skola för varje räkenskapsår avgiva en av dem underskriven revisionsberättelse, som skall överlämnas till styrelsen inom en månad efter det förvaltningsberättelsen kommit revisorerna till handa. Revisorerna skola ock inom samma tid till styrelsen återställa förvaltningsberättelsen. Därvid skola revisorerna å denna hava tecknat påskrift med yttrande, huruvida i förvaltningsberättelsen upptagna vinst- och förlusträkning samt balansräkning överensstämma med sparbankens av revisorerna granskade böcker eller icke, och skall påskriften i övrigt beträffande granskningen innefatta hänvisning till revisionsberättelsen.

Om skyldighet för styrelsen att översända revisionsberättelsen till huvudmännen så ock till tillsynsmyndigheten stadgas i 74 och 112 §§.

70 §.

Revisionsberättelsen skall innehålla redogörelse för resultatet av revisorernas granskning samt uttalande, huruvida anmärkning i avseende å förvaltningsberättelsen, de i densamma upptagna vinst- och förlust- samt balansräkningarna, sparbankens bokföring eller inventeringen av dess tillgångar eller eljest beträffande förvaltningen av sparbankens angelägenheter föreligger eller icke. Föreligger anledning till anmärkning, skall denna angivas i revisionsberättelsen. Revisorerna äga ock i berättelsen meddela erinringar, som de anse böra komma till huvudmännens kännedom.

Revisionsberättelsen skall innehålla särskilt uttalande
angående omfattningen av den av revisorerna verkställda granskningen;
angående sparbankens förvaltningsutgifter;
angående den inre kontrollen inom sparbanken;
angående fastställelse av balansräkningen;
angående ansvarsfrihet för styrelseledamöterna; samt

angående styrelsens förslag i anledning av sparbankens vinst enligt balansräkningen.

Har tillgång upptagits till högre värde än i senaste fastställda balansräkning eller har tillgång, som anskaffats under räkenskapsåret, upptagits till högre värde än anskaffningskostnaden, skall särskilt uttalande därom göras i revisionsberättelsen.

Revisor, som hyser från de i revisionsberättelsen gjorda uttalandena skiljaktig mening eller eljest finner särskilt uttalande påkallat, äger till revisionsberättelsen foga yttrande därom, såframt han ej avger särskild revisionsberättelse.

Om sammanträde med huvudmännen

71 §.

Såvitt hinder ej möter, böra styrelsens ledamöter närvara vid sammanträde med huvudmännen, så ock minst en av revisorerna, där å sammanträdet skall behandlas redovisning för sparbanken eller eljest ärende förekommer av beskaffenhet att revisors närvaro kan anses påkallad. Rätt att närvara vid sammanträde tillkommer städse revisor.

72 §.

Huvudman må ej deltaga i behandling av fråga rörande avtal mellan honom och sparbanken eller sådan fråga om avtal mellan sparbanken och tredje man, i vilken han äger ett väsentligt intresse som kan vara stridande mot sparbankens. Ej heller må han deltaga i beslut angående avtal mellan sparbanken och tredje man, som han ensam eller jämte annan äger företräda. Vad sålunda är stadgat skall äga motsvarande tillämpning beträffande gåva från sparbankens sida, så ock beträffande rättegång eller annan talan mot huvudmannen eller tredje man.

Huvudman, som tillika är styrelseledamot eller tjänsteman i sparbanken, må ej deltaga i val av revisor eller revisorssuppleant eller i beslut angående ansvarsfrihet för styrelsen.

73 §.

Vid omröstning äger varje huvudman en röst. Huvudman må allenast personligen utöva sin rösträtt.

Huvudmännen äro beslutföra, där de vid sammanträde tillstädesvarande huvudmännens antal överstiger hälften av hela antalet huvudmän, såframt ej för beslutförhet högre antal föreskrivits i reglementet. Är tillstädesvarande huvudman enligt stadgandet i 72 § andra stycket hindrad att deltaga i behandling av ärende, utgör ej den omständigheten, att till följd därav antalet av de deltagande icke uppgår till det för beslutförhet bestämda, hinder för ärendets företagande.

Där ej enligt denna lag särskild röstövertikt erfordras, gäller såsom huvudmännens beslut den mening, om vilken vid sammanträdet de flesta röstande förena sig, men vid lika röstetal den mening, som biträdes av ordföranden.

74 §.

Årssammanträde med huvudmännen skall hållas varje år före maj månads utgång.

Å årssammanträdet skola huvudmännen fastställa balansräkning och bestämning, i vilken utsträckning sparbankens vinst skall avsättas till dess fonder, ävensom besluta angående ansvarsfrihet för styrelsen och delegation enligt 46 § samt, där tid, för vilken styrelseledamot eller revisor eller styrelse- eller revisorssuppleant utsetts, gått till ända, förrätta erforderliga nyval.

Senast en vecka före årssammanträdet skola genom styrelsens försorg förvaltnings- och revisionsberättelserna översändas till huvudmännen.

Om skyldighet för styrelsen att efter årssammanträdet till tillsynsmyndigheten översända vissa protokoll stadgas i 112 §.

75 §.

Andra än i 74 § andra stycket angivna ärenden, vilka enligt lag eller reglementet tillhöra huvudmännens handläggning eller av styrelsen överlämnas till deras avgörande, må behandlas jämväl på annat sammanträde än årssammanträde.

76 §.

Styrelsen har att på sätt reglementet föreskriver kalla huvudmännen till sammanträde. Föreskrivna kallelseåtgärder skola vara vidtagna senast två veckor före årssammanträde och senast en vecka före annat sammanträde. Där för giltighet av beslut fordras, att det fattats på två på varandra följande sammanträden med huvudmännen, må kallelse till det andra sammanträdet ej ske, innan det första hållits.

Oavsett vad enligt 73 § andra stycket eller reglementet gäller om huvudmännens beslutförhet, skola till sammanträde kallas samtliga huvudmän.

Om talan mot styrelseledamot, ledamot av delegation enligt 46 § eller revisor

77 §.

Ansvarsfrihet må ej anses vara beviljad styrelseledamot eller ledamot av delegation enligt 46 §, såframt en tredjedel av samtliga huvudmän röstat däremot.

Varder talan å förvaltningen under den tid, förvaltningsberättelsen avser, ej anställd inom ett år från det förvaltnings- och revisionsberättelserna framlades å sammanträde med huvudmännen, skall så anses som om ansvarsfrihet blivit beviljad.

Om ansvarsfrihet blivit beviljad, må likväl talan kunna anställas mot styrelseledamot eller ledamot av delegation på grund av åtgärd, om vars vidtagande eller betydelse för sparbanken styrelsen, styrelseledamot, delegation eller ledamot av sådan uppsåtliga eller av vårdslöshet lämnat i väsentliga hänseenden oriktiga eller ofullständiga upplysningar i förvaltningsberättelsen eller eljest till huvudmännen eller ock genom bokföringen eller eljest till revisorerna samt varom huvudmännen till följd härav ägt otillräcklig kännedom vid ansvarsfrihetens beviljande. Talan, som grundas därpå att styrelseledamot eller ledamot av delegation som här avses begått brottslig handling, må ock eljest kunna anställas mot honom, såframt ej beviljad ansvarsfrihet uppenbarligen avsett även nämnda handling.

78 §.

Talan mot revisor må ej anställas, sedan två år förflutit från det revisionsberättelse framlades å sammanträde med huvudmännen.

Utan hinder av vad i första stycket sägs må talan anställas som grundas därpå, att revisor begått brottslig handling.

79 §.

Försättes sparbank i konkurs på ansökan, som gjorts inom två år från det sammanträde med huvudmännen, där förvaltnings- och revisionsberättelserna framlades, äger konkursboet, ändå att ansvarsfrihet blivit beviljad styrelseledamot eller ledamot av delegation enligt 46 §, anställa talan mot honom å förvaltningen under det räkenskapsår, redovisningen avser.

Mot revisor äger ock, där sparbanken försättes i konkurs på ansökan, vilken gjorts innan två år förflutit från det revisionsberättelse framlades å sammanträde med huvudmännen, konkursboet föra sådan talan.

Talan, varom i denna paragraf stadgas, skall väckas inom sex månader från första borgenärssammanträdet eller, där tiden för anställande av talan för sparbanken då ännu ej gått till ända, inom utgången av den tid. Försummas det, är rätt till talan förlorad.

Om ändring av reglementet

80 §.

Beslut om ändring av sparbanks reglemente är ej giltigt, med mindre samtliga huvudmän förenat sig därom eller beslutet fattats å två på varandra följande sammanträden och å det sammanträde, som sist hållits, biträts av minst två tredjedelar av de vid sammanträdet närvarande huvudmännen. Är för beslutets giltighet ytterligare villkor bestämt i reglementet, skall ock det lända till efterrättelse.

Beslutet är ej heller giltigt, förrän det stadfästs av tillsynsmyndigheten. För stadfästelseprövningen skall i tillämpliga delar gälla vad som stadgas i

7 §. När stadfästelse vunnits, skall reglementsändringen ofördröjligen anmälas för registrering, och skall vid anmälningen fogas reglementet i förändrat skick eller utdrag därav, som utvisar ändringen, med bevis om stadfästelsen.

Om talan å huvudmännens beslut

81 §.

1 mom. Menar styrelsen, att beslut, som fattats å sammanträde med huvudmännen, icke tillkommit i behörig ordning eller eljest strider mot denna lag eller reglementet, äger styrelsen därå väcka talan mot sparbanken. Samma talerätt tillkommer ock styrelseledamot samt huvudman.

Grundas talan på att beslutet icke tillkommit i behörig ordning, skall talan väckas inom tre månader från beslutets dag. Försummas det, är beslutet gällande.

Hava vid sådant beslut, som skall anmälas för registrering, i denna lag eller reglementet upptagna föreskrifter om särskild röstpluralitet icke rätteligen iakttagits, är beslutet, ehuru klandertalan ej väckts, icke gällande, utan så är att i strid med 122 § 2 mom. registrering av beslutet ägt rum.

2 mom. Har talan väckts beträffande beslut å sammanträde med huvudmännen, äger domstolen, när skäl därtill förekommer, att innan målet avgöres förordna, att beslutet ej må verkställas. Om förordnandet skall, där beslutet är av beskaffenhet att böra registreras, genom rättens försorg ofördröjligen avsändas meddelande för registrering.

Om likvidation och upplösning

82 §.

Sparbank skall träda i likvidation, där beslut härom träffats av huvudmännen på sätt i andra stycket sägs eller tillsynsmyndigheten enligt vad i 113 § stadgas förordnat, att likvidation skall äga rum.

Av huvudmännen fattat beslut om likvidation är ej giltigt, med mindre samtliga huvudmän förenat sig därom eller beslutet fattats å två på varandra följande sammanträden med huvudmännen samt å det sammanträde, som sist hållits, biträts av minst fyra femtedelar av de röstande och dessa tillika utgjort minst tre fjärdedelar av samtliga huvudmän. Är för beslutets giltighet ytterligare villkor bestämt i reglementet, skall ock det lända till efterrättelse.

83 §.

Besluta huvudmännen, att sparbanken skall träda i likvidation, åligger det huvudmännen att välja minst två likvidatorer att verkställa likvidationen. Huvudmännen må ock utse en eller flera suppleanter.

Har tillsynsmyndigheten förordnat, att sparbanken skall träda i likvidation, skall styrelsen genast kalla huvudmännen till sammanträde för val av likvidatorer, ändå att ändring sökes i tillsynsmyndighetens beslut.

Underlåta huvudmännen i fall, som avses i andra stycket, att utse likvidatorer, ankommer på tillsynsmyndigheten att utse likvidatorer; och svara under tiden, intill dess så skett, de som med vetskap om att tillsynsmyndigheten meddelat förordnande om sparbankens trädande i likvidation deltaga i beslut om fortsättande av sparbankens verksamhet eller handla å dess vägnar för uppkommande förbindelser, en för alla och alla för en, såsom för egen skuld.

Upphör mandattid för huvudman, sedan beslut om likvidation fattats, skall mandattiden anses vara förlängd till dess likvidationen avslutats.

84 §.

Likvidator skall vara myndig, här i riket bosatt svensk medborgare.

Uppdraget att vara likvidator skall gälla intill dess likvidationen blivit avslutad, men den, som meddelat uppdraget, må när som helst entlediga likvidatorn och utse annan i hans ställe.

Om likvidator, som är vald av huvudmännen, entledigas eller eljest avgår eller avlider eller hinder för honom att vara likvidator uppkommer enligt första stycket och suppleant ej finnes, åligger det övriga likvidatorer att ofördröjligen kalla huvudmännen till sammanträde för val av ny likvidator.

Visar likvidator uppenbar försummelse vid fullgörande av sitt uppdrag, äger tillsynsmyndigheten, ändå att likvidatorn utsetts av huvudmännen, efter likvidatorns hörande entlediga honom och förordna annan i hans ställe.

Vad i denna paragraf är stadgat om likvidator skall i tillämpliga delar gälla beträffande suppleant för likvidator.

85 §.

Likvidatorerna skola ofördröjligen för registrering anmäla, att sparbanken trätt i likvidation. Anmälningen skall innehålla uppgift om dagen för likvidatorernas tillsättande. Beträffande anmälan för registrering skall i övrigt rörande likvidator eller suppleant för honom eller i fråga om rätt att under likvidationen teckna sparbankens firma eller om ändring av sparbankens postadress vad i 10 och 57 §§ är stadgat för där avsedda fall äga motsvarande tillämpning.

Anmälan om likvidationen skall ofördröjligen göras jämväl till tillsynsmyndigheten.

86 §.

Å det sammanträde med huvudmännen, vid vilket likvidatorer utses, skall jämväl väljas en eller flera likvidationsrevisorer att granska likvidatorernas förvaltning och sparbankens räkenskaper under likvidationen.

Hava likvidatorer förordnats av tillsynsmyndigheten, skola de ofördröjligen sammankalla huvudmännen till sammanträde för sådant val. Huvudmännen må ock utse en eller flera suppleanter. Likvidationsrevisor och suppleant må när som helst entledigas och annan utses i hans ställe.

Vad i 66 §, 67 § första och tredje styckena samt 68 § är stadgat om revisor och revisorssuppleant samt om revisors rättigheter och skyldigheter skall i tillämpliga delar gälla beträffande likvidationsrevisor och suppleant, där ej annat följer av vad nedan föreskrives.

Angående likvidationsrevisor som förordnas av tillsynsmyndigheten stadgas i 115 §.

87 §.

Då sparbanken trätt i likvidation, åligger det styrelsen att ofördröjligen avgiva redovisning för sin förvaltning av sparbankens angelägenheter under den tid, för vilken ej förut förvaltningsberättelse framlagts å sammanträde med huvudmännen.

Redovisningen skall av likvidatorerna ofördröjligen överlämnas till revisorerna, som hava att inom en månad avgiva revisionsberättelse. Redovisningen och revisionsberättelsen skola av likvidatorerna så snart kan ske framläggas å sammanträde med huvudmännen; och skall å detta sammanträde till behandling företagas frågan om beviljande av ansvarsfrihet åt styrelsens ledamöter för den tid, redovisningen omfattar.

I fråga om styrelsens redovisning, om revisorernas granskning och revisionsberättelsen, om handlingars framläggande å sammanträde med huvudmännen, översändande till dem viss tid före sammanträdet och insändande till tillsynsmyndigheten, om behandlingen av frågan om ansvarsfrihet samt om anställande av talan mot styrelseledamot eller ledamot av delegation enligt 46 § skall i tillämpliga delar gälla vad i denna lag finnes föreskrivet rörande dessa ämnen.

88 §.

I fråga om sådant sammanträde med huvudmännen, som avses i 87 § andra stycket samt i 96 och 97 §§, ävensom sammanträde för behandling av ärende, som avses i 103 §, skola kallelseåtgärder vara vidtagna senast två veckor före sammanträdet.

89 §.

Det åligger likvidatorerna att ofördröjligen söka kallelse å sparbankens okända borgenärer samt upprätta och i huvudboken införa balansräkning.

I balansräkningen skola tillgångarna upptagas till verkliga värdet. Tillgångar och skulder skola var för sig sammanräknas och skillnaden mellan slutsummorna utsättas.

Likvidatorerna skola ofördröjligen överlämna ett av dem underskrivet exemplar av balansräkningen till likvidationsrevisorerna.

90 §.

Hava under likvidationen sparbankens tillgångar så nedgått i värde, att fara är för handen, att de ej fullt förslå till skuldernas gäldande, och är ej ställningen sådan, att sparbankens egendom genast bör avträdas till konkurs, skola likvidatorerna, så snart kan ske, lämna meddelande om ställningen å sammanträde med huvudmännen. Till sådant sammanträde skola kallas jämväl de kända fordringsägare, vilka ännu icke erhållit betalning.

91 §.

Likvidatorerna skola förvalta sparbankens angelägenheter under likvidationen. Det åligger dem att så snart kan ske förvandla sparbankens egendom i penningar, i den mån det erfordras för likvidationen, samt att verkställa betalning av sparbankens skulder. Sparbankens rörelse må fortsättas allenast i den mån det är nödvändigt för en ändamålsenlig avveckling.

Har ombud förordnats av tillsynsmyndigheten enligt 115 § 1 mom. må sparbankens egendom ej avyttras utan ombudets samtycke. Finnes han hava utan skäl vägrat sitt samtycke, äger tillsynsmyndigheten på ansökan av likvidatorerna tillåta försäljningen. Samtycke, som nu är sagt, är ej av nöden, där likvidatorerna vilja till gällande börspris överlåta å fondbörs noterat värdepapper.

Har förlagslån upptagits eller finnes garantifond eller har i reglementet gjorts förbehåll om återbäring av grundfond, åligger det likvidatorerna att, i den mån sparbankens tillgångar förslå, ombesörja återbetalning av förlagskapital eller garanti- eller grundfond jämte utfäst ränta; dock må återbäring av grundfond ej äga rum, förrän garantifond jämte ränta återbetalats, ej heller må garantifond återbäras, förrän förlagskapital jämte ränta återbetalats.

92 §.

Med de jämkningar, som följa av vad i 91 § eller eljest är stadgat om likvidation, skall i fråga om likvidatorers befogenhet att företräda sparbanken så ock om deras rättigheter och skyldigheter i övrigt i tillämpliga delar gälla vad i denna lag är stadgat angående styrelse eller styrelseledamot.

93 §.

Under likvidation skall sparbankens firma tecknas med tillägg av orden "i likvidation". I övrigt skall vad i 55 § finnes stadgat i fråga om under-tecknande av handling, som utfärdas för sparbanken, äga motsvarande tillämpning under sparbankens likvidation.

Har av likvidatorerna eller annan ställföreträdare för sparbanken handling utfärdats utan sådan firmateckning, som i första stycket sägs, och framgår icke av handlingens innehåll såväl att den utfärdats å sparbankens

vägnar som ock att sparbanken är i likvidation, svara de, som undertecknat handlingen, för vad genom handlingen må hava slutits, en för alla och alla för en, såsom för egen skuld. Sådan ansvarighet skall dock ej åvila undertecknarna, där av omständigheterna vid handlingens tillkomst framgick, att den utfärdades för sparbanken och att denna var i likvidation, samt den till vilken handlingen ställts av sparbanken erhåller behörigen undertecknat godkännande av handlingen utan oskäligt dröjsmål efter det begäran därom framställt eller personlig ansvarighet gjorts gällande mot undertecknarna.

94 §.

Likvidatorerna hava att för varje räkenskapsår, sedan bokslut upprättats, avgiva förvaltningsberättelse, upptagande balansräkning enligt 89 §, avseende sparbankens ställning vid årets utgång, samt likvidationsräkning. Förvaltningsberättelsen skall vara underskriven av samtliga likvidatorer. Vad i 60 § tredje stycket är stadgat skall äga motsvarande tillämpning.

Likvidatorerna skola i likvidationsräkningen upptaga redovisning för inkomster och utgifter under året, därvid inkomsterna å försäljning av sparbankens tillgångar skola fördelas efter de i balansräkningen upptagna tillgångsposterna samt bland utgifterna skola för sig upptagas dels belopp, som erlagts i betalning för sparbankens skulder, och dels övriga utgifter i lämpliga poster.

I förvaltningsberättelsen skall, i den mån det finnes kunna ske utan förfång för sparbanken, upplysning lämnas om likvidationens gång. Hava tillgångar i balansräkningen upptagits till lägre eller högre värde än i närmast föregående balansräkning, skola i förvaltningsberättelsen angivas de belopp, med vilka nedsättning eller höjning skett av de under särskild post i balansräkningen upptagna tillgångarnas sammanlagda värde.

Har likvidationen ej avslutats inom två år, skola i nästa förvaltningsberättelse de hinder uppgivas, som mött därför.

Före mars månads utgång skola likvidatorerna till likvidationsrevisorerna avlämna förvaltningsberättelsen för det förflutna året. Beträffande skyldighet för likvidatorerna att viss tid före sammanträde som i 96 § sägs översända förvaltningsberättelsen till huvudmännen skall gälla vad som stadgas i 74 § tredje stycket. Angående insändande av berättelsen till tillsynsmyndigheten gäller vad som stadgas i 92 §, jämförd med 112 §.

95 §.

Inom en månad efter det förvaltningsberättelsen överlämnats till likvidationsrevisorerna skola dessa till likvidatorerna avlämna berättelse över granskningen av deras förvaltning och sparbankens räkenskaper för räkenskapsåret ävensom återställa förvaltningsberättelsen. Revisionsberättelsen, som skall vara underskriven av likvidationsrevisorerna, skall innehålla uttalande, huruvida enligt deras mening likvidationen onödigt fördröjes

eller icke. Om revisionsberättelsens innehåll i övrigt och om förvaltningsberättelsens förseende med påskrift skall i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat i 69 och 70 §§.

Beträffande skyldighet för likvidatorerna att viss tid före sammanträde som i 96 § sägs översända revisionsberättelsen till huvudmännen skall gälla vad som stadgas i 74 § tredje stycket. Angående insändande av berättelsen till tillsynsmyndigheten gäller vad som stadgas i 92 §, jämförd med 112 §.

96 §.

Sedan likvidationsrevisorerna till likvidatorerna avlämnat sin revisionsberättelse, skola likvidatorerna ofördröjligen kalla huvudmännen till sammanträde för granskning av redovisningen.

97 §.

Sedan den i kallelsen å okända borgenärer utsatta inställeledagen är förbi samt likvidatorerna fullgjort sitt uppdrag, skola de så snart kan ske avgiva slutredovisning för sin förvaltning genom avlämnande av förvaltningsberättelse rörande likvidationens gång från likvidationens början till dess avslutande. Vid berättelsen skola fogas redovisningshandlingar för hela likvidationstiden. Förvaltningsberättelsen och redovisningshandlingarna skola i huvudskrift eller avskrift avlämnas till likvidationsrevisorerna, vilka hava att inom en månad därefter avgiva en av dem underskriven revisionsberättelse över förvaltningen under likvidationen och återställa handlingarna. Om revisionsberättelsens innehåll och om redovisningshandlingarnas förseende med påskrift skall i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat i 69 och 70 §§.

Efter det revisionsberättelsen avlämnats till likvidatorerna, skola dessa ofördröjligen kalla huvudmännen till sammanträde för granskning av slutredovisningen.

Angående översändande av förvaltningsberättelsen med därvid fogade redovisningshandlingar samt revisionsberättelsen till huvudmännen viss tid före sammanträdet skall gälla vad som stadgas i 74 § tredje stycket. Angående insändande av förvaltningsberättelsen med därvid fogade redovisningshandlingar samt revisionsberättelsen till tillsynsmyndigheten gäller vad som stadgas i 92 §, jämförd med 112 §.

98 §.

Då likvidatorerna fullgjort sitt uppdrag och inför huvudmännen framlagt slutredovisning för sin förvaltning, anses sparbanken upplöst; och skall anmälan därom ofördröjligen göras för registrering ävensom till tillsynsmyndigheten.

Vid anmälningen, som skall vara undertecknad av samtliga likvidatorer, skola fogas bestyrkt avskrift av protokoll, som förts i ärendet, ävensom bevis om dagen för utfärdande av kallelsen å okända borgenärer.

99 §.

Yppas, efter det sparbanken skall anses upplöst enligt 98 §, tillgång för sparbanken eller väckes talan mot sparbanken eller uppkommer eljest behov av likvidationsåtgärd, skall likvidationen fortsättas. Anmälan härom skall av likvidatorerna ofördröjligen göras för registrering ävensom till tillsynsmyndigheten.

100 §.

Finnes enligt likvidatorernas slutredovisning överskott, skall detta tillfalla sparbankernas säkerhetskassa; och åligger det tillsynsmyndigheten att tillse, att beloppet utbetalas till kassan.

Har sparbanken med annan sparbank slutit avtal enligt 106 §, skall överskottet utan hinder av vad i första stycket stadgas gå till den sparbank, som övertagit rörelsen.

101 §.

Rörande beslut om avträdande av sparbanks egendom till konkurs skall meddelande samtidigt med kungörelsen om beslutet genom konkursdomarens försorg avsändas för registrering ävensom till tillsynsmyndigheten.

Under konkurs företrädes sparbanken såsom konkursgäldenär av styrelsen eller, där vid konkursens början likvidatorer voro utsedda, av dessa; dock må under konkursen i behörig ordning kunna utses nya styrelseledamöter eller nya likvidatorer.

Förlagsbevis ävensom rätt till garantifond eller till grundfond, som skall återbäras, medför rätt till utdelning först efter övriga fordringar i konkursen. Beträffande den inbördes förmånsställningen mellan förlagsbevis och rätt till fond skall gälla vad som stadgas i 91 § tredje stycket.

Det åligger konkursförvaltaren att, då konkurs avslutats, för registrering ofördröjligen avsända meddelande därom med angivande huruvida överskott finnes eller icke. Sådant meddelande skall avsändas jämväl till tillsynsmyndigheten.

102 §.

Där efter avslutande av sparbanks konkurs ej finnes överskott, anses sparbanken upplöst, då konkursen avslutades.

Finnes överskott, skall likvidation verkställas och gälla i avseende därå bestämmelserna i 83—86, 88—98 och 100 §§.

Hade sparbanken, i fall som avses i andra stycket, trätt i likvidation, innan dess egendom avträdde till konkurs, gäller vad som är stadgat i 99 §.

103 §.

Huvudmännen äga besluta att talan skall anställas mot likvidator eller mot likvidationsrevisor.

Talan mot likvidator må ej väckas senare än ett år från det slutredovisningshandlingarna och revisionsberättelsen framlades å sammanträde med huvudmännen. Har likvidator entledigats eller eljest avgått eller avlidit före likvidationens avslutande, skall dock tiden för anställande av talan räknas från det sammanträde, varå framlagts förvaltnings- och revisionsberättelser avseende det räkenskapsår, då avgången eller frånfället inträffade. Vad i 77 § tredje stycket och 79 § är stadgat skall äga motsvarande tillämpning i avseende å talan mot likvidator.

Talan mot likvidationsrevisor må ej väckas senare än två år från det slutredovisningshandlingarna och revisionsberättelsen framlades å sammanträde med huvudmännen eller, där fråga är om talan på grund av bristande kontroll över likvidator, som entledigats eller eljest avgått eller avlidit före likvidationens avslutande, eller om talan mot likvidationsrevisor, som sålunda avgått eller avlidit, från det sammanträde, varå framlagts förvaltnings- och revisionsberättelser avseende det räkenskapsår, då avgången eller frånfället inträffade. Vad i 78 § andra stycket och 79 § är stadgat skall äga motsvarande tillämpning i fråga om talan mot likvidationsrevisor.

Om fusion mellan sparbanker så ock om annan sammanslagning mellan sparbanker eller mellan sparbank och annan penninginrättning

104 §.

Fusion av sparbank med annan sparbank må äga rum i den ordning här nedan i 1—3 mom. sägs.

1 mom. Avtal om att en sparbanks alla tillgångar och skulder skola genom fusion övertagas av en annan sparbank må träffas mellan sparbankerna, såframt av styrelsen i den överlåtande sparbanken framlagt förslag till sådant fusionsavtal godkänts av huvudmännen i denna sparbank efter vad i 2 mom. sägs. Fusionsavtalet må ej verkställas utan tillsynsmyndighetens tillstånd enligt vad därom stadgas i 3 mom.

Minst en vecka före det sammanträde, varå huvudmännen i den överlåtande sparbanken upptaga frågan om fusionsavtalet, skola för dessa hållas tillgängliga hos sparbanken:

1. fullständigt förslag till fusionsavtal mellan den överlåtande och den övertagande sparbanken;

2. avskrift av den överlåtande sparbankens senast fastställda balansräkning, försedd med anteckning om huvudmännens beslut rörande sparbankens vinst, samt avskrift av förvaltnings- och revisionsberättelserna för samma år;

3. en av den överlåtande sparbankens samtliga styrelseledamöter under-tecknad berättelse, innehållande dels redogörelse för de omständigheter,

som kunna vara av vikt vid bedömandet av förslaget lämplighet för sparbanken, och dels upplysning, i den mån det kan ske utan förfång för sparbanken, huruvida efter nämnda balansräknings avgivande inträffat händelser, vilka äro av väsentlig betydelse för sparbankens ställning; samt

4. ett av revisorerna avgivet yttrande över den under 3. omnämnda berättelsen såvitt den avser sparbankens ställning.

De handlingar, om vilka förmäles i andra stycket, skola jämväl framläggas å sammanträdet.

Handläggas huvudmännen fusionsfrågan å två sammanträden, skall vad i andra och tredje styckena sägs gälla beträffande båda sammanträdena.

2 mom. Sådant beslut om godkännande av förslag till fusionsavtal, som avses i 1 mom., är ej giltigt, med mindre samtliga huvudmän förenat sig därom eller beslutet fattats å två på varandra följande sammanträden och å det sammanträde, som sist hållits, biträts av minst två tredjedelar av de vid sammanträdet närvarande huvudmännen.

Är för beslutets giltighet något ytterligare villkor bestämt i reglementet, skall ock det lända till efterrättelse.

Inom fyra månader från det beslutet fattades eller, om klandertalan därå anställts, från det denna talan ogillades genom lagakraftgående avgörande, skall beslutet av den överlåtande sparbankens styrelse anmälas för registrering. Två bestyrkta avskrifter av protokoll som förts i ärendet, innehållande fullständigt angivande av förslaget till fusionsavtal, skola fogas vid anmälningen. Har anmälan ej gjorts inom föreskriven tid, är frågan om fusion förfallen.

3 mom. Senast fyra månader efter det registrering skett på anmälan som sägs i 2 mom., skall såväl den övertagande som den överlåtande sparbankens styrelse göra ansökan om tillsynsmyndighetens tillstånd att bringa fusionsavtalet till verkställighet. Vid ansökningen skall fogas bevis, att beslutet blivit registrerat.

Tillsynsmyndighetens tillståndsprövning skall grundas å ett bedömande av huruvida fusionen dels kan anses vara förenlig med deras intressen, som äro insättare i eller eljest hava fordringar å de av fusionen berörda sparbankerna, dels framstår som ändamålsenlig ur allmän synpunkt.

Om ansökan, som gjorts inom föreskriven tid, så ock om beslut, som meddelats i anledning av ansökningen skall genom tillsynsmyndighetens försorg underrättelse ofördröjligen avsändas till registreringsmyndigheten.

Tillsynsmyndigheten skall ock ombesörja, att kungörelse om beslut, varigenom tillstånd lämnas till fusionsavtalets verkställande, jämte besvärshänvisning ofördröjligen införas i allmänna tidningarna och i tidning, som är allmänt spridd inom de berörda sparbankernas verksamhetsområden. Där så finnes påkallat, må kungörelsen införas i två eller flera tidningar som sist angivits.

Beslut om tillstånd skall inom sex månader, sedan beslutet vunnit laga

kraft, av såväl den övertagande sparbankens som den överlåtande sparbankens styrelse anmälas för registrering. Anmälningen skall vara åtföljd av tillsynsmyndighetens beslut i huvudskrift eller avskrift, så ock av lagakraftbevis. När beslutet registrerats, skall den överlåtande sparbanken anses upplöst samt dess tillgångar och skulder hava övergått till den övertagande sparbanken.

105 §.

Har sparbank trätt i likvidation, må utan hinder därav fusion med annan sparbank äga rum på sätt i 104 § sägs; och skall vad om styrelsen och dess ledamöter samt om revisorerna är stadgat gälla i avseende å likvidatorerna samt likvidationsrevisorerna. Sedan tillsynsmyndighetens lagakraftvunna beslut om tillstånd till fusionens verkställande registrerats, skall likvidationen avslutas, därvid vad i 97, 98 och 103 §§ är stadgat skall gälla.

106 §.

Avtal, som icke avser fusion men varigenom sparbank förbinder sig att, i samband med likvidation, å annan sparbank eller å penninginrättning, som ej är sparbank, överlåta sin rörelse, må ej träffas, med mindre samtliga huvudmän i den överlåtande sparbanken förenat sig om beslut, att sparbanken skall biträda avtalet, eller beslutet fattats å två på varandra följande sammanträden med huvudmännen samt å det sammanträde, som sist hållits, biträts av minst fyra femtedelar av de röstande och dessa tillika utgjort minst tre fjärdedelar av samtliga huvudmän. Är för giltighet av huvudmännens beslut ytterligare villkor bestämt i reglementet, skall ock det lända till efterrättelse.

Avtalet må, där det icke avser sparbanks överlåtande å bankaktiebolag, ej verkställas utan tillsynsmyndighetens tillstånd.

Om tillsyn

107 §.

Tillsynsmyndigheten skall övervaka, att sparbankerna i sin verksamhet ställa sig till efterrättelse denna lag och andra författningar, såvitt de hava särskilt avseende å sparbanker, ävensom de för sparbankerna gällande reglementena samt de föreskrifter, som med stöd av stadgande i lag eller reglemente meddelats av huvudmännen eller styrelse.

Det åligger tillsynsmyndigheten att jämväl i övrigt med uppmärksamhet följa sparbankernas verksamhet, i synnerhet såvitt angår förhållanden som kunna inverka på sparbanks säkerhet.

Myndigheten har vidare att tillhandagå med råd och upplysningar i fråga om lämpliga inrättandet och bedrivandet av sparbanks verksamhet.

108 §.

Tillsynsmyndighetens tillsyn utövas med ledning av handlingar, vilka jämlikt denna lag insändas till myndigheten, ävensom upplysningar, som inhämtas vid sparbanksundersökning eller annorledes. Sparbanksundersökning skall anställas så ofta sådan anses erforderlig av tillsynsmyndigheten.

109 §.

Tillsynsmyndigheten skall för varje sparbank förordna en revisor att med övriga revisorer deltaga i granskningen av styrelsens förvaltning och sparbankens räkenskaper. Myndigheten äger när som helst återkalla förordnande, som här avses, och i stället utse ny revisor.

För revisor, som förordnats av tillsynsmyndigheten, skall myndigheten utfärda instruktion.

Revisor, som här sägs, åtnjuter arvode med belopp, som bestämmes av tillsynsmyndigheten.

110 §.

Tillsynsmyndigheten äger sammankalla sparbanks styrelse, när så prövas nödigt. Har styrelsen icke efterkommit av myndigheten framställd begäran om utfärdande av kallelse till sammanträde med huvudmännen, må kallelse utfärdas av myndigheten.

Den, som enligt av Konungen meddelade bestämmelser har befogenhet att företräda tillsynsmyndigheten, äger närvara vid sammanträde med huvudmännen eller av myndigheten utlyst styrelsesammanträde och deltaga i överläggningarna.

111 §.

Där tillsynsmyndigheten så finner erforderligt, må myndigheten meddela närmare föreskrifter om sättet för förande av sparbanks räkenskaper, om förvaring av värdehandlingar samt om inventering av dessa.

Befinnes med hänsyn till utomordentliga omständigheter icke lämpligt att sparbanks värdehandlingar förvaras på sätt reglementet angiver, må tillsynsmyndigheten, på framställning av sparbanken, meddela densamma tillstånd tills vidare att förvara handlingarna på annat betryggande sätt som tillsynsmyndigheten föreskriver.

112 §.

Sparbanks styrelse åligger:

att för tillsynsmyndigheten när som helst hålla sparbankens kassa och övriga tillgångar samt alla böcker, räkenskaper och andra handlingar tillgängliga för granskning;

att å tider, som bestämmas av tillsynsmyndigheten, och enligt av myndigheten fastställda formulär upprätta och till myndigheten insända översikter över sparbankens tillgångar och skulder; skolande i sådan översikt

angivas, huruvida anledning finnes till antagande, att bokförda värdet av någon i översikten upptagen tillgång överstiger dess verkliga värde;

att jämväl i övrigt meddela tillsynsmyndigheten alla de upplysningar rörande sparbanken, som äskas av myndigheten;

att, så snart förvaltningsberättelsen föreligger underskriven av styrelsen, insända densamma till tillsynsmyndigheten samt att efter verkställd revision tillstålla myndigheten revisionsberättelsen ävensom, efter årssammanträdet med huvudmännen, de protokoll, som upptaga huvudmännens beslut i anledning av nämnda berättelser;

att, då anledning yppas till antagande, att sparbank gjort sådana förluster att det i 29 § stadgade förhållandet mellan sparbanks fonder och dess inlåning rubbats, ofördröjligen upprätta särskild balansräkning för utvisande av sparbankens ställning samt att, därest balansräkningen bekräftar antagandet i fråga, ofördröjligen avsända meddelande härom till tillsynsmyndigheten; samt

att årligen, senast en månad efter huvudmännens årssammanträde, till tillsynsmyndigheten avgiva statistisk redogörelse angående sparbanken å formulär som fastställs av myndigheten.

113 §.

Om sparbanks styrelse eller huvudmän fattat beslut, som står i strid med lag eller reglementet eller eljest finnes medföra våda för sparbankens säkerhet, äger tillsynsmyndigheten förbjuda verkställighet av beslutet. Myndigheten må ock förelägga styrelsen eller huvudmännen att, om beslut som nyss sagts gått i verkställighet, göra rättelse, där så kan ske, ävensom förelägga huvudmän, styrelse eller revisorer att fullgöra vad som åligger dem enligt lag eller reglementet. Förelägganden, som nu sagts, må dock, utom vad angår innehållet av vinst- och förlusträkning eller balansräkning, icke av myndigheten meddelas i fråga om i lag givna föreskrifter, vilkas överträdande är belagt med straff.

Då tillsynsmyndigheten i anledning av att rubbning uppstått i det förhållande, som enligt 29 § skall förefinnas mellan sparbanks fonder och dess inlåning, förelägger sparbankens styrelse att vidtaga rättelse, må, där ej särskilda omständigheter föranleda annat, den tid, inom vilken föreläggandet skall vara fullgjort, icke sättas längre än två månader, och må i intet fall sagda tid bestämmas till mer än ett år.

Har styrelsen underlåtit att ställa sig föreläggande, som sist sagts, till efterrättelse eller har eljest svårare avvikelse skett från denna lag eller reglementet och rättas ej avvikelsen inom förelagd tid, äger tillsynsmyndigheten förordna, att sparbanken genast skall träda i likvidation.

114 §.

Tillsynsmyndigheten äger förelägga vite vid meddelande av föreskrift eller förbud enligt denna lag samt utdöma sådant vite.

115 §.

1 mom. Träder sparbank i likvidation, äger tillsynsmyndigheten förordna ombud, som har att närvara vid likvidatorernas sammanträden, med rätt att yttra sig till protokollet, samt att i övrigt övervaka likvidationen.

Likvidatorerna skola bereda ombudet tillfälle att när som helst inventera sparbankens kassa och övriga tillgångar samt granska sparbankens böcker, räkenskaper och andra handlingar; och må av ombudet begärd upplysning angående förvaltningen ej förvägras av likvidatorerna.

Tillsynsmyndigheten äger under sparbanks likvidation i avseende å likvidatorer och huvudmän enahanda befogenhet, som, innan sparbanken trätt i likvidation, tillkommer myndigheten enligt denna lag beträffande styrelse och huvudmän.

Tillsynsmyndigheten må, där så prövas erforderligt, förordna likvidationsrevisor. Beträffande denne skall vad som i 109 § sägs om revisor äga motsvarande tillämpning.

Ombud, som avses i detta mom., åtnjuter arvode med belopp, som bestämmas av tillsynsmyndigheten.

2 mom. Har sparbanks egendom avträtts till konkurs, skall tillsynsmyndigheten förordna ett allmänt ombud att såsom konkursförvaltare deltaga i konkursboets förvaltning med den eller de förvaltare, som utses på sätt stadgas i konkurslagen.

Utan hinder av beslut, som kan vara fattat om delning av förvaltningen av boet, äger allmänna ombudet deltaga i förvaltningen i alla dess delar.

Tillsynsmyndigheten må när som helst entlediga ombudet och utse annan i hans ställe. Över sådant beslut må klagan ej föras.

Om arvode till ombud, som här sägs, skall gälla vad i konkurslagen är i allmänhet stadgat beträffande arvode till konkursförvaltare.

116 §.

Där sparbank i fall, som avses i 132 och 133 §§, tillskyndats skada, äger tillsynsmyndigheten föranstalta om talans anställande mot den ersättningskyldige, såframt ej vad i 77, 78 och 103 §§ stadgas utgör hinder för sådan talan.

117 §.

Till bestridande av kostnaden för tillsynsmyndighetens organisation och verksamhet ävensom av kostnaden för ersättning åt revisor, ombud eller likvidationsrevisor, som förordnas enligt 109 § eller 115 § 1 mom., skall varje sparbank årligen erlægga bidrag efter visst, för sparbankerna lika förhållande till sammanlagda beloppet av de utav sparbanken vid utgången av nästföregående kalenderår förvaltade medlen; dock må bidraget till bestridande av kostnaden för tillsynsmyndighetens organisation och verksamhet icke överstiga fem tusendels procent och bidraget till bestridande av

kostnaden för ersättning åt revisor, ombud eller likvidationsrevisor icke överstiga fyra tusendels procent av nämnda belopp.

118 §.

Ledamot av eller befattningshavare hos tillsynsmyndigheten må ej vara ledamot av styrelsen för eller anställd hos sparbank.

119 §.

Sparbanks förvaltnings- och revisionsberättelser ävensom det protokoll, som utvisar huvudmännens beslut i anledning av berättelserna, skola genom styrelsens ordförandes försorg hållas anslagna å lätt tillgänglig plats å envar av sparbankens expeditiionslokaler.

120 §.

Tillsynsmyndighet, som avses i denna lag, är bankinspektionen.

Om registrering

121 §.

Ansökan om sparbanks registrering samt anmälan för registrering skola ingivas eller i betalt brev med posten insändas till registreringsmyndigheten. Sådan ansökan eller anmälan skall vara åtföljd av stadgade avgifter.

122 §.

1 mom. Hava vid ansökan om registrering av sparbank eller i fråga om upprättande av handling, som skall fogas vid sådan ansökan, icke iakttagits de föreskrifter, som finnas stadgade för varje särskilt fall, eller möter eljest hinder mot registrering av sparbanken på grund av föreskrifterna i denna lag eller annan lag eller författning, skall registrering vägras.

2 mom. Hava vid anmälan för registrering eller i fråga om upprättande av handling, som skall fogas vid sådan anmälan, icke iakttagits de föreskrifter, som finnas stadgade för varje särskilt fall, eller prövas beslut, som anmäles för registrering, icke hava tillkommit i föreskriven ordning eller ej stå i överensstämmelse med föreskrifterna i denna lag eller eljest strida mot lag eller författning eller mot reglementet eller vara till sin avfattning i något viktigare hänseende otydligt eller vilseledande, skall registrering vägras. Är annan grund till sådan klandertalan mot beslut av huvudmännen, vilken avses i 81 § 1 mom. andra stycket, än att vid beslutet ej rätteligen iakttagits i denna lag eller reglementet upptagna föreskrifter om särskild röstpluralitet, skall det dock icke utgöra hinder mot registrering, sedan tid för väckande av klandertalan utgått utan att talan väckts.

3 mom. Vägras registrering, skall registreringsmyndigheten ofördröjligen med posten översända underrättelse om beslutet med skälen därför till spar-

banken eller, där anmälan skett med tillämpning av 57 § andra stycket, till den som gjort anmälningen, om han uppgivit postadress.

123 §.

Beviljas sparbanks registrering, skall registreringsmyndigheten låta införa i sparbanksregistret:

1. dagen för tillsynsmyndighetens beslut om stadfästelse å reglementet;
2. sparbankens firma;
3. verksamhetsområdet och den ort, där styrelsen har sitt säte;
4. sparbankens postadress;
5. varje styrelseledamots och styrelsesuppleants så ock, där eljest någon är bemyndigad att teckna sparbankens firma, dennes fullständiga namn och hemvist; samt
6. av vilka och huru firman skall tecknas, där den ej tecknas av styrelsen.

124 §.

Göres, efter det sparbank registrerats, anmälan om förhållande, som enligt denna lag skall anmälas för registrering, skall, där registrering beviljas, vad sålunda anmäls anmärkas i registret.

125 §.

Har ansökan enligt 104 eller 105 § om tillsynsmyndighetens tillstånd att bringa fusionsavtal till verkställighet ej inkommit inom föreskriven tid eller har ansökan genom lagakraftgående beslut avslagits eller har beslut om tillstånd icke anmäls för registrering inom den därför stadgade tiden, skall registreringsmyndigheten förklara frågan om fusion förfallen samt ofördröjligen med posten översända underrättelse därom till sparbankerna.

Har genom lagakraftgående beslut frågan om fusion förklarats förfallen, skall i registret antecknas, att på denna grund den tidigare anteckningen rörande fusionsavtalet avföres ur registret.

126 §.

Företer sparbanks registrerade firma likhet med en i sparbanksregister, handelsregister, föreningsregister, aktiebolagsregistret, försäkringsregistret eller bankregistret tidigare införd firma och lider därigenom innehavaren av sistnämnda firma förfång, äger han hos domstol föra talan om förbud för sparbanken att efter viss tid använda förstnämnda firma ävensom ålägga sparbanken det skadestånd, som prövas skäligt.

Menar någon eljest, att en i sparbanksregister verkställd inskrivning länder honom till förfång, må talan om registreringens upphävande samt om skadestånd föras vid domstol.

127 §.

Har genom lagakraftgående dom förklarats, att en i sparbanksregister gjord inskrivning ej bort ske eller att beslut, som registrerats, är ogiltigt

eller att eljest visst förhållande, varom inskrivning skett, ej föreligger, skall på anmälan av part antecknas i registret, att på nämnda grund den tidigare anteckningen avföres ur registret.

Varder, sedan i sparbanksregister gjorts anteckning om avträdande av sparbanks egendom till konkurs, av överrätt förklarad, att beslutet ej bort meddelas, skall på anmälan därom anteckning ske i registret enligt vad i första stycket stadgas.

Vid anmälan, som ovan sägs, skall fogas avskrift av rättens avgörande, så ock i fall, som avses i första stycket, lagakraftbevis.

128 §.

Vad i sparbanksregister införes, med undantag av meddelande om konkurs varom förmäles i 101 §, skall genom registreringsmyndighetens försorg ofördröjligen kungöras såväl i allmänna tidningarna som ock i tidning, som är allmänt spridd inom den berörda sparbankens verksamhetsområde.

Där i annat fall än som avses i 127 § andra stycket antecknas i registret, att tidigare anteckning avföres ur detsamma, skall kungörelse därom ske efter vad ovan sägs.

129 §.

Det som i enlighet med denna lag blivit infört eller antecknat i sparbanksregister och kungjort i ortstidning skall anses hava kommit till tredje mans kännedom, där ej av omständigheterna framgår, att han varken ägde eller bort äga vetskap därom.

Innan sådant kungörande skett, kan det förhållande, som blivit eller bort bliva infört eller antecknat i registret, icke med laga verkan åberopas mot annan än den, som visas hava ägt vetskap därom.

Finnes enligt Konungens förordnande tryckt samling av anmälningar till sparbanksregistren, skall i fråga om behörighet att inför domstol, länsstyrelse eller överexekutor företräda sparbanken vad samlingen, i den mån den kommit myndigheten till handa, innehåller, äga vitsord för myndigheten, där ej annat förhållande visas vara för handen.

130 §.

Registreringsmyndighet, som avses i denna lag, är länsstyrelsen i det län, inom vilket sparbankens styrelse har sitt säte.

Om klagan över tillsynsmyndighetens och registreringsmyndighetens beslut

131 §.

Över beslut, som meddelas av tillsynsmyndigheten, må klagan föras hos Konungen inom den tid, som är stadgad för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut, men beslutet går ändock i verkställighet, där icke Konungen förordnar annorlunda.

Den som icke åtnöjes med registreringsmyndighets beslut, varigenom registrering vägrats, må sist inom två månader från beslutets dag anföra besvär däröver hos Konungen.

Över beslut om sådan förklaring, som avses i 125 §, må jämväl besvär anföras i den ordning, varom i andra stycket stadgas.

Om skadestånd

132 §.

Har huvudman, styrelseledamot, ledamot av delegation enligt 46 §, revisor, likvidator, likvidationsrevisor eller ombud, som avses i 115 §, vid fullgörandet av sitt uppdrag uppsåtligen eller av vårdslöshet tillskyndat sparbanken skada, är han pliktig att till sparbanken utgiva ersättning för skadan.

133 §.

Har huvudman eller annan, som avses i 132 §, genom överträdelse av denna lag eller reglementet uppsåtligen eller av vårdslöshet tillskyndat tredje man skada, är han pliktig att till denne utgiva ersättning för skadan.

134 §.

Har ersättningsskyldighet uppkommit enligt 132 eller 133 § men föreligger allenast ringa vårdslöshet, må ersättningen nedsättas, där det prövas skäligt med hänsyn jämväl till skadans storlek och omständigheterna i övrigt.

Nedsättning efter vad nu är sagt må icke äga rum, om den ersättningsskyldiges förfarande innefattade brottslig handling.

135 §.

Äro flera ersättningsskyldiga för skada efter vad som stadgas i 132—134 §§, skola de svara för ersättningen en för alla och alla för en, den vars ersättningsskyldighet nedsatts enligt 134 §, dock allenast med det nedsatta beloppet. Sinsemellan skola de taga del i ersättningens gäldande efter ty prövas skäligt med hänsyn till den större eller mindre skuld, som finnes ligga envar av dem till last, samt till omständigheterna i övrigt.

Straffbestämmelser

136 §.

Med dagsböter eller fängelse straffas:

1. stiftare, där han uppsåtligen eller av grov vårdslöshet meddelar oriktig eller vilseledande uppgift i ansökan om stadfästelse av reglementet eller i handling, som enligt 6 § andra stycket skall fogas vid ansökningen;

2. styrelseledamot eller annan, som i anmälan för eller ansökan om registrering eller i försäkran eller annan handling, som fogas därvid, uppsåtligen eller av grov vårdslöshet meddelar oriktig eller vilseledande uppgift;

3. styrelseledamot eller likvidator, där han uppsåtligen eller av grov vårdslöshet meddelar oriktig eller vilseledande uppgift i handling, som framlägges å sammanträde med huvudmännen, eller i påskrift å sådan handling eller i handling eller meddelande, som kungöres eller sändes till huvudman;

4. styrelseledamot, där han vid upprättande av balansräkning, vinst- och förlusträkning eller förvaltningsberättelse, som avses i 60 eller 87 § eller 112 § femte punkten, uppsåtligen förfar i strid med bestämmelserna i 61, 62 eller 63 §;

5. likvidator, som vid upprättande av balansräkning, likvidationsräkning eller förvaltningsberättelse, som avses i 89, 94 eller 97 §, uppsåtligen förfar i strid med bestämmelserna i nämnda lagrum;

6. revisor eller likvidationsrevisor, där han i revisionsberättelse eller annan handling, som framlägges å sammanträde med huvudmännen, eller i påskrift å sådan handling uppsåtligen eller av grov vårdslöshet meddelar oriktig eller vilseledande uppgift rörande sparbankens angelägenheter eller uppsåtligen eller av grov vårdslöshet underlåter att göra anmärkning beträffande förvaltningen, ändå att anledning därtill föreligger.

137 §.

Med dagsböter eller fängelse straffas ock:

1. styrelseledamot, likvidator eller befattningshavare hos sparbanken, vilken uppsåtligen eller av vårdslöshet meddelar oriktig eller vilseledande uppgift i översikt, som avses i 112 §, eller vid lämnande av upplysning enligt 108, 112 eller 115 §;

2. revisor, likvidationsrevisor eller revisors eller likvidationsrevisors medhjälpare som, oaktat han insett eller bort inse, att skada kunnat följa därav, yppar något av vad som kommer till hans kännedom vid verkställd granskning, utan att det med nödvändighet erfordras för fullgörande av hans uppdrag.

138 §.

Med dagsböter straffas:

1. styrelseledamot, där han vid upprättande av balansräkning, vinst- och förlusträkning eller förvaltningsberättelse, som avses i 60 eller 87 § eller 112 § femte punkten, av vårdslöshet förfar i strid med bestämmelser, som avses i 136 § 4.;

2. likvidator, där han vid upprättande av balansräkning, likvidationsräkning eller förvaltningsberättelse, som avses i 89, 94 eller 97 §, av vårdslöshet förfar i strid med bestämmelser, som avses i 136 § 5.;

3. revisor eller likvidationsrevisor, där han annorledes än i 136 § 6.

sågs vid upprättande av revisionsberättelse, som avses i 69, 87, 95 eller 97 §, väsentligen eftersätter bestämmelserna i nämnda lagrum.

139 §.

Med dagsböter straffas ock

1. den, som bryter mot vad som är stadgat i 39, 40 eller 41 §;
2. den, som underlåter att fullgöra honom enligt 57, 85, 98, 99 eller 101 § åliggande anmälan till registrering eller enligt 36, 85, 98, 99 eller 101 § åvilande anmälan till tillsynsmyndigheten;
3. styrelseordförande, som icke iakttager föreskriften i 119 §.

Särskilda bestämmelser

140 §.

Sparbank må icke överföra medel till annan pensionsstiftelse än sådan, som bildats uteslutande för pensionering av personal, som är eller varit anställd i sparbankens tjänst, eller efterlevande till sådan personal. Överföring må icke ske med mindre dels överföringen erfordras för att uppbringa stiftelsens förmögenhet till belopp, som motsvarar kapitalvärdet vid överföringstillfället av intjänade pensioner jämte dyrtidstillägg eller andra därmed jämförliga tillägg, vilka enligt gjorda utfästelser eller inom sparbanken tillämpad sedvänja högst skola utgå, dels ock överskott vid upplösning av stiftelsen skall främst användas till betalning av pensionspremier för anställda hos sparbanken och i övrigt tillföras sparbankernas säkerhetskassa.

Beträffande stiftelse, vars förmögenhet huvudsakligen härrör från medel, som tillskjutits av sparbank, har tillsynsmyndigheten att tillse, att stiftelsens tillgångar ej placeras på sätt som med beaktande av stiftelsens ändamål finnes strida mot grunderna för de angående placering av sparbanks medel i denna lag givna föreskrifterna. Har så skett, må tillsynsmyndigheten förelägga stiftelsen att vidtaga rättelse. Det åligger dem som företråda stiftelsen att, närhelst tillsynsmyndigheten begär det, hålla stiftelsens kassa och övriga tillgångar samt böcker, räkenskaper och andra handlingar tillgängliga för granskning ävensom lämna myndigheten alla de upplysningar rörande stiftelsen, som äskas av myndigheten.

141 §.

Enskilds förhållande till sparbank må ej yppas i oträngt mål.

142 §.

Sparbank skall i mål, för vilka ej annorledes stadgas genom lag, lyda under allmän underrätt i den ort, där sparbankens styrelse har sitt säte.

143 §.

Närmare bestämmelser rörande i denna lag avsett sparbanksregister, om avgifterna för registrering och kungörande samt om tillsynsmyndighetens

utövande av tillsynen över sparbankerna, så ock de föreskrifter, som i övrigt, utöver vad denna lag innehåller, finnas erforderliga för lagens tillämpning, meddelas av Konungen.

Förslag till lag angående införande av nya lagen om sparbanker

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Den nu antagna lagen om sparbanker skall jämte vad här nedan stadgas träda i kraft den 1 januari 1956.

2 §.

Genom nya lagen upphävas, med de begränsningar här nedan stadgas, lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker tillika med de stadganden, vilka innefatta ändring i eller tillägg till nämnda lag, så ock lagen den 30 april 1942 (nr 226) angående rätt för länsstyrelse att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om förvaring av sparbanks värdehandlingar.

3 §.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagrum, som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, skall denna i stället tillämpas.

4 §.

Utan hinder av vad i 31 § femte stycket nya lagen stadgas beträffande säkerhet för lån, vilket är ställt på längre återbetalningstid än sex månader och beträffande vilket sparbanken icke förbehållit sig rätt att uppsäga lånet till återbetalning inom sagda tid, må sparbank jämväl i fortsättningen såsom säkerhet för dylikt lån godtaga in-teckning i sådan tomträtt till inom sparbankens verksamhetsområde belägen fastighet med byggnad avsedd huvudsakligen för bostadsändamål eller till affärslokaler, beträffande vilken 4 kap. lagen om nyttjanderätt till fast egendom i dess lydelse före den 5 juni 1953 äger tillämpning; dock att avtal, varigenom tomträtten upplåtits, skall hava upprättats i enlighet med av tillsynsmyndigheten godkänt formulär eller eljest hava blivit godtaget av myndigheten samt att återbetalningstiden för lånet icke skall utgå senare än fem år före tomträttsavtalets upphörande.

5 §.

Tillsynsmyndighet, som i nya lagen sägs, skall intill den 1 juli 1956 vara sparbanksinspektionen.

6 §.

Beträffande medel, som för gift kvinnas räkning innestå i sparbank, skall bestämmelsen i 26 § lagen den 29 juli 1892 angående sparbanker i sagda lagrumms ursprungliga lydelse fortfarande äga tillämpning, om äldre giftermålsbalken är tillämplig å makarnas förmögenhetsförhållanden.

7 §.

I fråga om sparbank, vars reglemente blivit stadfäst före den 1 januari 1956, skola följande bestämmelser lända till efterrättelse:

1. Sparbank, som vill fortsätta verksamheten, är pliktig att före den 1 januari 1960 söka registrering, därvid sparbanken dessförinnan skall hava vidtagit sådana ändringar i sitt reglemente, att det bringats i överensstämmelse med föreskrifterna i nya lagen, samt hava förskaffat sig tillsynsmyndighetens stadfästelse å reglementsändringarna.

Har ej sparbank före dag, som ovan angivits, sökt registrering och har ej Konungen medgivit anstånd med ansökningen, har tillsynsmyndigheten att efter anmälan från registreringsmyndigheten förordna om att sparbanken genast skall träda i likvidation.

2. Till dess registrering skett, skall äldre lag äga tillämpning å sparbanken utom såvitt angår inlåningsrättens omfattning, ändring av reglementet och tillsynen över sparbanken, i vilka hänseenden nya lagens regler skola gälla. Jämväl bestämmelse i nya lagen, varigenom överträdelse av tillsynsreglerna är belagd med straff, skall redan innan registrering skett lända till efterrättelse.

3. Utan hinder av vad i 5 § andra stycket nya lagen sägs må såsom sparbanks firma registreras den benämning, varunder sparbanken utövar sin verksamhet, och må, där sparbank fått såsom firma inregistrerad benämning, som nu sagts, mot sparbanken ej föras talan jämlikt 126 § nya lagen.

4. Sparbank må fortsätta sin verksamhet utan hinder av att sparbanken saknar grundfond eller att dess grundfond uppgår till lägre belopp än i 8 § nya lagen sägs.

Nya lagens regler om garantifond skola gälla beträffande säkerhetsfond.

5. Sedan nya lagen vunnit tillämpning å sparbank, skall nytt val av samtliga huvudmän verkställas så snart kan ske och senast före utgången av år 1960, dock att, där enligt äldre reglementsbestämmelser successiva val av huvudmän skolat äga rum, nyval må, om det nya reglementet så medger, förrättas successivt allt efter som äldre mandattider utlöpa. Enligt nya lagen valda huvudmän skola tillträda sitt uppdrag från närmast efter valet inträffande årsskifte eller årssammanträde, allt enligt vad i reglementet sägs. Till dess omförmälda nyval ägt rum, skola äldre reglementsbestämmelser angående huvudmännens tillsättande och antal lända till efterrättelse.

Intill dess de genom nyvalet utsedda huvudmännen tillträtt sitt uppdrag,

må före nyvalet tillsätta huvudmän utöva sitt uppdrag under den tid, för vilken de äro valda, ändå att de icke uppfylla nya lagens fordringar för valbarhet.

6. De styrelseledamöter och styrelsesuppleanter, som äro valda, då nya lagen vinner tillämpning å sparbanken, må utöva sitt uppdrag under den tid, för vilken de äro valda, ändå att de icke uppfylla nya lagens fordringar för valbarhet.

7. Genom vad i 22 § nya lagen stadgas sker ej inskränkning i den rätt att njuta ränta å tillskjuten fond, som enligt sparbankens reglemente eller eljest gjort förbehåll före lagens ikraftträdande tillagts stiftare eller annan bidragstecknare.

8. Utan hinder av vad i 31 § femte stycket nya lagen stadgas beträffande säkerhet för lån, vilket är ställt på längre återbetalningstid än sex månader och beträffande vilket sparbanken icke förbehållit sig rätt att uppsäga lånet till återbetalning inom sagda tid, må dylikt lån, som beviljats innan nya lagen vunnit tillämpning å sparbanken, utestå under den tid, som avtalats mellan sparbanken och låntagaren vid lånets utlämnande.

9. Sparbank, som före den 1 januari 1956 utövat verksamhet vid filial, må intill den 1 januari 1960 fullfölja verksamheten utan särskilt tillstånd eller medgivande. Vill sparbanken jämväl därefter bedriva verksamheten, skall sparbanken, därest enligt nya lagen tillsynsmyndighetens tillstånd eller annan sparbanks medgivande skulle hava varit erforderligt för filialens inrättande, före den 1 januari 1960 hava inhämtat motsvarande tillstånd eller medgivande till filialens fortsatta bestånd.

Förslag till lag angående ändring i lagen den 18 september 1903 (nr 101) angående bankaktiebolags och sparbanks konkurs¹

Häri genom förordnas, att i lagen den 18 september 1903 angående bankaktiebolags och sparbanks konkurs *dels* nuvarande 2 och 3 §§ skola upphöra att gälla, *dels* nuvarande 4 och 5 §§ skola erhålla beteckningarna 2 och 3 §§, *dels ock* 1 § skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges:

1 §.

Angående allmänt ombud, som förordnas i bankaktiebolags och i sparbanks konkurs, stadgas i lagen om bankrörelse och lagen om sparbanker. Å sådant ombud skall tillämpas vad i denna lag föreskrives.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1956.

¹ Senaste lydelse se 1921: 231.

Förslag till lag angående ändring i lagen den 15 juni 1934
(nr 300) om sparbankernas säkerhetskassa

Härigenom förordnas, att 2, 4, 5, 6 och 7 §§ lagen den 15 juni 1934 om sparbankernas säkerhetskassa¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges:

2 §.

Såsom bidrag — — — kalenderår förvaltade.

Vad nu sagts skall ej gälla sparbank, vars fonder i den mening som avses i 29 § lagen om sparbanker, sedan i förekommande fall därifrån avdragits garantifond och upplånat förlagskapital och under de tio första åren efter sparbankens bildande jämväl grundfond, antingen icke äro tillräckliga för iakttagande av det förhållande, som enligt nyssnämnda lagrum skall förefinnas emellan sparbankens inlåning och dess fonder, eller genom bidragets erläggande skulle bliva otillräckliga för iakttagande av nämnda förhållande.

4 §.

1 mom. Kassan förvaltas — — — alla för en.

2 mom. Chefen för tillsynsmyndigheten för sparbankerna eller, vid förfall för honom, annan ledamot av myndigheten äger vid styrelsens sammanträden deltaga i överläggningarna och få till protokollet antecknad den mening, han uttalat i ärende, som förekommit till behandling.

5 §.

Kassans medel skola insättas hos riksgäldskontoret eller i riksbanken eller placeras i fullgoda inhemska obligationer; dock må ett belopp ej överstigande en tiondel av kassans medel innestå hos inländskt bankaktiebolag eller sparbank.

6 §.

1 mom. Kassans styrelse må, efter prövning i varje särskilt fall och på villkor, som styrelsen äger bestämma, med anlitande av kassans medel lämna dels bistånd åt sparbank, vars fonder i den mening, som avses i 29 § lagen om sparbanker, till följd av inträffade förluster nedgått under det i förhållande till sparbankens inlåning enligt nyssnämnda lagrum erforderliga beloppet, ävensom åt sparbank, som eljest på grund av inträffade eller väntade förluster råkat i eller kan befaras råka i svårigheter, dels ock, i den utsträckning så finnes skäligt, gottgörelse åt insättare i sparbank, som trätt i likvidation eller försatts i konkurs.

¹ Senaste lydelse av 6 § se 1940: 129.

2 mom. Med anlitande av kassans medel skall styrelsen, såvida ej särskilda skäl föranleda annat, lämna ersättning åt sparbank, som åsamkats förlust genom förskingring eller annan trolöshet.

Kassan äger inträda i sparbankens rätt gentemot den, som vållat förlusten.

7 §.

För granskning — — — av Konungen.

Revisorerna hava att efter verkställd granskning avgiva berättelse däröver till tillsynsmyndigheten. Myndigheten, som även själv må företaga erforderlig granskning, skall till Konungen avgiva utlåtande över revisorernas berättelse. Om ansvarsfrihet för styrelsen beslutar Konungen.

Hava revisorerna vid fullgörandet av sitt uppdrag uppsåtligen eller av vårdslöshet tillskyndat kassan skada, äro de pliktiga att en för båda och båda för en utgiva ersättning för skadan.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1956.

Vad i denna lag stadgas angående garantifond skall jämväl gälla säkerhetsfond.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 14:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt¹

Härigenom förordnas, att 2 § 14:o) lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

14:o) mål om inmutning — — — av farmaceutisk specialitet;

mål om anteckning i aktiebolags-, försäkrings-, förenings-, handels-, sparbanks- eller annat dylikt register, om anmälan om idkande av näringsyrke;

mål om registrering — — — av sådant förbud;

mål om beslut, i andra fall än förut i denna paragraf angivits, av registreringsmyndigheten för aktiebolag i ärende rörande sådant bolag eller av registreringsmyndighet för sparbank eller av tillsynsmyndighet över registrerade understödsföreningar;

mål om beslut — — — och andra personalstiftelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1956.

¹ Senaste lydelse av 2 § 14: o) se 1951: 475.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 13 juli 1887
(nr 42) angående handelsregister, firma och prokura¹

Härigenom förordnas, att 6 § lagen den 13 juli 1887 angående handelsregister, firma och prokura skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

6 §.

Företer i handelsregistret införd firma likhet med en i handelsregister, föreningsregister, aktiebolagsregistret eller sparbanksregister tidigare införd firma, och lider därigenom innehavaren av sistnämnda firma förfång, äge domstol på talan av denne förbjuda innehavaren av förstnämnda firma att efter viss tid använda firman ävensom ålägga honom det skadestånd, som prövas skäligt.

Menar någon — — — vid domstol.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1956.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 200 § lagen den
14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag

Härigenom förordnas, att 200 § lagen den 14 september 1944 om aktiebolag skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

200 §.

Företer aktiebolags registrerade firma likhet med en i handelsregister, föreningsregister, aktiebolagsregistret eller sparbanksregister tidigare införd firma, och lider därigenom innehavaren av sistnämnda firma förfång, äge han hos domstol föra talan om förbud för aktiebolaget att efter viss tid använda förstnämnda firma samt om skadestånd. Rätt till sådan talan mot aktiebolag äge ock annat aktiebolag vars firma senare registrerats, där tidigare godkännande av firman då var gällande enligt 6 §.

Menar någon — — — vid domstol.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1956.

¹ Senaste lydelse av 6 § se 1911: 43 s. 3.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 312 § lagen den
17 juni 1948 (nr 433) om försäkringsrörelse

Härigenom förordnas, att 312 § lagen den 17 juni 1948 om försäkringsrörelse skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

312 §.

Företer försäkringsbolags registrerade firma likhet med en i handelsregister, föreningsregister, aktiebolagsregistret, sparbanksregister eller försäkringsregistret tidigare införd firma, och lider därigenom innehavaren av sistnämnda firma förfång, äge han hos domstol föra talan om förbud för bolaget att efter viss tid använda förstnämnda firma samt om skadestånd.

Menar någon — — — vid domstol.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1956.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 102 § lagen den
1 juni 1951 (nr 308) om ekonomiska föreningar

Härigenom förordnas, att 102 § lagen den 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

102 §.

Företer förenings registrerade firma likhet med en i handelsregister, föreningsregister, aktiebolagsregistret, försäkringsregistret, sjukkasseregister, understödsföreningsregister, sambruksföreningsregistret eller sparbanksregister tidigare införd firma, och lider därigenom innehavaren av sistnämnda firma förfång, äge han hos domstol föra talan om förbud för föreningen att efter viss tid använda förstnämnda firma samt om skadestånd.

Menar någon — — — vid domstol.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1956.

Inledning

Direktiven för utredningen m. m.

I yttrande till statsrådsprotokollet den 30 juni 1948, då beslut fattades om den utredning, som de sakkunniga härmed redovisa, anförde dåvarande chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, följande:

Frågan om ändringar i 1923 års sparbankslag har under de senaste åren aktualiserats vid flera tillfällen.

Sålunda torde jag få erinra om att i två vid 1945 års riksdag väckta motioner hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag till sådan ändring av sparbankslagen att huvudmännens rätt att omvälja sig själva avskaffades och ersattes med en i motionerna angiven valordning. I utlåtande (nr 17) i anledning av dessa motioner anförde bankutskottet bland annat, att utskottet vore av den uppfattningen att frågan om sättet för huvudmännens utseende borde göras till föremål för utredning, varvid utskottet förutsatte, att utredningen skulle verkställas i samband med en väntad allmän revision av sparbankslagen. I enlighet härmed hemställde utskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att en allmän revision av sparbankslagen måtte snarast igångsättas och att därvid, i överensstämmelse med vad utskottet anført, frågan om ändrade grunder för utseende av huvudmän i sparbank måtte upptagas. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen (riksdagens skrivelse 1945: 123).

Jämväl i andra sammanhang har i framställningar till Kungl. Maj:t hemställts om olika ändringar i sparbankslagen. Bland annat har bank- och fondinspektionen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 1 december 1942 förordat, att åtgärder vidtoges för att erhålla en sådan ändring av nämnda lag att skillnaden mellan avdelningskontor och sparbankskommitté upphörde och att frågor om tillstånd att bilda ny sparbank eller om tillstånd för sparbank att driva verksamhet vid avdelningskontor skulle underställas Kungl. Maj:ts prövning. I särskilda framställningar den 8 december 1943 och den 25 juni 1945 har svenska sparbanksföreningen hemställt om sådan ändring i sparbankslagen, att sparbankerna erhöles rätt att öppna checkräkning även i kredit. Vidare må omnämnas, att överståthållarämbetet i skrivelse den 17 januari 1945 ifrågasatt den ändringen i sparbankslagen att skyldighet icke skulle föreligga för sparbank att utfärda motbok för medlemmar i sparklubbar.

Vidare torde jag få erinra om att frågan rörande omorganisation av sparbanksväsendet diskuterats jämväl i direktiven för 1945 års bankkommitté. I dessa direktiv — däri hänvisades till riksdagens skrivelse den 27 juni 1941, nr 75, med begäran om en förutsättningslös utredning rörande dels riksbankens uppgifter och organisation, dels trygghandlet av ur samhällssynpunkt tillfredsställande förhållanden på kreditväsendets område, dels ock formerna för uppnående av enhetlighet i den offentliga finanspolitiken — anfördes bland annat, att en utredning angående bankväsendets organisation borde ske med utgångspunkt från vad 1941

års riksdag sålunda uttalat, dock borde hinder icke möta att, i den mån så befunnes erforderligt, vidga utredningen till att avse organisationen av kreditväsendet i dess helhet. Enligt vad i berörda direktiv vidare uttalades borde, därest utredningen på nyss antytt sätt befunnes böra utvidgas att avse kreditväsendet i dess helhet, kommittén skapa kontakt med bland annat sparbanksväsendet.

Den fortgående utvecklingen på bankväsendets område har medfört, att 1923 års sparbankslag blivit i flera hänseenden föråldrad. Genom olika detaljändringar under lagens giltighetstid har sparbankslagen visserligen blivit omarbetad på sådana punkter, där det syntts särskilt angeläget att införa nya eller ändrade bestämmelser rörande sparbankernas verksamhet, men i andra avseenden har någon närmare anpassning av sparbankslagen till nu rådande förhållanden icke kommit till stånd. Att så ej skett torde delvis böra tillskrivas den omständigheten, att frågan om kreditväsendet i dess helhet är föremål för utredning inom 1945 års bankkommitté. Såvitt nu kan överblickas torde emellertid nämnda kommitté icke komma att upptaga till behandling några spörsmål, som beröra enbart sparbanksväsendet, utan kommittén kommer vid sitt slutliga ståndpunktstagande rörande kreditväsendet att utgå ifrån att sparbankernas verksamhet även framdeles skall bedrivas efter i huvudsak samma linjer som hittills.

Med hänsyn härtill och då enligt min mening en allsidig och förutsättningslös utredning nu bör verkställas rörande sparbankernas organisation och verksamhet vill jag förorda, att en särskild kommitté tillsättes för ifrågavarande utredning. Vid denna utredning bör självfallet beaktas de förslag om ändringar i sparbankslagstiftningen som, enligt vad förut omnämnts, framförts från riksdagens sida samt från andra håll.

Den i direktiven omförmälda riksdagsskrivelsen rörande ändrade grunder för utseende av huvudmän i sparbank, dagtecknad den 11 april 1945 (1945: 123), har överlämnats till de sakkunniga. Detsamma gäller en riksdagsskrivelse den 29 maj 1952 (1952: 293) angående tillsynen över sparbankerna ävensom en förnyad framställning av svenska sparbanksföreningen om checkräkningsrätt för sparbankerna, dagtecknad den 22 september 1952. Dessutom ha de sakkunniga haft tillgång till handlingarna i ett flertal ärenden angående ifrågasatt ändring av sparbankslagstiftningen, vilka komma att beröras i motiven.

Nuvarande sparbankslagstiftning

Lagen den 29 juni 1923 om sparbanker (nr 286) — i det följande betecknad SpL — ersatte lagen den 29 juli 1892 angående sparbanker (nr 59). SpL har ändrats vid åtskilliga tillfällen, men de olika ändringarna ha avsett tämligen begränsade områden. Den kanske mest ingripande tillkom genom en lag den 5 juli 1929, varigenom vid länsstyrelsernas sida såsom tillsynsmyndigheter för sparbankerna ställdes en för hela riket gemensam sparbanksinspektion. Vidare märkas de genom en lag den 11 juni 1937 vidtagna förändringarna av bland annat reglerna om inlåningsrättens omfattning, om utlåningsrörelsen och om värderingen av sparbanks tillgångar. Vad angår smärre omarbetningar må nämnas att det i direktiven för de sakkunniga

berörda önskemålet, att sparbank icke skulle behöva utfärda motbok för medlemmar i sparklubb, tillgodosetts genom lagstiftning den 13 maj 1949.

SpL:s bestämmelser om inlåningsrättens omfattning kompletteras sedan år 1947 av provisoriska föreskrifter i ämnet.

Till SpL ansluta sig lagen den 15 juni 1934 om sparbankernas säkerhetskassa (nr 300) och lagen den 30 april 1942 angående rätt för länsstyrelse att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om förvaring av sparbanks värdehandlingar (nr 226) ävensom ett antal i administrativ ordning utfärdade författningar.

Vissa allmänna uppgifter om sparbankerna

Antalet sparbanker i riket var vid 1953 års utgång 451. Den lokala fördelningen av sparbankerna framgår av följande sammanställning:

Län	Antal sparbanker
Stockholms stad	1
Stockholms län	3
Uppsala län	3
Södermanlands län	12
Östergötlands län	37
Jönköpings län	27
Kronobergs län	28
Kalmar län	40
Gotlands län	23
Blekinge län	24
Kristianstads län	78
Malmöhus län	52
Hallands län	13
Göteborgs och Bohus län	12
Älvsborgs län	12
Skaraborgs län	9
Värmlands län	11
Örebro län	15
Västmanlands län	6
Kopparbergs län	13
Gävleborgs län	10
Västernorrlands län	5
Jämtlands län	2
Västerbottens län	2
Norrbottens län	13
	451

Sparbankernas verksamhetsområden äro högst varierande till sin storlek. 348 sparbanker ha del av ett län till verksamhetsområde. Delar av två län utgöra verksamhetsområde för 40 sparbanker. I fem fall består verksamhetsområdet av delar av tre län. För 17 sparbanker sammanfaller verksamhetsområdet med län i dess helhet. En sparbank har som verksamhetsområde helt län jämte del av annat län. I fyra fall utgöres verksamhetsområdet av ett landskap. Ibland förekommer det att sparbanks reglemente bestämmer

verksamhetsområdet genom att angiva viss geografisk enhet jämte "angränsande" socken eller "angränsande" distrikt av annan art. Till följd av sistnämnda förhållande ha 35 sparbanker, utöver de ovan avsedda, verksamhetsområde, som i viss mån sträcker sig in i annat eller andra län än det, vari verksamhetsområdet har sin egentliga belägenhet.

Å olika storleksgrupper fördela sig sparbankerna enligt denna tablå:¹

Storleksgrupp (insättarbehållning kr.)	Antal	Insättarnas behållning (kr.)	Medelbehållning inom gruppen (kr.)
t. o. m. 500 000	17	6 135 000	361 000
500 000— 1 000 000	22	16 637 000	756 000
1 000 000— 5 000 000	157	436 955 000	2 783 000
5 000 000— 10 000 000	96	682 796 000	7 112 000
10 000 000— 20 000 000	56	807 010 000	14 411 000
20 000 000—100 000 000	88	3 751 828 000	42 634 000
över 100 000 000	15	3 001 284 000	200 086 000
	451	8 702 645 000	19 296 000

¹Uppgifterna avse läget den 31/12 1952.

Sparbanksväsendets ekonomiska utveckling under det senaste halvsekleklet avspeglas av följande uppgifter rörande den sammanlagda insättarbehållningen vid alla sparbanker i landet. Denna uppgick

ultimo 1900 till	437 391 000 kr.
„ 1910 „	808 789 000 „
„ 1920 „	2 023 954 000 „
„ 1930 „	2 961 405 000 „
„ 1940 „	3 595 806 000 „
„ 1950 „	7 618 553 000 „
„ 1952 „	8 702 645 000 „

Det totala antalet motböcker hos sparbankerna har vid olika tidpunkter varit följande:

Tidpunkt	Totala antalet motböcker
ultimo 1900	1 228 930
„ 1910	1 560 317
„ 1920	2 270 318
„ 1930	2 987 221
„ 1940	3 767 128
„ 1945	4 596 352
„ 1950	5 214 048
„ 1952	5 470 677

Översikt över de sakkunnigas förslag

De sakkunnigas arbete på en revision av gällande sparbankslagstiftning har resulterat i förslag till en helt ny lag om sparbanker (SpLF). Till SpLF och därtill hörande övergångsbestämmelser, som inrymts i en sär-

skild promulgationslag, ansluta sig vissa andra lagförslag. Dessa senare ha delvis föränletts av de bestämmelser om registrering av sparbank, vilka upptagas i SpLF.

I förgrunden för utredningsarbetet ha stått dels de i direktiven utpekade spörsmålen om huvudmännens tillsättande, filialverksamheten och sparbanks rätt till checkräkning, dels vissa ämnen som de sakkunniga ansett sig böra tillmäta likvärdig uppmärksamhet, nämligen frågorna om inlåningsrättens omfattning, skyldigheten att hålla kassareserv samt det allmännas tillsyn över sparbankerna. Huvudmotiveringen till de bestämmelser, som förordas på nu angivna områden, framlägges i sex särskilda avsnitt. I övrigt kommenteras de föreslagna reglerna i detaljmotiveringen till de särskilda lagparagraferna.

Enligt gällande rätt skall minst en tredjedel av huvudmännen väljas av kommunalfullmäktige, stadsfullmäktige eller vissa andra i SpL nämnda offentlighetsrättsliga organ. Övriga två tredjedelar av huvudmannakårerna få utses på sätt sparbankens reglemente bestämmer. I stor utsträckning tillåta reglementsbestämmelserna i hithörande avseende, att majoriteten av huvudmännen tillsättes genom självkomplettering. Den reform, de sakkunniga föreslå, innebär att två tredjedelar av antalet huvudmän skola väljas av insättarna och en tredjedel av borgerlig primärkommun (-er) eller lands-ting. Vid insättarvalen skola insättarna företrädas av en valkorporation, som utses bland insättarna genom ett lottningsförfarande. Behörig att ingå i valkorporationen är fysisk person, som är myndig och som vid slutet av kalenderåret närmast före huvudmannavalet haft ett tillgodohavande i sparbanken av minst 100 kronor. Såväl insättarvalen som kommun- och lands-tingsval av huvudmän skola förrättas enligt proportionell metod.

För närvarande finnas två typer av sparbanksfilialer, nämligen avdelningskontor och s. k. sparbankskommitté. Inrättandet av avdelningskontor på annan ort än där sparbankens styrelse har sitt säte kräver myndighets tillstånd. I övrigt råder praktiskt taget full frihet att öppna filial. Också enligt SpLF skola två slag av filialer finnas, benämnda avdelningskontor respektive sparställe. Medan en klagörande definition på åtskillnaden mellan de nuvarande avdelningskontoren och sparbankskommittéerna saknas, ha de sakkunniga velat åstadkomma en markerad gränsdragning mellan de båda nya filialtyperna. Avdelningskontoren skola enligt förslaget äga bedriva fullständig sparbanksrörelse. För sparställena är däremot utmärkande bland annat att de icke få bevilja eller utbetala lån. Avdelningskontor skall få inrättas endast efter myndighets tillstånd. Bildandet av sparställe återigen skall i princip få ske fritt. In- och utlåningsrörelse genom ombud föreslås bli förbjuden. Vissa undantag uppställas dock. Främst må nämnas att förbudet icke skall beröra sparverksamheten i skolor och sparklubbar.

Önskemålet, att sparbankerna skola få mottaga insättningar å checkräkning, ha de sakkunniga velat tillgodose genom en regel, enligt vilken vid

sidan av rätten till inlåning å motboksräkning — i SpLF betecknad sparbanksräkning — skall finnas en s. k. fri sektor. Inom denna skola sparbankerna själva få bestämma inlåningsformerna och de närmare inlåningsvillkoren. Den fria sektorn skall alltså kunna utnyttjas för mottagande av insättningar å checkräkning men också för annan inlåning, som icke uppfyller villkoren för att kunna placeras å sparbanksräkning. Exempelvis skall sektorn inrymma insättningar å sparbanksräkning, vilka överskridit det i sparbankens reglemente fastställda högsta beloppet för en och samma insättares tillgodohavande å sådan räkning, ävensom inlåning å uppsägningsräkning med annan uppsägningsfrist än som skall gälla för sparbanksräkning. Storleken av den fria sektorn har ställts i relation till inlåningen å sparbanksräkningen. Närmare bestämt innebär förslaget i detta hänseende, att sektorn får inrymma en inlåning, som motsvarar 15 procent av inlåningen å sparbanksräkningen. — Att checkräkning skulle få användas även som en utlåningsform ha de sakkunniga icke funnit sig kunna tillstyrka.

På grundval av ingående överbäganden föreslå de sakkunniga, att SpL:s principer för regleringen av inlåningsrättens omfattning skola präglade även SpLF:s stadganden om inlåningsrätten. SpL:s system med dubbla spärrar för inlåningen i relation till sparbanks fonder har sålunda bibehållits. Själva relationstalen äro emellertid i SpLF desamma som i den provisoriska lagstiftning, vilken för närvarande kompletterar SpL:s regler i ämnet. Redan till följd härav bereda SpLF:s bestämmelser ett större inlåningsutrymme än SpL:s. En ytterligare utvidgning av inlåningsrätten föranledes av de sakkunnigas förslag, att kretsen av de placeringar, vilka helt eller delvis få utgöra underlag för inlåning, skall bli mera vidsträckt än enligt SpL.

I fråga om sparbanks skyldighet att hålla kassareserv innebära både SpL:s och SpLF:s regler, att viss betalningsberedskap skall finnas beträffande samtliga sparbankens förbindelser. Lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse (nr 74) — i fortsättningen betecknad BL — och förordningen den 5 juni 1942 om jordbrukets kreditkassor (nr 325) begränsa däremot kassareservplikten att gälla endast i förhållande till de förbindelser, som det åligger affärsbank respektive centralkassa att fullgöra vid anfordran. 1949 års banklagssakkunniga ha emellertid i sitt förslag till ny lag om bankrörelse (BLF) upptagit bestämmelser, enligt vilka affärsbanks kassareservskyldighet skall ställas i relation till jämväl annan inlåning än avistaförbindelserna. Därvid skall emellertid ett strängare kassareservkrav gälla för avistaförbindelserna än för övrig inlåning. Den föreslagna möjligheten för sparbank att inom en fri sektor mottaga inlåning å checkräkning eller å kortfristig uppsägningsräkning motiverar, att också sparbankernas betalningsberedskap hör påverkas av om inlåningen är av avistanatur eller därmed jämförlig beskaffenhet. Jämväl SpLF:s regler om kassareservplikten präglas därför av den differentiering, som enligt vad nyss angivits utmärker BLF:s regler i ämnet.

Beträffande den offentliga tillsynen över sparbankerna förorda de sakkunniga genomgripande förändringar i organisatoriskt avseende. Tillsynen är enligt SpL uppdelad mellan ett centralt tillsynsorgan, sparbanksinspektionen, samt lokala organ, dvs. länsstyrelserna och av dem utsedda allmänna ombud. De sakkunniga ha intagit den ståndpunkten, att länsstyrelsernas befattning med tillsynen bör upphöra och att den centrala tillsynsverksamheten bör utövas av en myndighet, vari sparbanksinspektionen samt bank- och fondinspektionen skola uppgå. Denna myndighet har förslagsvis benämnts bankinspektionen. Allmänna ombudsinstitutionen föreslås bli avskaffad. I dess ställe skola träda av tillsynsmyndigheten utsedda revisorer att fungera vid sidan av övriga revisorer. Reformerna i fråga betingas av rationaliseringssyften och stå i samklang med förslag, som framlades av 1945 års bankkommitté, och med önskemål, åt vilka riksdagen givit uttryck.

Även utanför de områden, som nu berörts något närmare i förevarande översikt, innefattar SpLF åtskilliga nyheter. De viktigaste av dessa skola här omnämnas i största korthet.

De sakkunniga föreslå, att sparbanks firma skall registreras. Registreringen skall ske länsvis och verkställas av länsstyrelserna.

Gällande rätt medgiver sparbank att bilda s. k. säkerhetsfond, där det finnes påkallat för upprätthållande av sparbanks verksamhet. Enligt SpLF må sparbank i samma syfte jämväl upptaga förlagslån. Säkerhetsfonden har fått den nya beteckningen garantifond.

Insättningsmaximum för sparbanksräkningen, vilken som nämnts är SpLF:s motsvarighet till motboksräkningen, har satts till 75 000 kronor.

Sparbanks befogenhet att bevilja lån utan särskild säkerhet, s. k. blanco-krediter, har utvidgats. Enligt SpL må blancokrediter lämnas endast till kommun eller dylik samfällighet eller till annan sparbank. SpLF stadgar, att sparbank därutöver må bevilja blancokrediter till belopp i varje särskilt fall av högst 3 000 kronor och sammanlagt motsvarande högst en femtedel av sparbankens fonder.

Där sparbanks reglemente så medgiver, skall sparbankens styrelse kunna uppdraga åt en delegation, utsedd bland styrelseledamöterna, ledamöterna av styrelse för avdelningskontor eller tjänstemännen i sparbanken, att avgöra sådana ärenden, som eljest ankomma på styrelsens egen prövning. Delegationens uppdrag får emellertid bara avse kreditgivningen. Inom sparbanksväsendet har det länge varit ett behov att sparbanks styrelse i likhet med affärsbanks skulle kunna överflytta vissa styrelseuppgifter på något för detta syfte inrättat underorgan.

SpLF:s bestämmelser om likvidation äro betydligt fylligare än SpL:s. Här som i flera andra avseenden har lagen den 14 september 1944 om aktiebolag (nr 705) — i det följande betecknad AL — delvis tjänat som förebild. På så sätt har viss överensstämmelse ernåtts mellan SpLF och BLF, vilket sistnämnda lagförslag i betydande utsträckning haft AL som mönster.

De sakkunniga ha vidare i SpLF upptagit bestämmelser om sammanslagning mellan sparbanker utan anlitande av likvidationsinstitutet, s. k. fusion. Fusionsreglerna, som äro ett smidigare instrument för sammanslagningar än vad som står till buds enligt gällande rätt, ha föreslagits mot bakgrunden av att sammanslagningar i rationaliseringssyfte för närvarande te sig direkt önskvärda såvitt gäller vissa distrikt med större antal sparbanker.

Slutligen må nämnas att SpLF lämnar särskilda regler angående sparbanks rätt att överföra medel till pensionsstiftelse.

Vad angår den redaktionella indelningen av SpLF:s regler har det varit en strävan hos de sakkunniga att i görligaste mån ansluta lagförslaget till BLF, som i sin tur följer indelningen i AL och annan modern associationsrättslig lagstiftning.

De sakkunniga förorda, att de framlagda lagförslagen träda i kraft den 1 januari 1956. Övergångsbestämmelserna ha emellertid fått en utformning, som i huvudsak tillåter, att de nya reglerna vinna en successiv tillämpning å redan bestående sparbanker.

1. Huvudmännens tillsättande

Om huvudmannaorganisationens uppgifter

En sparbanks angelägenheter omhänderhavas av två korporationer — huvudmännen och styrelsen — med sinsemellan olika uppgifter. Huvudmännen skola enligt 9 § SpL såsom representanter för insättarna övervaka sparbankens förvaltning. Styrelsens funktion är enligt samma lagrum att handhava den omedelbara ledningen av sparbankens verksamhet. De båda korporationerna kunna alltså sägas stå till varandra i samma förhållande som en bolagsstämma till en bolagsstyrelse.

Också de närmare arbetsuppgifterna för huvudmännen äro angivna i SpL (10 § tredje stycket). Bland annat föreskrives att årssammanträde med huvudmännen skall hållas en gång varje år före maj månads utgång. Å detta sammanträde skola huvudmännen fastställa balansräkning och bestämma i vilken utsträckning sparbankens vinst skall avsättas till dess fonder ävensom besluta angående ansvarsfrihet för styrelsen. Huvudmännen förrätta även erforderliga val av ledamöter i styrelsen samt av revisorer. Då tid, för vilken styrelseledamot eller revisor eller suppleant för dessa utsetts, gått till ända, åligger det huvudmännen att förrätta erforderliga nyval.

Historisk översikt

Under de patriarkaliska förhållanden, som rådde vid tiden för våra äldsta sparbankers tillkomst, var det knappast anmärkningsvärt, att de personer, som togo initiativet till sparbanks bildande och tillsköto erforderliga medel för den första tidens omkostnader, själva fingo för framtiden fungera som "principaler" — såsom huvudmännen kallades under denna tid — och därmed utöva den högsta beslutanderätten i sparbankens angelägenheter.¹ I något enstaka fall torde man visserligen ha varit inne på tanken att skapa en direkt kontakt mellan insättarna och sparbankens ledning.² Allmänt synes emellertid under ifrågavarande tidiga skede av sparbanksväsendets historia ha tillämpats den ordningen, att de ursprungliga huvudmännen själva kompletterade huvudmannakåren genom val av efterträdare. Utvecklingen ledde

¹ Se det i Emil Sommarins arbete "Grundläggningen av vårt sparbanksväsen", å s. 115 återgivna kallelsebrevet till huvudman.

² Jfr de av Sommarin i anfördt arbete å s. 99 berörda förhållandena vid Filipstads sparbank.

därefter till att uppkommande vakanser i stor utsträckning fylldes genom självkomplettering.

Förordningen den 1 oktober 1875 angående sparbanker (nr 73), varigenom sparbanksväsendet i vårt land erhöll sin första rättsliga reglering, förutsatte, att huvudmän skulle deltaga i sparbanks förvaltning. Det stadgades nämligen (i 2 §), att sparbank årligen skulle till länsstyrelsen avlämna förteckning å de personer, vilka såsom huvudmän och styrelseledamöter omhändertog sparbankens förvaltning. Hur huvudmannaorganisationen skulle vara uppbyggd reglerades däremot icke alls i förordningen.

I betänkande, avgivet den 27 oktober 1891 av en den 15 maj samma år tillsatt kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till förändrad spårbankslagstiftning, berördes också huvudmannainstitutionen. Kommittén hade uppmärksammat, att enligt åtskilliga sparbankers reglementen envar, som vid sparbanks stiftande eller sedermera bidragit med visst belopp, skulle vara självskriven såsom huvudman. Det behövde emellertid knappast påpekas — uttalades i betänkandet — att ett självskrivet huvudmannaskap i allmänhet torde vara föga ägnat att väcka och underhålla något livligare intresse för sparbankssakens främjande eller att framkalla en verklig känsla av ansvarighet. Helt annat torde däremot förhållandet bli, om det förtroende, varav ifrågavarande institution borde uppbäras, finge taga sig ett bestämt uttryck i en valhandling. Kommittén föreslog därför, att huvudmännen skulle utses genom val. Sättet för valet ansåg kommittén dock böra lämnas åt de särskilda sparbankerna att bestämma i sina reglementen, då på bestämmandet måste inverka de växlande sätt, på vilka sparbank tillkommit, och de lokala förhållanden, under vilka den verkade. I allmänhet vore önskvärt, hette det vidare i betänkandet, att huvudmännen eller visst antal av dem utsåges av kommunalrepresentationen eller annan korporation eller myndighet, som hyste intresse för sparbanken. Kommittén hade emellertid icke funnit sig böra föreslå någon dylik bestämmelse, eftersom kommittén vore förvissad om att länsstyrelsen vid prövning av sparbanks reglemente skulle tillse, att bestämmelserna om den av kommittén avsedda valhandlingen bleve betryggande för sparbanken.

1892 års sparbankslag, vilken tillkom på grundval av nyssnämnda betänkande, föreskrev uttryckligen att vården om sparbanks angelägenheter skulle tillkomma dels huvudmän, som skulle representera insättarna och såsom överstyrelse övervaka sparbankens förvaltning, dels en förvaltande styrelse (7 § första stycket). Om huvudmännen stadgades vidare att de skulle vara minst 20 och högst 50 (7 § andra stycket). Rörande deras tillsättande angavs endast att de skulle utses "genom val på sätt reglementet föreskriver; dock att stiftare av sparbank må kunna i reglementet förklaras för huvudmän" (likaledes andra stycket i 7 §). Hur valen skulle tillgå reglerades alltså icke i lagen.

Under den tid 1892 års sparbankslag var tillämplig, hörsammades de av

1891 års kommitté uttalade rekommendationerna angående sättet för utseende av huvudmän endast i begränsad omfattning. Alltjämt kom systemet med självkomplettering till utbredd användning. Utvecklingen påtalades under åren 1909—1920 i ett flertal riksdagsmotioner.

I en motion till 1909 års riksdag (nr II: 63 av A. Lundgren) hemställdes sålunda att i 1892 års lag måtte införas ”bestämmelser, som på ett för insättarna så tillfredsställande sätt som möjligt ordnade valet av huvudmän och framför allt förebyggde det kottteriväsen, som så lätt uppstode genom det flerstädes förekommande förfarandet att huvudmännen kompletterade sig själva”. Motionären anvisade för sin del såsom ett lämpligt medel till förverkligandet av det av honom åsyftade ändamålet, att utseendet av huvudmännen överlämnades åt kommunala myndigheter, möjligen med rätt för insättare med viss minimiinsättning att utse någon mindre del av huvudmännen. Motionen behandlades av sammansatta banko- och lagutskottet (utl. nr 2), som avstyrkte bifall till densamma. I utskottsutlåtandet, som godkändes av riksdagen, framhölls att några olägenheter av det rådande självkompletteringssystemet icke påvisats samt att, då kommunala myndigheter snarast kunde förmodas tänka på den egna kommunens bästa, det icke skulle vara förmånligt att till sådan myndighet överlämna huvudmännens tillsättande. Utskottet framhöll därjämte, att praktiska svårigheter reste sig mot att låta insättarna välja huvudmän.

Också uti en motion till 1911 års riksdag (nr II: 4 av E. Palmstierna) påkallades ändringar i 1892 års sparbankslag i ändamål att bereda insättarna ökat inflytande över sparbankernas förvaltning. Närmast var det intresset att gynna egnahemsbildningen och småbruksrörelsen som utgjorde bakgrund till motionen. Motionären framhöll att, då det vore insättarnas medel som huvudsakligen förvaltades, det icke vore mer än billigt, att dessa finge ha ett ord med i laget i berörda avseende. På hemställan av bankoutskottet (utl. nr 33), som åberopade, att något verkligt behov att öka insättarnas inflytande över sparbankernas förvaltning ”svårligen kunde visas vara för handen”, avslogs motionen av riksdagen.

Vid 1913 års riksdag väcktes två likalydande motioner (I: 30 av G. Eliasson och II: 85 av R. Eliasson), i vilka hemställdes, att det icke måtte tillåtas huvudmännen i sparbank att komplettera sig själva. Motionärerna framhöllo att, då en korporation genom val kompletterade sig själv, valen lätt ginge i en ensidig riktning och föranledde kottteriväsen inom korporationen samt att inom en institution, som trängde så djupt ner och stode i en så livlig förbindelse med den stora allmänheten som sparbankerna, självkomplettering av institutionens högsta ledning vore mindre lämplig. Motionärerna ville erkänna, att någon olägenhet av självkompletteringssystemet i de flesta fall icke förmärkts, om ock en del exempel på ett motsatt förhållande kunde framdragas. Men de åberopade att, därest man tänkte på sparbankernas uppgift att med lån bistå dem bland småfolket som vore i behov därav, ett större tillmötesgående

vore att påräkna, om huvudmännen utsåges av de institutioner, på vilkas sammansättning folkets flertal genom sitt val ägde inflytande. I utlåtande över motionerna framhöll bankoutskottet (utl. nr 19) att, även om någon olägenhet av självkompletteringen icke påvisats, nämnda anordning för många dock vore mindre tilltalande och att det därför lämpligen kunde ifrågasättas, huruvida icke huvudmännens rätt till självkomplettering i någon mån borde inskränkas, exempelvis genom att kommunal myndighet finge utse visst antal av huvudmännen. Under åberopande av att andra frågor rörande sparbankerna vore beroende på Kungl. Maj:ts prövning och att anledning funnes till antagande, att Kungl. Maj:t vid ärendets prövning skulle ägna uppmärksamhet jämväl åt nu förevarande fråga, hemställde emellertid utskottet om avslag å motionen. Som kamrarna stannade i olika beslut, i det att första kammaren godkände utskottets hemställan, medan andra kammaren biföll motionerna, föranledde dessa icke någon riksdagens åtgärd.

I två likalydande motioner vid 1919 års riksdag (I: 69 av A. Ljunggren m. fl. och II: 173 av R. Eliasson m. fl.) yrkades att riksdagen måtte påkalla utredning, huruvida ändrade bestämmelser rörande vården om sparbankernas angelägenheter och förvaltning kunde vara av behovet påkallade. Motionärerna tänkte sig närmast, att huvudmannavalet skulle anförtros åt kommunala eller andra offentliga korporationer eller åt myndighet. Bankoutskottet (utl. nr 36) tillstyrkte bifall till motionerna. Som kamrarna jämväl denna gång stannade i skiljaktiga beslut, i det att första kammaren avlog och andra kammaren biföll utskottets hemställan, förföll frågan ånyo.

Vid 1920 års riksdag hemställdes slutligen i en motion (nr I: 15 av K. Heyman) att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning beträffande sättet för huvudmännens tillsättande, särskilt med hänsyn till att insättarna måtte erhålla tillbörligt inflytande på förvaltningen av sina medel. I motiveringen framhölls att självkompletteringsystemet medförde, att vid fördelning av sparbankernas vinstmedel "den kommun, där en sparbank dreve sin rörelse, obehörigen gynnades på bekostnad av insättarna och de kommuner, varest dessa bodde". Såsom ett lämpligt medel att komma till rätta med dessa svårigheter anvisades huvudmannaval av insättarna själva eller, beträffande sparbanker, som vore av större omfattning eller hade sin verksamhet över ett vidsträckt område, av hushållningssällskap, landsting eller stadsfullmäktige. I sitt utlåtande över motionen hemställde bankoutskottet (utl. nr 14) — under hänvisning till att Kungl. Maj:t den 23 januari 1920 anförtrott åt särskilda sakkunniga att revidera sparbankslagstiftningen — att motionen icke måtte leda till någon riksdagens åtgärd. Denna hemställan bifölls av riksdagen.

I direktiven för 1920 års sparbankssakkunniga hade särskilt framhållits att det mycket patriarkaliska förmynderskap över insättarna, vilket en mansålder tidigare befunnits naturligt och nyttigt och då grundlagt rådande

praxis i fråga om huvudmännens rätt att komplettera sig själva, icke längre vore förenligt med tidens ekonomiska och sociala förhållanden och uppfattningar.

De sakkunniga avgåvo sitt huvudbetänkande den 27 juli 1921. I betänkandet, som innehöll förslag till ny lag om sparbanker jämte motivering, framhölls (s. 44—53) att spörsmålet om huvudmännens tillsättande tillhörde dem, som vid en allmän reformering av sparbankslagstiftningen borde i första hand tagas under övervägande. Vid tillämpningen av den i 1892 års lag uppställda regeln om hur huvudmän skulle utses hade sparbankerna i allmänhet låtit huvudmännen tillsättas antingen genom självkomplettering eller genom val av vissa offentliga korporationer, konstaterade de sakkunniga. Enligt en av statistiska centralbyrån utarbetad översikt rörande förhållandena år 1918 vid de då förefintliga 461 sparbankerna tillämpades självkompletteringssystemet i 344 sparbanker, medan huvudmän utsåges i 102 sparbanker av kommunala eller andra allmänna korporationer, i 3 sparbanker av insättarna och i 12 sparbanker av andra, såsom av stiftarna och vissa offentliga myndigheter. Under hänvisning till dessa sifferuppgifter uttalade de sakkunniga, att de för sin del icke kunnat komma till annan uppfattning än att övervägande skäl talade för en reform av bestämmelsen om huvudmännens tillsättande. De yttrade vidare bland annat:

Visserligen kan en sådan reform icke antagas medföra en omsorgsfullare förvaltning av sparbankernas tillgångar. En sådan effekt avse ej heller reformsträvandena. Tvärtom erkännes allmänt, att ledningarna i de sparbanker, i vilka självkompletteringssystemet tillämpas, i det stora hela på ett fullt tillfredsställande sätt omhänderhaft vederbörande sparbankers angelägenheter och, i den mån en förändring härutinnan är önskvärd, kan den säkerligen icke nås genom ändrade regler för huvudmännens tillsättande. Å andra sidan torde man genom sådana ändrade regler, de må gå ut på att överlämna tillsättandet åt myndighet eller åt kommunala eller andra allmänna korporationer eller på att öka insättarnas inflytande därutinnan, näppeligen sätta de senares intressen i fara. Någon anledning lär nämligen icke finnas till antagande, att de sparbanker, i vilka redan nu huvudmännen tillsättas enligt något av de sist angivna systemen, skötas sämre än sådana, vilkas huvudmän äga att komplettera sig själva.

Vad man vill vinna genom en reform är något helt annat. Självkompletteringssystemet medför i regel, att huvudmännen tagas ur en relativt begränsad krets. Sparbankerna kunna lätt i följd härav för stora delar av befolkningen komma att framstå såsom koteriinstitutioner, åt vilka de, som icke stå de ledande nära, icke kunna antagas vilja ägna större intresse. Detta förhållande medför först och främst, att sparbankerna icke bliva i stånd att befordra sparsamhet i den utsträckning, de skulle kunna, därest huvudmännen framstode såsom representanter för ortsbefolkningen i dess helhet. — — — Då den nu gällande sparbankslagen betecknar huvudmännen såsom representanter för insättarna, avser den tydligen, att huvudmännen skola företräda samtliga insättare; och av det ovan anförda torde framgå, att det endast kan vara till gagn för sparbankerna själva, om den tanke, som sålunda kommit till uttryck i lagen, varder förverkligad.

Någon annan olägenhet än den ovan behandlade är enligt de sakkunnigas uppfattning normalt ej förenad med självkompletteringssystemet, om ock denna

olägenhet är viktig nog, eftersom den innebär, att en fortsatt utveckling av sparbanksrörelsen sättes i fara. Det lär emellertid icke kunna förnekas att ifrågavarande system därjämte på sina håll möjliggjort missförhållanden av olika slag såsom att sparbanksledningarna alltför strängt fasthållit vid det gamla och in-vanda och i följd härav visat obenägenhet att anpassa verksamheten efter den ekonomiska utvecklingens krav, att vissa kretsars lånebehov obehörigen tillgodo-setts på andras bekostnad, att sparbanks vinstmedel kommit allenast vissa kom-muner inom dess verksamhetsområde till godo, etc. Att dylika missförhållanden, låt vara i undantagsfall, förekommit, är givetvis ägnat att skärpa behovet av en reform på ifrågavarande område.

För reformens genomförande erbjöde sig enligt de sakkunnigas mening tre utvägar: man kunde låta huvudmännen helt eller delvis utses antingen av insättarna eller av offentlig myndighet eller av kommunala och därmed likartade korporationer. De sakkunniga betonade emellertid, att en fullstän-dig omläggning av valsystemet varken vore lämplig eller nödvändig. Refor-men finge icke med åsidosättande av den varsamhet, som borde iakttagas vid ifrågavarande lagstiftning, verkställas på sådant sätt, att den sakkun-skap och erfarenhet, som funnes hos sparbanksledningarna, kunde befaras gå förlorad. Och för det syftsmål, som man ville vinna, nämligen att så många som möjligt av de befolkningsgrupper, till vilka insättarna hörde, bleve representerade, syntes det icke behöfligt att meddela kategoriska stad-ganden angående sättet för samtliga huvudmäns utseende. Enligt de sak-kunnigas uppfattning borde därför sparbankerna erhålla full frihet att be-stämman över valet av huvudmännens flertal och särskilda, tvingande före-skrifter meddelas allenast beträffande valet av en mindre del av dem, vilken del lämpligen kunde bestämmas till en tredjedel.

Beträffande utformandet av dessa tvingande föreskrifter framhöll de sakkunniga, att de tre ovan berörda metoderna att utse huvudmän alla vore så till vida teoretiskt likvärdiga som de samtliga möjliggjorde, att huvudmannainstitutionen lades på en bredare basis. Vad först anginge huvudmannaval av insättarna vore detta emellertid förenat med vissa prak-tiska olägenheter. Redan den omständigheten att systemet icke lämpligen kunde komma till användning i de större sparbankerna syntes enligt de sak-kunnigas mening utgöra tillräckligt skäl att icke lagfästa systemet. Mot alter-nativet att låta offentlig myndighet — här åsyftade de sakkunniga närmast vederbörande länsstyrelse — utse huvudmännen kunde göras gällande att nämnda myndighet icke alltid besatte erforderlig personkännedom och att därför de, till vilka länsstyrelsen måste vända sig för att inhämta upplys-ningar, lätt skulle kunna få ett alltför stort inflytande på valet. Men för regelmässiga fall syntes en sådan invändning knappast befogad, och mot ett uppenbart olämpligt val funnes för övrigt ett korrektiv i besvärsrätten. Vad slutligen beträffade alternativet att låta kommuner eller därmed lik-ställda korporationer tillsätta huvudmän skulle metoden icke behöva orsaka någon olägenhet, försä vitt anslutning vunnes till de sakkunnigas tanke att

blott en mindre del av huvudmännen skulle utses på detta sätt. Det skulle under nämnda förutsättning icke kunna antagas, att korporationernas representanter ens skulle ha möjlighet att obehörigen tillgodose vederbörande kommuner med bidrag av sparbankernas vinstmedel. Icke heller kunde det enligt de sakkunnigas mening antagas, att korporationerna skulle underlåta att tillse, att de olika befolkningsgrupperna bleve representerade bland de av korporationerna valda huvudmännen. En garanti i sådant avseende kunde för övrigt lätt åstadkommas därigenom att i sparbanksreglementena intoges föreskrift om, att korporationerna skulle välja efter något proportionellt system.

I enlighet härmed föreslogo de sakkunniga, att av sparbanks huvudmän minst en tredjedel skulle tillsättas av kommunalstämma, kommunalfullmäktige, allmän rådstuga, stadsfullmäktige, municipalstämma, municipalfullmäktige, landsting, hushållningssällskap eller länsstyrelse. I övrigt lämnades sparbankerna full frihet att utse huvudmän.

I den proposition till 1922 års riksdag, som grundades å det av 1920 års sakkunniga avgivna huvudbetänkandet (prop. nr 147/1922), erinrade departementschefen om, att den sparbankerna tillförsäkrade friheten att reglera tillsättningen av huvudmän föranlett, att det stora flertalet eller omkring fyra femtedelar av landets sparbanker låtit huvudmännen komplettera sig själva. Denna utveckling stode otvivelaktigt i strid med vad man avsett vid tillkomsten av nu gällande lagstiftning och uttryckt bland annat genom föreskriften, att huvudmännen skulle representera insättarna. Utvecklingen kunde knappast anses ha varit lycklig, även om den kritik, som från vida kretsar framkommit mot självkompletteringssystemet, liksom för övrigt försvaret för detta, i viss mån torde ha skjutit över målet. Sakkunnigförslaget syntes emellertid på ett väl avvägt sätt tillgodose båda nämnda riktningars önskemål.

Bankoutskottet (utl. nr 63/1922) fann propositionens förslag till regler om huvudmännens tillsättande vara i stort sett tillfredsställande. Vissa skäl föranledde emellertid utskottet att förorda avslag å hela propositionen, vilket också blev riksdagens beslut.

För 1923 års riksdag framlade Kungl. Maj:t nytt förslag till lag om sparbanker (prop. nr 22/1923). Detta innefattade vissa modifikationer i det år 1922 framlagda förslaget, vilka dock icke hade avseende på reglerna för huvudmännens tillsättande. Vid sin granskning av propositionen föreslog bankoutskottet (utl. nr 64/1923) i anledning av väckta motioner, att jämväl häradsrätt borde anges bland de uppräknade valkorporationerna. Å andra sidan syntes det enligt utskottets bedömande vara lämpligt att utesluta länsstyrelsen från befogenheten att utse huvudmän. Länsstyrelsen, som själv fastställde sparbankens reglemente men i övrigt hade tillsynen såsom sin funktion, borde nämligen icke taga så att säga aktiv del i sparbankens skötsel.

Propositionen godkändes av riksdagen. Den härigenom antagna nya sparbankslagen — SpL — blev som nämnts utfärdad den 29 juni 1923.

Gällande regler för val av huvudmän

SpL:s bestämmelser om hur huvudmännen skola tillsättas äro alltjämt desamma som vid lagens antagande. Bestämmelserna äro upptagna i 10 § första och andra styckena. De lyda:

”Huvudmännen skola vara minst tjugu och högst femtio. De skola utses på sätt reglementet föreskriver, och skall i reglementet stadgas, att minst en tredjedel av huvudmännen skall tillsättas av kommunalstämma, kommunalfullmäktige, allmän rådstuga, stadsfullmäktige, municipalstämma, municipalfullmäktige, landsting, häradsrätt eller hushållningssällskap. Stiftare av sparbank må ock i reglementet kunna förklaras för huvudman, dock ej för längre tid än i andra stycket sägs.

Huvudman skall utses för viss tid, högst fem år. Avgår huvudman innan den tid, för vilken han blivit utsedd, gått till ända, skall ny huvudman för återstoden av nämnda tid utses i den avgångnes ställe så snart ske kan, och åligge det styrelsen att, där den avgångne varit tillsatt av korporation eller myndighet, som i första stycket sägs, hos korporationen eller myndigheten göra anmälan om avgången.”

Liksom i tidigare sparbanksförfattningar saknas i SpL regler om förfarandet vid eventuella val.

Framställda reformkrav

De vid skilda tillfällen framförda kraven på ändringar i SpL ha såvitt avser huvudmannainstitutionen i första hand gått ut på att huvudmännens rätt till självkomplettering borde avskaffas och ersättas med mera demokratiska val. Dessutom har framställts förslag om att det kommunala valförfarandet skulle försiggå efter proportionella grunder.

I båda avseendena gjorde sig önskemål gällande vid 1937 års riksdag.

Spörsmålet om sättet för huvudmännens utväljande berördes i två motioner. I den ena (nr II: 453 av A. Paulsen) hemställdes utan närmare motiveering att riksdagen måtte besluta sådan ändring i SpL, att alla huvudmän skulle väljas av landsting respektive — i de städer, som ej deltog i landsting — av stadsfullmäktige. I den andra motionen (nr II: 526 av D. Gustavson i Västerås) hemställdes bland annat att huvudmännens rätt att omvälja sig själva avskaffades och ersattes ”med en valrätt i huvudsaklig överensstämmelse med den i motionen angivna”. I motionen anfördes bland annat följande:

Majoriteten av huvudmännen kunna således, därest bankens stiftare så besluta, erhålla rätt att omvälja sig själva. Erfarenheten har också visat att nästan alla

sparbanker ha använt sig av denna rätt. Endast i ett fåtal banker har ett större inflytande inrymts åt företrädarna för mera allmänna intressen. Om denna huvudmännens rätt att omvälja sig själva från början varit avsedd att tillförsäkra bankens insättare ett avgörande inflytande över bankernas förvaltning, torde man nu kunna säga att detta syfte helt förfelats. Medan sparbankernas insättare till sin stora massa består av småfolk i städerna och på landsbygden, utgöras bankernas styrelser i stället av personer, som på respektive orter utan tvivel böra hänföras till överklassen. I Sveriges Bankmatrikel (1935) redovisas 83 sparbanker med ett förvaltadt kapital, som överstiger 10 miljoner. Frånsett ett fåtal vakanta platser ha dessa banker sammanlagt 745 styrelseledamöter. Av dessa äro 78 direktörer och verkställande direktörer, 12 bankdirektörer, 17 borgmästare, 16 rådmän, 15 häradshövdingar, 2 hovrättsråd, 71 präster, läroverkslärare och högre ämbetsmän, 32 grosshandlare, 29 disponenter och ingenjörer i ledareställning, 27 godsägare, 23 officerare, 3 professorer, 14 byggmästare, 4 stationsinspektorer, 3 trafikchefer, 2 borgarråd, 1 drätselstyrelse, 17 kassörer, kamrerare, bokförare eller föreståndare, 72 handlare och köpmän, 12 konsulter, 1 stadsmäklare, 3 advokater, 25 fabrikörer, 2 sysslomän, 22 läkare, tandläkare och veterinärer, 2 apotekare, 9 lands- eller stadsfiskaler, 4 redaktörer, 3 skeppsredare, 4 expeditörer, 9 tjänstemän av lägre grad, 31 med diverse titlar, som icke säga något om yrke eller samhällsställning, 7 gårdsägare, 13 hantverksmästare och 149 lantbrukare, 1 butiksbiträde och 1 typograf. Att hela den svenska arbetarklassen, vilken dock representerar en betydande del av bankernas insättare, fått nöja sig med att vara representerad av två personer, ett butiksbiträde och en typograf, synes på ett slående sätt visa hur litet representativa för insättarna de nuvarande sparbanksstyrelserna blivit under inflytande av det nu gällande valsättet.

Även i ett annat avseende har denna metod för utseende av huvudmän verkat i hög grad ogynnsamt, om man vid bedömandet tar hänsyn till att även sparbankerna äro i behov av en rationell och arbetsduglig ledning. Regeln synes numera vara, att ingen av de självvalda huvudmännen eller styrelseledamöterna avgår på annat sätt än genom dödsfall. Därigenom har åldern inom dessa institutioner undan för undan förskjutits uppåt och synes för varje år stiga i takt med den allmänna levnadsåldern. Medan det ekonomiska livet i allmänhet domineras av personer i åldern 40 till 60 år, möter man inom sparbankerna i stort sett den generation, som befinner sig mellan 60 och 80 år. Ett mycket stort antal av styrelseledamöterna har överskridit 75 års ålder och även i stora sparbanker finnas ledamöter med över 80 levnadsår. Saken förbättras ingalunda därav, att dessa åldringar mycket ofta inneha uppdraget som styrelsens ordförande.

Förklaringen till dessa förhållanden ligger säkerligen helt i det ömsesidiga personliga hänsynstagandet, som vuxit upp i hägnet av självförnyelsen. Av hänsyn till sig själv vill ingen påyrka ett utbyte inom styrelser, även om det med hänsyn till kontroll och effektivitet i förvaltningen vore i hög grad önskvärt att styrelserna förnyrades. En ändring av nu gällande sparbankslag, i syfte att giva insättarna ett verkligt inflytande i ledningen och att åstadkomma en förnyring i huvudmannaförsamlingarna och styrelserna, torde få anses vara en av de mest angelägna uppgifterna vid en revision av lagen.

Vid valet av sätt för utseende av huvudmän kunna givetvis flera vägar stå öppna. Att den nuvarande ordningen med rätt för huvudmännens flertal att omvälja sig själva skulle kunna ha någon framtid för sig får väl anses uteslutet. Det har numera ingått i det allmänna medvetandet, att något klick- och koterivälde icke kan tillåtas, därest man önskar en effektiv kontroll över dem, som handhava förvaltningen av allmänhetens penningmedel. Med hänsyn till bestämmelserna i sparbankslagens 9 § är det givetvis bäst, om man kan finna en form för insättarna att

tillsammans tillsätta huvudmän. Då en sådan form torde vara svår att finna, synes det lämpligast att uppdraga åt landstingen och de kommunala stämmor och fullmäktigeinstitutioner, som redan nu ha en viss valrätt, att utse samtliga huvudmän. Med hänsyn till det stora antalet insättare torde någon berättigad invändning mot en sådan ordning näppeligen kunna göras. Att bibehålla någon rätt för hushållningssällskapen och häradsrätterna att välja huvudmän synes icke motiverat, lika litet som städernas domstolar, handels- och hantverksföreningar för närvarande ha sådan valrätt.

Över motionerna inhämtade bankoutskottet yttrande av sparbanksinspektionen, varjämte svenska sparbanksföreningen bereddes tillfälle att uttala sig över desamma.

Sparbanksinspektionen anförde såvitt nu är i fråga följande:

Sparbanksinspektionen har för sin del icke kunnat finna, att de nuvarande bestämmelserna angående utseende av sparbanks huvudmän i stort sett skulle hava medfört några olägenheter, som kunnat undvikas med ett annat valsystem. Vad särskilt angår det i motionen nr 526 påtalade förhållandet, att i sparbankernas styrelser ingå jämförelsevis få representanter för arbetarklassen, skulle sparbanksinspektionen självfallet icke hava något att erinra mot en ökad representation för denna samhällsklass. Emellertid får inspektionen fästa uppmärksamheten på att redan de nuvarande bestämmelserna om utseendet av vissa huvudmän genom offentlig korporation möjliggöra en sådan utveckling. Om en dylik likväl icke hittills gjort sig gällande — huruvida den av motionären framlagda statistiken är i allo rättvisande vill inspektionen lämna därhän — lär väl detta delvis få tillskrivas det förhållandet, att sparbanksstyrelserna särskilt hava behov av ekonomisk och juridisk erfarenhet. Det torde emellertid finnas skäl att antaga, att oavsett anordnandet av valmetoden, den på andra områden timade samhällsutvecklingen efter hand även hos sparbankerna skall taga sig uttryck i en viss förskjutning i sammansättningen av sparbankernas olika organ.

Som ett mera positivt skäl mot genomförandet av förslagen, att alla huvudmännen i sparbankerna skola utses av offentlig korporation, får sparbanksinspektionen framhålla, att det kan innebära betänkligheter, att helt kommunalvalda organ hava att bestämma om sparbankens låne- och räntepolitik, användningen av sparbankens överskottsmedel m. m. Det torde icke kunna anses självfallet att av kommunala korporationer valda huvudmän vid en konflikt mellan å ena sidan kommunens intressen och å andra sidan de intressen, som sparbanken företräder såsom förvaltare av insättarnas medel och såsom kreditgivare till allmänheten, skola vara lika villiga att giva dessa senare intressen företräde som på annat sätt utsedda huvudmän. Samma betänkligheter i detta hänseende göra sig icke gällande, om endast en minoritet av huvudmännen utses av kommunal korporation. Den nuvarande avvägningen i lagen mellan olika intressen synes i stort sett tillfredsställande. Erinras må, att bankoutskottet vid 1923 års riksdag i utlåtande nr 64 (s. 6) uttryckligen förordat denna avvägning.

På grund av det nu sagda kan sparbanksinspektionen icke tillstyrka det ytterligare intrång i sparbankernas självbestämmanderätt, som genomförandet av förslagen, att alla huvudmännen i sparbankerna skola utses av offentlig korporation, skulle innebära. Ej heller synes det inspektionen vara att förorda att, såsom i motionen nr 453 åsyftats, endast landsting och stadsfullmäktige men däremot inga andra offentliga korporationer skulle hava att utse huvudmän. Det kan exempelvis vara lämpligt, att huvudmännen i en sockensparbank utses av ortens kommunalstämma.

Svenska sparbanksföreningen anförde bland annat följande:

Beträffande förslaget om att kommunal korporation skulle helt och hållet övertaga valet av huvudmän synas motionärerna icke hava gjort sig reda för, vilken våldsamt omkastning detta skulle innebära. Bevakandet av insättarnas intresse skulle överlämnas åt en styrelse, som indirekt utsetts av korporationer, vilka ej representerade detta intresse. Ledningen av en sparbank skulle kunna bli föremål för en strid emellan politiska partier och huru än striden utfölle, skulle det kunna inträffa, att insättarnas förtroende till en sparbank eller lust att åt densamma anförtro sina medel lede ett avsevärt avbräck med de påföljder, som kunde väntas i samband därmed inträda i fråga om likviditetssvårigheter och rubbad säkerhet.

Som motiv för en dylik kraftåtgärd åberopas endast att sparbankernas styrelser äro ensidigt sammansatta, varmed väl i första hand avses att arbetarklassen icke är tillräckligt företrädd. Att en brist i detta avseende föreligger är uppenbart, även om man icke får förbise, att i många styrelser arbetarrepresentanter äro insatta, ehuru detta icke kan utläsas ur de angivna titlarna å ledamöterna. I själva verket har på flera håll inom sparbanksvärlden ett mycket vänskapligt samarbete inletts emellan representanter för de olika samhällsgrupper, som numera äro representerade bland huvudmännen, och en anpassningsprocess pågår, som inom en icke alltför lång framtid torde leda till att den inställning, varom motionerna vittna, skall vara borteliminerad. I varje fall har det varit för Svenska sparbanksföreningens styrelse en angelägenhet av högsta vikt att befordra en dylik utveckling och dess strävande i detta avseende har hittills burit god frukt. Det må icke förundra någon, att utvecklingen icke går med stormsteg. Sparbanksmännen äro i regel mycket betänksamt folk och detta är i och för sig en så stor styrka för sparbankerna, att man utan alltför stor otålighet bör avvakta utvecklingens gång.

Vald förslaget att göra kommunala korporationer till herrar över sparbankerna angår undrar man, om verkligen förslagsställarna tänkt sig in i den konsekvens som detta skulle medföra därigenom, att dessa korporationer med ett slag övertog det moraliska ansvaret för alla svenska sparbankers skötsel. Detta ansvar vore kanske icke så tungt att bära med den försiktiga ledning, som nu utmärker det svenska sparbanksväsendet, men huru det skulle ställa sig med nya, av traditionen obundna män vid rodret låter sig icke beräkna. Utan att på något sätt vilja göra några jämförelser vill styrelsen erinra om att i ett av våra grannländer en mängd sparbanker fallit på grund av alltför intima förbindelser med kommuner, som utnyttjat dem som långivare.

Frågan om proportionell valmetod vid val av huvudmän upptogs i två likalydande motioner (nr I: 65 av J. Gustavson och K. I. Sköldén samt nr II: 245 av H. Andersson i Grimbo). I motionerna hemställdes att riksdagen måtte besluta sådan ändring i SpL, att val till såväl huvudmän som övriga funktionärer måtte kunna, om så äskades, förrättas enligt proportionell valmetod. Det förhållandet, att i SpL saknades bestämmelser om att vid val proportionell metod kunde tillämpas, syntes enligt motionärerna stå i strid med den demokratiska andan i senare årens lagstiftning å närliggande områden. Kommunalförfattningarna till exempel innehölle sålunda genomgående regler om att val skulle ske proportionellt, då så begärdes av visst antal röstberättigade. Bestämmelserna om proportionell valmetod syftade

givetvis till att bereda även en minoritet inflytande. Dessa skäl förelåge emellertid med samma styrka i fråga om de val, som skulle företagas jämlikt SpL.

Jämväl över dessa motioner avgåvos yttranden av sparbanksinspektionen och svenska sparbanksföreningen. Båda remissinstanserna avstyrkte motionsyrkandena.

Sparbanksinspektionen lämnade i sitt yttrande en exposé över användningen av den proportionella valmetoden vid val inom kommunala representationer. Att det i SpL saknades föreskrifter om huruvida val av huvudmän skulle förrättas enligt proportionella grunder eller i annan ordning innebure icke att det ej under några förhållanden skulle vara tillåtet att anlita den proportionella valmetoden vid huvudmannaval, framhöll inspektionen. Det erinrades i detta sammanhang om att 1920 års sparbankssakkunniga ansett det möjligt att i sparbankernas reglementen intaga föreskrift om att val skulle företagas efter något proportionellt system (jfr s. 76 här ovan). Motionärerna torde emellertid icke vara tillfreds med denna möjlighet att åvägabringa proportionella val, hette det vidare. De syntes närmast avse, att användningen av den proportionella valmetoden skulle vara beroende av om en minoritet bland de väljande yrkade härpå.

I fortsättningen var inspektionens yttrande av följande lydelse:

Sparbanksinspektionen får för sin del till en början hänvisa till att de hittills för sparbankerna gällande reglerna på förevarande område icke tidigare synas hava givit anledning till anmärkningar. Motionärerna hava ej heller påstått, att i praktiken några olägenheter av nuvarande anordningar gjort sig gällande. De synas stödja sitt förslag på principiella grunder.

Sparbankernas uppgifter äro icke partipolitiskt betonade. Sparbankerna karakteriseras i 1 § sparbankslagen såsom sådana penninginrättningar, som utan rätt för dess stiftare eller andra att njuta del i den vinst, som kan uppkomma å rörelsen, hava till ändamål att befordra sparsamhet genom att i enlighet med de bestämmelser, som meddelas i sparbankslagen, bedriva in- och utlåning av penningar och därmed i samband stående verksamhet. Om huru en sparbank bäst skall tillgodose dessa uppgifter, kunna visserligen i det enskilda fallet råda delade meningar. Endast sällan torde likväl meningsskiljaktigheterna hänföra sig till politiska åsiktsriktningar. Med hänsyn härtill synes det naturligt, att vid valet av de organ, som handhava sparbankernas förvaltning, avseende allenast fästes vid vederbörandes förutsättningar att kunna medverka till att sparbankerna på bästa sätt fylla sina uppgifter, oavsett deras inställning till sparbanksrörelsen ovidkommande spörsmål. Vad huvudmännen angår ankommer visserligen på dem ett särskilt slag av spörsmål, som kunna tänkas i enstaka fall hava i någon mån politisk betoning. Här avses frågor om anslag av vinstmedel enligt 35 § sparbankslagen. Sådana frågor kunna nämligen ses ur olika synpunkter, alltefter växlande uppfattningar om vilka ändamål som böra anses vara mest allmännyttiga eller välgörande och alltså främst värda att tillgodoses. Det bör emellertid uppmärksammas, att möjligheterna att besluta om anslag av vinstmedel äro underkastade tämligen snäva begränsningar i lagen ävensom att anslag ej få utgå till ändamål, som på grund av gällande författning skall tillgodoses genom skattebidrag. Bortsett från nu berörda frågor torde knappast finnas rum för partipolitiska meningsskiljaktigheter vid sparbankernas förvaltning. Härvid bortses från att anhängarna av ett parti till

äventyrs skulle vilja placera en av sina egna såsom styrelseledamot eller revisor i en sparbank för att bereda honom det arvode, som är förenat med en dylik befattning.

På grund av det ovan anförda är sparbanksinspektionen för sin del av uppfattningen att något behov icke föreligger av bestämmelser av den av motionärerna åsyftade innebörden. Införandet av dylika bestämmelser skulle enligt inspektionens mening fastmera kunna bli till skada för sparbankerna. Av allt att döma skulle den ifrågasatta åtgärden icke kunna undgå att medverka till att sparbanksfunktionärer komme att utses ur politiska synpunkter. En sådan utveckling måste försvåra för sparbankerna att fylla sina uppgifter och bör därför icke befrämjas.

Slutligen får sparbanksinspektionen fästa uppmärksamheten på att en tillämpning av den proportionella valmetoden bäst kommer till sin rätt, om alla medlemmar i det organ, sam skall utses, väljas samtidigt, och alltså i viss mån står i strid med den nu vanliga och ur flera synpunkter ändamålsenliga successiva förnyelsen av sparbankernas huvudmän och styrelseledamöter.

Svenska sparbanksföreningen anförde följande i sitt remissvar:

Enligt nu gällande lagstiftning har det ansetts vara möjligt att i sparbankernas reglementen föreskriva, att det val av huvudmän, som uppdrages åt kommunala eller andra myndigheter, skall ske proportionellt, därest någon det äskar. Vare sig dylik bestämmelse i reglementet funnits eller ej torde, såvitt till styrelsens kännedom kommit, ifrågavarande val skett i sådan anda, att huvudmannakårerna tillförts aktade och vederhäftiga personer utan att partipolitiska synpunkter spelat någon framträdande roll. Den knappt tillmätta tiden för förklarings avgivande har icke medgivit styrelsen att åstadkomma någon utredning i förevarande avseende.

Någon anledning att genom lagstiftningsåtgärder ingripa på förevarande område synes näppeligen föreligga.

Motionerna avse vidare att införa proportionella val av styrelse och funktionärer. Inom huvudmannakårerna saknas dessbättre alla tecken till partipolitisk uppdelning, då det gäller handhavandet av sparbankernas angelägenheter. Visserligen har styrelsen den uppfattningen att en bestämmelse, som möjliggjorde proportionella val på detta område, endast i rena undantagsfall skulle komma att utnyttjas. Liksom hittills skulle man inom huvudmannakårerna söka ena sig om dugliga och för styrelseuppdraget lämpliga personer. Men det har ju på andra områden ofta visat sig, att den proportionella valmetoden kan leda till koteriintriger, och det synes styrelsen som om det vore önskligt att hålla sparbankskorporationerna fria från dylika möjligheter. Vikten av att giva sparbankerna en allsidig representation har alltmera insetts inom sparbankskretsar, och det är att förvänta, att utvecklingen skall undanröja de anledningar till anmärkning, som möjligen kunna finnas.

De nu omförmälda fyra motionerna föranledde följande yttrande från bankoutskottets sida (utl. nr 65/1937):

Enligt de i ärendet avgivna yttrandena skulle något behov av ändrade bestämmelser i fråga om utseende av sparbanks huvudmän icke föreligga. Det undan drager sig utskottets bedömande, huruvida uppkomsten av de mindre tillfredsställande förhållanden, vilka berörts i motionen II: 526, skulle kunnat undvikas, därest andra regler för huvudmännens tillsättning varit gällande. Ehuru delade meningar råda inom utskottet om betydelsen av ett ökat inflytande på sparbankerna från de kommunala myndigheternas sida, är utskottet dock enigt om att sparbankernas organisation bör vara så anordnad, att största möjliga garanti ernås för att erhålla den mest dugliga ledningen och sålunda på bästa sätt kunna full-

göra sin verksamhet i samhällets tjänst. I den mån detta syfte kan tillgodoses genom ändrade bestämmelser i fråga om huvudmännens utseende, bör detta givetvis ske. Utskottet vill därför icke — trots de betydande svårigheter, som härutinnan måste föreligga — ställa sig avvisande till tanken att ett försök göres att utfinna regler, som om möjligt bättre än de nuvarande kunna fylla sin uppgift att tillgodose de olika intressen — det allmännas, insättarnas och låntagarnas — som beröras av sparbankerna. Ett dylikt övervägande synes lämpligen böra ske i samband med den blivande revisionen av sparbankslagstiftningen. I främsta rummet synes härvid böra i anslutning till syftet med motionen II: 526 beaktas frågan om ökad möjlighet för representation i sparbankernas olika organ av de stora grupperna av småsparare. Visserligen kan såsom erfarenheten från vissa sparbanker i södra Sverige visar ett sådant syfte tillgodoses inom ramen av gällande bestämmelser, men otvivelaktigt skulle en utveckling i antydd riktning påskyndas, därest den nuvarande självkompleteringsrätten för huvudmännen begränsades. Jämväl det proportionella valsystemets för- och nackdelar på ifrågakommande område torde böra göras till föremål för övervägande i samband med här avsedda omprövning av reglerna för huvudmännens tillsättning.

Riksdagen biföll utskottets hemställan att de i ämnet väckta motionerna finge anses besvarade med vad utskottet anfört.

Frågan om huvudmännens tillsättande togs ånyo upp vid 1943 års riksdag i anledning av en i ämnet väckt motion (nr II: 74 av P. Svensson i Alingsås och M. Forsberg), vari anfördes bland annat följande:

Den nuvarande valordningen strider mot all demokratisk uppfattning och har säkerligen dessutom inverkat på så sätt, att ålderssiffrorna inom sparbankernas huvudmannainstitution blivit anmärkningsvärt höga, vilket icke torde vara ändamålsenligt. Vidare äro dessa valbestämmelser av sådan innebörd att man näppe-ligen kan göra gällande att sparbankerna på detta sätt äro fast förankrade bland folket, vilket ju dock är avsikten om sparbankerna skola vara vad man gärna vill göra gällande att de äro, nämligen folkets banker. Det synes oss vara mest ändamålsenligt att huvudmännens rätt att välja sig själva helt avskaffas och att det i sparbankslagen införes bestämmelser om att huvudmännen skola utses av de kommunala organen inom respektive sparbankers verksamhetsområden. Det torde heller icke möta några större svårigheter att fixera dessa verksamhetsområden, synnerligast som nu gällande lag föreskriver, att sparbankernas reglementen skola innehålla uppgift beträffande banks verksamhetsområde. — De kommunala organ som böra ifrågakomma vid tillsättandet av huvudmän för sparbankerna äro enligt vår uppfattning landstingen samt de kommunala stämmorna och fullmäktigeinstitutionerna. Genom ett dylikt förfaringsätt skulle de folkvalda representanterna komma att å folkets vägnar utse dessa huvudmän, vilka alltså indirekt bleve utsedda av ortens befolkning. Med denna valordning skulle också vinnas att samtliga orter inom respektive bankers verksamhetsområden skulle bliva representerade inom huvudmannainstitutionen.

Över denna motion avgåvos utlåtanden av sparbanksinspektionen och svenska sparbanksföreningen.

I sitt utlåtande åberopade sparbanksinspektionen de betänkligheter mot helt kommunalvalda huvudmannakårer, för vilka inspektionen givit uttryck redan i sitt yttrande över 1937 års riksdagsmotioner i ämnet. Inspektionen framhöll i detta sammanhang, att erfarenheten från de sparbanker, där

huvudmännen i sin helhet utsåges av kommunala valkorporationer, icke syntes visa, att en önskvärd föryngring av huvudmannakårerna ernåtts genom sådan valmetod. Därefter anförde inspektionen:

Inspektionen vill emellertid icke bestrida, att självkompletteringssystemet även i dess nuvarande utformning kan medföra, att huvudmännen komma att tagas ur en relativt begränsad krets och att en sparbanks ledning därigenom ej alltid fått den förankring bland insättarna, som vore önskvärd. En relativt ofta framträdande brist i huvudmannakårens sammansättning är, att större eller mindre delar av en sparbanks verksamhetsområde blivit orepresenterade eller alltför litet representerade i huvudmannakåren. Av skäl som i det föregående anförts har inspektionen ej ansett sig kunna förorda en reform av nuvarande valbestämmelser, gående ut på att huvudmännen helt skola utses av kommunala och därmed likartade korporationer. Möjligen skulle det av motionärerna uppställda syftet kunna gagnas genom att ersätta nuvarande valbestämmelser med stadganden, innefattande rätt för insättarna att välja huvudmän. En sådan fråga bör emellertid göras till föremål för ingående utredning och en dylik utredning bör ske i samband med en allmän revision av sparbankslagstiftningen, som snart torde bliva nödvändig.

Svenska sparbanksföreningen framhöll, att sparbankerna under de mer än 100 år de verkat i vårt land undergått en utveckling, som ingalunda tydde på någon påtaglig brist i organisationen. Genom sin skolsparverksamhet, sina sparklubbar och sin ekonomitjänst hade sparbankerna under senare år utvidgat sin sedan gammalt goda kontakt med breda folklager. Allt färre bleve de sparbanker, där man icke insett nyttan av att ha dugliga representanter för de stora folkrörelserna med bland huvudmän och styrelsemedlemmar. I fråga om den tilltänkta omläggningen av valordningen för huvudmannainstitutionen yttrade föreningen bland annat följande:

De kommunala representationerna äro politiskt valda. All sannolikhet talar för att även huvudmännen skulle komma att väljas efter partilinjor. Hur personvalet kan komma att utfalla är ovisst och mycket beroende på kommunens intresse för sparbanken. Man riskerar, att kvalifikationerna för ifrågavarande speciella uppdrag kunna bli svaga liksom även att personer kunna väljas beträffande vilka huvudsyftet är att förr eller senare bereda dem plats i sparbankens styrelse såsom belöning för arbete i partiernas eller kommunens tjänst. Vid bedömandet av det av motionärerna framförda förslaget måste också beaktas, att kommunerna tillhöra sparbankernas största låntagare och hava intresse av att erhålla billiga och på annat sätt fördelaktiga lån. Att en låntagargrupp erhåller ett så dominerande inflytande på sparbankernas skötsel, som motionärerna avsett, är tydligen olämpligt och kan medföra risker för sparbankerna. Faran för en olycklig utveckling i detta hänseende är kanske mindre för de större sparbankerna med deras mera omfattande verksamhetsområden men är mycket påtaglig för sparbanker, vilkas områden omfatta endast en eller annan socken.

För egen del anförde bankoutsrottet (utl. nr 48/1943) följande:

De uttalanden, som gjordes av 1937 års bankoutsrott vid behandlingen av samma fråga som i den nu föreliggande motionen, äga enligt utskottets mening allttjämt giltighet. Utskottet ställer sig fortfarande tveksamt till förslaget, att hela huvudmannainstitutionen skulle utses av offentliga korporationer, och delar de betänkligheter mot en dylik anordning, som framförts i de avgivna yttrandena.

Utvecklingen under de senaste åren har i själva verket gått i den riktning, som åsyftas i motionen. Vad beträffar önskemålet om en förnygring av huvudmannainstitutionen, ha sålunda strävanden från sparbanksinspektionen och sparbanksföreningen redan medfört vissa resultat. Det torde knappast vara alltför optimistiskt att hysa den uppfattningen, att vårt sparbanksväsende genom fortsatta egna initiativ skulle kunna verksamt bidra till att huvudmannakåren erhåller en alltmär ändamålsenlig sammansättning.

Av det sagda följer emellertid ingalunda, att förhållandena för närvarande i alla avseenden äro tillfredsställande, så att en ändring av gällande valbestämmelser skulle kunna anses obehövlige. Såsom sparbanksinspektionen anfört, kan det nuvarande självkompletteringssystemet leda till att huvudmännen komma att utses ur en relativt begränsad krets med påföljd att en sparbanksledning därigenom ej alltid får den förankring bland insättarna, som vore önskvärd. En annan konsekvens av systemet är, att större eller mindre delar av en sparbanks verksamhetsområde ofta blivit orepresenterade eller alltför litet representerade i huvudmannakåren. Med hänvisning till sitt år 1937 gjorda uttalande vill utskottet nu begränsa sig till att på nytt framhålla angelägenheten av att frågan om en ändring av nuvarande bestämmelser om utseende av huvudmän måtte i samband med den blivande allmänna revisionen av sparbankslagen göras till föremål för utredning i syfte att tillförsäkra insättarna ökat inflytande vid valet av huvudmän och därmed även på sparbankens ledning. Såsom sparbanksinspektionen framhållit, torde en sådan revision snart bliva nödvändig, varför det kan förväntas att frågan inom en nära framtid bringas till en lösning. Vid sådant förhållande torde anledning nu saknas för riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa om särskild utredning i ärendet. På grund av det anförda hemställer utskottet, att förevarande motion II: 74 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utskottets utlåtande var fogad en reservation, vari hemställdes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till sådan ändring i SpL, att huvudmännens rätt att omvälja sig själva avskaffades och ersattes med valrätt för "insättare eller allmänna korporationer".

Första kammaren biföll vad utskottet i nämnda utlåtande hemställt, var emot andra kammaren avsåg utskottets hemställan och i stället biföll den vid utlåandet fogade reservationen med den ändring däri, att ur hemställan skulle uteslutas orden "insättare eller". Frågan hade således förfallit vid 1943 års riksdag.

Vid 1945 års riksdag väcktes två likalydande motioner (nr I: 32 av A. Leander m. fl. samt nr II: 64 av P. Svensson i Alingsås och M. Forsberg), i vilka på nytt hemställdes att huvudmännens rätt att omvälja sig själva avskaffades. Till förmån för förslaget och till närmare utvecklande av detta åberopade motionärerna i huvudsak samma motivering som anfördes i 1943 års motion i ämnet.

I sitt utlåtande över motionerna erinrade bankoutskottet (utl. nr 17/1945) om att utskottet vid tidigare behandling av ämnet uttalat sig för att huvudmännens tillsättande gjordes till föremål för utredning, varvid utskottet förutsatt att utredningen skulle företagas i samband med den väntade allmänna revisionen av SpL. Utskottet vore alltjämt av samma uppfattning. Med hänsyn

härtill ville utskottet föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att denna revision måtte igångsättas med det snaraste och att i direktiven för den blivande utredningen måtte ingå uppdrag att närmare undersöka, vilka åtgärder som lämpligen borde vidtagas i syfte att giva huvudmannainstitutionen en mera allsidig och ändamålsenlig sammansättning än för närvarande. Härvid borde såväl de i de senast väckta motionerna framförda synpunkterna som andra under diskussionen framkomna förslag till ändrade valbestämmelser för huvudmännen komma under omprövning. Riksdagen biföll utskottets hemställan.¹

De sakkunnigas yttrande och förslag

Penninginrättningarna i vårt land kunna grupperas enligt olika normer. 1945 års bankkommitté skilde mellan statliga, halvstatliga och privata inrättningar (se kommitténs betänkande med förslag till inrättande av en statlig affärsbank — SOU 1949: 13 — s. 10). Väljes denna indelning, måste sparbankerna hänföras till de privata instituten, eftersom sparbank enligt hittills gällande ordning endast kan stiftas av fysiska personer och eftersom huvudmännen, även till den del de skola utses av offentliga eller halv-offentliga organ, icke skola företräda något annat intresse än det sparbanken i sig representerar. De privata penninginrättningarna kunna i sin tur uppdelas i sådana, som drivas i privat vinstsyfte, såsom affärsbanker och försäkringsaktiebolag, och sådana, som arbeta på kooperativ grundval, såsom sparbanker, centralkassor för jordbrukskredit samt ömsesidiga försäkringsbolag. I den senare gruppen intaga sparbankerna organisationsmässigt en särställning genom att sparbankernas kunder icke äro delägare i rörelsen och icke ha rätt till överskott, som må uppkomma vid sparbanks eventuella upplösning. Överskottet skall i stället gå till sådant allmännyttigt eller välgörande ändamål, som icke skall tillgodoses med skattebidrag.

Med avseende på sin rättsliga ställning är sparbank således närmast att jämföra med självständig stiftelse. Liksom denna är sparbank själv ägare till sina redovisade eller dolda reserver, med undantag dock för grundfond — i den mån denna skall återbetalas — och eventuell säkerhetsfond. Dessa båda fonder äro till för att såsom underlag för inlåningen säkerställa insättarna men äro eljest att betrakta såsom främmande kapital, vilket i princip skall kunna återbetalas till dem, som tillskjutit detsamma. Sparbanks verksamhet grundas emellertid blott i obetydlig grad på från början tillskjutet kapital. Verksamheten måste därför läggas så, att den här sina egna kostnader och ger tillräcklig avkastning för att skapa det erforderliga ekonomiska fundamentet för en fortskridande utveckling av rörelsen.

Sparbanks egenskap av självägt företag, som bygger sin ekonomi på egen verksamhet av ofta betydande omfattning, reser särskilda problem med

¹ Jfr s. 62 och 63 här ovan.

avseende på huvudmannaskapet. För penninginrättningar i allmänhet, både kooperativa och andra, är det äganderätten till inrättningen som på ett naturligt sätt utgör den väsentliga grundvalen för huvudmannaskapet. Beträffande sparbankerna åter, där något äganderättsintresse icke gör sig gällande, måste en motsvarande grundval sökas i de intressen av annan art, vilka sparbanksverksamheten vill gagna. Närmast är det ju insättarnas intressen som härvid komma i fråga. Också har i SpL fastslagits att huvudmännen äro representanter för insättarna. Det teoretiskt riktiga i denna princip jävas icke av att SpL ej föreskriver insättarval av huvudmännen. Skälet härtill är, att insättarna av rent praktiska orsaker ej ansetts kunna i allmänhet fungera som valkorporation. SpL utesluter ju likväl icke möjligheten av insättarval, och denna valform tillämpas också i ett mindre antal sparbanker.

Här gjorda överbåganden angående huvudmannaskapet för sparbankerna synas böra fullföljas med ett bedömande av om man icke kan anse att även låntagarna i sparbank ha så stora intressen i rörelsen, att jämväl de böra vinna representation inom huvudmannorganisationen.

En sparbanks tjänster stå öppna för alla men begränsas och bestämmas genom den sparfrämjande uppgift, som kännetecknar rörelsen. Efter som ursprungligen ansågs att det endast var genom inlåningsverksamheten som den sparfrämjande funktionen kunde utövas, inriktades sparbankernas rörelse till en början helt på att tillgodose insättarnas intresse. I tidigare sparbanksförfattningar — såväl 1875 års förordning som 1892 års lag — angavs också direkt att rörelsen drevs för insättarnas räkning. I SpL kom emellertid den uppfattningen till uttryck, att sparbanks ändamål var att befordra sparsamhet genom in- och utlåning av penningar, dvs. båda leden i verksamheten likställdes. Det betraktelsesättet har alltmer trängt igenom, att utlåningen icke blott är till för att ge sparandet på inlåningssidan goda villkor utan att sparandet även i stor utsträckning kommer till stånd genom amorteringar och återbetalningar av lån. Under intryck härav ha sparbankernas strävanden vidgats att tillgodose icke blott insättarnas utan även låntagarnas intressen. Detta tager sig uttryck bland annat i att sparbankerna hålla lägsta möjliga marginal mellan in- och utlåningsräntor.

Med det äldre betraktelsesättet i fråga om för vems räkning rörelsen egentligen drevs följde att insättaren ofta uppfattades som delägare. Betecknande är att först 1892 års lag drog en klar gräns mellan sparbanker och en del andra på äganderättens grund stående penninginrättningar, såsom folkbankerna, vilkas verksamhet dittills icke hade normerats av några lagbestämmelser. Först genom samma lag blev uttryckligen bestämt, att stiftare av sparbank eller deras rättsinnehavare icke finge njuta andel i den vinst som kunde uppkomma å rörelsen. Sedan sålunda fastslagits att sparbank är en självvägd inrättning, har den uppfattningen alltmer stadgats, att insättarna icke äro att anse som delägare i den sparbank, där de ha sina pengar place-

rade. Härvid har icke minst inverkat den modernare synen på låntagarens roll i sparandeprocessen.

Av det nu sagda följer emellertid icke att låntagarnas intressen skulle vara att jämställa med insättarnas. En betryggande placering av insättarnas medel är obestriddligen en sparbanks viktigaste förvaltningsuppgift. Här kommer insättarintresset av tillfredsställande säkerhet lätt i motsatsförhållande till låntagarnas kreditbehov. Att en dylik intressekollision icke bör lösas på bekostnad av insättarna ter sig naturligt, eftersom det ju endast är insättarna som stå förlustriskerna. Det synes därför icke vara lämpligt att bereda jämväl låntagarna representantskap i huvudmannorganisationen. De sakkunniga vilja emellertid understryka, att frågan om låntagarnas rätt till representation icke har den praktiska betydelse, som det förda resonemanget skulle kunna låta förmoda. Insättare äro nämligen icke sällan tillika låntagare. För närvarande torde det överallt i sparbankerna finnas låntagare i såväl styrelser som huvudmannakårer. Det finnes ingen anledning antaga, att någon nämnvärd förändring skulle komma till stånd i detta avseende, om i fortsättningen insättarna men ej låntagarna skulle erhålla ett direkt inflytande vid utseendet av huvudmän. Lika litet som hittills torde det för övrigt vara skäl föreskriva, att låntagare icke skola kunna väljas till huvudmän eller styrelseledamöter.

Av den historiska översikten har framgått hur nuvarande regler om huvudmännens tillsättande utvecklats ur äldre förhållanden. De sakkunniga vilja nu söka bedöma i vad mån dessa regler kunna anses tillvarataga insättarintresset i sparbankerna. Härvid torde det vara lämpligt att först lämna en redogörelse för nu rådande praxis vid reglernas tillämpande.

Den 1 juli 1950 utgjorde antalet sparbanker 451. Enligt en inom sparbanksinspektionen uppgjord statistik hade dessa sparbanker sammanlagt 13 776 huvudmän. Av detta antal måste enligt bestämmelserna i 10 § SpL minst en tredjedel tillsättas av kommunalstämma, kommunalfullmäktige, allmän rådstuga, stadsfullmäktige, municipalstämma, municipalfullmäktige, landsting, häradsrätt eller hushållningssällskap.

I fråga om återstående två tredjedelar äro sparbankerna som nämnts medgivna rätten att själva bestämma sättet för utseende av huvudmän. Detta har medfört ett avsevärt antal olikartade lösningar av frågan. Uppställningen å s. 89 utgör ett kortfattat sammandrag av de olika systemen och utvisar antalet huvudmän som valts enligt desamma.

Av totalantalet huvudmän, 13 776, ha sålunda 8 008 utsetts genom självkomplettering, 4 129 av kommun och 1 639 av annan valkorporation. Bland de sistnämnda ingå som synes 74 huvudmän — icke fullt 0,5 procent av hela huvudmannakåren — vilka blivit valda direkt av insättarna. Det är endast beträffande detta fåtal som insättarna kunnat påverka valet. Det ligger visserligen i sakens natur, att de på annat sätt utsedda huvudmännen i stor utsträckning själva äro insättare eller av annan anledning ha ett visst

Sammandrag av de olika systemen för tillsättande av huvudmän

	Antal sparbanker	Antal huvudmän
I. Samtliga huvudmän valda av primärkommun	43	1 102
II. Samtliga huvudmän valda av landsting	2	54
III. Samtliga huvudmän valda av annan valkorporation eller av kommun jämte annan valkorporation	7	62
a) kommun		131
b) annan valkorporation		
IV. $\frac{2}{3}$ och däröver, men ej samtliga huvudmän kommunvalda	14	76
a) kommun		31
b) självkomplettering		
V. $\frac{2}{3}$ av huvudmännen valda av häradsrätt och stadsfullmäktige	1	16
a) kommun		5
b) häradsrätt		9
c) självkomplettering		
VI. Huvudmän delvis valda av insättarna	4	39
a) kommun		74
b) insättarna (i ett fall insättarna jämte huvudmännen)		
VII. $\frac{1}{3}$ men ej $\frac{2}{3}$ av huvudmännen kommunvalda	236	2 416
a) kommun		4 600
b) självkomplettering		
VIII. $\frac{1}{3}$ men ej $\frac{2}{3}$ av huvudmännen valda av landsting	33	26
a) kommun (landsting)		50
b) självkomplettering		
IX. $\frac{1}{3}$ men ej $\frac{2}{3}$ av huvudmännen valda av annan valkorporation eller av kommun jämte annan valkorporation	4151	338
a) kommun		1 429
b) annan valkorporation		3 318
c) självkomplettering		

Samtliga huvudmän

Utsedda av	Antal huvudmän
Kommun	4 129
Annan valkorporation	1 639
Självkomplettering	8 008
Summa	13 776

¹ Enligt reglementsbestämmelse i 1 sparbank äga endast de av primärkommun utsedda huvudmännen deltaga vid val av huvudmän, som utses genom självkomplettering.

² Enligt reglementsbestämmelse i 33 sparbanker äga de av primärkommun utsedda huvudmännen icke deltaga vid val av huvudmän, som utses genom självkomplettering.

³ Enligt reglementsbestämmelse i 1 sparbank äga de av landsting utsedda huvudmännen icke deltaga vid val av huvudmän, som utses genom självkomplettering.

⁴ Enligt reglementsbestämmelse i 28 sparbanker äga de av annan valkorporation utsedda huvudmännen icke deltaga vid val av de huvudmän, som utses genom självkomplettering.

intresse för insättarnas problem och därigenom även för sparbankens verksamhet. Det som nu är föremål för uppmärksamhet är emellertid huruvida sättet för valet är sådant, att det kan anses utgöra en verklig borgen för att insättarintresset blir representerat.

Vad först angår självkomplettering framstår det som klart, att denna

metod för tillsättande av huvudmän icke rimmar så väl med den i SpL uttryckta principen, att huvudmännen representera insättarna.

Av de huvudmän, som utsetts av annan valkorporation än insättarna eller kommunala organ, har det övervägande antalet förordnats av häradsrätt eller hushållningssällskap. Därutöver ha för ett icke obetydligt antal sparbanker huvudmän utsetts av diverse myndigheter och myndighetspersoner eller av enskilda föreningar och i ett fall av en bolagsstyrelse. Att ej heller de på detta sätt utvalda huvudmännen direkt representera insättarna torde icke behöva närmare förklaras.

Beträffande borgerliga primärkommuners och landstings val av huvudmän är läget i viss mån ett annat. De inom kommunen respektive landstingsområdet bosatta insättarna i vederbörande sparbank kunna, om de ha kommunal rösträtt, indirekt påverka utgången av valet. Dock är det tydligt, att denna metod för tillsättande av huvudmän icke ger ett helt tillfredsställande uttryck för hur insättarna vilja ha kretsen av huvudmän bestämd. Vid huvudmannaval, företagna av den kommunala fullmäktigeinstitutionen, beredas jämväl icke-insättare inflytande på valresultatet. Härtill kommer att vid valen till fullmäktige de rent kommunala angelägenheterna självfallet stå i förgrunden. Kommunmedlemmar, som äro insättare i sparbanken, kunna därför vid dessa val icke förväntas i första hand tillvarata sina särintressen såsom insättare. Även för deras vidkommande får ställningstagandet i valen i fråga främst anses återspegla deras mening om hur de egentligt kommunala uppgifterna böra skötas, ej hur de anse insättarintressena böra representeras i sparbankens huvudmannakår.

De sakkunnigas ståndpunkt kan alltså sammanfattas på det sättet, att icke någon av de nyss berörda metoderna för val av huvudmän står i verkligt god samklang med grundsatsen, att huvudmännen skola vara företrädare för insättarintresset. Det vill följaktligen synas som om ett fullt adekvat uttryck för nämnda intresse icke skulle kunna ernås på annan väg än genom regelrätta insättarval.

Härmed är icke sagt att den hittillsvarande avsaknaden av en obligatorisk regel om insättarval skulle ha föranlett, att huvudmannakårerna icke alls kunna anses representativa för insättarna. Det skall tvärtom vitsordas, att de flesta sparbanker särskilt under de senare åren vinnlagt sig om att förskaffa huvudmannakårerna en mera representativ sammansättning. Likväl måste det konstateras, att vissa medborgargrupper bland insättarna icke äro tillräckligt företrädade bland huvudmännen. För att bilda sig en uppfattning av nuvarande huvudmannakårens sociala sammansättning ha de sakkunniga granskat vissa av sparbanksinspektionen tillhandahållna statistiska uppgifter rörande huvudmännens yrken. Uppgifterna avse läget den 1 juli 1950 och ha sammanfattats i tabellen överst å s. 91.

I syfte att lämna underlag för ett bedömande, i vad mån huvudmannakårens sociala sammansättning röner inverkan av metoden för huvudmän-

Huvudmännens yrken

Yrke	Antal	Procent i förhållande till hela antalet
1. Lantbrukare	6 920	50
2. Tjänstemän	2 905	21
3. Handlande	1 330	10
4. Företagsledare	829	6
5. Arbetare och förmän	797	6
6. Hantverkare	503	4
7. Fria yrken	205	1
8. Kommunal och politiska förtroendemän, ej redovisade under annan rubrik	62	0,5
9. Fastighetsägare (andra än lantbrukare)	61	0,5
10. Sjökapten, skeppare och fiskare	57	0,5
11. Husmödrar	14	—
12. Näringsidkare av ovan icke angivet slag	73	0,5
13. Övriga	20	—
Summa	13 776	100

nens tillsättande, presenteras här nedan ytterligare en uppställning. I denna ha sparbankerna hänförs till olika grupper allt efter det sätt, varpå huvudmännen utsetts. Grupp I omfattar de 52 sparbanker, där samtliga huvudmän väljas antingen av primärkommun (43 st.) eller landsting (2 st.) eller annan valkorporation eller kommun jämte annan valkorporation (7 st.). Med "annan valkorporation" avses icke sådan som utgöres av insättarna eller huvudmännen. Grupp II omfattar de 395 sparbanker, där huvudmännen tillsätts dels genom val av primärkommun (240 st.) eller landsting (3 st.) eller annan valkorporation (152 st.), dels ock genom självkomplettering. Grupp III omfattar de fyra sparbanker, där majoriteten av huvudmännen väljas av insättarna.

	Grupp I %	Grupp II %	Grupp III %
1. Lantbrukare	58	49	51
2. Tjänstemän	17	22	16
3. Handlande	7	10	6
4. Företagsledare	3	6	7
5. Arbetare och förmän	9	5	8
6. Övriga kategorier	6	8	12
	100	100	100

Den sist intagna uppställningen utvisar, att huvudmannakårernas sociala struktur i jämförelsevis ringa grad förändras av den mer eller mindre demokratiska metoden för huvudmännens tillsättande. Det må emellertid framhållas att, eftersom gruppen sparbanker med majoriteten av huvudmännen valda av insättarna är så obetydlig, uppställningen i fråga knappast kan

förmedla någon säker föreställning om den inverkan å huvudmannakårens sociala sammansättning, som skulle följa av en obligatorisk regel om insättarval. Under inga förhållanden kunna de redovisade uppgifterna anses jäva uppfattningen om det önskvärda av en dylik regel.

Det återstår emellertid att pröva, huruvida insättarval äro praktiskt möjliga att genomföra.

Mest konsekvent vore givetvis att låta samtliga insättare konstituera den församling, som skulle ha att utse huvudmännen. Ett sådant tillvägagångssätt vore möjligen tänkbart i ett fåtal sparbanker med ett ringa antal insättare och mycket begränsade verksamhetsområden. I fråga om sparbanker med större antal insättare och mera vidsträckta verksamhetsområden är det uppenbart, att direkta val från insättarnas sida skulle möta svårigheter. För närvarande äro de allra flesta sparbanker av den storleksordning, att det får anses uteslutet att låta samtliga insättare direkt delta i en valhandling. Tillgänglig sparbanksstatistik (1951) visar sålunda, att i de 13 största sparbankerna med en insättarbehållning av över 100 miljoner kronor antalet insättare genomsnittligt betydligt överstiger 100 000. I endast 51 sparbanker understiger antalet insättare 1 000.

Nu antydda svårigheter ha varit anledningen till att val av huvudmän genom direkt deltagande av insättarna i valhandlingen hittills icke blivit lagfäst. De sakkunniga anse också, att huvudmannaval av denna typ icke äro genomförbara på grund av det stora antalet valberättigade. En indirekt valform, varigenom valet å insättarnas vägnar förrättas av särskilda bland dem utsedda elektor, torde i stället böra komma till användning. Det gäller då närmast att finna en lämplig metod för utseende av dylika elektor. En framkomlig väg synes erbjuda sig i ett lottningsförfarande. Ett sådant är icke helt oprövat i sammanhang som det nu aktuella. Inom de ömsesidiga försäkringsbolagen, vilka arbeta på kooperativ grund och därför kunna anses vara i organisatoriskt hänseende närbesläktade med sparbankerna, har lottning nämligen kommit till användning som ett led i utseendet av s. k. delegerade. Dessa ha funktioner, som kunna jämföras med huvudmannens. Delegeradevalen förtjäna fördenskull viss närmare uppmärksamhet.

I det ömsesidiga försäkringsbolaget äro försäkringstagarna delägare såsom framgår av 168 § lagen den 17 juni 1948 om försäkringsrörelse (nr 433). Vid bolagets eventuella upplösning är det enligt 251 § samma lag försäkringstagarna som i sin egenskap av delägare i bolaget ha rätt till uppkommet överskott, därvid fördelningen sker i förhållande till varje delägars försäkringsbelopp, såvida ej annan grund är bestämd i bolagsordningen. Det må vidare framhållas, att försäkringstagarna i sin egenskap av delägare i bolaget i viss omfattning ansvara för bolagets förbindelser. Försäkringsutredningen framhöll i sitt betänkande (SOU 1946: 34 s. 26 ff), att en försäkringsföretagsform, enligt vilken verksamheten bedreves av delägarna själva och för deras räkning, under enkla yttre förhållanden vore lätt att förverkliga. I den

mån förhållandena komplicerades genom ökning av antalet delägare hade det emellertid visat sig svårt att upprätthålla principen om försäkringstagarna såsom ägare av företaget. Genom de senaste decenniernas utveckling hade situationen blivit den, att vissa ömsesidiga försäkringsbolag lyckats lösa frågan om delägarnas representation på ett både formellt och reellt godtagbart sätt, medan i andra bolag delägarinflytandet blivit en fiktion antingen till följd av att det helt kringkurits i bolagsordningen eller också blivit reellt betydelselöst. En sakligt tillfredsställande anordning för delägarrepresentationen borde enligt försäkringsutredningens förslag utgöra ett villkor för att koncession skulle beviljas ett nybildat ömsesidigt försäkringsbolag.

Olika uppslag till en sådan anordning blevo föremål för försäkringsutredningens överväganden. Av särskilt intresse äro två tillvägagångssätt, som diskuterades av utredningen. Det ena innebär att genom lottning — exempelvis på försäkringsbrevens nummer — en valkorporation utses, vilken i sin ordning utser delegeradeförsamling. Metoden kan praktiskt förenklas genom en uppdelning på geografiskt begränsade områden. Vid varje tillfälle förrättas val endast inom visst område, varvid ett bestämt antal delegerade utses. Det andra förfarandet går ut på att försäkringstagarna — individuellt eller sammanförda i lokala valmansföreningar — utse delegerade genom att per post insända röstsedlar till en särskild valnämnd. Röstningen sker på grundval av en av valnämnden upprättad kandidatlista, vilken tillkommit efter fri kandidatnominering. I det av försäkringsutredningen utarbetade textförslaget till ny lag om försäkringsrörelse lämnades icke särskilda föreskrifter angående sättet för utseende av delegeradeförsamling. Av lagförslaget framgick alltså ej vilken valmetod som borde användas. Det förut-sattes i stället, att varje bolag självt skulle söka finna en representationsordning, som vore den mest ändamålsenliga med hänsyn till bolagets egenart, och att bestämmelser om valmetoden skulle upptagas i bolagsordningen. I den proposition till 1948 års riksdag, som grundades å försäkringsutredningens betänkande (prop. nr 50/1948), godtog Kungl. Maj:t utredningens ståndpunkt i detta hänseende. Sedermera har Kungl. Maj:t i ett stort antal fall godkänt bolagsordningar för ömsesidiga försäkringsbolag. Åtskilliga av dessa bolagsordningar anvisa för tillsättande av delegeradeförsamling den omförmälda metoden med en genom lottning utsedd valkorporation.

Enligt vad de sakkunniga inhämtat har sistnämnda tillvägagångssätt omfattats med större intresse från försäkringstagarhåll än vad bolagsledningarna i allmänhet räknat med vid bolagsordningarnas antagande. Det föreligger ingen anledning betvivla, att ett liknande förfarande för tillsättande av huvudmän i sparbankerna skulle bli föremål för motsvarande intresse från sparbanksinsättarnas sida. Härför talar i synnerhet att en sparbanks angelägenheter i högre grad än ett försäkringsbolags torde kunna påräkna

allmän uppmärksamhet inom respektive verksamhetsområde, eftersom detta för sparbankernas del är av så jämförelsevis ringa utsträckning. De sakkunniga anse, att för sparbanksväsendets vidkommande borde gälla i huvudsak nedan angivna regler beträffande lottningsmetoden.

Redan av det föregående torde ha framgått att i princip alla insättare böra vara behöriga för ledamotskap i den valkorporation (elektorsförsamling), som skall utse huvudmännen. Vissa begränsningar av denna grundsats synas dock vara påkallade i praktiken. I de flesta sparbanker finnas ett stort antal konton med ringa belopp inestående. Innehavarna av dessa konton kunna icke sägas ha ådagalagt det intresse för sparande, som skäligen bör gälla som villkor för att insättaren skall få ingå i valkorporationen. Det torde därför vara på sin plats med en föreskrift, att visst minimibelopp, lämpligen 100 kronor, skall ha varit inestående å insättarens konto vid utgången av det kalenderår, som närmast föregår huvudmannavalet, såsom förutsättning för att insättaren skall kunna komma i fråga som ledamot i valkorporationen.

De sakkunniga anse sig också böra förordad det behörighetsvillkoret, att vederbörande insättare skall vara myndig. Särskilt med tanke på skolsparrörelsens omfattning står det klart, att en regel, enligt vilken förmyndare vore behörig å den underåriges vägnar, skulle leda till att kretsen av dem, som finge utöva rösträtt inom valkorporationen, i stor utsträckning komme att bestå av barns förmyndare. Detta skulle komplicera förfarandet, icke minst med hänsyn till att numera båda föräldrarna till omyndigt barn äro dess förmyndare.

Utestänger man sådana fysiska personer, som kunna utöva rösträtt endast genom legala ställföreträdare, kan det knappast vara berättigat att låta juridiska personer få möjlighet att inträda i valkorporationen. Ett särskilt skäl för denna ståndpunkt har man i det förhållandet, att sparbanksverksamheten i första hand är avsedd att befrämja fysiska personers sparande. Till försvar för både nu ifrågavarande och övriga behörighetsbegränsningar torde dessutom kunna åberopas att insättarnas behörighet trots de tänkta undantagen blir tillräckligt allmän för att tillfredsställa målsättningen av representativa insättarval.

Hur stort antalet ledamöter i valkorporationen skall vara bör fastställas från fall till fall. Maximiantalet synes böra vara 150. Å andra sidan torde knappast för något fall antalet ledamöter böra sättas lägre än 50. Vad sedan gäller själva lottningen för att bland insättarna få fram detta antal torde det för större sparbanker vara omöjligt och för mindre sparbanker opraktiskt att verkställa densamma genom lottsedlar, vilka var och en upptaga ett motboksnummer. Förfarandet bör därför få den formen, att motboksnummer, som sluta på viss eller vissa siffror, uttagas. Nämda slutsiffror skola ha framkommit med lottens hjälp. Ett exempel, avseende en mycket stor sparbank, vars valkorporation skall bestå av 100 ledamöter, må belysa den närmare proceduren:

Insättarnas antal är 400 000. Genom lottning erhålles en grupp slutsiffror, till exempel 333. De konton, som ha dessa slutsiffror, antagligen 400 stycken, uttagas. Ny lottning verkställles i avsikt att få tre olika enkla slutsiffror. Som resultat av denna lottning erhåller man exempelvis siffrorna 4, 5 och 6. Om av de 400 förut uttagna motboksnumren nu uttagas de, som ha någon av sistnämnda siffror såsom fjärde siffra från slutet, utfalla $\frac{3}{10}$ av 400 eller med andra ord 120 konton. Dessa granskas med hänsyn till de stadgade begränsningarna i insättares behörighet att ingå i valkorporation. Om till följd av behörighetsvillkoren antalet uttagna konton skulle komma att sjunka under det fastställda talet 100, uttages bland de ursprungligen uttagna 400 kontona ytterligare ett antal med viss ny slutsiffra, låt oss säga 7, vilken givetvis även den framkommit genom lottning. Medelst detta förfaringsätt blir det möjligt att efter hand erhålla 100 konton, vilkas innehavare äro behöriga att vara ledamöter i valkorporationen.

Möjlighet synes böra öppnas för att valkorporationen skall få fungera under längre tid än vid bara ett enda valtillfälle. Regeln synes därför böra vara, att valkorporation skall utses för viss tid, högst fem år. Härtill måste då anknyta sig en bestämmelse, om hur det skall förfaras, därest vakanser uppstå inom korporationen. Helt obetydliga luckor synas icke böra tillmätas avseende, men för det fall att vakanserna utgöra mer än tio procent av korporationen bör det krävas, att luckorna fyllas genom en kompletterande lottning.

Hela valförrättningen vid huvudmannaval från och med utseendet av valkorporationen till och med denna korporations val av huvudmännen bör förberedas och ledas utav en särskild valnämnd. Denna bör tillsättas av huvudmännen eller, såvitt angår nybildad sparbank, av stiftarna och bör lämpligen bestå av tre ledamöter. Själva lottningsförfarandet bör äga rum inför notarius publicus eller, där sådan ej finnes, inför landsfiskal. Den fortsatta valförrättningen synes böra förlöpa efter följande riktlinjer. Till ledamöterna av valkorporationen utsänder valnämnden personliga kallelser till möte för nominering av huvudmannakandidater. Vid mötet äger varje närvarande ledamot av valkorporationen avgiva förslag på huvudmän till det antal, som skall väljas. Till nomineringsmöte kallad ledamot äger rätt att insända huvudmannaförslag per post. Försändelse med sådant förslag skall ha kommit valnämnden till handa senast dagen före nomineringsmötet. Vid mötet eller postledes framförda namnförslag har valnämnden att upptaga på en vallista, sedan nämnden gjort sig underrättad om att de föreslagna personerna äro villiga att åtaga sig uppdraget. Först på vallistan upptagas de fungerande huvudmän, som eventuellt föreslagits till omval, i den ordning de valts. Härefter upptagas övriga föreslagna personer, lämpligen enligt den ordningsföljd, som betingas av antalet förslagsställare, därvid lottning sker, om flera ha samma antal förslagsställare. Vallistan utsändes sedan till ledamöterna av valkorporationen med tillkänna-

givande, att listan, därest ledamot önskar begagna sig av sin rösträtt, före viss angiven tidpunkt åter skall vara valnämnden till handa. Antingen kan listan återställas i oförändrat skick eller också kan valmannen genom strykningar av befintliga kandidatnamn å listan eller genom tillskrivningar av namn å valbara kandidater giva individuellt uttryck för sin vilja. Listan får dock icke upptaga färre namn än antalet platser som skall besättas. Valnämnden förrättar sedan sammanräkning. Även denna äger rum i närvaro av notarius publicus (landsfiskal). Äro å vallista upptagna färre namn än det antal huvudmän som skall väljas, är listan att anse som ogiltig. Äro å vallista upptagna namn flera än det antal huvudmän, som skall väljas, anses övertaliga namn som obefintliga. Såsom obefintligt betraktas även namn å den som ej är valbar, eller namn, vilket ej är otvetydigt, liksom namn som är överstruket. Ordningen mellan de namn, som valmännen angivit å de insända röstsedlarna, fastställes med tillämpning av en rangordningsregel av denna innebörd: Första namn erhåller första platsen, om han står främst på mer än halva antalet av de avlämnade vallistorna. Andra plats besättes med andra namn, om detta därefter står främst på mer än två tredjedelar av vallistorna, tredje plats med tredje namn, om detta sedan står främst på mer än tre fjärdedelar av listorna osv. Om denna metod till följd av menings-splittring ej längre kan tillämpas, i det icke något namn har föreskriven majoritet, övergår man till reduktionsregeln. Enligt denna reduceras sedelns röstvärde till en halv röst, om ett namn fått placering, till en tredjedels, om två av sedelns namn blivit valda, till en fjärdedels, om tre namn erhållit placering osv. Denna röstkraft tillgodoräknas vid varje sammanräkning ettvarit namn å sedeln, oberoende av dess plats. Med tillämpning härav uträknas de olika namnens jämförelsetal. Det namn, som därvid erhållit högsta sådant tal, får den plats, om vars besättande fråga är. Vid lika rösttal eller jämförelsetal för två eller flera namn, avgöres utgången genom lottning.

I 211 § lagen om försäkringsrörelse finnes ovillkorligt förbud stadgat mot att ledamot av valkorporation utövar sin rösträtt genom ombud. Motsvarande synes böra gälla även inom sparbanksväsendet.

Enligt de sakkunnigas åsikt skulle ett valförfarande av den art som nu skisserats utgöra en praktikabel teknik för insättarval. Med hänsyn härtill och till den förut uttalade önskvärdheten av sådana val torde den tidigare tveksamheten inför dessa böra få vika. De sakkunniga förorda alltså, att insättarval skola vara obligatoriska för alla sparbanker.

Fråga är emellertid om hela huvudmannakåren skall tillsättas av insättarna. Det torde icke kunna förnekas, att det allmänna med fog kan göra anspråk på visst inflytande å sparbankernas skötsel. Samhället har nämligen av skilda anledningar ett betydande intresse för sparbanksväsendet. Icke minst anknyter sig detta intresse till utlåningsrörelsen. Sålunda är det givetvis av samhällelig vikt, att utlåningen bedrives med aktgivande på att sparbanksmedlen i första hand användas för att tillgodose det legitima låne-

behovet inom den bygd, där sparbanken verkar. I stor utsträckning sammanfaller sparbanks verksamhetsområde med en eller flera borgerliga primärkommuner. Anser man, att bland huvudmännen böra finnas företrädare för det allmänna, är det därför naturligt, att dessa representanter utväljas av de borgerliga primärkommunerna eller — vad gäller sparbanker med så stora verksamhetsområden att det framstår som berättigat — av landstingen. En dylik kommunal valrätt torde för övrigt motiveras också av att sparbankerna själva betrakta kontakten med kommunerna som värdefull.

Förespråkarna för kommunval av huvudmän synas i vissa fall ha menat, att sådana val skulle åstadkomma en föryngring av huvudmannakårerna (jfr den å s. 83) här ovan återgivna motionen nr II: 74/1943). Utgångspunkten har därvid varit, att ålderssiffrorna inom de enligt nuvarande metoder valda huvudmannakårerna vore påfallande höga. Att kommunval av huvudmän skulle i detta hänseende äga företräde framför den form av direkta insättarval, som de sakkunniga föreslagit, lär dock knappast behöva antagas. Uppfattningen om kommunvalens betydelse för nedbringandet av medelåldern i huvudmannaförsamlingarna synes därför icke böra skänkas någon dominerande uppmärksamhet i förevarande sammanhang. I korthet vilja de sakkunniga emellertid beröra frågan, huruvida man över huvud taget kan tillmäta olika valmetoder inbördes skiftande återverkningar på åldersgrupperingen inom huvudmannakårerna. Visst statistiskt material har stått till de sakkunnigas förfogande jämväl på detta område. Materialet avser läget den 1 juli 1950. Medelåldern för de kommunvalda huvudmännen (4 129 st.) utgjorde vid sagda tidpunkt 56,8 år, för de genom självkomplettering tillsatta (8 008 st.) 56,2 år samt för de på annat sätt utsedda (1 639 st.) 56,5 år. Av de tillgängliga statistiska uppgifterna har vidare kunnat utläsas att "överåriga" huvudmän, varmed de sakkunniga beteckna dem, som uppnått 70 års ålder, voro jämnt fördelade på de olika kategorierna huvudmän. Av de kommunvalda huvudmännen voro sålunda elva procent (447 st.) överåriga, medan av de genom självkomplettering tillsatta cirka tio procent (777 st.) samt av de på annat sätt utsedda åtta procent (135 st.) tillhörde gruppen överåriga. Mot bakgrunden av dessa siffror torde det snarast kunna konstateras, att ålderssiffrorna inom huvudmannakårerna icke röna inverkan av vilken slags valkorporation som utsett huvudmännen. I varje fall ha ju kommunvalen icke alls visat sig ägnade att skapa den föryngring, man på sina håll räknat med.

Såsom direkta olägenheter av kommunala val av huvudmän kunna åtskilliga förhållanden åberopas. En av de invändningar, som bruka framföras, är att en kommun i vissa situationer kan ha ett påtagbart motiv för att utnyttja sparbanken till egen fördel med den verkan att spararnas intressen bli lidande. Att en kommunal bestämmanderätt över sparbanksverksamheten kan leda till betänkligheter av nu angivna art torde icke böra bestridas. Så kan till exempel en finansiering av byggnadsföretag, som är nyttigt ur

kommunal synvinkel, medföra risker av sådan storleksordning, att de icke skulle vara förenliga med omsorgen om insättarnas trygghet. Vidare vilja de sakkunniga erinra om att en kommun såsom låntagare kan ha speciella intressen, vilka kunna svära mot insättarnas. Här avses exempelvis låntagarönskemål angående lånens storlek och löptid. Dessutom må framhållas att en kommun kan vilja se, att redovisningen av sparbanksvinsten blir så hög som möjligt. Denna inställning dikteras ibland av önskemålet att utvinna största möjliga skatteintäkter men kan också betingas av att höga vinster tillåta sparbanksanslag till allmännyttiga och välgörande ändamål, dvs. syften som kunna stå den kommunala verksamheten nära. Kommunintresset av att sparbank redovisar högsta möjliga vinst kan självfallet medföra risker för att sparbanken icke vidtager säkerhetsdispositioner i erforderlig omfattning. Det bör framhållas, att erfarenheten i många fall bestyrkt, att ett allt för starkt kommunalt inflytande över sparbankerna lätt kan medföra de vådor, som nu berörts.

Mot att kommunen skulle få tillsätta huvudmännen har också anförts att härav skulle kunna följa en politisering av sparbankernas ledning. Det är möjligt, att tendenser till en sådan utveckling icke kunna påvisas i fråga om de sparbanker, som för närvarande få sina huvudmän utvalda av kommunerna. Särskilt vid en bedömning på längre sikt torde man likväl icke böra bortse från att nu nämnda farhåga i vissa lägen skulle kunna visa sig berättigad.

Det förtjänar påpekas, att spørsmålet om kommunval av huvudmännen i viss mån skulle bli ett annat, om kommunen iklädde sig ekonomiskt ansvar för den sparbank, vars huvudmän den tillsatte. Dyliga kommungarantier förekomma emellertid icke inom vårt sparbanksväsen, som i stället utmärkes av att insättarna ensamma stå förlustriskerna. En ordning, enligt vilken kommunen skulle ha ett bestämmande inflytande över sparbankens administration utan att behöva vidkännas eventuella förluster i dess rörelse, låter sig icke försvaras logiskt.

Här andragna betänkligheter mot kommunval av huvudmän bli givetvis mindre kännbara ju flera kommuner som ingå i sparbankens verksamhetsområde. Det torde dessutom ha framgått, att betänkligheterna närmast hänföra sig till den situationen, att samtliga huvudmän eller flertalet av dem tillsättas av kommunen. Invändningarna mot kommunval försvagas följaktligen kraftigt, om den kommunala valrätten inskränkes till att avse enbart en minoritet av huvudmännen. En så begränsad valrätt lär icke kunna sägas äventyra sparbankernas hittillsvarande värdefulla ställning av självständiga institut. Med hänsyn härtill och till de skäl, som göra ett visst kommuninflytande påkallat, vilja de sakkunniga uttala sig för ett sådant inom nyss antydda gräns. De sakkunnigas förslag innebär närmare bestämt, att en tredjedel av huvudmännen skall utses av primärkommun (-er, landsting) inom sparbankens verksamhetsområde. För det fall att flera kommuner ingå

i verksamhetsområdet, förorda de sakkunniga, att mandaten fördelas efter de olika kommunernas invånarantal. Att insättarnas antal i många kommuner kanske icke står i proportion till invånarantalet synes spela en underordnad roll, eftersom ju majoriteten av huvudmännen skall utses genom direkta insättarval.

SpL reglerar icke, huruvida kommunval av huvudmän skola förrättas enligt proportionella grunder eller i annan ordning. Som framgått av den historiska översikten (s. 80 här ovan) upptogs detta spörsmål i motioner vid 1937 års riksdag. I sitt utlåtande över motionerna yttrade bankoutskottet, att frågan borde övervägas i samband med en allmän omprövning av reglerna för huvudmännens tillsättande.

Tidigare har den uppfattningen varit allmänt omfattad, att det skulle stå de skilda sparbankerna fritt att genom föreskrift i sina reglementen få de kommunalvalda huvudmännen utsedda efter en proportionell valmetod. Åt denna åsikt gåvo redan 1920 års sparbankssakkunniga uttryck (se s. 76 här ovan), och samma mening företrädde sparbanksinspektionen i sitt utlåtande över nyssnämnda motioner. Med hänsyn till innehållet i ett av regeringsrätten den 10 januari 1951 meddelat utslag (se Regeringsrättens årsbok årg. 1951, ref. s. 5) lära emellertid proportionella val inom den kommunala representationen icke kunna påbjudas enbart genom reglements-föreskrift utan kräva uttryckligt stöd i lagbestämmelse. Förutsättningen för att kommunval av huvudmän skulle få förrättas enligt proportionell valmetod är alltså, att en särskild lagregel härom återfinnes i sparbankslagstiftningen. Frågan blir då, huruvida en sådan regel bör införas.

Vid tillkomsten av 1930 års lag om proportionellt valsätt vid val inom landsting, å kommunalstämma m. m. voro meningarna synnerligen delade rörande önskvärdheten av en mera vidsträckt användning av det proportionella valsystemet vid val inom de kommunala korporationerna (se prop. nr 99/1930, s. 128—137). Sålunda framhölls å ena sidan, att en ökad användning av denna valmetod vore påkallad för att bereda de olika meningsriktningarna, som funnes inom de väljande församlingarna, skälig representation bland de valda. Det gjordes gällande, att fall förekommit, då en majoritet i viss mån missbrukat sin ställning för att från de kommunala verkställighetsorganen utesluta lämpliga personer av annan uppfattning än majoriteten. Emellertid medgavs att berörda fall hörde till undantagen samt att de olika partierna oftast till följd av frivillig överenskommelse erhöilo skälig representation inom de valda organen. Till en dylik proportionell fördelning ansågs bidra, att frågor om val i regel förbereddes av nämnd eller beredning, som utsåges med tillämpning av proportionell metod. Å andra sidan hävdades att en ökad användning av den proportionella valmetoden medförde vissa olägenheter. Även om större betydelse icke kunde tillmätas den omständigheten, att det proportionella valsystemet ledde till att valen i vidgad omfattning skedde efter partisynpunkter, finge det ej förbises, att

berörda system i en del fall kunde försvåra en god rekrytering. Vidare vore det tydligt, att det proportionella valsättets fördelar icke komme till sin fulla rätt, då ett organ förnyades genom successiva val, anfördes det.

Med beaktande av dylika skäl för och emot den proportionella valmetoden stannade man för att låta densamma komma till ganska begränsad användning vid val inom de kommunala representationerna (se prop. nr 99/1930, s. 137—138 samt konstitutionsutskottets utl. nr 30/1930, s. 17). Proportionella val förekomma sällunda icke vid tillsättandet av kommunala organ i andra fall än då de aktuella författningarna så föreskriva.¹ I övriga fall, vilka äro de flesta, företagas valen såsom enkla majoritetsval.

Vad nu gäller spørsmålet om proportionella val vid kommuns (landstings) tillsättande av huvudmän äga de förut refererade skälen för och emot sådana val giltighet i det väsentliga. Såvitt hittillsvarande erfarenhet från kommunval av huvudmän utvisar torde det nästan vara regel att mellan de olika meningsriktningarna i kommunalrepresentationen träffas frivillig överenskommelse, enligt vilken samtliga dessa meningsriktningar bli företrädda inom huvudmannakåren. Vid något enstaka tillfälle har dock förekommit att en åsiktsgrupp, som innehaft majoritetsställning, utnyttjat denna till att för egen del besätta alla huvudmannaplatserna inom kommunalsektorn. Just dylika företeelser torde vara ägnade att kring huvudmannavalen skapa en partipolitisk atmosfär av mindre lämpligt slag och synas därför böra undvikas. En uttrycklig lagregel om att kommun- och landstingsvalen av huvudmän skola ske enligt proportionell metod är därför enligt de sakkunnigas bedömande icke opåkallad. Som redan framgått kommer en sådan regel att sanktionera en ordning, vilken faktiskt redan tillämpats i det övervägande antalet fall.

De sakkunnigas förslag i hela det nu behandlade ämnet kunna i korthet sammanfattas som följer. Av antalet huvudmän i sparbank skola två tredjedelar väljas av insättarna och en tredjedel av borgerlig primärkommun (-er, landsting). Vid insättarvalen skola insättarna företräddas av en valkorporation, som utses bland insättarna genom lottning. Behörig att ingå i valkorporationen är fysisk person, som är myndig och som vid slutet av det kalenderår, vilket föregår huvudmannavalet, haft ett tillgodohavande i sparbanken av minst 100 kronor. Valkorporation skall utses för viss tid,

¹ Föreskrifter av här avsedd art finnas i 22 § sista st. kommunallagen rörande val av kommunalnämnd, drätselkammare, stadskollegium och nämnd för handhavande av särskilda förvaltnings- eller verkställighetsbestyr samt av revisorer och revisorssuppleanter så ock av två eller flera personer för särskild beredning av ärenden som skola företagas till avgörande av fullmäktige, i 20 § 1 mom. lagen om församlingsstyrelse rörande val av kyrkoråd, skolråd, fortsättningsskolestyrelse och biblioteksstyrelse, av revisorer och revisorssuppleanter samt av ledamöter i särskild beredning, i 3 § ecklesiastik boställsordning rörande boställsstyrelse, i 9 § lagen om skolstyrelse i vissa kommuner rörande val av folkskolestyrelse och fortsättningsskolestyrelse, i 13 § 3 mom. lagen om polisväsendet i riket rörande val av polisenämnd, i 32 § lagen om landsting rörande val av landstingets förvaltningsutskott, av personer för viss beredning samt av revisorer och revisorssuppleanter ävensom i 5 § lagen om vägnämnder och länsvägnämnder rörande kommuns val av två eller flera ombud för utseende av ledamöter och suppleanter i vägnämnd.

högst fem år. Om ledamöter av valkorporationen avgå eller avlida eller hinder för dem att vara ledamöter uppkomma på grund av nyssnämnda behörighetsvillkor samt vakanserna inom valkorporationen till följd härav överstiga tio procent av det föreskrivna antalet ledamöter, skola vakanserna fyllas genom kompletterande lottning. Ledamot av valkorporationen äger ej utöva sin rösträtt genom ombud. Hela valförfarandet vid insättarvalen skall förberedas och ledas av en valnämnd, tillsatt av huvudmännen. De två mest väsentliga momenten i valförfarandet — berörda lottning samt röstsammanräkningen vid själva valet inom valkorporationen — skola övervakas av notarius publicus (landsfiskal). Kommun- och landstingsval av huvudmän skola förrättas enligt bestämmelserna i lagen om proportionellt valsätt vid val inom landsting, å kommunalstämma m. m. Jämväl insättarval skall förrättas enligt proportionell metod.

Nu antydda regler böra ha sin plats i själva sparbankslagen. Den närmare proceduren vid utseendet av omförmälda valkorporation bland insättarna kräver emellertid föreskrifter, vilka till följd av att de dels måste bli tämligen detaljerade, dels komma att variera något alltefter de skilda sparbankernas storlek och förhållanden icke kunna inrymmas i sparbankslagen. Dessa föreskrifter skola i stället upptagas i sparbanks reglemente. I stort sett bör utlottningen av ledamöterna i valkorporationen försiggå enligt de anvisningar, som här ovan lämnats av de sakkunniga. Även beträffande övriga faser av valförfarandet böra reglementena innehålla supplerande regler.

2. Filial- och ombudsverksamhet

Begreppsbestämning

Som beteckningar å sparbanks expeditiönsorgan utom huvudkontoret möta skilda termer. Terminologien har emellertid icke vunnit full stadga, utan det förekommer att en och samma beteckning användes med skiftande innebörd. Det torde därför vara på sin plats att inledningsvis ange vilken mening de sakkunniga inlägga i vissa begrepp, som återkomma i den fortsatta framställningen.

Termen *ombud* i förevarande sammanhang begagnas ibland med en synnerligen vid syftning, nämligen för att ange samtliga sparbanksorgan utom huvudkontoret (jfr direktiven för 1930 års sakkunnigas arbete, återgivna i SOU 1933: 30, s. 9—10). 1930 års sakkunniga hänföra till verksamhet genom ombud dels sådana fall, där verksamheten bedrivs av endast en person, dels ock fall, där rörelsen ombesörjes av flera än en person men verksamheten "närmast synes ha karaktären av ombudsverksamhet" (jfr SOU 1933: 30, s. 48 och s. 60). Vanligast lär dock vara att begreppet ombud brukas bara i fråga om ombudsverksamhet, som bedrivs av en enda person. I denna begränsade mening kommer termen att användas här nedan.

Redan av det sagda har framgått att beteckningen *filial* i detta betänkande åsyftar andra sparbanksorgan utom huvudkontoret än ombud. De sakkunniga använda ordet filial för samtliga dessa andra organ. Exempel finnas på att "filial" eller "filialverksamhet" uppfattats antingen som ett vidare eller som ett trängre begrepp än vad här avses (jfr i fråga om begreppet filial i trängre mening 30 § 1892 års sparbankslag, vari likhetstecken sättes mellan "avdelningskontor" och "filialkontor", samt 1920 års sparbankssakkunnigas betänkande den 26 februari 1920, återgivet i prop. 398/1920, s. 5—13, där det bland annat uttalas "att begreppet avdelningskontor skall omfatta jämväl sparbankskommittéer och filialer").

SpL talar om två skilda slag av filialer, nämligen *avdelningskontor* och *sparbankskommittéer*. Frågan om gränsdragningen mellan dessa båda filialtyper beröres i det följande.

*Historisk översikt*¹

I enstaka fall synas sparbanksfilialer ha öppnats redan på 1820-talet. Under de följande årtiondena blevo filialer vanligare. Ett mera allmänt

¹ En i vissa avseenden mera utförlig historisk framställning återfinnes i SOU 1933: 30, s. 10—20.

filiälväsen räknar emellertid sin uppkomst först från och med att vissa för större verksamhetsområden avsedda sparbanker bildades omkring år 1850. Här avses främst Skaraborgs läns allmänna sparbank (1846), Jämtlands läns sparbank (1847), Kopparbergs läns sparbank (1851) samt Norrbottens läns sparbank (1852). De nämnda länssparbankerna voro redan från bildandet förenade med filialer ute i verksamhetsområdena. Från och med mitten av 1800-talet började också tidigare grundade sparbanker öppna filialer.¹ Om arten av det filialväsen, som sålunda uppkommit, anföres av 1930 års sakkunniga (SOU 1933: 30, s. 12):

Nära nog genomgående synas sparbanksfilialerna från början hava uppstått i form av kommittéer, vilka antingen utsetts genom val å orten, fullt självständigt eller i samråd med sparbanken, eller tillsatts av sparbanken. Dessa kommittéer torde ursprungligen hava fungerat såsom rena uppsamlingsställen, uteslutande avsedda för förmedling av de å orten gjorda besparingarnas insättande i sparbanken. Uppdraget såsom kommittéledamot har till en början i allmänhet betraktats såsom ett kommunalt förtroendeuppdrag, för vilket ersättning icke utgått. Med det ökade arbetet följde nödvändighet att lämna ersättning till de arbetande och även, på sina ställen, att på lätt tillgänglig plats hålla lokal för expeditionen ävensom, för att underlätta uttagningar, att låta utlämning av motböcker ske vid uppsamlingsställena. I sin mera utvecklade form hava dylika kommittéer under stundom betecknats såsom avdelningskontor.

Ett utarbetat förslag till en sparbankslagstiftning för vårt land möter för första gången i ett den 19 december 1868 av en kungl. kommitté avgivet betänkande. Förslaget innefattade bland annat följande stadgande rörande filial: "Underavdelning av sparbank har att inom det för avdelningen anvisade distriktet emottaga insättningar och ombesörja utbetalning av insatta medel, enligt de föreskrifter, som av huvudmännen eller sparbankens styrelse meddelas, men äger icke att med insatta medels förräntande eller förvaltning i övrigt taga befattning." Förslaget lades icke till grund för proposition.

1875 års sparbanksförordning innehöll icke några regler beträffande sparbankernas filial- eller ombudsväsende.

Enligt 1892 års sparbankslag krävdes att sparbanks reglemente skulle innefatta föreskrifter bland annat angående "sättet för anordnande av s. k. sparbankskommitté (avdelnings- eller filialkontor), där sådan kommitté anses erforderlig, bestämmande av dess befogenhet och övervakande av dess förrättningar". Härutöver innehöll lagen icke något stadgande i fråga om filialer eller ombud. 1891 års sparbankskommitté hade emellertid i motiven till ett av kommittén utarbetat normalreglemente för rikets sparbanker gjort ett uttalande, som avspeglar den dåtida uppfattningen om åtskillnaden mellan avdelningskontor och sparbankskommitté. Uttalandet förtjänar att här återgivas:

¹ De här anförda uppgifterna om filialväsendets uppkomst äro företrädesvis hämtade från Sommarin, "Grundläggningen av vårt sparbanksväsen", särskilt s. 84 och 85, samt samma förf., "Vårt sparbanksväsen 1834—1892", särskilt s. 46—75, 86—99, 114—131 och 354.

Vad beträffar begreppen av avdelnings- eller filialkontor, å ena, och kommittéer, å andra sidan, så torde de förra kännetecknas därav, att de utgöra liksom en utbruten del av sparbanken, vilken — under särskild styrelse, om avdelningskontoret är förlagt å annan ort än huvudkontoret — arbetar under samma former som huvudkontoret, dock vanligen utan bedrivande av utlåningsrörelse.

Kommittéerna åter bestå av delegerade, vilka i regel utses icke av sparbanken utan av vederbörande kommun, med uppdrag att inom den ort, för vilken de äro valda, uppsamla och till sparbanken insända allmänhetens besparingar. Ehuru i allmänhet icke utsedda av sparbanken, handla de såsom dess syssломän, kommissionärer.

Det är dock att märka, att, ehuru en bestämd skillnad sålunda kan uppdragas emellan avdelningskontor och kommitté, denna skillnad ofta i verkligheten kan bliva föga märkbar, ja kanske rent av bortfalla, så att de bägge begreppen sammansmälta. Så finnes tydligen ingen skillnad mellan ett avdelningskontor utan egen styrelse och en kommitté, som utses av sparbanken själv.

1910 års sparbankskommitté¹ konstaterade (se kommitténs betänkande den 20 juni 1911, s. 17—18), att några sparbanker genom att öppna avdelningskontor utsträckt sin verksamhet utom det län, inom vilket respektive sparbanksstyrelse hade sitt säte. Enligt kommitténs mening vore det uppenbart, att svårighet mötte för en styrelse att sammanhålla administrationen av en sparbank med sålunda utsträckt verksamhetsområde och att det bleve än svårare för det allmänna ombudet att nöjaktigt fullgöra den undersökning av sparbanks förvaltning, han hade att verkställa. Kommittén fann det därför påkallat att i sparbankslagen införa en bestämmelse, enligt vilken sparbank ej finge inrätta avdelningskontor utom den ort, där styrelsen hade sitt säte, med mindre tillstånd därtill lämnades av bankinspektionen. På denna punkt gjordes icke några egentliga erinringar mot kommittébetänkandet (angående innehållet i remissyttrandena, se SOU 1933: 30, s. 14). Detta fick emellertid i sin helhet vila tills vidare.

1920 års sparbankssakkunniga — tillkallade, som förut omtalats, för att verkställa en revision av 1892 års sparbankslagstiftning — framlade i februari 1920 ett särbetänkande rörande vissa spörsmål, beträffande vilka en omedelbar ändring av då gällande bestämmelser enligt de sakkunnigas mening vore erforderlig. Ett av dessa spörsmål var sparbankernas filialbildning (betänkandet i denna del återgivet i prop. 398/1920 s. 5—9). Härvidlag anfördes att den väldiga utveckling på det ekonomiska området, som vårt land genomgått efter tillkomsten av 1892 års sparbankslag, fört med sig att inom sparbanksväsendet kunnat spåras tendenser och iakttagas förhållanden, vilka icke stode i god överensstämmelse med vad lagstiftaren uppfattat vara sparbankernas ändamål och verksamhet. I sådant avseende framhöllo de sakkunniga de strävanden, som tid efter annan förmärkts, att göra sparbankerna till uppsamlingsställen för medel, vilka man velat använda för ändamål, som i och för sig varit för sparbanksverksamheten främmande — ”strävanden som i vissa fall lett till en omfattande expansion

¹ Beträffande kommitténs huvuduppgift hänvisas till s. 206 här nedan.

genom filialbildning å skilda, understundom från moderinstitutet långt avlägsna delar av landet". De sakkunniga påminde om att nämnda företeelse uppmärksammats redan av 1910 års sparbankskommitté. Därjämte erinrades om de av 1917 års bankkommitté föreslagna och genom lag den 26 juni 1918 vidtagna ändringarna i BL, enligt vilka bankaktiebolag och solidariskt bankbolag icke skulle äga utan Kungl. Maj:ts tillstånd utöva verksamhet vid avdelningskontor å annan ort än där huvudkontoret vore beläget (jfr nedan s. 121). De sakkunniga yttrade vidare:

Redan i tillvaron av en dylik bestämmelse se de sakkunniga ett skäl för införande av ett motsvarande stadgande beträffande sparbankerna. De motiv, som av 1917 års bankkommitté anförts till stöd för dess förslag i ovan omhandlade avseende, äro i mångt och mycket tillämpliga jämväl å sparbanker. Därtill kommer, att, så länge full frihet råder med avseende å bildandet av sparbanker och avdelningskontor för dem, möjlighet att kringgå ovannämnda förbud för bankbolagen att upprätta filialer icke är utesluten. Men även frånsatt detta föreligga enligt de sakkunnigas mening fullgiltiga motiv för att på lagstiftningens väg bereda möjlighet att förebygga en mindre lämplig utveckling av sparbankernas verksamhet.

Såsom ett uttryck för betänkligheterna mot en sådan utveckling åberopade de sakkunniga en motion till 1920 års riksdag (II: 117 av O. Magnusson i Tumhult m. fl.) angående åtgärder mot bildande av sparbanker för att ute i landet uppsuga medel, vilka icke komme den ort till godo, där inlåningen skedde, utan å någon huvudort insattes i företag, som framför allt låge sparbanksgrundarna om hjärtat.

Vad sålunda anförts föranledde de sakkunniga att föreslå, att 1892 års sparbankslag måtte erhålla ett tillägg av innehåll, att sparbank ej finge inrätta avdelningskontor utom den ort, där styrelsen hade sitt säte, med mindre länsstyrelsen i länet meddelat tillstånd därtill. De sakkunniga förklarade, att de därvid utgingo från att begreppet avdelningskontor skulle omfatta jämväl sparbankskommittéer "och filialer" (jfr ovan s. 102).

Bank- och fondinspektionen samt styrelsen för svenska sparbanksföreningen biträdde i remissyttranden det framlagda förslaget (se prop. nr 398/1920, s. 13—15). Departementschefen anslöt sig i princip till förslaget (se nyssnämnda prop., s. 16). Enligt departementschefen borde dock tillståndsprövningen omhänderhavas icke av länsstyrelsen i det län, där styrelsen hade sitt säte, utan av länsstyrelsen i det län, där avdelningskontoret vore avsett att inrättas. Före tillstånds meddelande borde sistnämnda länsstyrelse från länsstyrelsen i det län, där sparbanksstyrelsen hade sitt säte, inhämta erforderliga upplysningar angående sparbankens organisation, arbetssätt och soliditet. Någon uttrycklig föreskrift härom syntes likväl icke nödig.

Även bankoutskottet tillstyrkte den förordade lagändringen (utl. nr 63/1920), och riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag. Lag, varigenom ändringen infördes i 1892 års sparbankslag, utfärdades den 11 juni 1920 (nr 285).

Redan vid 1921 års riksdag väcktes yrkande om att nyssnämnda bestämmelse om tillståndsprovning skulle ändras. I en motion (nr II: 198 av O. Kloö) hemställdes nämligen att bestämmelsen skulle förse med tillägget, att "s. k. sparbankskommittéer" icke skulle "inbegripas under benämningen avdelningskontor". Som stöd för motionsyrkandet återopades vikten av att bereda småfolket ökade tillfällen att få möjligen uppkomna sparlantar tillvaratagna samt anfördes vidare bland annat följande:

I den 1920 införda lagtexten nämnes visserligen intet om sparbankskommittéer men då det i motiveringen uttryckligen säges ifrån, att dessa skola anses lika med avdelningskontor och filialkontor, kommer antagligen Kungl. Maj:ts befallningshavande i de olika länen att behandla alla ansökningar om inrättande av sparbankskommittéer som om det vore ansökningar om avdelnings- och filialkontor, och torde det bli hart när omöjligt att få sådana kommittéer till stånd. Dylika fall hava också redan förekommit. Jag anser vederbörande sakkunniga icke torde hava tillräckligt utrett vad som innefattas i benämningen sparbankskommitté. I sin ovan anförda motivering framhålla de sakkunniga trenne synpunkter, som huvudsakligen varit bestämmande för deras betänkligheter mot sparbankernas filialbildningar, nämligen: 1. att dessa förläggas ofta utom bankens egentliga verksamhetsområde; 2. att omkostnaderna för kapitalets uppsamling stegras genom filialers anordnande; och slutligen 3. att övertaliga bankkontor i orterna leda till en osund in- och utlåningspolitik över huvud. Nu är det dock så, att sparbankskommittéer knappast eller i mycket ringa grad drabbas av dessa betänkligheter. Första punkten kan jag besvara med att då, enligt vad jag har mig bekant, endast de i länen inrättade allmänna sparbankerna bildat s. k. sparbankskommittéer, icke en enda förlagts utom respektive län. Om således en sparbankskommitté inrättas av en länssparbank inom det län, där denna har sitt verksamhetsområde, torde det väl vara otvivelaktigt att även kommittén ligger inom sparbankens verksamhetsområde. Detta anser jag också vara fullt riktigt och någon förläggning av sparbankskommittéer utom det län, där bankens huvudkontor har sitt säte, bör av helt naturliga skäl icke få förekomma. Går jag så till punkt 2, som rör kostnadsfrågan, så kan den besvaras med att omkostnaderna för en sparbankskommitté bär denna så att säga själv. Kommitténs arbete skötes helt av därtill särskilt utsedda kommitterade, och åtaga sig dessa detta uppdrag som ett vanligt kommunalt förtroendeuppdrag utan någon ersättning, och kostnader för lokal m. m. ersättas av bankens huvudkontor med $\frac{1}{2}$ procent av insättarnes behållning i kommittén vid årsskiftet. Så äro nämligen bestämmelserna för ovan nämnda sparbankskommittéer. Härmed anser jag denna punkt vara fullt gendriven. Vad så till sist beträffar 3 punkten av de sakkunnigas här i många fall berättigade kritik av en osund in- och utlåningspolitik, vilken givetvis icke kan vara det allmänna till gagn, träffar ej heller denna de här omtalade sparbankskommittéerna. Dessa bedriva nämligen icke vad man här menar med in- och utlåningspolitik. Kommittéerna få endast mottaga insättarnes medel som omedelbart därpå insändas till dess huvudkontor samt vid uppsägning av medlen återlämna dem till respektive insättare. Och vad utlåning beträffar, hava dessa kommittéer icke därmed att skaffa annat än som ett slags förmedlare vid förekommande låneansökningar från kommitténs ort. — — — Många av de gamla landsbygdssparbankerna hava icke sina kontor öppna oftare än 1 à 2 gånger i månaden, och man kan i regel säga, utan att vara orättvis mot dem, att många av dem inte göra mycket till för att, så att säga, driva folket till sparsamhet. Det förhåller sig i regel så, att personer som komma med sina insättningar äro välkomna och

därmed punkt. Sparbankskommittéerna äro däremot så inrättade, eller böra vara så inrättade, att de vid arbetsplatser och dylika ställen, ofta med sina kommittéer som mellanhänder, tjänstgöra som uppsamlare av småfolkets sparslantar vid passande tillfällen, såsom till exempel vid avlöningar m. m.

Bankoutskottet (utl. nr 18/1921) fann vad motionären anført till stöd för sitt förslag vara beaktansvärt men erinrade om det av 1920 års sparbanks-sakkunniga bedrivna arbetet å en allmän revision av sparbankslagstiftningen, vid vilket arbete uppmärksamheten var riktad på det i motionen berörda spörsmålet. Bland annat på grund härav avstyrkte utskottet bifall till motionen. Denna avslogs av riksdagen.

Som nämnts i det föregående avgåvo 1920 års sparbankssakkunniga sitt huvudbetänkande den 27 juli 1921. Enligt 3 § 9. i de sakkunnigas förslag till ny lag om sparbanker skulle sparbanks reglemente angiva, "huruvida avdelningskontor eller sparbankskommitté må av styrelsen inrättas, kontorsstyrelses befogenhet och på vad sätt verksamheten vid avdelningskontor skall övervakas". I 21 § upptogs följande stadgande: "Sparbank må ej utan särskilt tillstånd utöva verksamhet vid avdelningskontor eller genom sparbankskommitté å annan ort än där styrelsen har sitt säte. Sådant tillstånd må, när verksamheten finnes kunna vara till nytta för det allmänna, meddelas av Konungens befallningshavande i det län, inom vilket sparbanken avser att inrätta avdelningskontoret eller sparbankskommittén." Beträffande sistnämnda stadgande meddelade de sakkunniga i motiven (se bet., s. 88—92), att avvikelser från motsvarande bestämmelse i 1892 års sparbankslag enligt den 1920 genomförda ändringen vore av enbart redaktionell art, eftersom ju de sakkunniga i sitt förslag till 1920 års lagändring uttryckligen framhållit sig ha utgått från att begreppet avdelningskontor skulle omfatta jämväl sparbankskommitté (jfr ovan s. 105).

Med anledning av den motion vid 1921 års riksdag, för vilken redogörelse lämnats härövan, uttalades i betänkandet bland annat följande:

De sakkunniga äro fullständigt ense med motionären därom, att man i görligaste mån bör söka bereda småfolket möjlighet att göra sina hopsparade medel fruktbarande genom insättning i sparbank, men denna sats, som i själva verket ligger till grund för hela sparbanksrörelsen, innebär icke, att man bör skapa möjligheter i nämnda hänseende utan att vederbörligen beakta de olägenheter, som kunna vara förenade med den ena eller andra möjligheten. Vad motionärerna anført har icke kunnat övertyga de sakkunniga om att Konungens befallningshavande verkligen kunna befaras komma att handhava sin rätt att meddela tillstånd till bildande av sparbankskommitté på sådant sätt, att ett berättigat intresse att få en sparbankskommitté till stånd skulle åsidosättas.

Sparbankskommittén skiljer sig från avdelningskontoret därigenom, att den endast förmedlar insättning och uttagning men däremot icke utlåning samt att kommittén icke utgöres av sparbankens tjänstemän utan av andra personer, som oftast icke tillsättas av sparbanken utan väljas av kommunala eller andra korporationer. De sakkunniga måste vidhålla, att dylika kommittéer böra i här ifrågavarande avseende behandlas efter samma regler som avdelningskontoren. De sakkunnigas huvudsakliga skäl mot den fria filialbildningen var behovet att skapa en garanti

mot de strävanden som tid efter annan förmärkts, att göra sparbankerna till uppsamlingsställen för medel, vilka man velat använda för ändamål, som i och för sig varit för sparbankernas verksamhet främmande. Det ligger i öppen dag, att dessa strävanden kunna tillgodoses likaväl genom sparbankskommittéer som genom avdelningskontor. Den omständigheten, att till äventyrs kommittéer hitills bildats endast vid länssparbanker och att dessa alltid inrättats inom vederbörande län, giver ingen säkerhet för att förhållandena i framtiden, då rätten att sätta upp avdelningskontor gjorts beroende av Konungens befallningshavandes tillstånd, skulle gestalta sig på samma sätt, därest kommittébildningen bleve fri. Det ligger tvärtom nära till hands, att en sparbank, som fått avslag å ansökning om att å viss ort få inrätta avdelningskontor, icke skulle underlåta att i stället draga försorg om bildandet av en sparbankskommitté å samma plats. Och det skulle uppenbarligen bliva en föga tilltalande effekt av lagstiftningen, om förbudet att utan tillstånd upprätta filialer, som arbetade under mera ordnade och kontrollerbara former, skulle medföra, att man i stället finge något sämre ordnade filialer till stånd.

Vad motionären anfört därom, att omkostnaderna för kapitalets uppsamling icke skulle stegras genom kommittéers inrättande, torde väl i stort sett vara riktigt. Däremot torde man icke kunna förneka, att en sparbank genom att bilda sparbankskommitté å en ort, där en annan sparbank redan har en filial av det ena eller andra slaget, kan föranleda en osund konkurrens om ortens sparmedel.

Vidare anfördes av de sakkunniga:

En ståndpunkt, rakt motsatt den, som förfäktades i förenämnda motion, företrädes uti en till de sakkunniga överlämnad framställning från svenska bankföreningen. I denna föreslås nämligen, att sparbank, i likhet med vad som gäller för bankbolagen, ej skall vara berättigad att idka in- eller utlåning genom ombud å ort, där sparbanken icke äger utöva verksamhet vid kontor, eller å sådan ort eljest hava ombud för befrämjande av sin verksamhet. Såsom skäl för förslaget åberopades, att de omständigheter, som föranlett införande av förbud för bankbolag att hava ombud, även föreläge i fråga om sparbankerna.

Enligt de sakkunnigas uppfattning är det icke möjligt att uppdraga någon skillnad emellan in- och utlånings bedrivande genom ombud av sparbankskommitténs typ och sådan verksamhets utövande genom ombud av annat slag. Förbudet mot bildande av sparbankskommitté utan vederbörligt tillstånd bör alltså anses omfatta även förbud att bedriva in- eller utlåning genom annat ombud. Vad åter beträffar ombud, som utan att bedriva bankrörelse arbetar för att främja sparbanks ändamål, torde något behov av restriktiva bestämmelser icke föreligga för sparbankernas del. I detta sammanhang må för övrigt påpekas, att det icke är möjligt och ej heller önskligt att genom lagbestämmelser förhindra, att personer, som icke stå i ombudsställning till sparbank, åtaga sig att för andras räkning ombesörja deras sparmedels insättande i sparbanken och för sådant ändamål mota deras sparbanksböcker. Att, såsom i riksdagsdebatten i andra kammaren rörande ovan omförmälda motion berördes, kyrkoherden i församlingen eller landsfiskalen eller annan betrodd person i orten åtager sig dylikt, är sålunda icke förbjudet. Men en verksamhet av detta slag måste helt och hållet baseras på det förtroende, vederbörande själv åtnjuter. Sparbanken har nämligen icke något som helst ansvar för hans åtgöranden.

I propositionen till 1922 års riksdag på grundval av ifrågavarande betänkande (prop. nr 147/1922), blevo de i betänkandet föreslagna reglerna rörande sparbankernas filialverksamhet icke ändrade. Något uttalande rörande

reglerna gjordes icke av departementschefen. Bankoutskottet (utl. nr 63/1922, som icke särskilt berörde stadgandena i fråga, avstyrkte bifall till propositionen såsom redan nämnts, varefter propositionen avslogs av riksdagen.

Det nya förslag till lag om sparbanker, vilket förelades 1923 års riksdag (prop. nr 22/1923), upptog vad avsåg filialverksamheten bestämmelser av samma lydelse som sakkunnigbetänkandet och 1922 års proposition. Bankoutskottet (utl. nr 64/1923) förordade utan speciell motivering sådan ändring i den föreslagna bestämmelsen om tillståndsprövning för filialbildning (21 §), att sparbank skulle äga att utan tillstånd utöva verksamhet genom sparbankskommitté å ort inom sparbankens verksamhetsområde. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Inom ramen för denna historiska översikt må till sist beröras uppkomsten av sparbankernas sparklubbsrörelse och vissa därmed sammanhängande frågor.

De första egentliga sparklubbarna i vårt land tillkommo 1925 i samarbete med Oppunda härads sparbank. Sparklubbsmedlemmarna förbundo sig att såvitt möjligt per vecka eller månad till sparklubbens kassör överlämna visst belopp för insättning i sparbanken. Som kvitto på de mottagna medlen överlämnade kassören kuponger till klubbmedlemmarna. Belopp, som på detta sätt insattes på sparklubbsräkning, voro bundna under vissa bestämda tider. Olika varianter funnos av sparklubbsräkning, exempelvis s. k. bosättningsräkning och s. k. pensionsräkning.

Sparklubbsrörelsen upptogs efter hand av flera sparbanker. Först i slutet av 1930-talet fick rörelsen emellertid verkligt betydande omfattning. För närvarande bedriva drygt hälften av sparbankerna sparklubbsverksamhet. Sparklubbarna ha som regel sina egna kassörer verksamma å arbetsplatsen för förmedlandet av insättningarna. Det förekommer också, att sparklubbsmedlemmarna låta arbetsgivaren verkställa löneavdragen. Vidare finnas huvudsakligen på landsbygden sparklubbar, som äro verksamma inom vissa föreningar, exempelvis inom JUF, SLU och IOGT. En viss likhet med föreningssparklubbar ha bysparklubbar, som omfatta invånarna i en by. Slutligen kunna nämnas de s. k. obligationsföreningarna, där medlemmarna vecko- eller månadsvis inbetala vissa belopp, vilka användas för betalning av amortering och ränta på lån för finansiering av premieobligationsköp.

För varje sparklubbsmedlem upplägges ett konto hos vederbörande sparbank. Genom en lag den 13 maj 1949 (nr 220) har gjorts sådan ändring i 22 § SpL, att motbok numera icke behöver utfärdas vare sig för de enskilda sparklubbsmedlemmarna eller för klubben i dess helhet. Samtidigt har som en huvudregel stadgats att å sparklubbsräkning må för en och samme insättare inestå högst 3 000 kronor. Initiativet till nämnda lagändringar togs av sparbanksinspektionen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 5 oktober 1948 (se angående inspektionens skrivelse och yttrandena över densamma prop.

nr 102/1949). Därvid uttalades dock av inspektionen, att insättningarna å sparklubbsräkning, för vilken motbok ej skulle behöva utfärdas, borde begränsas till högst 1 000 kronor per sparklubbsmedlem. Syftet med den förordade begränsningen angavs vara att hålla verkningarna av lagändringen inom bestämda gränser och att därigenom även underlätta kontrollen av bestämmelsernas efterlevnad. I yttrande över sparbanksinspektionens framställning föreslog svenska sparbanksföreningen, att gränsbeloppet för motboksfriheten borde höjas, förslagsvis till 10 000 kronor som gällde för post-sparbanken. Också 1948 års sparbankssakkunniga avgåvo remissyttrande över framställningen. Efter att ha redogjort för förfarandet vid insättning å sparklubbsräkning anförde de sakkunniga följande:

Genom nämnda förfarande torde det vara i stort sett tillfredsställande sört för att varje insättare erhåller kontroll å sitt tillgodohavande hos sparbanken, och några allvarigare betänkligheter mot att för dylika insättningar slopa motboken lärers därför knappast behöva hysas. Då emellertid sparbankssakkunniga ännu icke hunnit behandla sparbankslagens inlåningsbestämmelser, vilja de sakkunniga icke nu föreslå motbokens fullständiga slopande för dylika insättningar. För de sakkunniga framstår det emellertid som angeläget, att det kollektiva sparandet, som i dagens ekonomiska läge är av måhända större vikt än tidigare, underlättas och befrias från tyngande föreskrifter. De sakkunniga hava därför nu ansett sig böra stanna för en sådan lösning av ifrågavarande spörsmål att motbok icke behöver utfärdas för belopp av en viss storleksordning. Beloppet bör så avvägas, att det fyller de praktiska behov, som för närvarande kunna anses föreligga för ifrågavarande verksamhet. Då det emellertid är vanskligt att nu kunna bedöma bland annat verkningarna av den ökade sparpropagandan, bör möjlighet föreligga att dispensvägen höja detta belopp i avvaktan på en slutlig reglering i samband med den påbörjade översynen av sparbankslagen, som kan beräknas taga ej obetydlig tid i anspråk. Från dessa synpunkter ha de sakkunniga stannat för att beloppet nu bör bestämmas till 3 000 kronor, och att Konungens befallningshavande medgives rätt att, därest skäl härtill föreligger, medgiva höjning av detsamma.

I en av chefen för sparbanksinspektionen till finansdepartementet under hand ingiven promemoria uti omnämnda lagstiftningsärende anfördes bland annat följande:

Föreliggande fråga har ett visst samband med frågan, huruvida sparbankerna skola äga rätt bedriva inlåning genom ombud. En sparklubbskassör kan lätt bliva ett sådant ombud. Redan nu förekommer det insättningar å 1 000 kronor och mera från medlemmar i sparklubbar, som organiserats bland jordbruksungdom. Förklaringen har uppgivits vara bekvämlighetsskäl; för personer med sådana inkomster, varom insättningar av nyss angiven storlek vittna, är sparklubben givetvis icke avsedd. Därest sparbanken finner arrangemanget förmånligt kan sparklubben emellertid komma att utnyttjas systematiskt för dylik större inlåning. Vill man sätta stopp därför genom närmare definition av sparklubbsbegreppet står man likväl inför svårigheten att anordna en effektiv tillsyn av bestämmelsernas tillämpning. — — Frågan om sparbanks inlåning genom ombud och sparklubbskassörs ställning därvidlag måste helt naturligt upptagas till prövning av den nya sparbankskommittén, när den går att behandla inlåningsbestämmelserna i sparbankslagen. Detta har varit ett starkt skäl för sparbanksinspektionen att vid

nu föreslagen partiell befrielse från motbokstvång begränsa densammans verkningar genom en maximering av beloppen å berörda insättarkonton.

Gällande rätt

I SpL ha huvudföreskrifterna rörande filialverksamheten icke förändrats efter lagens tillkomst.

Sålunda gäller till en början enligt 3 § 9. SpL att sparbanks reglemente skall angiva bland annat "huruvida avdelningskontor eller sparbankskommitté må av styrelsen inrättas, kontorsstyrelsens befogenhet och på vad sätt verksamheten vid avdelningskontor skall övervakas" (jfr s. 107 här ovan).

21 § lyder: "Utan särskilt tillstånd må sparbank ej utöva verksamhet vid avdelningskontor å annan ort än där styrelsen har sitt säte, ej heller genom sparbankskommitté å ort utom sparbankens verksamhetsområde. Sådant tillstånd må, när verksamheten finnes kunna vara till nytta för det allmänna, meddelas av Konungens befallningshavande i det län, inom vilket sparbanken avser att inrätta avdelningskontoret eller sparbankskommittén."

I 73 § 13. stadgas: "Tillstånd att utöva verksamhet vid avdelningskontor eller genom sparbankskommitté vare ej av nöden, där avdelningskontoret eller sparbankskommittén inrättats före den 1 maj 1920."

I anslutning till gällande sparbankslag ha inom finansdepartementet utarbetats "normalreglementen för rikets sparbanker" (se SOU nr 75/1923). Normalreglementena äro upprättade enligt två alternativ, det ena avseende sparbank, beträffande vilken äldre reglemente fanns stadfäst vid lagens ikraftträdande den 1 januari 1924, det andra för nybildad sparbank. De "särskilda stadganden rörande avdelningskontor och sparbankskommittéer", vilka upptagits i normalreglemente enligt alternativ I, ha följande lydelse:

"31 §. Sparbanken har för närvarande avdelningskontor inrättade i N. — — — och sparbankskommittéer i N. — — —.

Med de begränsningar, varom i 21 § sparbankslagen förmåles, äger sparbankens styrelse inrätta nya avdelningskontor och sparbankskommittéer.

Styrelsen tillkommer det ock att besluta om upphörande av avdelningskontor eller sparbankskommitté.

32 §. Avdelningskontor och sparbankskommittéer hava endast att taga befattning med insättning och uttagning av penningar samt avdelningskontor därjämte med ut- och inbetalning av lån, som beviljats av sparbankens styrelse.

33 §. Från avdelningskontor och sparbankskommitté skall med vissa mellan-tider, som av sparbankens styrelse bestämmas, till styrelsen avgivas redovisning för kontorets eller kommitténs verksamhet, varjämte styrelsen har att minst 00 gång(er) årligen låta genom någon sin ledamot eller annan lämplig person verkställa inspektion vid avdelningskontor och sparbankskommitté.

34 §. De föreskrifter, som utöver bestämmelserna i sparbankslagen och detta reglemente erfordras angående avdelningskontor och sparbankskommittéer, meddelas av sparbankens styrelse."

Alternativ II skiljer sig härifrån endast beträffande 31 §, vari första stycket samt ordet "nya" i andra stycket fått bortfalla.

Beträffande sparbanksverksamhet genom ombud upptager SpL icke några direkta bestämmelser.

Framställda reformförslag

Den 16 maj 1930 tillkallade chefen för finansdepartementet tre sakkunniga — generaldirektören A. E. Örne, f. d. häradshövdingen K. Dahlberg och borgmästaren V. A. Schneider — för att verkställa "en närmare utredning rörande den verksamhet genom sparbankskommittéer eller eljest genom ombud (jfr ovan s. 102), som bedrivs av sparbankerna i landet, ävensom huruvida och i vilken omfattning sparbankerna och postsparbanken böra för sin verksamhet för framtiden få anlita ombud i orterna samt till dylika ombud utbetala ersättning för deras arbete". De sakkunniga redovisade sitt arbete i ett den 26 oktober 1933 dagtecknat betänkande (omnämnt här ovan, SOU 1933: 30). Däri uttalades inledningsvis, att det med gällande bestämmelser i SpL svårligen vore möjligt att uppdraga bestämda gränser bland annat mellan sparbanksombud och filial. På grund härav hade de sakkunniga funnit det nödvändigt att yttra sig ej endast om behovet av att regelbinda sparbankernas verksamhet genom ombud utan även om eventuellt behövliga ändrade bestämmelser beträffande filialväsendet.

Vid övervägandet av de spörsmål, inför vilka de sakkunniga sålunda funnit sig ställda, hade de — anfördes det i betänkandet — till en början rest frågan, huruvida det kunde anses vara påkallat av verkligt behov att från det allmännas sida bidra till att öka antalet sparinrättningar. I sistnämnda begrepp innefattade de sakkunniga såväl affärsbankskontor som sparbanksställen och postsparbankskontor (dvs. postanstalter). De sakkunnigas ståndpunkt till nämnda fråga blev — under hänvisning till vissa i betänkandet intagna statistiska uppgifter — att bärande skäl knappast finnes för att genom lagstiftningsåtgärder ytterligare underlätta tillkomsten av sparinrättningar i allmänhet. Snarare vore det erforderligt att överväga, huruvida bestämmelserna om öppnandet av sparinrättningar vore betryggande och i övrigt lämpliga samt sålunda borde bibehållas eller om de borde göras mera restriktiva.

Vad därefter först anginge sparbankernas filialbildningar ansågo de sakkunniga, att utvecklingen givit 1920 års sparbankssakkunniga rätt i deras uppfattning om lämpligheten av att likställa avdelningskontor och sparbankskommittéer, då det gällde villkoren för inrättandet. De sakkunniga hänvisade i detta avseende till ett uppmärksammat rättsfall (redogörelse för detta lämnas i det följande, se s. 127 ff.). Tidigare förefintliga olikheter mellan avdelningskontor och sparbankskommitté hade enligt de sakkunniga så utjämnats, att som regel någon egentlig skillnad dem emellan knappast kunde sägas vara för handen. Tanken, att de sakkunniga skulle uppdraga någon mer eller mindre konstlad gräns mellan det ena och det andra slaget

av filialbildningar, avvisades. Enhetliga bestämmelser borde därför gälla för sparbankernas samtliga filialbildningar, oavsett huruvida de dittills benämnts avdelningskontor eller sparbankskommittéer. Som gemensam be-
teckning för filialbildningarna föreslogs "filial". De sakkunniga, som delade 1920 års sparbankssakkunnigas uppfattning om nödvändigheten av kontroll över nybildningen av filialer, förordade, att varje inrättande av filial å annan ort än där sparbankens styrelse hade sitt säte i fortsättningen borde få ske först efter vederbörligt tillstånd. Prövningen av ansökningar om sådant tillstånd borde överflyttas från länsstyrelserna till sparbanksinspektionen. Överflyttning ansågs medföra avsevärda fördelar, särskilt därigenom att enhetliga principer komme att tillämpas vid bedömningen av tillstånds-
ärendena. Filialrörelse å ort utanför sparbankens verksamhetsområde syntes böra helt förhindras av SpL. I sistnämnda hänseende anfördes följande:

Den möjlighet att med Konungens befallningshavandes tillstånd inrätta sparbankskommitté utanför verksamhetsområdet, som inrymmer i gällande lag, har endast ytterst sällan anlåtats. Denna omständighet gör det så mycket mindre olägligt, att lagen nu blir så avfattad, att dylik filialbildning helt förhindras. De delar av vårt land, som icke ingå i någon sparbanks verksamhetsområde, äro obetydliga. Fördenskull bör det väl merendels vara möjligt att, om uppenbart behov av filial finnes å viss ort, intressera den sparbank, till vars verksamhetsområde orten hör, för att där öppna filial. I sista hand kan den utvägen tänkas, att för den önskvärda filialens åstadkommande jämkning i områdesindelningen vidtages.

De sakkunniga voro vidare av den uppfattningen, att SpL ej heller i fortsättningen borde tyngas med detaljbestämmelser rörande organisationen av filialerna samt rörande bokföringen och kontrollen vid dessa. I själva betänkandet funnos dock angivna vissa minimikrav, som enligt de sakkunnigas åsikt borde uppfyllas för att ett sparbanksorgan skulle kunna godkännas såsom filial. Hit hörde exempelvis fordringarna, att filialverksamheten utövades från fast kontor samt att minst två personer vore närvarande och omhändertog expeditionen under den tid, då densamma vore öppen för allmänheten. Om sålunda föreskrifter i nu nämnda hänseenden icke borde intagas i SpL, syntes det däremot vara på sin plats att i SpL fastslå filials uppgift. Denna borde formuleras så, att filial hade att för sparbankens räkning mottaga insättningar och verkställa utbetalningar å motboksräkning. I SpL borde dessutom inskrivas, att filials funktioner skulle utövas på sparbankens ansvar. Angående filials befattning med utlåningsverksamheten anförde de sakkunniga följande:

I vilken omfattning avdelningskontor och sparbankskommittéer må taga befattning med utlåningsrörelsen, är icke angivet i sparbankslagen. Ej heller lämna motiven till lagen härutinnan någon närmare vägledning. Normalreglementet upptager i 32 § stadgande, att avdelningskontor har att taga befattning med ut- och inbetalning av lån, som beviljats av sparbankens styrelse. — — — Enligt de sakkunnigas mening bör i allmänhet någon självständig utlåningsrörelse icke förekomma vid filial. Såsom uppgift, som genom densamma *skall* tillgodoses, bör

fördenskull i lagen angivas allenast inlåningsrörelse. Att helt förbjuda filialerna att därjämte taga befattning med utlåningen synes emellertid så mycket mindre påkallat, som åtskilligt arbete, vilket antingen har sammanhang med eller ock ingår i utlåningsrörelsen, uppenbarligen bör i många fall mycket lämpligt kunna förrättas vid filialerna. Hit hör lämnande av upplysningar till lånesökande om lånevillkor, utlämnande av blanketter till lånehandlingar, utbetalande av beviljade lån och mottagande av låneräntor och amorteringar. Det är även tänkbart, att under särskilda omständigheter en filial anses böra betros med att, på av styrelsen fastställda villkor och intill visst, strängt begränsat belopp, "formligen bevilja lån". Hithörande frågor synas böra bedömas från fall till fall, och de närmare bestämmelserna härom böra erhålla plats antingen i sparbankens reglemente eller i den särskilda, rörande filialen lämnade tillståndsresolutionen.

Beträffande härefter sparbanksombuden sökte de sakkunniga definiera vad som menades med in- och utlåning genom ombud. För det första erfordrades härför att sparbanken givit uppdrag åt en person att för sparbankens räkning besörja viss på sparbanken ankommande verksamhet. Innebure uppdraget att förmedla inlåning, antingen genom mottagande av medel för insättning å motboksräkning eller genom utbetalning av insatta medel, vore det befogat att säga, att sparbanken idkade inlåning genom ombud. Innebure uppdraget att mottaga och avgiva yttrande över låneansökningar, att till låntagaren utbetala beviljade lån eller att mottaga räntelikvider och återbetalningar, borde sparbanken anses idka utlåning genom ombud. De sakkunniga hade kommit till den övertygelsen, att det icke borde vara sparbankerna tillåtet att idka in- eller utlåning genom ombud. Härom anfördes närmare i betänkandet:

För bedrivandet av sin in- och utlåning bör sparbank icke äga att anlita andra organisationsformer än verkliga kontor, med andra ord huvudkontor och filialer. Det kan icke anses annat än såsom både otillfredsställande och inkonsekvent, om å ena sidan kontorsbildningen och kontorens verksamhet underkastas noggrann prövning och kontroll, men å andra sidan sparbankerna skulle vara berättigade att för sin in- och utlåningsrörelse jämväl anlita så utomordentligt lösa och svårkontrollerbara arbetsformer, som ombuden utgöra. Redan 1920 års sparbankssakkunniga voro inne på samma tankegång, då de framhöllo, att förbud mot bildande av sparbankskommitté borde anses omfatta även förbud att bedriva in- eller utlåning genom annat ombud.

Från det sålunda förordade förbudet mot in- eller utlåning genom ombud ville de sakkunniga undantaga det särskilda slag av inlåningsombud, som ombuden för skolsparverksamheten utgöra. Ombud, som icke handhade in- och utlåningsverksamhet utan förrättade vissa andra arbetsuppgifter för sparbanken (exempelvis ombud för meddelande av upplysningar rörande sparbankens in- och utlåningsvillkor samt s. k. propagandaombud), skulle ju till följd av förbudets formulering icke falla under detsamma.

De sakkunnigas förslag innefattade också övergångsbestämmelser, enligt vilka under en viss tid den verksamhet, som sparbank utövade enligt tidigare gällande föreskrifter, finge fortsättas utan hinder av de nya reglerna.

För de sakkunnigas förslag i fråga om postsparbankens ombud redogöres i ett följande avsnitt (se s. 122).

De förslag, vilka återgivits här ovan, omfattades i vissa delar icke av samtliga de sakkunniga. Sålunda anmälde borgmästaren Schneider en avvikande uppfattning främst i följande hänseenden:

Enligt Schneider vore det verkligen möjligt att göra åtskillnad mellan avdelningskontor och sparbankskommittéer, oaktat SpL ej angåve särdragen för de båda filialtyperna. Man torde kunna särskilja dem så, att med avdelningskontor förstodes de filialer, som övade i huvudsak samma verksamhet som huvudkontoret, dvs. bland annat hade utlåningsrätt, medan sparbankskommittéerna endast hade till uppgift att mottaga insättningar och verkställa utbetalningar å motbok. Schneider ansåg att en reform, som innebure att den fria rätten att öppna sparbankskommittéer inom verksamhetsområdet avskaffades, krävde "reella och aktuella grunder". Sådana hade enligt hans mening icke framlagts. Schneider fann sig därför icke kunna biträda förslaget om tillståndsprovning också för kommittébildning. Denna hans inställning var dock försedd med ett förbehåll: ville sparbank öppna kommitté å ort, där annan sparbank utövade verksamhet genom huvudkontor eller filial, borde också enligt Schneiders mening sparbanksinspektionens tillstånd erfordras för kommittébildningen. Trots att Schneider sålunda önskade, att rätten till kommittébildning skulle vara i princip fri, delade han åsikten att endast ett slags filialer borde finnas. Schneider ville nämligen icke tillåta andra filialer än kommittéer, sådana han karakteriserat dessa sistnämnda. De minimikrav rörande filials organisation samt rörande bokföringen av och kontrollen vid filial, åt vilka majoriteten av de sakkunniga givit uttryck enbart i motiven, önskade Schneider ha fastslagna i själva lagtexten. Därjämte ansåg han, att genom ett lagstadgande borde inrymmas rätt för sparbanksinspektionen att, därest filial icke motsvarade nyss berörda krav, förbjuda öppethållande av sådan filial.

Över de sakkunnigas betänkande avgåvos, efter remiss, yttranden från ett flertal myndigheter — däribland överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser — samt enskilda institutioner. I vad förslaget velat införa förbud mot in- och utlåning genom ombud anmälades i det väsentliga ingen kritik. Den främsta uppmärksamheten ägnade remissyttrandena åt filialfrågan. Härvidlag voro meningarna om det ändamålsenliga i sakkunnigmajoritetens förslag mycket delade. Sålunda anslöto sig förutom ett antal sparbanker icke mindre än nio länsstyrelser till reservantuppfattningen i detta spörsmål. Delvis skedde detta emellertid med förbehåll i vissa hänseenden. Svenska sparbanksföreningen, som icke fann ny lagstiftning på området vara påkallad, hemställde, att med sådan måtte anstå tills vidare, men biträdde i andra hand reservantmeningen. En länsstyrelse ansåg sig icke kunna tillstyrka vare sig majoritetsförslaget eller reservationen. Övriga remissinstanser godtogo i princip majoritetsförslaget. Även från dessa instansers sida

framfördes emellertid åtskilliga erinringar i skilda avseenden. Så ifrågasatte bank- och fondinspektionen det lämpliga i att stadfästelse av sparbanksreglemente och tillstånd till filialbildning skulle meddelas av skilda myndigheter (länsstyrelse respektive sparbanksinspektionen). Fem länsstyrelser anförde som sin direkta mening, att också ärendena rörande tillstånd till filialbildning borde omhänderhavas av länsstyrelserna, medan en länsstyrelse uttalade sig för att jämväl prövningen av frågor rörande rätt att bilda ny sparbank borde överflyttas till sparbanksinspektionen. Vidare ansågs på ett par håll — bland annat av sparbanksinspektionen — att filial ej ens undantagsvis borde få bevilja lån. Reservantens åsikt, att kraven på filials organisation och bokföring samt kontrollen vid filial borde fastslås i själva SpL, biträdades slutligen i vissa remissyttranden, som ej i övrigt anslöto sig till reservationsförslaget.

I en den 2 november 1940 dagtecknad framställning till Kungl. Maj:t hemställde svenska bankföreningen, att de av 1930 års sakkunniga framlagda förslagen — som vid sagda tid ännu icke föranlett proposition — måtte underställas riksdagen. Till stöd för framställningen anfördes, att vid sammanträde under år 1940 med norrländska sparbanksföreningen diskuterats en av särskilda kommitterade framlagd utredning ”med förslag rörande en förenkling i vissa fall av organisationsformen för den av de norrländska sparbankerna nu bedrivna filialrörelsen”. Av notiser i tidningspressen hade bankföreningen inhämtat, att man vid sammanträdet i fråga med stor majoritet beslutat att uttala sig för ökad aktivitet vid sidan av filialrörelsen genom att upptaga frågan om inlåning genom ombud.¹ De norrländska sparbankernas beslut vore enligt bankföreningen ägnat att väcka stora bekymmer hos det övriga bankväsendet.

Sistnämnda uppfattning utvecklades i framställningen genom följande uttalanden:

Genom beslutets förverkligande skulle de ifrågavarande sparbankerna bli i tillfälle att i strid mot bank- och sparbankslagstiftningens innebörd etablera inlåningsrörelse utan hänsyn till läget av det egna och andras verksamhetsområden och oberoende av tillsynsmyndighets medgivande. Enligt förslaget skola ombuden avlönas genom provision på den anskaffade inlåningen oaktat erfarenhetsrönen om denna avlöningsforms förkastlighet. Tilläggas må, att, även om den procentuella provisionen skulle utbytas mot något annat slags efter anskaffningens storlek graderad avlöning, härigenom näppeligen kunde anses ske någon ändring av sakligt värde. Enligt det uppgjorda formuläret till kvitto å insättning, som av ombud mottagits, skall beloppet ”anses som av sparbanken emottaget, då det kommit huvudkontoret tillhanda”. Detta innebär, att sparbanken fritager sig från ansvar i anledning av dess funktionärs förskingring av medel, som han å sparbankens vägnar och för dess räkning mottagit. Oavsett huruvida sparbankerna skulle kunna i uppkommande fall vidhålla den sålunda tillkännagivna ståndpunkten håller föreningen före, att redan själva tillkännagivandet av densamma skulle vara ägnat att ofördelaktigt påverka förtroendet för bankväsendet helt

¹ Jfr Svensk sparbankstidskrift årg. 1940, s. 451 ff.

allmänt. Å andra sidan måste medgivas, att annan utväg än den sålunda valda näppeligen står sparbankerna till buds. Skulle nämligen sparbank besluta sig för att, såsom är reellt riktigt, anse insättningen vara av sparbanken mottagen genom dess avlämnande till ombudet, torde härigenom åstadkommas överträdelse av stadgandet i sparbankslagens 31 §, enligt vilken sparbank skall föra "kassabok, som skall upptaga alla in- och utbetalningar samt föras i två exemplar av särskilda personer, vilka hava att för varje expeditionsdag fastställa den kontanta behållningens belopp".

Slutligen anser sig föreningen böra giva uttryck åt den uppfattningen, att det icke kan anses sannolikt, att ett system sådant som det föreslagna, skulle, sedan det blivit inaugurerat i en del av landet, kunna begränsas till denna. Det finnes all anledning att antaga, att exemplet skulle, framför allt i tider av penningknapphet, snabbt lända till efterföljd, särskilt som det framlagda förslaget givits stor offentlighet och blivit väl rekommenderat. Föreningen är övertygad om att en utveckling i sålunda befarad riktning skulle vara ägnad att menligt inverka på det goda och lojala förhållandet mellan bankinrättningarna i landet, för vilket styrelserna för sparbanks- och bankföreningarna uppriktigt sträva.

I framställningen påkallades Kungl. Maj:ts beaktande av jämväl den del av 1930 års sakkunnigas förslag, vilken avsåge sparbankernas filialer. Det hävdades, att den skillnad mellan avdelningskontor och sparbankskommitté, som förutsattes av SpL, vore förborgad för envar. Dunkelheten i detta avseende vore, hette det, helt naturligt till olägenhet ej endast för sparbankerna och deras tillsynsmyndigheter utan även för övriga bankinrättningar. I princip rådde fullständig enighet om att tudelningen borde upphöra.

I remissyttrande över framställningen förklarade sparbanksinspektionen, i likhet med vad inspektionen uttalat med anledning av 1930 års sakkunnigas betänkande, att inspektionen ansåge ombudssystemet olämpligt. Något mera påtagligt behov av lagstiftning till förhindrande av ombudsverksamhet hade emellertid icke förelegat för sparbankernas del, sedan de sakkunnigas förslag avgivits. Genom planerna på ombuds rörelse i Norrland hade frågan om förbud mot sådan rörelse erhållit ny aktualitet. Av yttrande till inspektionen från styrelsen för svenska sparbanksföreningen framginge dock, att styrelsen i samråd med norrländska sparbanksföreningen upptagit ombudsfrågan till ytterligare undersökning och utredning, därvid styrelsen skulle pröva också andra framkomna uppslag till främjandet av en intensifierad sparbanksverksamhet i Norrland. Inspektionen föresloge därför, att åtgärder i anledning av den remitterade framställningen finge anstå till dess resultatet av omnämnda utredning föreläge.

Bank- och fondinspektionen, som i sitt remissyttrande tillstyrkte framställningen, anförde bland annat:

Att det med avseende å sparbankernas ombudsväsende, även om detta för närvarande icke har någon egentlig omfattning, är ett trängande behov att få klarlagt, huruvida sparbankslagens nuvarande bestämmelse skall hava avseende å ombud för in- eller utlåning, framgår tydligt därav att, såsom svenska bankföreningen framhållit, planer uppkommit att i de nordligaste länen utbygga ett vidsträckt ombudssystem. Därest denna plan skulle förverkligas, lär det förvisso komma att

föranleda liknande anordningar jämväl i övriga delar av landet. Härigenom skulle samma påtagliga olägenheter, som förr förefunnos på affärsbanksväsendets område och som föranledde införande i banklagen av förbud för bankbolag att å ort, där verborande bank icke vore berättigad att utöva verksamhet vid kontor, idka in- eller utlåning genom ombud eller eljest hava ombud för främjande av sin in- eller utlåning, säkerligen komma att utbreda sig även på sparbanksområdet och få ogynnsamma återverkningar på andra områden för kreditverksamhet. Visar det sig, att ifrågavarande bestämmelse i sparbankslagen icke kan anses äga direkt tillämpning å ombud, måste det enligt inspektionens mening vara av behovet påkallat, att bestämmelsen så förändras, att filialverksamhet genom ombud blir inrymd under dess förbud.

Av de fyra länsstyrelser, som hördes över framställningen, hade länsstyrelserna i Örebro län och i Gävleborgs län intet att erinra mot densamma, dock att sistnämnda länsstyrelse i likhet med sparbanksinspektionen ansåg, att åtgärder borde anstå i avvaktan på resultatet av omförmälda utredning. Länsstyrelserna i Västernorrlands län och i Norrbottens län hemställde däremot under åberopande av likalydande yttranden av norrländska sparbanksföreningen, att framställningen i vad anginge ombudsfrågan icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Spörsmålet om filialväsendet berördes ej av länsstyrelsen i Västernorrlands län, medan länsstyrelsen i Norrbottens län sade sig icke vilja invända mot att detta spörsmål löstes i enlighet med vad som förordats av svenska bankföreningens styrelse.

Efter att i sitt yttrande ha för Västernorrlands läns vidkommande vitsordat uppfattningen, att en nybildning av sparbanker eller ett vidare utbyggande av filialväsendet knappast vore tänkbart i de fyra nordligaste norrländska länen, anförde länsstyrelsen i det nämnda länet:

Om sålunda sparbanksväsendet inom de norrländska länen icke kan vinna vidare utveckling vare sig genom nybildning av sparbanker eller genom inrättande av filialer eller kommittéer av de redan förefintliga sparbankerna, synes enligt länsstyrelsens förmenande ombudssystemet vara den enda framkomliga vägen. Fara för att ett på betryggande sätt anordnat ombudssystem, exempelvis efter medgivande i varje särskilt fall av vederbörande länsstyrelse efter sparbanksinspektionens hörande, skulle komma att medföra ekonomisk risk av någon betydelse för vederbörande sparbank, anser länsstyrelsen icke föreligga — i varje fall synes denna risk icke bliva större än den som redan föreligger med de s. k. sockenkommittéerna. Länsstyrelsen kan ej heller finna att ombudssystemet skulle komma att medföra osund konkurrens med övriga bankinstitut om sparmedlen. Sparbankernas klientel utgöres ju till allra största delen av småsparare, som väl affärsbankerna icke äro avsedda att betjäna på samma sätt som sparbankerna. För övrigt må i detta sammanhang förtjäna påpekas den ombudsverksamhet, som redan i stor utsträckning bedrivs av postsparbanken.

Av det närmare innehållet i länsstyrelsens i Norrbottens län yttrande skall här återgivas följande:

Sparbankerna ha i sin verksamhet målmedvetet och förtjänstfullt fullgjort sin uppgift att å ena sidan uppsamla ortsbefolkningens sparmedel till högsta möjliga ränta och å andra sidan — utan andra utgifter än dem som hänföra sig till en

nästän undantagslöst mycket billig förvaltning — utlåna dessa medel på förmånliga ränte- och avbetalningsvillkor. Att de norrländska sparbankerna icke i lika hög grad som flertalet sparbanker i andra delar av landet lyckats skapa förmånliga lånevillkor eller med andra ord att utlåningsräntorna hos de norrländska sparbankerna i regel ligga högre än hos övriga sparbanker beror förvisso till största delen på otillräcklig inlåning hos sparbankerna. Orsakerna härtill äro utan tvivel att söka i den icke minst i Norrbottens län starkt framträdande bristen på uppsamlingsställen för nu ifrågakvarande sparmedel. Uppenbarligen är det under nu rådande förhållanden mera angeläget än någonsin tidigare att råda bot för nu berörda missförhållande och att med kraft föra sparbanksväsendet fram till åtminstone samma utveckling som inom sydligare delar av landet. Då bildande av nya sparbanker med tämligen stor visshet icke är att påräkna och förutsättningar för filialverksamhet i ena eller andra formen av kostnads- och andra skäl hittills icke förelegat och sannolikt icke heller inom överskådlig framtid äro att förvänta, bör en billig organisation med förgreningar ut till även mindre, avsidens belägna byar och samhällen skapas. Härvid synes det länsstyrelsen endast kunna bliva fråga om en organisation med sparbanksombud efter i stort sett de riktlinjer, som förutnämnda utredning (den vid norrländska sparbanksföreningens sammanträde år 1940 framlagda utredningen) uppdragit.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 16 april 1943 anmälde svenska sparbanksföreningen, att föreningens utredning i ombudsfrågan vore slutförd. Föreningen sade sig hysa den uppfattningen, att sparbanks anlåtande av ombud icke kunde anses stå i strid med SpL. Emellertid hade inom föreningen uppnåtts enighet om att ombudsfrågan borde få vila tills vidare i avvaktan på en blivande revision av sparbankslagstiftningen. Föreningen hemställde därför, att någon åtgärd icke skulle vidtagas i anledning av framställningen från svenska bankföreningen.

Framställningen i fråga har icke givit till resultat, att de av 1930 års sakkunniga avgivna förslagen förelagts riksdagen.

I denna översikt över framställda reformförslag skall slutligen beröras en hänvändelse till Kungl. Maj:t den 1 december 1942 från bank- och fondinspektionens sida.¹ Därvid påtalades ånyo den oklarhet, som rådde angående skillnaden mellan avdelningskontor och sparbankskommitté. Det anfördes sedan följande:

Om sparbanker och affärsbanker skola kunna tillhandahålla allmänheten kredit å skäligen villkor, är det önskvärt, att dessa kreditinrättningars omkostnader begränsas genom att antalet kontor avväges i riktig proportion till folkmängden och näringslivet på olika orter. För att en dylik avvägning skall kunna ske och en rimlig och rättvis balans mellan affärsbankers och sparbankers verksamhet skall kunna upprätthållas, är det uppenbarligen nödvändigt, att prövning av alla frågor rörande affärsbankers och sparbankers avdelningskontor sker centralt. Prövningen måste självfallet ske av Eders Kungl. Maj:t. Inspektionen vill därför framhålla såsom ytterst önskvärt, att åtgärder skyndsamt vidtagas för att erhålla en sådan ändring av sparbankslagen, att skillnaden mellan avdelningskontor och sparbankskommitté upphör samt att frågor om tillstånd att bilda ny sparbank eller för sparbank att driva verksamhet vid avdelningskontor skola underställas

¹ Jfr s. 62 här ovan.

Eders Kungl. Maj:ts prövning. Samtidigt torde böra tagas under omprövning, dels huruvida icke den nu såväl affärsbanker som sparbanker tillkommande rätten att utan särskilt tillstånd bedriva verksamhet vid avdelningskontor å ort, där styrelsen har sitt säte, bör indragas, och dels huruvida icke rätten att bilda ny jordbrukskassa ävenledes borde prövas av Eders Kungl. Maj:t.

Över bank- och fondinspektionens förslag yttrade riksbanksfullmäktige efter remiss bland annat:

Fullmäktige anse det lämpligt, att sparbanksinspektionen erhåller i uppdrag att verkställa utredning, huruvida den nuvarande gränsdragningen mellan sparbankskommitté och avdelningskontor bör bestå. Gällande bestämmelser medföra, att någon verklig kontroll över sparbankernas filialbildning icke är möjlig. I många fall finnes knappast någon skillnad mellan verksamheten vid ett avdelningskontor och en kommitté. Om kommittéerna anses böra bibehållas i en eller annan form, synes omfattningen av deras verksamhet i varje fall böra närmare regleras. I samband härmed bör upptagas till behandling frågan, vilken myndighet som bör meddela tillstånd till inrättande av nya kontor (eller kommittéer). Fullmäktige få vidare tillstyrka det av bank- och fondinspektionen framlagda förslaget om upphävande av nuvarande rätt för sparbanker och affärsbanker att utan särskilt tillstånd öppna avdelningskontor å ort, där styrelsen har sitt säte.

Lagstiftningen angående filial- och ombudsverksamhet vid vissa andra penninginrättningar

För *affärsbankerna* gällde enligt BL i dess ursprungliga lydelse endast en ringa begränsning av den fria rätten till filialbildning. Begränsningen avsåg banker med grundfond under en miljon kronor. Dessa banker ägde icke att utan Kungl. Maj:ts tillstånd öppna avdelningskontor. Bankverksamhet genom ombud var icke alls reglerad genom lagstiftningen.

1917 års bankkommitté, som hade till uppgift att utreda vissa frågor rörande det svenska kredit- och bankväsendet, upptog till behandling i ett den 12 mars 1918 avgivet betänkande frågan om inskränkning i banks rätt att öppna avdelningskontor och om förbud att idka bankverksamhet genom ombud. Beträffande avdelningskontoren anförde kommittén bland annat, att filialbildningen under senare tid enligt kommitténs mening gått vida utöver det behöfliga och nyttiga. Detta hade framkallat en konkurrens, som på sina håll haft ett mindre lyckligt inflytande på bankernas verksamhet och metoder. I sådant hänseende framhöll kommittén, att flertalet av de under sista året tillkomna avdelningskontoren upprättats å eller i omedelbar närhet av plats, där kontor för en eller flera banker förut funnes. Då detta skett på smärre platser, hade vanligen syftet varit konkurrens om inlåningen. Skarp konkurrens hade ofta drivits med sparbankerna. Mången gång hade man upprättat kontor å ort, där varje allmängiltig anledning därtill saknades, enbart för att förekomma, att annan bank skulle komma dit. Övertaliga bankkontor i orterna ledde lätt till en osund inbördes tävlan om kunder samt till en osund in- och utlåningspolitik över huvud. Därtill komme

bland annat att tillkomsten inom landet av bankkontor till alltför stort antal finge anses medföra skada emedan omkostnaderna för kapitalets uppsamling därigenom stegrades utöver vad som vore förenligt med god nationell ekonomi. På grund av det anförda förordade kommittén en generell regel om att nytt avdelningskontor icke finge upprättas utan tillstånd. Förutsättningen för tillstånd borde vara, att kontoret kunde anses bli nyttigt för det allmänna. Tillståndsprövningen syntes böra tillkomma Kungl. Maj:t.

Beträffande frågan om förbud mot bankverksamhet genom ombud innehöll kommittébetänkandet bland annat följande:

Kommittén har i det föregående sökt visa, att förekomsten av för många bankkontor med därav följande utbredning av osunda konkurrensmetoder är ägnad att medföra allvarsamma olägenheter för bankväsendet. Detsamma gäller utan tvivel om ombudsväsendet, därest detta får ohindrat utveckla sig. Det är nämligen icke nog med att en överdriven konkurrens mellan olika bankombud kan förväntas medföra flera av de missförhållanden, som känneteckna en liknande konkurrens mellan alltför många bankkontor. Dessa senare stå dock under en, om ock någon gång kanske icke fullt nöjaktig, kontroll från huvudledningen, icke minst garanterad därav, att rörelsen handhaves av två eller flera personer. Då en bank utövar sin verksamhet genom ombud, är den däremot i det väsentliga överlämnad till ombudets personliga hederlighet och ordentlighet. Det har därvid föga att betyda, att ombuden nog i de flesta fall icke hava rätt att teckna bankens firma utan avlämna kvitto över till insättning mottagna belopp i eget namn för bankens räkning. Ty den omständigheten, att ombudet veterligen är anställt för att för bankens räkning mottaga penningar till insättning i banken, torde vara tillräcklig för att banken i regel skall finna sig ansvarig för den skada, som för tredje man kan uppkomma, där han använt sig av ombudets förmedling. Detta måste medföra en viss risk för banken.

Kommittén föreslog, att förbud skulle stadgas för bank att använda ombud i och för bankverksamhets bedrivande.

Genom lag den 26 juni 1918 (nr 413) infördes bestämmelser i BL, vilka i sina huvuddrag motsvarade kommitténs förslag. Bland de avvikelser från kommittéförslaget, vilka gjordes under departements- och riksdagsbehandlingen, må här särskilt framhållas, att tillståndskravet för filialbildning icke skulle avse ort, där bankens huvudkontor vore beläget. BL:s föreskrifter rörande filial- och ombudsverksamhet ha sedermera icke ändrats. De lyda:

52 a §. Bankaktiebolag äger icke utan Konungens tillstånd utöva verksamhet vid avdelningskontor å annan ort än där huvudkontoret är beläget. Dylikt tillstånd må meddelas, när verksamheten finnes kunna vara till nytta för det allmänna.

52 b §. Å ort, där bankaktiebolag icke är berättigat att utöva verksamhet vid kontor, må bolaget icke idka in- eller utlåning genom ombud eller eljest hava ombud för främjande av sin in- eller utlåning.

Vad sålunda stadgats gälle dock icke beträffande samarbete, som må kunna anordnas emellan bankaktiebolag och ekonomisk förening, vilken har till ändamål att inom viss ort bereda driftkredit åt idkare av mindre jordbruk (jordbrukskassa) och vilken jämlikt av Konungen meddelade bestämmelser vunnit godkännande från det allmännas sida, ej heller i fall, då det ombud, som anlitas, är ett annat bankaktiebolag eller ett solidariskt bankbolag.

I BLF upptagas ändrade bestämmelser också i fråga om filialbildningen. Enligt banklagssakkunnigas uppfattning (se SOU 1952:2, s. 154—156) talade de skäl, som betingat krav på tillståndsprövning för inrättandet av avdelningskontor utom huvudkontorsorten, i sin mån för tillståndsprövning även vid filialbildning å sistnämnda ort. Avgörandet av tillståndsärenden syntes emellertid icke alltid behöva ankomma på Kungl. Maj:t. När en bank utvidgade sitt kontorsnät på en viss plats, vore detta vanligen föranlett av rent praktiska skäl: utvidgningen hade ofta inneburit, att man inrättat ett nytt kontor med uteslutande expeditionella uppgifter, genom vilket den rent banktekniska servicen gjorts lättare tillgänglig för viss del av kundkretsen. I dylika fall, där tillståndsprövningen kunde antagas ej sällan bli av övervägande formell natur, borde beslutanderätten tillkomma bank- och fondinspektionen. De sakkunniga föreslogo därför, att bank, som önskade öppna kontor å ort, där banken redan tidigare dreve verksamhet, skulle inhämta bank- och fondinspektionens medgivande, under det att, där bank ville utsträcka sitt kontorsnät till nya platser, frågan om tillstånd skulle prövas av Kungl. Maj:t. — Beträffande ombudsverksamheten har icke föreslagits någon saklig ändring.

Enligt den ursprungliga lydelsen av den första författningen rörande *postsparbankens* verksamhet, förordningen den 22 juni 1883 angående en postsparbank för riket (nr 22), kunde insättning hos banken äga rum vid de postanstalter, bankens styrelse bestämde. Genom författningsändringar (1907 och 1912) kom nämnda förordning att innehålla stadganden, enligt vilka Kungl. Maj:t kunde medgiva, att insättning finge förmedlas av i postverkets tjänst anställda personer ävensom att såväl insättning som uttagning finge förmedlas av personer, vilka postsparbanken särskilt antagit för ändamålet. En motsvarighet till dessa bestämmelser återfinnes i nu gällande postsparbankslagstiftning, förordningen den 21 juni 1922 angående postsparbanken (nr 277). De nuvarande reglerna uppvisa dock den olikheten i förhållande till tidigare rätt, att Kungl. Maj:ts befogenhet att medgiva antagning av särskilda postsparbanksombud överflyttats å generalpoststyrelsen. Beslut om ersättning till sådana ombud skall likväl bringas under Kungl. Maj:ts prövning. Ifrågavarande författningsrum i gällande postsparbanksförordning lyder:

§ 8. I den mån generalpoststyrelsen finner sådant behövt eller lämpligt, må styrelsen antaga särskilda ombud för postsparbanksrörelsen och utfärda instruktion för dem. Fråga om ersättning till dessa ombud skall emellertid underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Generalpoststyrelsen äger ock bestämma, huruvida och i vilken omfattning i postverkets tjänst anställda personer, som icke tjänstgöra å fast postanstalt, skola vara skyldiga att förmedla insättningar i postsparbanken.

Som nämnts avsåg 1930 års sakkunnigas utredningsarbete också postsparbankens ombudsverksamhet (jfr ovan s. 112). Den beträffande sparbankerna intagna ståndpunkten, att in- och utlåning genom ombud skulle vara för-

bjuden, borde enligt de sakkunniga ha sin tillämpning också å postsparbanken. Det förbud mot ombudsverksamhet i angivna hänseenden, vilket de sakkunniga följaktligen föreslogo jämväl för postsparbanken, ansågo de dock icke böra gälla personer, som vore anställda i postverkets tjänst (exempelvis lantbrevbärare).

Ej heller i denna del ha de av 1930 års sakkunniga lämnade förslagen för-
anlett proposition.

Jordbrukskasserörelsen, vars ändamål ju är att tillgodose jordbrukets kreditbehov, har sin organisation uppbyggd enligt bestämmelserna i jordbrukskassaförordningen. Utmärkande för denna organisation är arbetsfördelningen mellan de olika instituten inom rörelsen, av vilka i detta sammanhang närmast centralkassorna för jordbrukskredit och jordbrukskassorna äro av intresse. Centralkassornas verksamhet uppvisar i stor utsträckning samma drag som affärsbankernas. Bland annat äga centralkassorna sålunda från allmänheten mottaga inlåning på räkning som av bank allmänt begagnas. Kreditgivningen har däremot en begränsad inriktning: kredit må ej beredas åt andra än centralkassans medlemmar, dvs. dels de anslutna jordbrukskassorna och dels jordbruksekonomiska föreningar inom centralkassans verksamhetsområde. Jordbrukskassorna, vilka tillkomma efter godkännande av respektive länsstyrelser,¹ ha sin egentliga funktion i kreditgivningen till de enskilda jordbrukarna. Någon inlåning i vanlig mening bedriva de icke självständigt. De äga nämligen icke förskaffa sig medel på annat sätt än genom återbelåning hos vederbörande centralkassa av hos jordbrukskassorna belånade fordringsbevis med tillhörande säkerheter. Emellertid fungera jordbrukskassorna därjämte, enligt 57 § sista stycket nämnda förordning, såsom centralkassans "ombud" för förmedlandet av centralkassans inlåning från allmänheten. Jordbrukskassorna äro därför i verkligheten att betrakta såsom ett slags filialer till centralkassorna. Dessa senare kunna dessutom utöva filialverksamhet genom organ, som uttryckligen betecknas avdelningskontor. För inrättandet av avdelningskontor erfordras emellertid jämlikt 41 § av förordningen Kungl. Maj:ts tillstånd utom såvitt fråga är om avdelningskontor, beläget å samma ort som centralkassans huvudkontor. Regelns avfattning överensstämmer helt med formuleringen av villkoren för inrättandet av avdelningskontor vid affärsbank. Jordbrukskassas kontorsverksamhet är icke närmare reglerad i jordbrukskassaförordningen. Sålunda innehåller denna bland annat ej någon bestämmelse om jordbrukskassas möjlighet att öppna filial. Filialer till jordbrukskassa lära dock förekomma i viss utsträckning.

¹ Länsstyrelsen skall visserligen före godkännandets meddelande inhämta yttrande från bank- och fondinspektionen, men enligt vad de sakkunniga erfarit torde länsstyrelsens prövning vara av övervägande formell karaktär. Någon föreskrift att kassan skall vara till nytta för det allmänna finnes icke.

Statistiska uppgifter m. m.¹

Här nedan återgivna uppgifter hänföra sig, där annat ej anmärkes, till läget vid utgången av år 1952.

Totala antalet filialer och sparbanksombud för in- eller utlåning uppgår till 852. Till jämförelse må nämnas att motsvarande siffra år 1930, alltså då 1930 års sakkunniga påbörjade sitt utredningsarbete, var 669. Sammanför man antalet av sparbankernas huvudkontor (451 — 1930 482) med antalet filialer och ombud för in- respektive utlåning, erhåller man siffran för samtliga s. k. sparbanksställen, dvs. de ställen över huvud taget, där allmänheten har möjlighet att betjäna sig av sparbank. Antalet sparbanksställen är således 1 303 (1930 1 151). Folkmängden i medeltal per sparbanksställe i hela riket utgör 5 492.

För jämförelses skull må nämnas det totala antalet sparbanksställen, affärsbanks- och postsparbankskontor (postsparbanksombuden, dvs. i praktiken lantbrevbärarna, ej inräknade) samt centralkassor, avdelningskontor till centralkassa och jordbrukskassor, 7 252. Folkmängden i medeltal per sparinrättning av här angivet slag utgör 986. Utesluter man sparinrättningarna inom jordbrukskasserörelsen, uppgår återstoden av här nämnda sparinrättningar till 6 645.

Den lokala fördelningen av filialsparbankerna

Län	Antal	
	sparbanker	filialer
Stockholms stad	1	36
Stockholms län	3	43
Uppsala län	2	16
Södermanlands län	10	44
Östergötlands län	17	56
Jönköpings län	11	20
Kronobergs län	12	43
Kalmar län	14	25
Gotlands län	3	3
Blekinge län	3	6
Kristianstads län	6	6
Malmöhus län	23	58
Hallands län	4	5
Göteborgs o. Bohus län	8	71
Älvsborgs län	9	18
Skaraborgs län	6	17
Värmlands län	4	31
Örebro län	7	42
Västmanlands län	4	35
Kopparbergs län	6	89
Gävleborgs län	6	39
Västernorrlands län	4	20
Jämtlands län	2	10
Västerbottens län	2	42
Norrbottnens län	3	3
	170	778

¹ För utförligare uppgifter, belysande läget år 1930, hänvisas till SOU 1933: 30, s. 43—48 och s. 55—71.

Antalet sparbanker, som inrättat filialer, är 170 (1930 87). Filialsparbankerna utgöra alltså omkring 38 procent av hela antalet sparbanker (år 1930 omkring 18 procent).

Filialernas antal är 778 (1930 605).

Den lokala fördelningen av filialsparbankerna framgår av sammanställningen å s. 124.

Å olika storleksgrupper av sparbanker fördela sig filialsparbankerna enligt nedanstående tablå:

Storleksgrupp (insättarbehållning kr.)	Antal sparbanker		Insättarnas behållning		Medelbehållning inom gruppen (kr.)
	st.	%	(kr.)	%	
t. o. m. 500 000	2	1,2	738 886	0,01	369 443
500 000— 1 000 000	0	0	—	—	—
1 000 000— 5 000 000	38	22,4	121 823 251	1,9	3 205 875
5 000 000— 10 000 000	28	16,5	200 419 030	3,2	7 157 823
10 000 000— 20 000 000	29	17,0	435 558 879	6,9	15 019 272
20 000 000—100 000 000	59	34,7	2 693 205 288	42,5	45 647 547
över 100 000 000	14	8,2	2 885 419 304	45,5	206 101 379
	170	100,0	6 337 164 638	100,0	277 501 339

Filialernas betydelse för filialsparbankernas verksamhet kan utläsas av följande tablå:

	Antal poster under år 1952		Belopp under år 1952	
	Vid filialerna st.	I procent av antalet vid vederbörande sparbanker	Vid filialerna (kr.)	I procent av beloppet vid vederbörande sparbanker
Insättningar	1 979 891	34,2	593 702 724	31,4
Uttagningar	719 438	33,5	448 492 675	27,9
Omsättning	2 699 329	34,0	1 042 195 399	29,8

Av filialsparbankerna ha sex stycken sådan bokföring, att särskilda uppgifter ej utan större omgång kunnat erhållas. Dessa sparbanker ha ej medtagits i denna tablå.

Enligt sparbankernas reglementen äger, med något undantag, filial icke självständigt utlämna lån. I vissa reglementen finnes stadgat att avdelningskontor äger utbetala av styrelsen beviljade lån. I några fall avgör sparbankens styrelse vilken verksamhet som skall bedrivas vid filial. I några enstaka fall finnes i reglementet föreskrift, att avdelningskontor bedriver kassa-facksrörelse och intressekontorsverksamhet.

Enligt den av Sparfrämjandet utgivna publikationen Svenska sparbanksplatser, årgång 1951, tillämpades sistnämnda år följande expeditionstider vid filialerna:

Dagl. öppethållande	21	filialer
5 dagar/vecka	7	„
4 dagar/vecka	8	„
3 dagar/vecka	63	„
2 dagar/vecka	196	„
1 dagar/vecka	159	„
4 dagar/mån.	1	„
3 dagar/mån.	1	„
2 dagar/mån.	6	„
1 dag/mån.	9	„
Ej fastställt öppethållande	12	„

Endast fyra sparbanker använda sig av ombud för sin in- eller utlåning (1930 18). Ombudssparbankerna utgöra alltså för närvarande en synnerligen ringa del av hela antalet sparbanker, 0,9 procent (1930 3,7 procent). Av ombudssparbankerna har en sin verksamhet inom Östergötlands län, en inom Gotlands län och två inom Västernorrlands län.

Antalet ombud av ifrågavarande slag är dock hela 74 (1930 64). Två sparbanker ha vardera ett ombud, en sparbank tio och en sparbank 62 ombud.

Betydelsen för ombudssparbankerna av den verksamhet, ombuden bedriva, framgår av följande tablå:

	Antalet av ombuden förmedlade poster under år 1952	I procent av antalet för de 4 ombudssparbankerna
Insättningsposter	3 043	2,0
Uttagningsposter	484	1,6
Antal omsättningar	3 527	1,9

	Genom ombuden under år 1952 (kr.)	I procent av beloppet för de 4 ombudssparbankerna
Insättningsbelopp	2 394 280	9,0
Uttagningsbelopp	198 695	1,0
Omsatt belopp	2 592 975	5,6

Antalet sparbanker med sparklubbsrörelse är 240 (1940 88).

De till sparbankerna anslutna sparklubbarna uppgå till 9 744 med sammanlagt 255 149 medlemmar (1940 1 487 sparklubbar med 36 033 medlemmar).

Sparklubsmedlemmarnas insättningar uppgingo under år 1952 till sammanlagt 51,3 miljoner kronor (1942 13,1 miljoner kronor) och uttagningarna till 40,1 miljoner kronor (1942 8,6 miljoner kronor).

Sparbankernas totalbehållning av sparklubsmedel utgör 64,4 miljoner kronor (1943 14,9 miljoner kronor).

Antalet sparbanker, som bedriva någon form av barnsparrörelse, är 429 (1925 75). Så kallad nyfödda-barnsparrörelse bedrivs av 389 sparbanker, skolsparrörelse i egentlig mening av 397 sparbanker och fullständig barnsparrörelse av 344 sparbanker.

Av det totala antalet läraravdelningar under läsåret 1950—1951, 29 409 stycken, voro 19 596 anslutna till sparbankernas skolsparrörelse.

Av det totala antalet elever under sagda läsår, 649 719, voro 347 285 sparare i sparbankernas skolsparrörelse.

Sammanlagda behållningen av all barnsparrörelse var enligt statistiska centralbyråns preliminära uppgifter för år 1952 238 miljoner kronor. Av detta belopp lär omkring en fjärdedel kunna beräknas belöpa sig å skolsparatet. Uppgifter från omkring 300 sparbanker ge vid handen en genomsnittlig behållning av 15 kronor 31 öre per år för sparare inom skolsparrörelsen.

Redogörelse för ett rättsfall rörande gränsdragningen mellan avdelningskontor och sparbankskommitté

I det föregående (s. 112) har omtalats att 1930 års sakkunniga till stöd för sin uppfattning om lämpligheten av enhetliga lagregler för avdelningskontor och sparbankskommitté hänvisat till visst rättsfall. Detta, som återgivits både i Nytt juridiskt arkiv avd. I årgång 1929 s. 502 ff. och — delvis ännu utförligare — i 1930 års sakkunnigas betänkande (se SOU 1933: 30, s. 48—55), förtjänar en redogörelse jämväl i förevarande sammanhang. Redogörelsen kommer att med vissa förkortningar följa framställningen i nyssnämnda betänkande.

Rättsfallet avser dåvarande Bergslagernas sparbanks på sin tid bedrivna rörelse i Säffle.

Sedan Bergslagernas sparbank, vars verksamhetsområde enligt dess reglemente utgjordes av Kopparbergs, Värmlands och Örebro län, genom annons i ortspressen meddelat, att sparbanken komme att öppna verksamhet genom sparbankskommitté i Säffle köping, avgav dåvarande Allmänna sparbanken i Värmland genom skrivelse den 14 november 1924 till länsstyrelsen i Värmlands län sin protest mot den vidtagna åtgärden med hemställan, att förstnämnda sparbanks verksamhet i de planerade formerna måtte förhindras. I skrivelsen anfördes, att både länsstyrelsen och Kungl. Maj:t år 1922 avslagit av Bergslagernas sparbank gjord ansökan om tillstånd att öppna avdelningskontor i Säffle, enär kontorets tillkomst icke ansetts vara av behovet påkallad. Anordnande av sparbankskommitté på orten vore ett kringgående av det ovannämnda avslaget. Till belysande av fallet framhölls i skrivelsen, bland annat, att Bergslagernas sparbanks verksamhet i Säffle hade annonserats skola äga rum med daglig expeditionstid och med särskild kamrerare anställd, under det att kommitténs ledamöter skulle sammanträda en gång i veckan.

Under dessa former bleve den annonserade filialen icke kommitté utan avdelningskontor. En kommittés expeditionstid utgjordes nämligen såväl enligt Bergslagernas sparbanks reglemente som enligt gammal praxis av tiden för kommittéledamöternas sammanträden, och expeditionen skulle vid en kommitté utföras av kommittéledamöterna själva och icke av särskilda tjänstemän. Vidare vore i kommitténs verksamhet avsedd att ingå behandling av låneärenden.

I yttrande över skrivelsen framhöll Bergslagernas sparbank, att kommittén i Säffle endast hade att taga befattning med insättning och uttagning av penningar men däremot icke med ut- och inbetalning av lån. Alla de å kommitténs lokaler i Säffle arbetande personerna vore ledamöter av kommittén. Sparbanken hemställde, att skrivelsen måtte lämnas utan avseende.

Länsstyrelsen fann enligt resolution den 7 mars 1925 framställningen icke föranleda till någon dess vidare åtgärd, enär utredningen i ärendet icke givit vid handen, att den av Bergslagernas sparbank i Säffle bedrivna rörelsen omfattade annat än insättning och uttagning av penningar, och densamma förty vore att hänföra till sådan rörelse, som jämlikt 21 § SpL finge av sparbankskommitté utan särskilt tillstånd bedrivas inom banks verksamhetsområde.

Över detta beslut anförde Allmänna sparbanken i Värmland besvär hos Kungl. Maj:t.

Sedan länsstyrelsen i Värmlands län hemställt, att besvären måtte lämnas utan avseende, remitterades ärendet till bank- och fondinspektionen, som i utlåtande den 4 januari 1926 anförde, bland annat, att man av förarbetena till SpL syntes kunna sluta sig till, att en verksamhet, utövad i affärsmässigt öppet kontor med särskilt avlönad personal, icke vore att betrakta såsom utövad av sparbankskommitté i lagens mening, och det vore just under sådana former, som Bergslagernas sparbank, enligt vad utredningen i målet utvisade, bedrivit sparbanksverksamhet i Säffle. Enligt bank- och fondinspektionens mening borde det överklagade beslutet undanröjas.

Uttalandet bemöttes av Bergslagernas sparbank, som framhöll, att någon personal utom sparbankskommittén icke funnes anställd för kommitténs verksamhet i Säffle och att allt det med kommittéverksamheten bedrivna arbetet utfördes av kommittéledamöterna personligen. Att dessa kommittéledamöter åtnjöte ersättning för sitt arbete vore i full överensstämmelse med vad som i regel vore förhållande vid andra sparbanker. En avis vid rörelsens början, att kommittén vid viss tid vore tillgänglig för allmänhetens betjänande, vore ju endast i allmänhetens intresse, men denna underrättelse kunde mycket väl avvaras, om därigenom kommitténs egenskap av kommitté skulle bättre poängteras, ty allmänheten visste mycket väl, att det rådde samma förhållande i Säffle som å andra orter, där sparbankskommitté funnes, nämligen att den i kommittén ledande personen vore beredd att när som helst under dagens lopp stå allmänheten till tjänst med utförande av de uppdrag, som ålåg kommittén. Sparbanken förmenade vidare, att, om en kommitté hölle sig inom ramen för den uppgift, som vore den genom lag anvisad, nämligen att vara uppsamlare av sparmedel och mellanhand mellan allmänheten och huvudkontoret, den form, i vilken verksamheten toge sig ett uttryck, aldrig kunde förvandla kommittén till ett avdelningskontor. Frågan, huruvida sparbanken i förevarande fall överskridit sin rätt, syntes tillkomma domstol och ingen annan att avgöra.

Justitiekanslersämbetet, som avgav infordrat utlåtande i ärendet den 26 februari 1926, kunde för sin del icke på det i remisshandlingarna innefattade materialet jäva länsstyrelsens i Värmlands län uppfattning, att verksamheten i Säffle vore att hänföra till sådan, som av sparbankskommitté finge utan särskilt tillstånd bedrivas. I enlighet därmed hemställde ämbetet, att besvären måtte lämnas utan

bifall. Möjligen hade, anförde ämbetet vidare, klagandens ursprungliga framställning hos länsstyrelsen icke avsett åtal utan sådan rättelse, som omförmäldes i 58 § SpL. Vore detta förhållandet, hade klaganden emellertid med hänsyn till stadgandet i 57 § SpL icke vänt sig till rätt länsstyrelse. Därest klaganden gjort en uttryckligen på 58 § SpL grundad framställning hos länsstyrelsen i Kopparbergs län, hade måhända denna länsstyrelse sökt genom allmänna ombudet för Bergslagens sparbank fullständigt klarlägga de faktiska förhållandena i fråga om sistnämnda banks verksamhet i Säffle, ej minst i avseende å utlåningen.

Kungl. Maj:t fann gott att med undanröjande av överklagade beslutet förordna om överlämnande av handlingarna i målet till länsstyrelsen i Kopparbergs län för dess prövning av ärendet.

Sistnämnda länsstyrelse föranstaltade om utredning rörande de förhållanden, under vilka Bergslagens sparbank utövade verksamhet i Säffle köping, genom allmänna ombudet i sagda sparbank. Genom utredningen framkom bland annat att enligt order från huvudkontoret kommittéledamöterna icke togo någon som helst befattning med sparbankens utlåningsrörelse, vilket förhållande vore allmänt känt i orten. Vid granskning av de vid sparbanksstyrelsens sammanträden i Falun förda protokollen m. m. hade allmänna ombudet funnit, att ärenden rörande utlåning i Säffle med omnejd föredragits och prövats av sparbanksstyrelsen och att utbetalning av lånen skett från huvudkontoret.

Svenska sparbanksföreningen, som genom remiss från länsstyrelsen i Kopparbergs län anmodats avgiva yttrande i ärendet, framhöll bland annat, att en åtskillnad rent principiellt sett mellan sparbankskommitté och avdelningskontor vore för handen endast i fall en såsom avdelningskontor betecknad filial utövade sin verksamhet under samma former som huvudkontoret och arbetade med egen styrelse (för såvitt kontoret vore förlagt å annan ort än huvudkontoret). Regelmässigt öppethållande och särskilt avlönad personal vore endast att betrakta såsom av utvecklingen betingade former för det moderna utövandet av kommittéverksamheten. Att enbart på grundval av en dylik gradskillnad uppdraga gränsen mellan vad som borde förstås med det ena eller andra slaget av sparbanksfilialer ginge givetvis icke för sig. Föreningen måste för sin del anse, att den av Bergslagens sparbank i Säffle bedrivna verksamheten vore att betrakta såsom utövad av en sparbankskommitté.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län fällde utslag i ärendet den 31 december 1926 och fann därvid Allmänna sparbankens i Värmland framställning ej föranleda vidare åtgärd.

Över utslaget anförde sistnämnda sparbank besvär och vidhöll däri sina yrkanden i ärendet.

Bank- och fondinspektionen, som ånyo yttrade sig i ärendet, åberopade sitt tidigare uttalande och framhöll dessutom bland annat, att med den uppfattning, som företräddes av sparbanksföreningen, begreppet sparbankskommitté skulle flyta över till att avse vad man exempelvis på affärsbanksområdet måste betrakta som avdelningskontor, varigenom SpL:s föreskrifter angående skyldigheten att utverka särskilt tillstånd för inrättande av avdelningskontor skulle bli i viss mån illusoriska.

Genom resolution den 22 oktober 1927 överlämnade Kungl. Maj:t, med undanröjande av länsstyrelsens i Kopparbergs län överklagade beslut, för domstols prövning av frågan, om den av Bergslagens sparbank i Säffle köping bedrivna verksamheten vore stridande mot 21 § SpL, handlingarna i målet till justitiekanslersämbetet för den åtgärd, som ankomme på ämbetet.

Efter förordnande av justitiekanslersämbetet instämde vederbörande distriktsåklagare dåvarande och vissa tidigare styrelseledamöter i Bergslagens sparbank

till Näs häradsrätts sammanträde den 9 februari 1928 med yrkande att, enär sparbanken, vars styrelse hade sitt säte i Falun, sedan den 20 november 1924 utan tillstånd utövat verksamhet vid avdelningskontor i Säffle, svarandena, vilka vore eller under de båda sistförflutna åren varit ledamöter av sparbankens styrelse, måtte fällas till ansvar jämlikt 66 § SpL.

Häradsrätten yttrade i utslag den 31 maj 1928: I målet vore upplyst, att Bergslagens sparbank alltsedan den 9 oktober 1924 i Säffle köping i lokal, som i regel viss tid varje söckendag hållits öppen för allmänheten, och genom avlönade tjänstemän drivit verksamhet, bestående i mottagande av medel för insättning och utlämnande av insatta medel; och enär sparbanken enligt 21 § SpL icke utan tillstånd av länsstyrelsen i Värmlands län ägt idka sådan verksamhet, men sådant tillstånd ostridigt icke av sparbanken utverkats, prövade häradsrätten lagligt jämlikt nyssnämnda lagrum, jämfört med 66 § SpL, döma svarandena, vilka i egenskap av ledamöter i sparbankens styrelse vore för utöväandet av nämnda verksamhet ansvariga, att böta, sparbankens verkställande direktör tvåhundra kronor och en var av de övriga etthundra kronor, allt till Kronan.

Svea hovrätt, där svarandena anförde besvär, yttrade i utslag den 30 januari 1929: Enär den rörelse, som på sätt av utredningen i målet framginge, av sparbanken bedrivits i Säffle, måste anses hava varit av sådan beskaffenhet, att tillstånd av länsstyrelsen i Värmlands län icke erfordrats för rörelsens utövande, funne hovrätten åklagarens i målet förda talan icke kunna bifallas; och prövade hovrätten förty rättvist att, med ändring av häradsrättens utslag, befria svarandena från dem ådömda böter.

Justitiekanslersämbetet fullföljde talan med yrkande, att häradsrättens utslag måtte fastställas. Målet föredrogs den 17 september 1929 i högsta domstolen, som, enär sparbankens verkställande direktör, enligt vad känt vore, avlidit, förklarade frågan om ansvar å honom hava förfallit. Vidkommande den av justitiekanslersämbetet fullföljda talan i övrigt funno högsta domstolens flesta ledamöter (justitieråden Borgström, Christiansson, Edelstam och Alexandersson) ej skäl att göra ändring i hovrättens utslag. Beträffande denna del av utslaget prövade justitieråden Dyberg och friherre Leijonhufvud lagligt att, med ändring av hovrättens utslag, fastställa häradsrättens utslag.

I högsta domstolens protokoll har justitierådet Alexandersson låtit anteckna följande tillägg:

”För besvarande av frågan huru sparbanks rörelse å ort utom styrelsens säte skall till verksamhetens art och former vara beskaffad för att i gällande sparbankslags mening böra anses utövad vid avdelningskontor, ehuru den i organisativt hänseende ordnats med anlitan av kommittéformen, giver nämnda lag själv ingen som helst ledning. Från lagens förarbeten torde sådan ledning endast i högst otillräcklig mån vara att hämta. Och icke heller kan det sägas, att sparbankslagen från äldre lagstiftning eller från ett fast utbildat språkbruk i sparbankernas praxis övertagit termerna avdelningskontor och sparbankskommitté såsom beteckningar för två klart från varandra avgränsade begrepp.

I 1892 års sparbankslag äro filialer omnämnda endast i 30 §, som stadgar, att sparbanks reglemente skall innefatta bestämmelser angående bland annat 'sättet för anordnande av s. k. sparbankskommitté (avdelnings- eller filialkontor), där sådan kommitté anses erforderlig, bestämmande av dess befogenhet och övervakande av dess förrättningar'. Då någon åtskillnad i legal behandling av olika slags filialer ej var avsedd, kunde ju åt stadgandet givas en dylik sammanfattande lydelse; men själva uttryckssättet visar hän på att man här ansåg sig röra sig med beteckningar som, om än ej helt synonyma, dock avsågo företeelser, vilka utan fast gräns flöto i varandra. Detta intryck bekräftas av motiven till det av samma

kommitté, som utarbetat 1892 års sparbankslag, framlagda förslaget till normalreglemente, där det framhålles, att, ehuru vissa åtskiljande kännetecken kunde angivas för det typiskt utbildade avdelningskontoret och den typiskt utbildade sparbankskommittén, dessa skiljemärken i det verkliga livet dock stundom helt bortfalla, så att begreppen sammansmälta.

Då genom lag den 11 juni 1920 förbud upptogs i 1892 års sparbankslag mot avdelningskontors upprättande utom sparbankens ort utan vederbörande länsstyrelses tillstånd, avsåg man, enligt vad i det kungl. förslaget till lagändringen uttryckligen angavs, att under uttrycket avdelningskontor inbegripa jämväl sparbankskommitté och filialkontor; och i konsekvens härmed lämnades ovan återgivna stadgande i 30 § orubbat.

I det sakkunnigbetänkande av den 27 juli 1921, som ligger till grund för nya sparbankslagen, har man visserligen — närmast med anledning av motionsvis väckt förslag om sparbankskommittés undantagande från det nyssnämnda förbudet — sökt angiva vad som skiljer filial i sparbankskommitténs form från avdelningskontor. Det heter här, att sparbankskommitté icke förmedlar utlåning och att kommittén ej utgöres av sparbankens tjänstemän utan av andra personer, som 'oftast' icke tillsätts av sparbankens styrelse. Vad med förmedling av utlåning förstås är icke angivet (in- och utbetalning? förmedling av upplysningar och lånehandlingar?), och att kommittéledamöterna icke skulle kunna vara ej blott tillsatta utan även avlönade av sparbankens styrelse är icke uttalat. Tvärtom förklaras någon skillnad ej kunna uppdragas mellan 'in- och utlånings bedrivande genom ombud av sparbankskommitténs typ och sådan verksamhets bedrivande genom ombud av annat slag'. Det av de sakkunniga föreslagna förbudet mot bildande av sparbankskommitté utan vederbörligt tillstånd finge alltså anses omfatta även förbud att bedriva in- och utlåning genom annat ombud. Någon för rättstillämpningen användbar distinktion mellan kommitté och avdelningskontor lär med dessa uttalanden ej hava givits; något sådant har tydligen ock desto mindre varit åsyftat som de sakkunniga ju föreslogo, att båda filialformerna skulle i lagen behandlas lika. Vid sådant förhållande är det vidare utan all betydelse, att i de sakkunnigas lagtext sparbankskommitté i 21 § i förtydligande syfte uttryckligen omförmäles jämte avdelningskontor. Det kan dessutom erinras om stadgandet i förslagets 3 § 9) — vilket oförändrat influtit i lagens text — att sparbanks reglemente skall angiva, 'huruvida avdelningskontor eller sparbankskommitté må av styrelsen inrättas, kontorsstyrelses befogenhet och på vad sätt verksamheten vid avdelningskontor skall övervakas'. Detta stadgande är säkerligen att läsa så, att det avser jämväl sparbankskommittés befogenhet och övervakande, något som bestyrkes därav att i betänkandet bestämmelsens innehåll säges vara hämtat från 30 § i 1892 års sparbankslag.

Då 1923 års riksdag på bankoutskottets utan motivering gjorda hemställan, med avvikande från de sakkunnigas av Kungl. Maj:t upptagna förslag, undantog sparbankskommitté från förbudet att utan tillstånd upprätta sparbankfilial, har denna ståndpunkt säkerligen bestämts av sympati för den kommittétyp, som i ovanomnämnda motion (1921 II: 198) skildrades såsom den enda, varmed man i verkligheten behövde räkna och som utmärktes därav att ledamöterna såsom ett slags kommunala förtroendemän utan ersättning ombestyras uppsamlingen av sparmedel. Utvecklingen har emellertid, enligt vad sparbanksföreningens styrelses yttrande utvisar, blivit en helt annan, nämligen den av 1921 års sakkunniga i deras betänkande förutsagda, och rättelse härutinnan kan enligt min mening icke göras på rättstillämpningens väg, utan endast genom lagstiftning. Skulle åter denna utveckling fortgå därhän att vid filial, som utan tillstånd upprättats, bedreves utlåningsrörelse med beslutanderätten helt eller delvis utövad av lokala organ,

måste däremot visserligen redan den nu gällande lagens bestämmelser anses överträdda.”

Kungl. Maj:ts utslag utfärdades den 10 oktober 1929.

De sakkunnigas yttrande och förslag

De statistiska uppgifter, som redovisats i det föregående, torde utvisa, att sparbanksväsendet i vårt land inrymmer ett förgrenat system av sparbanksorgan vid sidan av huvudkontoren. Det ligger i sakens natur, att sparbankerna icke kunna vara hänvisade till att begagna sig enbart av huvudkontoren såsom instrument för sin verksamhet. Inom verksamhetsområden av större omfång räcka huvudkontoren vanligen icke till för syftet att samla sparmedlen. Redan den centrala sparbanksfunktionen att befrämja sparsamheten kräver alltså hjälporgan. Såsom framgått är det huvudsakligen genom filialerna man erhållit den nödvändiga utbyggnaden av rörelsen. Sparbanksombuden såsom hjälpmedel för sparbanksverksamheten syntes för en del år sedan ha förlorat sin betydelse. Numera har emellertid frågan om anlåtande av sådana ombud på nytt aktualiserats.

Behovet av vissa sparbanksorgan utom huvudkontoret är alltså uppenbart. Vad de sakkunniga vilja överväga är om de nuvarande möjligheterna att skapa dylika organ äro ändamålsenligt avpassade. Denna allmänt formulerade bestämning av arbetsuppgiften inbegriper ett flertal olika frågeställningar. Den historiska översikten här ovan lär ha klarlagt, att dessa tilldragit sig uppmärksamhet sedan lång tid tillbaka. Hit höra framför allt spörsmålen, huruvida ombuden över huvud taget utgöra ett godtagbart organ för bankverksamhet, huruvida inrättandet av filial bör ske efter myndighets prövning i det enskilda fallet samt huruvida kravet på tillståndsprövning bör gälla för all filialbildning eller åtskillnad bör göras mellan större och mindre filialer. Det torde vara lämpligt att först behandla de frågeställningar, som anknyta till filialerna.

Gällande bestämmelser om bildandet av filialer innebära som nämnts, att utan tillstånd icke må inrättas avdelningskontor å annan ort än där sparbanksstyrelsen har sitt säte, ej heller sparbankskommitté å ort utom sparbankens verksamhetsområde. Vidare må erinras om att före 1920 års ändring i 1892 års sparbankslag sparbankernas rätt att öppna filialer var helt obesuren. Stadganden om tillståndsprövning hade närmast föranletts av att den fria filialbildningen fått mindre önskvärda verkningar. I vissa fall hade nämligen förmärkts en omfattande expansion genom filialer på stora avstånd från huvudkontorsorten. Denna utveckling hade befarats medföra, att de uppsamlade sparmedlen bleve använda för ändamål som i och för sig vore främmande för egentlig sparbanksverksamhet (jfr s. 104 här ovan). Vidare hade lagstiftningen rörande affärsbankerna i viss mån understrukt behovet av att regelbinda inrättandet även av sparbanksfilialer. För affärs-

bankernas del hade nämligen gällt sedan år 1918, att bank icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd ägde utöva verksamhet vid avdelningskontor å annan ort än där huvudkontoret vore beläget (jfr ovan s. 121).

Inledningsvis må här ställas frågan, om det numera alls är påkallat med kontroll över sparbankernas filialbildning, dvs. om regler angående tillståndsprövning alltjämt äro sakligt grundade. De nyss berörda synpunkter, som betingade 1920 års inskränkningar i den fria filialbildningen — dvs. att denna kunde befaras medföra, att de uppsamlade sparmedlen användes för ändamål, vilka vore främmande för egentlig sparverksamhet — ha väl numera förlorat i betydelse. En viss kontroll över filialbildningen synes emellertid vara tillräckligt motiverad redan av andra skäl. Som nämnts åberopades till stöd för regeln om tillståndsprövning beträffande affärsbankernas filialbildning att tillkomsten av nya filialer överskridit det behöfliga och nyttiga. Härav hade framkallats en konkurrens, som på sina håll haft ett mindre lyckligt inflytande på bankernas verksamhet och metoder. Övertaliga bankkontor i orterna ledde nämligen lätt till en osund inbördes tävlan om kunder samt till en osund in- och utlåningspolitik över huvud, hette det vidare. Dessutom framhölls att uppkomsten av bankkontor till alltför stort antal finge anses medföra skada på så sätt, att omkostnaderna för kapitalets uppsamling därigenom stegrades utöver vad som vore förenligt med god nationell ekonomi. Det anförda synes i samma mån äga sin giltighet i fråga om sparbankerna som beträffande affärsbankerna. Också för sparbankernas del torde det alltså stå klart, att en alldeles obegränsad frihet att inrätta filialer skulle vara ägnad att medföra mindre lämpliga följdverkningar. Enligt de sakkunnigas uppfattning kan därför kravet på tillståndsprövning för sparbankernas filialbildning icke uppgivas helt och hållet.

Emellertid torde det väl icke närmast vara nämnda spörsmål som står i förgrunden. Vad man främst synes ha anledning diskutera är i stället, huruvida man bör begränsa kontrollen till att liksom enligt gällande rätt avse endast inrättandet av vissa slags filialer. Onekligen talar åtskilligt till förmån för en regel, som icke gör skillnad mellan olika filialtyper utan över huvud taget hindrar sparbank att utan myndighets tillstånd öppna filial. Av skäl, som komma att utvecklas i det följande, möta vissa svårigheter, när det gäller att tydligt göra en åtskillnad mellan filialerna. En enhetlig regel i förevarande sammanhang skulle därför framstå som den klaraste och mest lättfattliga. De rent lagtekniska synpunkterna böra dock icke få komma i betraktande förrän i andra hand. Som första fråga bör övervägas om sakskäl påkalla att filialbildning i vissa fall undantages från kravet på tillståndsprövning.

Såsom en utgångspunkt för detta bedömande måste beaktas att sparbankernas filialer variera starkt inbördes. Begreppet filial i den mening, vari det här användes, innefattar i själva verket sådana motsatser som å ena sidan kontor med i stort sett lika fullständig bankrörelse som huvudkontoren,

med dagligt öppethållande och med fast anställda tjänstemän samt å andra sidan enklast tänkbara landsbygdsfilialer, vilka uteslutande äro avsedda som uppsamlingsställen för bygdens sparmedel och där vederbörande funktionärer ombesörja expeditjonsarbetet som en bisyssla. Det torde stå klart, att de förhållanden, som motivera kontroll över filialbildningen, icke göra sig gällande med samma styrka i fråga om den senare filialtypen som beträffande den förra. Särskilt må framhållas att farhågorna för en opropor-tionerlig ökning av omkostnaderna för sparmedlens uppsamlande som en följd av en fri filialbildning äro betydligt mindre framträdande beträffande de filialer, som till sin struktur påminna om den här skisserade landsbygds-expeditionen. Över huvud taget får nog erkännas att tillståndsprövningen knappast har något större berättigande för dessa filialer. Det kan därför icke anses nödvändigt att inbegripa de mindre filialerna under kravet på tillståndsprövning. Denna mening måste dock förse med förbehåll för vissa situationer, där en fri filialbildning skulle medföra intressekollisioner. Här-till vilja de sakkunniga återkomma i ett följande sammanhang.

Om de sakkunniga således i princip uttalat sig för tanken på en differen-tierad regel om tillståndsprövning, har därmed ännu icke tagits ståndpunkt till huruvida förut antydda lagtekniska svårigheter medgiva en dylik regel. Som framhållits gör även gällande rätt skillnad mellan fall, då filialbildning får ske först efter tillstånd, och fall, då tillstånd är obehövt. Det ligger därför nära till hands att undersöka, om icke nuvarande regler i detta ämne utan vidare kunna bibehållas. En hastig återblick på dessa reglers tillkomsthistoria är därvid nödvändig.

1920 års ändring i 1892 års sparbankslag medförde, att filial utom den ort, där sparbanksstyrelsen hade sitt säte, icke i något fall fick öppnas utan tillstånd. Visserligen avsåg den införda lagregeln om tillståndsprövning enligt sin ordalydelse endast filialformen avdelningskontor men av motiven till lagändringen framgår, att lagstiftaren utgått från att begreppet avdelningskontor skulle omfatta sparbanksfilialerna över huvud taget. När sedan förslaget till SpL framlades för riksdagen, hade förslagets bestämmelse om filialbildning i stort sett samma innehåll som 1920 års regel. Den enda skillnaden av intresse i detta sammanhang var att tillståndskravet nu uttryck-ligen angivits gälla också andra filialer än avdelningskontor. Dessa andra filialer betecknades i lagförslaget sparbankskommittéer. Någon gräns mellan avdelningskontor och sparbankskommitté drogs icke i vare sig lagförslaget eller motiveringen. Därtill fanns ju ej heller anledning, eftersom båda filial-formerna enligt vad som förordades skulle lyda under samma regel. Efter förslag av bankoutskottet, som icke lämnade någon motivering för sin ståndpunkt, gavs emellertid SpL:s bestämmelse om tillståndsprövning sin gäl-lande avfattning, enligt vilken sparbankskommitté inom sparbankens verk-samhetsområde får inrättas utan tillstånd.

Genom att på så sätt skilda regler kommit att bli tillämpliga å avdelnings-

kontor och sparbankskommittéer hade därmed också uppkommit behovet av en definition, som klargjorde skillnaden mellan dessa filialtyper. Emellertid saknades som nämnts varje sådan bestämning. Denna brist har givit sig starkt till känna. Av det rättsfall, för vilket en ingående redogörelse lämnats här ovan (se s. 127 ff.), kan utläsas att det faktiskt icke varit möjligt att i det enskilda fallet avgöra, till vilkendera av kategorierna avdelningskontor och sparbankskommittéer filial vore att hänföra. Utvecklingen har i åtskilliga fall besannat den av 1920 års sakkunniga uttryckta farhågan, att en sparbank, som fått avslag å ansökan om att på viss ort få inrätta avdelningskontor, i stället skulle bilda sparbankskommitté på samma plats (se ovan s. 108). Att 1920 års sakkunniga haft rätt i sin uppfattning på denna punkt konstaterades för övrigt redan av 1930 års sakkunnigkommitté (se s. 112 här ovan).

Det torde alltså framgå, att gällande lagregler icke tillhandahålla någon klar gränslinje mellan större och mindre filialer. Härav får dock icke slutas att det vore omöjligt att åstadkomma en dylik gränslinje. Ej heller kunna de sakkunniga helt godtaga den av 1930 års sakkunniga omfattade åsikten, att en gräns mellan det ena och det andra slaget av filialbildningar skulle te sig som mer eller mindre konstlad (jfr s. 112 här ovan). Att en strukturell skillnad finnes mellan de största och de minsta filialerna har redan antytts. De vitsordade svårigheterna hänföra sig till att inom mellanskiktet av filialer göra en uppdelning mellan sådana, som må inrättas först efter tillstånd, och de övriga. De sakkunniga ha emellertid funnit, att vissa särmärken beträffande filialrörelsens omfattning erbjuda en användbar vägledning vid denna uppdelning. I detta hänseende vilja de sakkunniga först uppehålla sig vid den i regel avsevärda storleksskillnad filialer emellan, vilken betingas av att vissa filialer utöver inlåningsverksamheten befatta sig med utlåningen.

Det har i något undantagsfall förekommit, att filial ägt befogenhet att inom vissa gränser självständigt bevilja lån. Vanligast är emellertid att filials befattning med utlåningsrörelsen är begränsad till utbetalning av lån, vilka beviljats av huvudkontoret. Enligt 1930 års sakkunniga (se s. 113 här ovan) borde i allmänhet någon självständig utlåning icke förekomma vid filial. Uttalandet får emellertid förstås mot bakgrunden av att 1930 års sakkunniga förordade en enhetlig filialtyp, som alltså skulle omfatta också de allra minsta filialinrättningarna. Vid förevarande överväganden, som utgå från att två skilda filialtyper skola finnas, synes inställningen till filials utlåningsrörelse kunna få vara en annan. Räkna man med en kvalificerad filialtyp, som får inrättas först efter myndighets sorgfälliga prövning, lär anledning ej föreligga att utesluta dylik filial från rätten att självständigt bevilja lån. Omvänt är därmed utsagt att filial med sådan självständig beslutanderätt bör tillhöra den kvalificerade gruppen. Detsamma synes emellertid få gälla också filial, som ej har annan funktion beträffande utlå-

ningen än att utbetala lån. Jämväl nämnda begränsade befattning med utlåningen torde få hänföra filialen i fråga till den mera kvalificerade typen. En åtskillnad mellan å ena sidan filialer, som i någotdera av nämnda båda avseenden ha med utlåning att göra, och å andra sidan filialer, vilkas verksamhet är inskränkt till inlåningen, lär utåt framstå som naturlig. För allmänheten torde nämligen utlåningsfilialerna i motsats till övriga filialer te sig såsom kontor, där samma service erbjudes som vid huvudkontoren. De sakkunniga ha av anförda grunder stannat för att som en första förutsättning för fritt inrättande av filial föreslå, att filialen i fråga icke äger bevilja eller utbetala lån. Denna formulering lägger icke hinder i vägen för att filialen lämnar upplysningar till lånesökande om lånevillkor, utlämnar blanketter till lånehandlingar eller till och med mottager låneräntor och amorteringar. Det skulle vara mindre tilltalande, om filial vore nödsakad hänvisa sina kunder att i angelägenheter av berörda slag vända sig till huvudkontoret eller till filial av den större storleksordningen.

I nära samband med handhavandet av de egentliga utlåningsuppgifterna står befogenheten att ombesörja s. k. avräkningsbokföring. Enligt de sakkunnigas uppfattning böra de mindre filialerna ej befatta sig med sådan bokföring. Som närmare behandlas i nästa avsnitt av detta betänkande (s. 146 ff.) förorda de sakkunniga, att sparbank skall tillåtas att i viss utsträckning upplägga checkräkningskonton för sina kunder. Eftersom upplägget av checkräkningskonto föranleder avräkningsbokföring, är alltså att märka att ifrågavarande föreslagna utvidgning av sparbanksverksamheten icke gäller de mindre filialerna.

Också i variationerna beträffande expeditionslokalernas öppethållande anse sig de sakkunniga kunna påvisa en redan existerande skillnad mellan större och mindre filialer, vilken man bör begagna sig av vid en legal gränsdragning. Rörande filialernas expeditionstider återfinnas här ovan vissa uppgifter, till vilka de sakkunniga hänvisa (se s. 126). Expeditionstiderna torde i själva verket få betraktas som en mycket tydlig måttstock på omfattningen av filialernas rörelse. De sakkunniga hålla före, att en begränsning av den fria filialbildningen till att avse filialkontor, vilka äro öppna högst ett par dagar i veckan, skulle utgöra en borgen för att mera betydande filialer icke tillskapades utan myndighets kontroll. En dylik avgränsning torde samtidigt för flertalet fall på ett ytterst konkret sätt klargöra, hurvida fråga är om en filial av den ena eller andra arten. Vid studium av det åberopade statistiska materialet rörande öppethållandet vid de nuvarande filialerna finner man nämligen, att redan till följd av den tänkta gränsdragningen i förevarande avseende omkring 100 av de i sammanhanget redovisade 483 filialerna skulle tillhöra kategorien större filialer. De sakkunnigas förslag har utformats med beaktande av här återgivna synpunkter.

Uppdelningen i större och mindre filialer medför givetvis behov av skilda beteckningar å de båda filialtyperna. För de större filialernas vidkommande

föreligger ej anledning att slopa den nuvarande benämningen *avdelningskontor*. Namnet sparbankskommitté för de mindre filialerna synes däremot icke önskvärt. Termen i fråga, som anknyter till den ursprungligen vanligaste organisationsformen för filial, s. k. sockenkommitté, kan icke anses adekvat för samtliga mindre filialer enligt förslaget indelning. Som kontorsbeteckning är termen för övrigt icke passande. Önskemålet synes vara att få ett ord, som icke förväxlas med vare sig den gemensamma benämningen filial eller med avdelningskontor. De sakkunniga föreslå namnet *sparställe* — en beteckning som torde tillgodose nämnda önskemål.

Friheten att inrätta sparställen kan, såsom redan förut antytts, icke vara alldeles förbehållslös. Konkurrensen penninginrättningar emellan har ovan angivits kunna komma den fria filialbildningen att få mindre gynnsamma verkningar. Detta förhållande har av de sakkunniga angivits som en av de faktorer, vilka böra utesluta möjligheten att fritt bilda filialer med de vidsträckta befogenheter i fråga om bankrörelsens omfattning, som känneteckna avdelningskontoren. I vissa fall skulle också sparbankernas expansion i form av nya sparställen otvivelaktigt kunna leda till konflikter i första hand mellan sparbankerna inbördes men även mellan sparbankerna och övriga sparinrättningar. Det är självfallet ett önskemål att i mesta möjliga mån avvärja dylika konflikter. De sakkunniga ha emellertid icke velat gå så långt i detta syfte som att för de fall, då en konkurrenssituation befundes vara förhanden, utan vidare föreslå undantag från regeln om fritt inrättande av sparställen. Regeln skulle genom ett sådant undantag säkerligen komma att förlora nästan varje praktiskt värde. Skall regeln verkligen i tillämpningen framstå som en huvudregel, torde det främst vara nödvändigt, att man vid bildandet av sparställen bortser från den konkurrens, dessa filialer kunna bjuda sparinrättningar utanför sparbanksväsendet. De karakteristika, som enligt de sakkunnigas förslag skola känneteckna sparställen, lära klargöra att affärsbankerna torde få en skälig ringa kännning av konkurrensen från sparställen sida. Genom att sparställen uppgift praktiskt taget blir inskränkt till mottagandet av sparmedel komma ju affärsbankernas verksamhetsgrenar att i stor utsträckning ligga utanför sparställen funktionella räckvidd. Detsamma gäller möjligen i ännu högre grad förhållandet mellan sparställen och jordbrukskasserörelsens organ. Det synes vidare lämpligt, att kravet på hänsyn sparbankerna emellan icke i första hand får föranleda en föreskrift om myndighets tillstånd för bildandet av sparställe, som kan tänkas komma att konkurrera med annan sparbank. Enligt de sakkunnigas bedömning torde en intressekollision av antydd art kunna lösas allra smidigast genom överläggningar mellan de berörda sparbankerna. Det bör sålunda stadgas, att, där sparställe skall inrättas å ort, som ligger jämväl inom annan sparbanks verksamhetsområde, medgivande därtill erfordras från sistnämnda sparbank. Som en möjlighet i andra hand bör dock vägen över myndighets prövning stå öppen. Vill

vederbörande sparbank icke lämna sitt medgivande till sparställets inrättande, får alltså sparstället enligt de sakkunnigas förslag icke komma till stånd utan prövningsmyndighetens tillstånd.

De föreslagna reglerna om tillståndsfritt inrättande av sparställe för huvudfallen böra i kontrollsyfte kompletteras med föreskrifter om visst anmälningsförfarande. Härom hänvisas till lagtexten (40 § andra stycket SpLF).

Som nämnts är kravet på tillstånd för bildandet av avdelningskontor för närvarande icke tillämpligt å ort, där sparbanksstyrelsen har sitt säte. Detta undantag har sin motsvarighet i lagstiftningen rörande affärsbankerna, vilka å ort, där huvudkontoret är beläget, fritt få öppna avdelningskontor. BLF har emellertid utelämnat särbestämmelsen rörande filialbildning å huvudkontorsorten. Enligt banklagssakkunnigas uppfattning talade de skäl, som betingat krav på tillståndsprövning för inrättandet av avdelningskontor utom huvudkontorsorten, i sin mån för tillståndsprövning även vid filialbildning å nämnda ort. För sparbankernas avdelningskontor (eller, i förekommande fall, sparställen) å den ort, där sparbanksstyrelsen har sitt säte, synes motsvarande mening vara berättigad. Sparbankssakkunniga förorda följaktligen, att sparbankslagstiftningens fordran på myndighets tillstånd för grundandet av avdelningskontor (sparställe) skall avse även filial å sistnämnda ort. I BLF göres viss skillnad mellan det fall, då avdelningskontor skall öppnas å ort, där banken redan tidigare driver verksamhet, och övriga fall. I det förra skall tillståndsprövningen ankomma på bank- och fondinspektionen och i de senare på Kungl. Maj:t. Beträffande sparbankernas filialer anse sparbankssakkunniga en jämförlig uppdelning av tillståndsprövningen icke vara påkallad. Tillståndsprövningen bör därför för sparbanksväsendets vidkommande i samtliga fall verkställas av det centrala organ, kallat bankinspektionen, vilket enligt de sakkunnigas förslag angående sparbankstillsynen skall omhändervha denna.

Enligt gällande rätt må sparbank lämnas tillstånd att inrätta filial jämväl utanför sitt verksamhetsområde. 1930 års sakkunniga ansågo, att dylik filialbildning borde förhindras (se s. 113 här ovan). De framhöllo, att den befogenhet, gällande rätt inrymmer i detta avseende, ytterst sällan anlitas. Vidare anfördes att de delar av vårt land, som icke inginge i någon sparbanks verksamhetsområde, vore obetydliga. Möjlighet förelåge fördensskull merendels att, om uppenbart behov av filial funnes å viss ort, intressera sparbank, till vars verksamhetsområde orten hörde, att där öppna filial. I sista hand kunde den utvägen tänkas, att för den önskvärda filialens åstadkommande jämkning vidtoges av sparbanks område. — 1948 års sparbankssakkunniga biträda helt den ståndpunkt, som sålunda intogs av 1930 års sakkunniga. Som dessa utvecklade medför ett avskaffande av den nuvarande befogenheten att bilda filial utanför verksamhetsområdet icke nödvändigtvis, att ort som verkligen behöver filial ställes utan sådan. Rent

formellt må för övrigt framhållas att konstruktionen "filial utanför verksamhetsområdet" är oegentlig och avlägsnar sparbankslagstiftningens begrepp verksamhetsområde från vad som efter allmänt språkbruk menas med detta ord. Där ett inrättande av filial "utanför verksamhetsområdet" varit påkallat och därför tillåtits, har ju detta i verkligheten inneburit, att sparbankens faktiska verksamhetsområde utsträckts. Det är därför en fördel att också formellt konstruera ifrågavarande slags utbyggnad av sparbanks verksamhet såsom ett förstörande av dess verksamhetsområde. SpLF medger följaktligen icke filialbildning "utanför verksamhetsområdet".

De hittills skisserade förslagen rörande filialväsendet kunna sammanfattas på följande sätt. Två filialtyper skola finnas, nämligen avdelningskontor och sparställe. Avdelningskontoren äga bedriva fullständig sparbanksrörelse, något som för övrigt bör uttryckligen fastslås i sparbankslagen. För sparställena är däremot utmärkande att de icke få bevilja eller utbetala lån, att de icke äga upplägga checkräkningskonton eller över huvud taget ombesörja avräkningsbokföring samt att deras expeditionslokaler må vara öppna högst två dagar i veckan. Inrättandet av avdelningskontor erfordrar myndighets tillstånd. Bildandet av sparställe återigen sker i princip fritt. Skall sparställe inrättas å ort, belägen jämväl inom annan sparbanks verksamhetsområde, kräves emellertid medgivande från sistnämnda sparbank. Lämnas icke sådant medgivande, får sparstället ej inrättas utan att tillstånd därtill meddelats av vederbörande myndighet. Utanför gränserna för sitt verksamhetsområde må sparbank icke tillåtas öppna vare sig avdelningskontor eller sparställe.

Sparställena ha genom avgränsningen mot avdelningskontoren fått så att säga sin övre gräns utstakad. Tydligt är emellertid att begreppet sparställe icke härigenom blivit tillräckligt bestämt. Hittills ha de sakkunniga nämligen icke inlåtit sig på att angiva vad som skiljer filialerna från de mindre utvecklade organen för sparbanksverksamhet utom huvudkontoret, dvs. sparbanksombuden. Den närmare behandlingen av ombudsfrågan följer här nedan, men gränsen mellan filialer och ombud bör dragas redan i förevarande sammanhang. Redan nu måste sålunda fastställas vilka kvalifikationer som filialerna måste uppfylla. Givetvis bli de krav, som härvid komma att uppställas, av praktisk betydelse främst beträffande den minst kvalificerade filialtypen, sparställena.

31 § SpL föreskriver bland annat, att sparbanks kassabok skall upptaga alla in- och utbetalningar samt föras i två exemplar av särskilda personer, vilka ha att för varje expeditionsdag fastställa den kontanta behållningens belopp. Sagda föreskrift har generell giltighet och måste därför vara tillämplig också å verksamheten vid filial. Detta innebär, att även vid filial minst två personer skola vara verksamma. Några minimikrav beträffande organisation, bokföring och kontroll, vilka uteslutande avse filialerna, finnas icke meddelade i SpL. 1930 års sakkunniga, som uppmärksammade detta

förhållande, önskade icke heller de tynga SpL med direkta bestämmelser rörande filialerna i berörda ämnen, men de ansågo sig dock böra i motive- ringen till sina förslag angiva vissa villkor för att ett sparbanksorgan skulle kunna godkännas som filial. Dessa villkor voro främst, att verksamheten skulle utövas från fast kontor, att minst två personer, av vilka den ene fungerade såsom kassör och den andre som kontrollant, vore närvarande och omhänderhade expeditionen under den tid, då densamma vore öppen för allmänheten, samt att vid filialen verkställda insättningar och uttag- ningar signerades i motböckerna av två personer (kassören och kontrol- lanten). Nämda sakkunniga betonade vidare kravet på att kassabok fördes i två exemplar av skilda personer. Det synes vara tveksamt, huruvida de möj- ligen icke delade uppfattningen, att redan den omtalade föreskriften i 31 § SpL innebär krav på dubbla kassaböcker också vid filialerna.

Åsikten att filial skall ha fast expeditionsställe biträdades av de sakkunniga. Det bör även fordras, att särskilda tider skola vara bestämda för expedi- tionslokalens öppethållande. Fasta expeditionsställen och expeditionstider äro tämligen självklara förutsättningar för att filialerna på ett tillfreds- ställande sätt skola kunna stå allmänheten till tjänst. Ifrågavarande villkor äro dessutom ägnade att skapa stadga åt filialverksamheten och att under- lätta kontrollen över densamma. Ytterligare motivering för dessa båda villkor synes obehöfelig. Villkoren böra — i motsats till vad 1930 års sak- kunniga ansågo — inskrivas i själva lagen.

Gällande föreskrift om dubbla kassaböcker torde nog i viss mån ha haft en restriktiv inverkan på filialbildningen. Det krav på dubbel bemanning av filialkontoren, vilket föreskriften innebär, har för övrigt kommit till uttryck också i en annan bestämmelse, som, ehuru den ej upptagits i SpL, likväl i allmänhet haft giltighet. De sakkunniga syfta på det i 19 § av normal- reglemente förekommande stadgandet, att vid insättning eller uttagning två av sparbankens styrelseledamöter eller tjänstemän skola göra anteck- ning därom i motboken — en motsvarighet sålunda till ett av de villkor, 1930 års sakkunniga uttalade sig för. Åtminstone i glest befolkade delar av landet lär ha förekommit, att filialer, som ansetts behöfliga, icke kommit till stånd, enär de kostnader, omnämnda föreskrifter betingat, beräknats göra verksamheten förlustbringande. Den erforderliga utbyggna- den av sparbanksverksamheten har i antydda fall i viss utsträckning skett genom sparbanksombud. Som kommer att framgå här nedan föreslå de sakkunniga, att in- och utlåning genom sparbanksombud i fortsättningen skall vara i princip förbjuden. Ett sådant förbud föranleder emellertid rimligtvis, att villkoren för filialbildning icke göras så stränga, att filial, som på goda grunder finnes behöflig, ej kan inrättas. De sakkunniga anse därför, att möjligheten av att bilda s. k. enmansfilialer icke bör helt uteslu- tas. Uttalandena i detaljmotiveringen till 52 § SpLF (se s. 281 här nedan) visa dock, att det icke varit de sakkunnigas avsikt att eftergiva fordringarna

på rimlig kontroll över sparbanksverksamheten. I stället för gällande bestämmelse om dubbel kassabokföring avses nämligen träda föreskrifter, vilka meddelas i form av anvisningar från respektive sparbanksstyrelses sida och därför kunna bli bättre avpassade för de individuella fallen. Väsentlig betydelse i detta sammanhang synes för övrigt böra tillmätas det skydd mot förskingringar, vilket enligt de sakkunnigas förslag till ändringar i lagen om sparbankernas säkerhetskassa skall lämnas av sagda kassa (se nedan s. 316).

Det anförda har givit vid handen, att de sakkunniga icke vilja föreslå bestämmelser, som kategoriskt kräva, att verksamheten vid filial ombesörjes av minst två personer.

Det har redan förut framhållits, att SpL saknar direkta bestämmelser rörande sparbanksombud.

Även om man i likhet med de sakkunniga håller begreppet sparbanksombud strängt isär från sparbanksfilial, är ombudsbegreppet likväl icke entydigt. Sparbankerna använda sig nämligen av olika slags ombud. 1930 års sakkunniga ha i sitt betänkande lämnat en redogörelse för de skilda arbetsområden, där ombud bruka vara verksamma (jfr här ovan s. 114). Som framgår av redogörelsen kunna ombuden ha till uppgift att till allmänheten lämna upplysningar rörande sparbankernas in- och utlåningsvillkor samt tillhandahålla blanketter och formulär. Ombud tagas vidare i anspråk i propagandan för främjandet av sparsamhetsintresset. Nämnade båda verksamhetsgrenar få väl anses vara av mera periferisk beskaffenhet. Även för de centrala sparbanksuppgifterna in- och utlåning anlitas emellertid ombud, vilket ju framställningen här ovan i skilda sammanhang berört.

Det är icke de sakkunnigas avsikt att ifrågasätta inskränkningar i sparbankernas frihet att begagna sig av omförmälda propagandaombud. Vikten av att man har dessa att tillgå vid strävandena att stimulera intresset för sparande torde vara erkänd. Ombuden fullgöra sin propagandauppgift exempelvis genom föredrag och samtal. Icke minst betydelsefull torde vara den sida av ombudsverksamheten i detta avseende, vilken består i mera personligt hållen påverkan till sparande. För sistnämnda uppgift äro ombuden helt oundgängliga i propagandaarbetet. Vad som uttalats om propagandaombuden gäller i stort sett också de ombud, som stå allmänheten till tjänst med upplysningar m. m. Ej heller i fråga om denna ombudsgrupp torde finnas anledning att ingripa med lagföreskrifter till begränsning av verksamheten. Beträffande båda de nu berörda kategorierna bör för tydlighetens skull påpekas att det anförda gäller under förutsättning av att ombuden i denna sin egenskap icke vid sidan av nyssnämnda funktioner befatta sig jämväl med de egentliga bankuppgifterna, dvs. in- och utlåning. Inbegriper ombudsverksamheten även sådana uppgifter, har naturligtvis vad här nedan anföres angående in- och utlåningsombud sin giltighet å verksamheten.

Frågan om sparbanksombuden är väsentligen ett spørsmål just om in- och utlåningsombuden. Spörsmålet har länge ägnats uppmärksamhet. Här skall erinras om att 1920 års sparbankssakkunniga uttalade, att det av dem föreslagna förbudet mot bildande av sparbankskommitté utan tillstånd borde anses omfatta även förbud att bedriva in- eller utlåning genom ombud (se s. 108 här ovan), att 1930 års sakkunniga ville helt förbjuda sparbanksverksamhet genom ombud (se s. 114 här ovan) samt att svenska bankföreningen år 1940 i skrivelse till Kungl. Maj:t enträget hemställde om att 1930 års sakkunnigas förslag i nämnda avseende måtte genomföras (se s. 116 här ovan). De statistiska uppgifter, som presenterats av de sakkunniga, klarlägga visserligen, att ifrågavarande ombudsverksamhet numera spelar en blygsammare roll än exempelvis vid tiden för 1930 års sakkunnigas utredningsarbete. Som framgår av svenska bankföreningens skrivelse ha emellertid under jämförelsevis sen tid icke saknats tendenser att söka intensifiera denna form av ombudsverksamhet. De planer att utbygga ombudsväsendet i Norrland, på vilka svenska bankföreningen hänsyftade, ha tills vidare satts i verket enbart i begränsad omfattning, men denna försiktighet torde ha föranletts av att man velat avvakta de sakkunnigas ställningstagande till ombudsinstitutet. Det vore således felaktigt att antaga, att spörsmålet om in- och utlåning genom ombud numera skulle sakna aktualitet.

1930 års sakkunniga uttalade till förmån för sin omtalade ståndpunkt i spörsmålet, att det icke kunde anses annat än som både otillfredsställande och inkonsekvent, om å ena sidan filialbildningen och verksamheten vid filialerna underkastades noggrann prövning och kontroll men å andra sidan för in- och utlåningsrörelsen skulle få anlitas jämväl en så utomordentligt lös och svårkontrollerbar arbetsform som ombudsverksamheten (jfr s. 114 här ovan). Vad gäller själva rätten att öppna verksamhet genom ombud må visserligen invändas att även denna rätt skulle kunna göras beroende av tillstånd i varje särskilt fall. Enligt de nu framlagda förslagen få ju för övrigt också vissa filialer komma till stånd utan myndighets prövning. Vad som väger tyngst i det nyss återgivna uttalandet torde emellertid vara påpekandet av att en tillsyn, jämförlig med den som utövas i fråga om filialerna, icke kan skapas beträffande ombudsverksamheten. Det synes nämligen vara ett ofrånkomligt drag hos sistnämnda arbetsform, att den icke låter sig övervakas på samma sätt som rörelsen vid fasta filialer.

Tidigare lär i vissa fall ha rått tvekan om hur långt sparbankernas ansvarighet för ombudsverksamheten sträcker sig. Sålunda ha en del sparbanker icke ansett sig ha ansvar för medel, som ännu befunnit sig i ombudens besittning. En sådan uppfattning synes emellertid icke ha varit förenlig med allmänna rättsregler. Enligt dessa är det nog uppenbart, att sparbank i förhållande till insättaren svarar för medel, som insättaren överlämnat till ombudet. Ett underförstått villkor är givetvis, att ombudet verkligt är

att betrakta som sparbankens ombud och icke som insättarens. Sparbankens juridiska ansvar för ombudsverksamheten inträder alltså på ett mycket tidigt stadium. Sammanställer man sagda omständighet med de berörda mindre goda förutsättningarna för en effektiv kontroll över ombuden, måste dessas befattning med in- och utlåningsrörelsen ingiva starka betänkligheter.

Härtill kommer en annan vägande invändning mot ifrågavarande ombudsverksamhet. Den naturliga formen för ersättning till ombud får nog anses vara provision, antingen å belopp, som genom ombudets förmedling insatts i sparbanken, eller å inestående belopp. Provisionsersättning är emellertid i hög grad ägnad att framkalla just en sådan osund konkurrens om inlåningen som det bör vara lagstiftningens uppgift att motverka. Nu skall det icke förnekas att ombuden — såsom delvis redan varit förhållandet — kunna få sin ersättning i form av fast arvode. Det måste dock under alla omständigheter ligga mycket nära till hands att ersättningen också i sistnämnda fall åtminstone indirekt sammankopplas med insättningarnas storlek. Motsatsen skulle ju innebära att sparbanken avstode från effektiva garantier för att ersättningen till ombuden sattes i skälig relation till det arbete, dessa utförde.

Slutsatserna av nu anförda synpunkter måste bli, att sparbanksverksamhet genom ombud icke bör medgivas.

Vissa modifikationer av denna ståndpunkt synas dock vara berättigade. Ovan har omtalats (s. 121) att BL, som i princip förbjuder in- och utlåning genom ombud, efterger detta förbud dels i fråga om "ort, där bankaktiebolaget är berättigat att utöva verksamhet vid kontor", dels då ombudet är annan affärsbank eller jordbrukskreditkassa. Undantaget beträffande ombud å kontorsort har motiverats med att rörelsen å en banks kontor krävde, att de personer, som vore anställda å kontoret, allt emellanåt å bankens vägnar handlade under sådana omständigheter att de vore att betrakta såsom ombud för banken. Som likaledes angivits här ovan föreslå banklagssakkunniga icke någon saklig ändring av reglerna angående affärsbanks ombudsverksamhet. De berörda undantagsbestämmelserna böra få sin motsvarighet i sparbankslagstiftningen för den händelse det framlagda förslaget om förbud mot in- och utlåning genom ombud antages. Vad angår ombud å kontorsort ha sparbankssakkunniga dock funnit skäl att inskränka undantaget till att avse endast ort, där sparbanken har huvudkontor eller avdelningskontor. Mot begreppet ort skulle kunna invändas att det ingalunda är entydigt. Om man emellertid i detta sammanhang med "ort" förstår det tätbebyggelseområde, inom vilket respektive sparbanks huvud- eller avdelningskontor är beläget, torde tveksamhet i tillämpningen icke behöva befaras. Den särställning beträffande ombudsverksamheten, som i BL tillkommer annan affärsbank och jordbrukskreditkassa, torde i sparbankslagstiftningen böra förlänas dels annan sparbank och dels affärsbank. Något behov av att låta

undantaget innefatta jämväl jordbrukets kreditkassor torde däremot ej föreligga för sparbankernas del.

Det har förut antytts, att SpLF icke utesluter filialer med karaktären av enmanskontor och att ombudens ersättande med filialer således icke behöver innebära avsevärt ökade kostnader. Förbudet mot in- och utlåning genom ombud torde därför i princip icke vara ägnat att försämra sparbanksväsandets möjligheter att vinna kontakt med spararna. Det må dock beaktas, att förbudet, om det gjordes totalt, skulle drabba även viss verksamhet, som i allmänhet kanske icke hänföres under ombudsväsendet men begreppsmässigt likväl torde höra hemma inom detta. De sakkunniga avse närmast skolsparrörelsen och sparklubbsrörelsen. Såväl skolsparrörelsens organ som sparklubbnas kassörer äro ju ett slags inlåningsombud. Emellertid kunna varken skolsparrörelsens funktionärer, vanligen lärare, eller sparklubbskassörerna rimligen ersättas av fasta filialer. Det är givetvis ytterst angeläget att icke äventyra förutsättningarna för sparverksamheten i skolor och sparklubbar. Denna verksamhets organ böra därför icke beröras av förbudet mot in- och utlåning genom ombud.

Beträffande skolsparrörelsen skapar undantaget knappast behov av att lagstiftningen definierar verksamheten. Denna har sina givna särdrag och lär alltså svårligen kunna utnyttjas till kringgående av principförbudet mot inlåning genom ombud. I fråga om sparklubbsrörelsen är läget ett annat. Med hänsyn till att sparklubbsrörelsen står öppen för praktiskt taget envar, kan sparklubbskassörs undantagande från förevarande förbud befaras tillåta, att detta kringgås. Det är därför motiverat att överväga, om icke sparbankslagstiftningen mera markerat än nu bör avgränsa inlåning inom sparklubbsrörelsen från annan inlåning.

Arten av det sparande, som sparklubbnas avse att främja, torde framträda något så när klart av den orientering om sparklubbsrörelsen, som lämnats i den historiska översikten (s. 109 här ovan). Såsom typiskt för nämnda sparform sådan den ursprungligen varit tänkt får betecknas bland annat att de insättningar, vilka sparklubbsmedlemmarna förbinda sig att verkställa vid vissa regelbundet återkommande tillfällen, avses representera medel, som kunnat läggas av från medlemmens löpande arbetsinkomst för tiden från föregående inbetalningstillfälle. Denna underförstådda mening har emellertid icke kommit till något uttryck i SpL. SpL:s formulering lär sålunda exempelvis icke hindra, att en sparklubbsmedlem, vilken veckovis fullgör inbetalningar av låt oss säga 20 kronor, vid ett inbetalningstillfälle insätter ett genom arv förvärvat belopp av ett par tusen kronor. För sådana insättningar är sparklubbsrörelsen uppenbarligen icke avsedd. Det kan tyckas, att lagstiftningen icke får vara så inkonsekvent att den, trots att den uppställer ett förbud mot inlåning genom ombud, tolererar sådan inlåning av helt ordinär beskaffenhet om blott de inlånade medlen upptagas på sparklubbsräkning. Betydande svårigheter möta emellertid när det gäller

att, med nyssnämnda tankegång som bakgrund, i lag avgränsa sparklubbsinlåning från annan inlåning. Naturligtvis skulle det vara tänkbart i och för sig att låta avgränsningen komma till uttryck i en bestämmelse, enligt vilken belopp, som bleve insatta å sparklubbsräkning, skulle vara maximerade på visst sätt. En sådan bestämmelse skulle dock knappast kunna undgå att bli på samma gång osmidig och ineffektiv. De sakkunniga ha därför funnit sig böra avstå från att föreslå en föreskrift av dylik innebörd. Ej heller synes det möjligt att på annan väg åstadkomma en särskiljande definition av användbart slag. De sakkunniga förutsätta emellertid, att sparklubbsrörelsen trots avsaknad av närmare legal definition lojalt skall hållas inom den verksamhetssfär, som är förenlig med rörelsens målsättning. Skulle det likväl visa sig att sparklubb missbrukas som medel för eventuella strävanden att kringgå principförbudet mot ombudsinslåning, får det ankomma på vederbörande tillsynsmyndighet att åvägabrinda erforderlig rättelse.

De sakkunniga instämma i 1930 års sakkunnigas åsikt, att det icke torde vara erforderligt att i sparbankslagstiftningen reglera sparbankernas rätt att lämna ersättning till de ombud, lagstiftningen tillåter dem att anlita. Sådan ersättning bör emellertid hållas inom måttliga gränser. Där ersättning utgår, torde det normala anses böra vara, att ersättningen icke beräknas på provisionsbasis. Skulle otillfredsställande förhållanden yppas i detta avseende, bör det ankomma på tillsynsmyndigheten att genom ingripanden i de enskilda fallen åstadkomma rättelse.

3. Checkräkning och "fri sektor"

Begreppsbestämning

Med checkräkning förstås enligt här i landet allmänt vedertagen bankpraxis sådan räkning, varå kunden gör uttag medelst check. Det sistnämnda innebär, att å räkningen disponibla medel äro betalbara vid anfordran (avista). Checkräkningen är dels en ren inlåningsräkning, i vilket fall kunder endast äga disponera över därå inestående tillgodohavande, och dels en kombinerad in- och utlåningsräkning, som ibland kan utvisa tillgodohavande och ibland skuld, i sistnämnda fall intill ett genom särskilt avtal mellan banken och kunden fixerat högsta belopp, för vilket den senare ställt säkerhet. Checkräkningen ersätter en del äldre räkningar såväl av ren inlåningskaraktär nämligen "upp- och avskrivningsräkning", sedermera benämnd "giroräkning", som av ren utlåningskaraktär, nämligen "kassakreditiv" eller "kreditivräkning", liksom ock den kombinerade in- och utlåningsräkningen "löpande räkning". Frågan om checkräkning är således en fråga om en avistaräkning dels utan och dels med beviljad kredit.

Historisk översikt

Frågan om sparbanks rätt att hålla checkräkning är gammal.

1875 års sparbanksförordning innehöll ej något stadgande, som ansågs stå hindrande i vägen för räkningar av den art, vilka numera sammanfattas under termen checkräkning. Under den tid, förordningen var tillämplig, liksom möjligen redan under tiden dessförinnan lär det nog också någon enstaka gång ha förekommit, att sparbank beviljade kassakreditiv.

I 1892 års sparbankslag definierades sparbank (i 1 §) såsom "penningeinträttning, som, utan rättighet för dess stiftare eller dessas rättsinnehavare att tillgodonjuta andel i den vinst, som å rörelsen kan uppkomma, har till ändamål att av allmänheten till förräntande mottaga penningar och genom räntans läggande till huvudstolen dem ytterligare förkovra samt medlen i mån av uppsägning återbetala". Med orden "i mån av uppsägning återbetala" ville man framhäva, att sparbank icke finge ovillkorligen förbinda sig att redan vid anfordran återbetala insatt belopp. I lagen (11 §) infördes även förbud mot att lån utlämnades mot annat fordringsbevis än skuldebrev. Enligt förarbetena till detta förbud (se det av 1891 års kommitté avgivna

betänkandet, s. 42 och s. 55) avsåg man att förebygga att sparbank dreve växelrörelse och beviljade kassakreditiv. Ett beträdande av området för affärsbankernas verksamhet skulle nämligen leda sparbankerna in i en ojämn tävlan, under vilken sparbankerna möjligen skulle se sig nödsakade till eftergifter i fråga om kravet på säkerhet för de medel, vilkas vård blivit dem anförtrodd, framhölls det i förarbetena. Genom 1892 års sparbankslag betogos sålunda de sparbanker, som ville fortsätta sin verksamhet i sparbanksformen, möjligheten att använda sig av vare sig in- eller utlåning å vad som numera kallas checkräkning. I stort sett representerade emellertid lagen i detta hänseende endast en bekräftelse på vad sparbankerna själva redan iakttagit i praktiken.

1910 års sparbankskommitté berörde icke checkräkningsfrågan i sitt betänkande. På ett speciellt område blev frågan emellertid aktuell under 1910-talet, nämligen inom ramen för uppbyggnaden av jordbrukskasserörelsen. Spörsmålet om hur det mindre jordbrukets behov av driftskredit skulle kunna tillgodoses genom kreditföreningar behandlades bland annat i tre betänkanden, som utarbetades av sakkunniga inom jordbruksdepartementet och framlades den 18 januari 1911 respektive den 26 februari 1913 och den 31 oktober sistnämnda år (1913 års betänkanden finnas tryckta som bilagor till prop. nr 119/1915). 1911 års betänkande förordade, att kreditföreningarna borde söka erhålla det behövlige driftskapitalet i främsta rummet från sparbankerna, och det senare betänkandet av år 1913 ifrågasatte den anordningen, att centralföreningar för jordbrukskredit (de nuvarande centralkassorna) skulle kunna öppna kreditivräkning i sparbank. I proposition till 1915 års riksdag rörande jordbrukskasseorganisationens tillskapande (nr 119) framhölls såsom synnerligen önskvärt att ett omfattande samarbete med sparbankerna komme till stånd. Bland annat tänkte man sig därvid, att lokal jordbrukskassa skulle få förskaffa sig kredit av sparbank i form av löpande räkning eller kreditivräkning. För att möjliggöra sådan kreditgivning från sparbanks sida framlades samtidigt proposition om bland annat ändrad lydelse av 11 § 1892 års sparbankslag (prop. nr 129/1915). Propositionen biträdades av riksdagen, och lag, varigenom ändringen infördes i 1892 års sparbankslag, utfärdades den 18 juni 1915 (nr 233). Ändringen innebar att det oavsett lydelsen av 11 § i övrigt skulle vara "sparbank obetaget att med ekonomisk förening, som har till ändamål att bereda driftskredit åt idkare av mindre jordbruk (jordbrukskassa) och som i enlighet med bestämmelser, vilka Konungen meddelar, vunnit godkännande från det allmännas sida, träffa avtal om öppnande för kassan av löpande räkning eller kreditivräkning".

Frågan om en utvidgning av sparbankernas inlåningsrörelse till att omfatta även giroräkning, dvs. nuvarande checkräkning utan kredit, övervägdes av 1920 års sparbankssakkunniga i deras huvudbetänkande (s. 92—93). Efter att ha framhållit att man på auktoritativt sparbankshåll ställt sig

avvisande till tanken på en sådan utvidgning uttalade de sakkunniga, att de själva funnit sig böra intaga samma ståndpunkt. Denna motiverades på följande sätt:

Vad girorörelsen beträffar må erinras om att sparbankerna i första hand avse att mottaga sparmedel och att deras utlåningsrörelse just är baserad på att sparmedel kunna beräknas inestå en relativt lång tid. Finge sparbankerna rätt att mottaga penningar på giroräkning, skulle de sparbanker, som begagnade sig av denna rätt, nödgas att väsentligt omlägga jämväl sin utlåningsrörelse. En dylik omläggning, varigenom sparbankernas verksamhet skulle komma att närma sig bankbolagens, synes näppeligen vara önskvärd. Över huvud torde kreditlivets utveckling icke böra ledas i riktning mot ensidigare uniformering av olika slags kreditanstalter utan tvärtom med sikte på ett rikare och mera mångskiftande näringslivs alltmera specialiserade behov av kreditinrättningar av olika slag med hänsyn till både arten och omfattningen av deras rörelse. Skillnaden emellan bankbolagens och sparbankernas rörelse innebär en arbetsfördelning, som enligt de sakkunnigas mening är sund och naturlig och därför icke bör utplånas.

De sakkunnigas uttalanden föranledde icke någon gensaga vid lagstiftningsärendets fortsatta behandling hos Kungl. Maj:t och riksdagen. Förbudet för sparbank att bedriva inlåning å avistaräkning och att utlämna lån mot annat fordringsbevis än skuldebrev kom sålunda att upptagas jämväl i SpL (22 § respektive 26 §). Den modifikation av förbudet, vilken infördes genom 1915 års lagändring, bibehölls emellertid i SpL (27 §).

Sistnämnda undantagsbestämmelse berördes sedermera av 1935 års sparbankssakkunniga, tillkallade närmast för att överväga en revision av reglerna angående sparbanks medelsplacering och likviditet. I sitt betänkande, som avgavs den 9 juni 1936 (SOU 1936: 25), gåvo de sakkunniga uttryck åt uppfattningen, att bestämmelsen i fråga dåmera saknade praktisk betydelse och därför kunde upphävas (s. 129—130). De sakkunniga voro emellertid icke eniga i detta avseende. En av dem ansåg (se bet. s. 153 ff.), att rätten för sparbank att träffa avtal om öppnande av löpande räkning eller kreditivräkning för jordbrukskassa skulle förändras till en rätt för sparbank att träffa dylikt avtal med enskild jordbrukare. Räkningen skulle förslagsvis löpa under ett år och avse ett högsta belopp av 5 000 kronor per räkningshavare. En utredning borde komma till stånd om de villkor i fråga om sparbanks omslutning, fondställning och kassareserv m. m., vilka måste uppställas beträffande sparbank, som ville begagna sig av dylik begränsad kreditiv- och checkrörelse till tjänst icke endast för mindre jordbrukare utan även för mindre företagare inom andra näringsgrenar.

Som stöd för tillkomsten av en snar utredning av nyssnämnda slag åberopade reservanten bland de sakkunniga för övrigt två vid 1936 års riksdag väckta likalydande motioner (I: 143 och II: 258). I dessa hade föreslagits att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om uppdrag åt de sakkunniga att utarbeta sådan ändring av SpL, att sparbankerna skulle medgivas tillhandahålla bland annat kortfristig rörlig kredit (kredit i checkräkning). Motionärerna hade anfört bland annat följande:

Under de båda senaste årtiondena har genom upprepade lagstiftningsåtgärder försök gjorts att tillskapa kreditinstitutioner, avsedda att komplettera och ersätta sparbankerna i fråga om jordbrukskrediten. För att underlätta utvecklingen av dessa kreditinstitutioner har staten lämnat avsevärda bidrag till driftskostnaderna samt i avsikt att hos allmänheten öka förtroendet för desamma tillskjutit fondmedel till betydande belopp. Vederbörande torde räkna med att kunna tillföra dessa institutioner en del av den inlåning, som eljest sökte sig till banker och sparbanker. De krediter, som på detta sätt tillskapats, ha enligt nyligen framlagd utredning, oaktat det statliga bidraget till förvaltningskostnader, blivit dyrare för låntagarna än de medel, sparbanker och hypoteksföreningar utlånade. Det vill därför synas, som om det vore lämpligt taga under övervägande, huruvida icke en utökning av möjligheterna för jordbrukets kreditförsörjning skulle kunna på ett ännu mera effektivt sätt ernås genom att skapa nya och praktiska låneformer för sparbankerna, vilka redan besitta icke blott de nödiga penningmedlen utan även en stor fond av erfarenhet just på jordbrukskreditens område, och vilka genom sin kooperativa karaktär och sant demokratiska inställning äro till ovärderligt gagn för sina respektive orter. Sparbankernas ställning i fråga om likviditet och soliditet är också sådan, att man utan tvekan bör kunna anförtro dem en kreditgivning under sådana former, som här avses, nämligen dels genom utsträckning av tiden för borgenslån utöver vad sparbankslagen nu medger, vilket torde kunna ske även utan ändring av preskriptionslagen, och dels i form av mera kortfristig rörlig kredit. Helt naturligt kan man därvid föreskriva dels vissa krav i fråga om likviditeten och dels eventuellt viss begränsning av sammanlagda beloppet av den kredit här avsåges, antingen ett absolut belopp eller i relation till sparbanks storlek, fonder eller dylikt. Avgörandet beträffande likviditet och utlåningens omfattning skulle kunna uppdragas åt sparbanksinspektionen.

I utlåtande över motionerna framhöll bankoutskottet bland annat (utl. nr 33/1936):

Enligt utskottets mening skulle ett införande hos sparbankerna av den föreslagna utlåningsformen innebära en utvidgning av dessas verksamhet till en uppgift som i fortsättningen liksom dittills lämpligen torde böra ombesörjas av andra kreditinrättningar. I varje fall synes vad i motionerna anförts icke utgöra tillräckliga skäl för vidtagande av en så betydelsefull omläggning av sparbanksväsendet, som där ifrågasatts.

Åberopande det anförda hemställde utskottet, att motionerna icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Två utskottsledamöter voro emellertid av skiljaktig uppfattning. De ansågo, att utskottet bort hemställa att riksdagen i anledning av motionerna måtte anhålla om Kungl. Maj:ts uppdrag åt 1935 års sparbankssakkunniga att verkställa utredning i checkräkningsfrågan. Riksdagen biföll dock utskottsmajoritetens hemställan.

Den av 1935 års sparbankssakkunniga intagna ståndpunkten, att undantagsbestämmelsen om sparbanks rätt att tillhandahålla jordbrukskassa löpande räkning eller kreditivräkning saknade praktiskt berättigande, delades av statsmakterna (se prop. nr 243/1937 s. 38 och 43, samt bankoutskottets av riksdagen godkända utl. nr 65/1937, s. 25—28). Undantagsbestämmelsen kom till följd härav att utgå vid 1937 års lagstiftning om ändring i vissa delar av SpL (nr 364/1937).

I upprepade framställningar till Kungl. Maj:t har svenska sparbanksföreningen sedermera yrkat checkräkningsrätt för sparbankerna.

I den första framställningen, som var dagtecknad den 8 december 1943¹, åberopades i huvudsak följande argument till förmån för checkräkningsrätten: Både för insättare och låntagare vore sparbankernas i SpL fixerade in- och utlåningsmöjligheter osmidiga och motsvarade icke ens måttliga krav på modernitet i rörelsen. Inom kundkretsen hade rests krav på bekvämare betalningsmedel än som stode till förfogande. Främst komme detta krav från jordbrukarna och deras ekonomiska organisationer ävensom från de kommuner, som tillhörde sparbankernas kunder. Men även för andra grupper inom sparbankernas vanliga kundkrets skulle möjligheten att begagna checkräkning vara värdefull. Sparbankernas oförmåga att erbjuda checkräkning hade i vissa fall medfört, att kunder, vilka på ett naturligt sätt hört till sparbankerna, nödgats överflytta sina affärer till andra penninginstitut för att komma i åtnjutande av checkräkningens fördelar. Bland de vanliga penning- och kreditinstituten vore sparbankerna ensamma uteslutna från möjligheten att tillhandahålla kunderna checkräkning. Denna kunde under vissa förhållanden ha väsentlig betydelse för sparbankerna själva. Vid riklig penningtillgång och samtidigt placeringssvårigheter kunde det ställa sig svårt för sparbankerna att taga emot och till räntesatser för motboksräkning förränta alla de medel, som anförtroddes sparbankerna. Vissa av dessa medel av rörlig karaktär borde förräntas efter de för checkräkning vanliga villkoren. Funnes checkräkningsrätt, bleve detta möjligt att åstadkomma.

Beträffande den tänkta utformningen av checkräkningsrätten uttalades i framställningen att anledning icke föreläge att låta endast sparbanker av viss storleksordning hålla checkräkning. Medgivande härtill borde få generell giltighet. Ej heller borde checkräkningsinlåningens storlek maximeras i lag, utan det borde ankomma på sparbankerna själva att i likhet med affärsbanker och jordbrukskassor bedöma den omfattning, vilken inlåningen lämpligen borde äga. Någon anledning till begränsning av kreditbeloppet på checkräkning föreläge likaledes icke.

I en kompletterande skrivelse av den 25 juni 1945¹ vidhöll sparbanksföreningen den i framställningen den 8 december 1943 uttalade uppfattningen, att någon särskild begränsning icke borde stadgas beträffande rätten att hålla checkräkning. För att snabbt möjliggöra en åtminstone provisorisk lösning föreslogos emellertid nu vissa gränser, som kunde betraktas som uttryck för det praktiska behov som omedelbart behövde tillgodoses. Dessa gränser inneburo närmast, att det insättningsmaximum, som gällde för motboksräkning (då 30 000 kronor), skulle tillämpas även för checkräkning. Maximibeloppet skulle omfatta även kredit i checkräkning på det sättet, att insättningsrätten minskades med den öppnade kreditens belopp.

¹ Jfr s. 62 här ovan.

Vidare skulle gälla att summan av det å checkräkningskontona innestående beloppet och de beviljade krediterna i checkräkning icke finge överstiga tio procent av insättarbehållningen.

Kungl. Maj:t infordrade yttranden över sparbanksföreningens nu refererade båda framställningar från riksbanksfullmäktige, 1945 års bankkommitté, bank- och fondinspektionen samt sparbanksinspektionen.

Enligt riksbanksfullmäktiges uppfattning syntes sparbanksföreningens skäl vara bärande. Med särskilt beaktande av att jordbrukskasserörelsen finge mottaga medel å checkräkning även från andra än medlemmar hade fullmäktige i princip intet att erinra mot att också sparbankerna bereddades möjlighet att utnyttja denna räkningsform. Ej heller ansåge fullmäktige hinder föreligga mot checkräkning i kredit.

1945 års bankkommitté fann sig, med hänsyn till de uppgifter som åvilade kommittén, icke kunna göra något uttalande i frågan.

Sparbanksinspektionen erinrade om sparbankernas uppgift att giva allmänheten möjligheter till säkra, räntebärande placeringar och att med så liten kostnad som möjligt använda det hopsamlade kapitalet för täckande av kreditbehov inom sparbankens verksamhetsområde. En sparbank vore däremot enligt gällande bestämmelser icke ett institut för betalningsförmedling, eftersom dylik rörelse icke kunde sägas ha något direkt samband med sparsamhetens befordrande. Införandet av checkräkning i sparbanksrörelsen skulle otvivelaktigt bidra till ett utsuddande av gränserna mellan sparbankernas och affärsbankernas respektive arbetsuppgifter. Sparbankernas starka inriktning på sparande, särskilt de mindre bemedlades, förklarade, att sparbankerna icke i likhet med affärsbanker och centralkassor för jordbrukskredit medgivits hålla checkräkning. Det kunde tänkas, att nya arbetsuppgifter skulle komma förvaltningskostnaderna att stiga. Enligt vad erfarenheten visade vore små checkräkningar icke bärkraftiga, och det kunde förmodas, att sparbankerna företrädesvis skulle erhålla just sådana räkningar. Spörsmålet om checkräkningsrätt för sparbankerna borde för övrigt icke lösas isolerat utan upptagas i samband med en allmän översyn av SpL, åberopades det till sist i sparbanksinspektionens yttrande.

Liknande synpunkter som sparbanksinspektionens framfördes jämväl av bank- och fondinspektionen, som sade sig icke kunna vitsorda, att från allmänhetens sida skulle föreligga något mera trängande behov av tillgång till checkräkning i sparbankerna.

Sparbanksföreningen avgav därefter den 13 oktober 1949 en tredje skriftlig framställning i ämnet. Ur innehållet i denna skall här återgivas följande avsnitt:

Från ren sparbankssynpunkt har denna fråga givetvis betydelse även med hänsyn till sparbankernas möjligheter att göra sig gällande — inom sin vanliga kundkrets — i jämförelse med andra liknande institutioner, närmast affärsbanker och jordbrukskassor. Karakteristiskt för förhållandet mellan dessa tre institutionsgrupper är, att både affärsbanker och jordbrukskassor bedriva en mycket

mera differentierad verksamhet, både när det gäller inlåningen och i fråga om utlåningen, och att denna jämförelsevis starkt differentierade verksamhet — frånsett att jordbrukskassornas utlåning avser endast jordbruket och dess binärningar — omfattar också de typer av in- och utlåning, som sparbankerna allt ifrån sin början och fortfarande tillämpa; enda undantaget utgör sparbankernas för längre tid bundna utlåning. Vad särskilt beträffar inlåningssidan är det att märka, att affärsbanker och jordbrukskassor i de flesta avseenden icke äro genom reglerande författningar förhindrade att ytterligare differentiera eller eljest ändra sina inlåningsformer utom beträffande sparkasseräkningen, medan sparbankerna enligt sparbankslagen endast få ha den vanliga motboksräkningen, frånsett den mycket speciella räkningen för sparklubbar. I fråga om sparkasseräkningen hos affärsbanker och jordbrukskassor vidtogs år 1948 en höjning av insättningsmaximum från 4 000 kronor till 8 000 kronor. I dagarna ha affärsbankerna infört en ny inlåningsräkning, "kapitalsamlingsräkning", som visserligen betraktas såsom en form av kapitalräkningen men i sak kan likställas med sparbankernas motboksräkning, i det att räntesatsen för kapitalsamlingsräkningen är densamma som sparbankerna tillämpat sedan våren 1945, 2 ½ %, eller ½ % mer än den eljest av affärsbankerna tillämpade högsta inlåningsränta, vartill dessutom kommer att räntan kapitaliseras halvårsvis. Att räkningen får öppnas endast av fysiska personer, att maximum satts till 30 000 kronor och att uppsägningstiden är 6 månader bestyrker att räkningen är avsedd att vara en med sparbankernas motboksräkning jämställd räkning.

I juni 1950 anhöllo de sakkunniga om svenska bankföreningens och svenska jordbrukskreditkassans yttranden över såväl framställningarna den 8 december 1943 och den 25 juni 1945 som framställningen den 13 oktober 1949. Både bankföreningen och jordbrukskreditkassan efterkom denna anhållan.

Bankföreningen, som förklarade sig instämma i sparbanksinspektionens remissyttrande i ärendet, anförde för egen del i huvudsak följande:

Till en början vill bankföreningen framhålla, att förevarande fråga är synnerligen omfattande. Den är dessutom mycket komplicerad. Den avser i själva verket en ändrad gränsdragning mellan affärsbankernas och sparbankernas verksamhet på ett centralt område och en ändring av sparbankernas inlånings- och därmed även utlåningsförhållanden som skulle komma att avsevärt ändra sparbankernas under deras långa utvecklingsperiod utformade särart. Om sparbankerna utrustades med rätt att öppna checkräkningar, skulle sparbanksrörelsen komma att upptaga helt andra slag av penningmedel än dem, som sedan gammalt ansetts tillhöra sparbankernas inlåningsområde, sparmedel i egentlig mening. En sådan utvidgning av inlåningsområdet komme med nödvändighet att avspegla sig jämväl på utlåningssidan. Allt som allt innebure detta en strukturändring hos sparbankerna, vars allmänna konsekvenser säkerligen skulle vara av väsentligt större betydelse än den av sparbanksföreningen som huvudskäl åberopade omständigheten, att sparbankerna, därest de utrustades med checkräkningsrätt, skulle på ett bättre sätt kunna tillgodose sin kundkrets behov. Det är, såvitt bankföreningen förstår, inlåningsmedlens och utlåningsändamålens beskaffenhet som är och bör vara utmärkande för sparbanksrörelsen och icke tillgodoseendet av en avgränsad kundkrets. Att en och samma person får anlita olika slag av kreditinstitutioner för placering av olika slag av penningmedel och för fyllande av olika slags kreditbehov är i och för sig naturligt och sammanhänger med grundläggande principer för den svenska lagstiftningen på kreditväsendets område. Det torde icke heller

med fog kunna sägas, att från allmänhetens sida något mera framträdande behov gjort sig gällande av möjlighet att öppna checkräkning hos sparbanker, även om det för en och annan kund hos sparbankerna skulle kunna vara bekvämt att vid sidan av motboksräkningen kunna insätta rörliga medel på en avistaräkning.

Av sparbanksföreningens argumentering framgår, att önskemålet om checkräkningar i sparbankerna i väsentlig mån betingas av en strävan att skapa bättre möjligheter för sparbankerna att tillgodose jordbrukets behov av driftskrediter. Det kan emellertid med skäl ifrågasättas, huruvida dylik kreditgivning lämpligen bör ingå i sparbankernas normala utlåning. Jordbrukets ekonomiska struktur har under senare år undergått stora förändringar. Dess behov av driftskrediter och dessas beskaffenhet äro numera i allt väsentligt jämförbara med övriga näringsgrenars. Det finnes därför allt större skäl att förlägga driftskreditgivningen för jordbruket till de organ, som närmast ha till uppgift att lämna dylika krediter, nämligen affärsbankerna och efter tillkomsten av jordbrukets kreditkassor även dessa. Att checkräkningskrediter skulle spela någon större roll för tillgodoseende av jordbrukets behov av driftskrediter, synes för övrigt kunna sättas i fråga.

Vad därefter beträffar sparbankernas eget intresse av att få rätt att öppna checkräkningar synes icke heller detta rent sakligt sett kunna vara alltför trängande. Sparbanksväsendet har som bekant under den senaste tioårsperioden undergått en storartad utveckling, som icke i någon mån stått affärsbankernas efter och intet tyder på att de besvärats av nämnvärda hämmande moment av organisatorisk art. Hållandet av checkräkning hos sparbankerna skulle emellertid kunna befaras medföra vissa direkta olägenheter för sparbankerna själva. All erfarenhet inom affärsbankerna visar att checkräkningen är en mycket dyrbar bankräkningsform; i varje fall gäller detta den typ av räkningar som väl skulle bliva den för sparbankerna normala, nämligen de med förhållandevis låga insättarbehållningar eller kreditbe- lopp och stort antal insättnings- och uttagningstransaktioner. Den fördel, som den billiga inlåningen på checkräkning innebär, skulle därför säkerligen icke uppväga kostnaderna för sparbankerna att införa och upprätthålla denna inlåningsform. Tvärtom skulle dessa kostnader snarast komma att öka svårigheterna för sparbankerna att hålla den låga räntemarginal, som väl utgör en av sparbankernas största fördelar. Härtill kommer, att arbetet med checkgranskning och vad därmed sammanhänger utgör en för sparbankerna ny uppgift, som sätter större krav på personalen än som i varje fall hos de mindre sparbankerna äro betingade av den nuvarande sparbanksrörelsen.

Av sparbanksföreningens skrivelser i ämnet framgår, att ett av huvudskälen för framställningen är den konkurrens som på senare tid etablerats från de med checkräkningsrätt utrustade centralkassorna för jordbrukskredit. Inställningen må vara förklarlig, men konkurrensen från jordbrukskassorna borde enligt bankföreningens mening mötas på annat sätt än genom etablerande av en konkurrens om checkräkningsmedlen från sparbankernas sida. Det riktiga vore här att verka för införande av en sådan ordning, att jordbrukskassornas verksamhet bleve begränsad till det kreditområde som betingat deras tillkomst och som är deras naturliga fält, nämligen jordbrukets driftskrediter.

Av det ovan anförda torde framgå, att frågan om ett inrymmande av rätt för sparbankerna att öppna checkräkningar ingalunda innebär det enkla banktekniska problem, som sparbanksföreningen synes förmena, utan att spörsmålet fastmera gäller, huruvida den gränsdragning mellan de olika arterna av befintliga kreditinstitut, som hittills upprätthållits, skall på ett mycket väsentligt område suddas ut. Enligt bankföreningens mening föreligger så långt ifrån något intresse att medverka till en dylik utveckling, att det snarare synes vara angeläget, att de

olika kreditinstitutens särart tydligare markeras än som hittills varit fallet. Enligt bankföreningens mening bör därför, om över huvud efter de nu gällande bestämmelsernas utformande sådana ändrade förhållanden kunna anses ha inträtt som motivera en förnyad prövning av frågan om sparbankernas checkräkningsrätt, en sådan prövning endast ske i samband med ett gemensamt bedömande av de olika kreditinstitutens struktur och verksamhet. Frågan bör därför icke komma i nu förevarande utan i ett större sammanhang.

Svenska jordbrukskreditkassan framförde följande synpunkter:

Checkräkning har först under de senaste åren kommit att i någon större omfattning tagas i anspråk av jordbrukare såsom hjälpmedel i deras penninghushållning. Därvid har jordbrukskasserörelsens omfattande upplysningsverksamhet på området spelat en stor roll. Utvecklingen grundar sig i huvudsak på samverkan mellan jordbruksskasserörelsen och jordbruksekonomiska föreningar i fråga om s. k. likvidförmedling, innebärande att likvider för av medlem i sådan förening levererade lantbruks- respektive skogsprodukter automatiskt insätts på för vederbörande medlem öppnat checkräkningskonto i centralkassa. Jordbrukskasserörelsen, som omspannar hela landet, har visat att den är i stånd att på ett fullt tillfredsställande sätt ombesörja sagda betalningsförmedling. Allmänt kan sägas, att varje jordbrukare — liksom också varje jordbruksekonomisk förening — som önskar öppna checkräkning utan kredit, kan bekvämt få detta önskemål tillgodosett i centralkassorna och affärsbankerna. För jordbruksnäringens del kan det alltså icke anses föreligga något behov av att kretsen av penninginrättningar, som tillhandahålla checkräkning som inlåningsform, ytterligare vidgas. Enär sparbanksföreningen synes vilja motivera införandet av checkräkning vid sparbankerna såsom varande främst ett jordbrukarintresse, blir följaktligen resultatet, att argumenteringen icke är bärande.

Till sist skall omnämnas att sparbanksföreningen så sent som den 22 september 1952 gjort ännu en framställning om checkräkningsrätt. Det yrkades därvid, att denna rätt skulle tillerkännas sparbankerna utan avvaktan på den allmänna revisionen av SpL. Sedan begärda yttranden över framställningen inkommit från riksbanksfullmäktige, riksgäldsfullmäktige, bank- och fondinspektionen, sparbanksinspektionen och bankföreningen ävensom från 1948 års sparbankssakkunniga, överlämnades enligt Kungl. Maj:ts beslut den 19 december 1952 framställningen jämte däröver avgivna yttranden till de sakkunniga för kännedom samt övervägande vid fullgörande av utredningsuppdraget.¹

De sakkunnigas yttrande och förslag

Som framgått äro bland de vanliga penning- och kreditinstituten sparbankerna ensamma uteslutna från möjligheten att tillhandahålla kunderna checkräkning. Detta förhållande kunde måhända grunda den oriktiga föreställningen, att spørsmålet om checkräkningsrätten får betraktas som en enkel rättvisefråga, där det gäller att förlåna sparbankerna samma möjligheter på nu ifrågavarande område som de övriga penninginrättningarna redan kommit i åtnjutande av. Hade nämnda betraktelsesätt varit det avgö-

¹ Jfr s. 63 här ovan.

rande, är det icke antagligt, att sparbankerna alltjämt skulle ha varit utestängda från ifrågavarande räkningstyp. Självfallet finnes det nämligen icke något som helst skäl till att sparbankerna med sina uteslutande allmännyttiga syften skulle vara mindre gynnade än andra penninginrättningar. Nu är emellertid tydligt att bestämmelser som utesluta checkräkning lika litet som övriga regler till begränsning av viss bankverksamhet kunna tagas till utgångspunkt för en prövning, huruvida de olika kategorierna av bankinrättningar behandlas rättvist av samhället. Övervägandena i checkräkningsfrågan måste avse, huruvida det kan vara lämpligt eller icke, att sparbankernas verksamhet utvidgas till att omfatta förevarande räkning. Lämpligheten betingas naturligt nog av de särdrag och de funktioner, som utmärka sparbanksrörelsen och skilja den från övriga penninginrättningars verksamhet.

Åtskilliga av de synpunkter till förmån för checkräkning, vilka möta i sparbanksföreningens olika framställningar, förtjäna i och för sig beaktande. Exempelvis lär nog vitsord kunna skänkas åt den kanske starkast betonade motiveringen för en sådan rätt, nämligen att den kundkrets, som är knuten till sparbankerna, skulle erhålla bättre servicemöjligheter, om det stode sparbankerna fritt att tillhandahålla checkräkning. Frågeställningen om lämpligheten av att sparbankerna få hålla checkräkning har emellertid flera sidor. Till en början må påminnas om att den här aktuella checkräkningsrätten innefattar en utvidgning av sparbanksverksamheten i två skilda avseenden. Eftersom det av sparbankerna uttryckta önskemålet om checkräkning går ut på en kombinerad in- och utlåningsräkning, skulle nämligen vid ett tillmötesgående av sagda önskemål sparbankernas rörelse komma att omfatta såväl en ny inlånings- som en ny utlåningsform. Frågan om den aktuella checkräkningstypens lämplighet inom sparbanksverksamheten innefattar följaktligen i första hand två ganska avgränsade spörsmål. Dessa böra lämpligen behandlas var för sig.

Vid kredit i checkräkning, sådan denna utlåningsform utbildats av affärsbankerna, erhåller kunden rätt att draga checkar på banken intill ett visst belopp. Räntan beräknas å den vid varje tillfälle förefintliga skulden, men därutöver har räkningsinnehavaren att erlægga en viss provision, vanligen en procent av det beviljade beloppet, per år räknat. Endast det vid varje tidpunkt verkligen utnyttjade kreditbeloppet redovisas som utlåning. Det icke utnyttjade beloppet är med hänsyn till kassareservbestämmelserna att behandla analogt med en inlåningsräkning av avistakaraktär, eftersom det motsvarar en bankens förbindelse, varå i varje ögonblick checkar kunna dragas. Vad angår fordringarna på säkerheter brukar utlåningsformen checkräkning icke representera någon avvikelse från andra utlåningsformer. I varje fall betecknar icke det från sparbankernas sida framlagda checkräkningsförslaget någon dylik avvikelse.

I sitt ovan återgivna uttalande av år 1936 framhöll bankoutskottet (se s.

149), att utlåning i form av checkräkningskrediter skulle innebära en utvidgning av sparbankernas verksamhet till uppgifter, vilka lämpligen torde böra ombesörjas av andra kreditinrättningar än sparbankerna. Uttalandet kan synas väl kategoriskt. Helt torde emellertid icke kunna bestridas att rätten att bevilja dylika krediter i vissa fall skulle kunna tänkas medföra en expansion av sparbankernas rörelse till områden som få betraktas som främmande för den egentligt sparbanksmässiga verksamheten. Med hänsyn härtill och till omständigheter i övrigt, som tala mot att sparbankerna skulle få använda ifrågavarande utlåningsform, ha de sakkunniga vid sina överväganden i ämnet icke funnit sig kunna tillstyrka densamma.

Det dominerande intresset i fråga om en rätt för sparbankerna att hålla checkräkning torde emellertid anknyta sig till räkningen såsom inlåningsform. Hittills har all inlåning till sparbankerna skett på en enda slags räkning — den för insamlandet av egentliga sparmedel naturliga motboksräkningen. Enligt den uppfattning, som kommit till uttryck i sparbanksförningens framställningar, ha sparbankerna emellertid numera behov av jämväl en annan räkningstyp, avsedd för mottagandet av sparbankskunders rörliga medel. Meningen att en speciell räkningsslag för sistnämnda slags medel skulle fylla en funktion torde i och för sig ha visst berättigande. Insättningar och uttag på motboksräkning måste ske hos sparbanken, varvid motboken skall företes såväl vid insättningar som uttag. Och de senare få verkställas endast mot kvitto av motbokens innehavare eller av den som är befullmäktigad av innehavaren. Motboksräkningen är sålunda icke lämplig att använda för utbetalning av medel till annan person. Ej heller kan den smidigt komma till användning, om annan person vill göra inbetalning till räkningsslag innehavaren. I båda de nu berörda hänseendena skulle checkräkningen som inlåningsform otvivelaktigt komplettera motboksräkningen. Checkräkningen skulle ju bekvämt kunna begagnas såväl för inbetalningar till räkningsslag innehavaren som för utbetalningar från denne.

Bedömandena huruvida sparbankerna böra få hålla en sådan checkräkning kunna dock icke få stanna vid nyssnämnda konstaterande. Avgörande betydelse måste tillmätas vissa vidare aspekter på ämnet. Närmast inställer sig den principiella frågan, om det kan befaras, att checkräkningsrätten skulle kunna inverka ogynnsamt på sparbankernas möjligheter att fylla sina primära uppgifter inom samhällsekonomin.

Härmed uppställer sig emellertid genast ett nytt spørsmål, nämligen vilka sparbanksuppgifter det är som kunna betecknas såsom de primära. I SpL (1 §) definieras sparbank såsom "penninginrättning, som utan rätt för dess stiftare eller andra att njuta del i den vinst, som kan uppkomma å rörelsen, har till ändamål att befordra sparsamhet genom att bedriva in- och utlåning av penningar och därmed i samband stående verksamhet". Genom denna definition framhäves ju oförtydligt att sparbanksväsendets huvuduppgift enligt gällande rätt är sparsamhetens befrämjande. Såvitt de sak-

kunniga kunnat finna torde enighet råda därom att huvuduppgiften bör vara densamma även i fortsättningen. Någon opinion till förmån för att sparbankernas verksamhet borde givas en förändrad inriktning har i varje fall icke kommit till uttryck. Vägande skäl för en ny inriktning torde för övrigt knappast kunna förebringas. Under sådana förhållanden behöva de sakkunniga icke ytterligare dröja vid förevarande delfråga utan anse sig kunna utan vidare fastslå, att sparbankerna även för framtiden böra som sin primära målsättning ha att befordra sparandet. Med detta konstaterande som bakgrund kan den förut uppställda principfrågan alltså mera konkret angivas gälla, huruvida införandet av checkräkning som inlåningsform kan vara ägnat att nedsätta sparbankernas effektivitet i fullföljandet av den sparfrämjande uppgiften.

Med hänsyn till sparbankernas funktion som sparinstitut är det naturligt, att deras inlåningsverksamhet i första rummet har till syfte att insamla de enskilda sparmedlen. I all synnerhet är det resultatet av det s. k. småsparandet som verksamheten vill draga till sig. Denna inriktning har satt sin prägel på inlåningsformerna. Förutom å sparklubbsräkningen, som är speciellt avpassad för planmässiga insättningar av småposter, sker sparbanksinlåningen som nämnts på en enda slags räkning, motboksräkningen. Beträffande båda räkningstyperna föreskrives i SpL att sparbank ej må ikläda sig skyldighet att annorledes än viss tid, minst en månad, efter uppsägning återbetala insatta medel. Vidare gäller att en och samma insättares tillgodohavande i princip icke må ökas utöver visst i vederbörande sparbanksreglemente bestämt belopp, högst 50 000 kronor, varjämte i fråga om sparklubbsräkningen särskilt föreskrivits att för en och samma insättare må innestå högst 3 000 kronor. Det är otvivelaktigt dessa karakteristika hos sparbanksinlåningen — den jämförelsevis långa uppsägningstiden och begränsningen av insättningsmöjligheterna — som bidragit till att tillgodohavandena verkligen kommit att i mycket hög grad bestå av egentliga sparmedel. Sagda struktur hos insättningarna kommer till ganska klart uttryck i deras s. k. omloppshastighet, en term som har avseende på hur stor andel de under ett år uttagna beloppen utgöra av insättarnas totala behållning. Sparbanksinlåningens omloppshastighet är låg. Den långfristiga beskaffenhet, som kännetecknar genuina sparmedel, är en betydelsefull faktor för åstadkommandet och bevarandet av gynnsamma sparvillkor inom sparbanksrörelsen. Det är framför allt detta särdrag som möjliggjort att sparbankerna kunnat tillämpa en mindre räntemarginal än andra penninginrättningar. Härtill har den låga omloppshastigheten bidragit även medelbart, i det att den haft en modifierande inverkan på sparbankernas förvaltningskostnader.

Utmärkande för checkräkningen är att innestående tillgångar kunna disponeras när som helst utan föregående uppsägning. Den övervägande delen av tillgodohavandena på affärsbanks checkräkning tillhöra affärsmän

och företag. Det är också betecknande, att checkräkningsmedlen ha karaktär snarare av mer eller mindre tillfälliga kassaöverskott än av egentliga sparmedel. Med tanke härpå torde det stå klart, att en obegränsad rätt för sparbankerna att mottaga insättningar å checkräkning kunde medföra viss risk för att sparbanksinlåningens dominerande karaktär av reella sparmedel ginge förlorad, dvs. att insättningarna till mera avsevärd del komme att utgöras av lätttrörligt kapital. Sparbanksrörelsen bleve på så sätt mera affärsbetonad. Den ändrade inlåningskaraktären skulle även inverka på utlåningsstrukturen. Sparbankerna skulle därigenom komma in på nya verksamhetsfält. En mindre lycklig verkan av checkräkningsrätten skulle vidare kunna tänkas uppkomma på så sätt, att sparbanker, som nalkades gränsen för sin totala inlåningsrätt, skulle nödgas avvisa insättningar av verkliga sparmedel, emedan inlåningsrätten i större eller mindre utsträckning tagits i anspråk för lätttrörligt affärskapital. Sammanfattningsvis kan nog sägas att en obegränsad frihet att mottaga inlåning å checkräkning icke synes vara förenlig med omsorgen om sparbankernas huvuduppgift att befrämja sparandet.

Ur mera formell synpunkt må framhållas att en checkräkningsrätt för sparbankerna låter sig mindre väl förena med regler om individuellt insättningsmaximum för motboksräkning. Fråga är nämligen om avistakaraktären hos begreppet checkräkning skulle i och för sig förhindra, att å sådan räkning insattes medel, beträffande vilka överenskommits att de skulle återbetalas först efter viss tids uppsägning, att de skulle förräntas efter högre räntesats än den eljest för räkningen tillämpade samt att de skulle disponeras medelst check, vartill blankett först vid lyftningstillfället tillhandahölles räkningsinnehavaren. Det är tydligt, att en med dylika villkor förknippad checkräkning till sin reella natur skulle kunna vara identisk med motboksräkningen och följaktligen kunna användas till kringgående av föreskrifter om maximiinsättning å sistnämnda räkning. Missbruk av här antydda slag skulle väl kunna förebyggas genom en legal definition, enligt vilken termen checkräkning gäves en så snäv innebörd, att den icke kunde utnyttjas såsom en motboksräkning. Ur andra synpunkter skulle det emellertid vara mindre lämpligt att i sparbankslagstiftningen införa en sådan definition, vilken för övrigt icke skulle kunna utformas utan praktiska svårigheter. Farhågorna för nu berörda missbruk av en checkräkningsrätt göra sig särskilt starkt gällande, om checkräkningsrätten blir oinskränkt. Eftersom de sakkunniga anse, att utrymmet för insättningar å motboksräkning även i fortsättningen bör maximeras av vissa regler (se s. 262 här nedan), talar alltså även intresset av att dessa regler kunna upprätthållas mot en obegränsad checkräkningsrätt.

Om skilda omständigheter sålunda kunna anföras mot en oinskränkt rätt att mottaga insättningar å checkräkning, är därmed dock icke givet att ett kategoriskt förbud mot checkräkning bör vara rådande jämväl för fram-

tiden. Den vinning, som checkräkning skulle innebära vad gäller sparbankernas förmåga att bjuda sina kunder en god service, berättigar enligt de sakkunnigas mening till strävanden att finna en anordning för inlåning å checkräkning i så modifierad omfattning, att de ovan berörda invändningarna göra sig mindre starkt gällande. De sakkunniga dela sålunda icke uppfattningen, att vissa förhållanden skulle kunna anföras som hinder mot varje om än så begränsad form av checkräkningsrätt för sparbankerna. En omständighet, som åberopats från affärsbankshåll (se s. 153 här ovan), är att arbetet med checkgranskning och vad därmed sammanhänger skulle vara en uppgift, som reste större krav på sparbankspersonalen än som i varje fall hos de mindre sparbankerna vore betingade av den nuvarande sparbanksrörelsen. Detta bedömande synes emellertid förbise, att checkgranskning ingalunda är en för sparbankerna främmande uppgift. Det förhåller sig i själva verket så, att sparbankerna i sin nuvarande verksamhet i mycket betydande utsträckning inlösa checkar och postväxlar, dragna på respektive utställda av andra penninginrättningar. Omfattningen och arten av sparbankernas befattning med checkar belysas av följande tabeller, vilka avse av sparbankerna inlösta checkar (ej postväxlar) under tre månader år 1953.

Av sparbanker inlösta checkar, dragna på respektive utställda av affärsbank (utom Sparbankernas Bankaktiebolag) samt centralkassa för jordbrukskredit under månaderna januari, februari och april 1953

A. Antal checkar.

	Kontant inlösta Åt spar- banker- nas kunder	Totalt Totalt	Totalt inlösta	Åt sparbankernas kunder kontant inlösta i procent av summa kontant inlösta	Kontant inlösta i procent av totalt inlösta
Av sparbanker på platser som ha affärsbank	23 262	41 014	81 598	56,7	50,3
Av sparbanker på platser som ej ha affärsbank	19 956	23 192	35 417	86,0	65,5
Summa	43 218	64 206	117 015	67,3	54,9

B. Checkbelopp.

	Kontant inlösta Åt spar- bankernas kunder	Totalt Totalt	Totalt inlösta	Åt sparbankernas kunder kontant inlösta i procent av summa kontant inlösta	Kontant inlösta i procent av totalt inlösta
Av sparbanker på platser som ha affärsbank	25 788 456	31 674 816	147 168 218	81,4	21,5
Av sparbanker på platser som ej ha affärsbank	14 968 309	17 071 197	34 112 265	87,7	50,0
Summa	40 756 765	48 746 013	181 280 483	83,6	26,9

Uppställningarna i fråga ha sitt intresse också ur den synpunkten, att de klargöra i vilken avsevärd utsträckning checkar förekomma som betalningsmedel inom sparbankernas egen kundkrets. Sifferuppgifterna för icke kontant inlösta checkar avse fall, där checkbeloppet antingen insatts å motboksräkning eller disponerats för amortering eller räntebetaling å lån. Dessa fall representera med andra ord helt och hållet checkinlösningar åt sparbankernas egna kunder. Tillsammans tagna med de kontanta checkinlösningarna åt sparbankskunderna utgöra de en kraftigt dominerande andel såväl av antalet checkinlösningar som av summan inlösta belopp.

För sin del anse de sakkunniga, att en ändamålsenlig anordning för att möjliggöra begränsade insättningar å checkräkning i sparbankerna vore att dessa tillerkändes icke en ovillkorlig rätt till viss inlåning å checkräkning utan en rätt till en *fria sektor*, inom vilken sparbankerna själva skulle äga bestämma inlåningsformerna och de närmare inlåningsvillkoren. Den fria sektorn skulle alltså kunna utnyttjas för mottagande av insättningar å checkräkning men jämväl för annan inlåning, som icke uppfyllde förutsättningarna för att kunna placeras å motboksräkning. Sålunda skulle det exempelvis vara sparbankerna obetaget att inom ramen för den fria sektorn använda sig av en inlåningsform, som ägde karaktären av uppsägningsräkning men kännetecknades av kortare uppsägningsfrister än motboksräkningen. Sektorn skulle vidare inrymma sådana insättningar å motboksräkning, vilka överskridit det i respektive sparbanks reglemente stadgade högsta beloppet för en och samma insättares tillgodohavande. Den för närvarande föreskrivna länsstyrelseprövningen av huruvida överskridande av individuellt insättningsmaximum finge ske skulle alltså bortfalla. Storleken av sektorn skulle bestämmas till ett visst procenttal av sparbankens övriga inlåning, dvs. till den inlåning å motboksräkning som låge inom individuella insättningsmaxima.

Det har redan framhållits, att checkräkningsrätten möjligen skulle kunna begagnas för att kringgå bestämmelser om individuellt insättningsmaximum för motboksräkning. Som därvid antytts knyta sig dessa farhågor främst till en obegränsad checkräkningsrätt. Men om å andra sidan den enskilde räkningsinnehavarens insättningsrätt maximerades — antingen detta skedde på så sätt att ett gemensamt maximum fastställdes för motboks- och checkräkning eller skilda maxima lagfästes — skulle med hänsyn till eventuell utelöpande checkar praktiska svårigheter uppstå både för sparbankerna att iakttaga maximeringsföreskrifterna och för tillsynsmyndigheterna att utöva effektiv kontroll å föreskrifternas iakttagande. En individuellt maximerad checkräkningsrätt skulle därför i viss mån erbjuda samma problem i detta avseende som en obegränsad checkräkningsrätt. Det är jämväl med hänsyn till detta förhållande som den ovan skisserade anordningen med en fri sektor ansetts utgöra den bästa lösningen. Genom att den fria sektorn dels får inrymma såväl checkräkningsinlåning som insättningar å motboksräkning, vilka överskridit individuellt insättningsmaximum, dels har sin storlek bestämd icke i relation till individuella kontoställningar utan i för-

hållande till sparbankens totala motboksinslåning utanför den fria sektorn, ernås att bestämmelser om insättningsmaximum å motboksräkning, trots att ett visst utrymme för checkräkningsinslåning skapas, jämväl i fortsättningen kunna tänkas fylla sin funktion som ett medel att bevara hittillsvarande struktur hos sparbanksinslåningen.

Den fria sektorn synes representera ännu en betydande fördel med avseende på maximeringsbestämmelserna beträffande motboksräkning. SpL föreskriver, att sparbank skall inhämta vederbörande länsstyrelses tillstånd för att en och samma insättares tillgodohavande skall få överskrida det i sparbankens reglemente stadgade högsta insättningsbeloppet. Enligt den praxis, som utbildats från länsstyrelsernas sida under inverkan från sparbanksinspektionen, bruka ifrågavarande tillstånd företrädesvis avse fonder — dock ej affärsfonder eller industriföretags fonder — samt donations- och förmyndarmedel, men tillstånd meddelas vanligen jämväl eljest, då fråga är om stadigvarande insättning av verkligt sparkapital, allt intill ett högsta belopp av 300 000 kronor för varje insättare. De sakkunniga ha sig bekant, att det för tillsynsmyndigheterna är ytterst vanskligt att handhåva tillståndsprövningen på ett rättvist och riktigt sätt. Ur principiell synpunkt synes det för övrigt vara mindre lyckligt, att tillsynsmyndigheterna, såsom otvivelaktigt sker genom tillståndsprövningen, från sparbankerna skola avlyfta en del av ansvaret för de likviditetspåfrestningar, vilka på grund av lämnade dispenser kunna uppkomma för sparbankerna i fråga. Ansvaret för överskridandet av maximibeloppen synes i likhet med vad som gäller beträffande ansvaret för placeringen av de banken anförtrodda medlen böra helt åvila vederbörande sparbanks styrelse. Så skulle bli fallet med införandet av en fri sektor.

Att den fria sektorn icke får göras för vid är ju en naturlig konsekvens av de argument, som skapa själva berättigandet för en konstruktion av detta slag. För att kunna fylla sina avsedda funktioner torde sektorn å andra sidan icke heller böra vara för trång. Procenttalet 15 i förhållande till inlåningen utanför sektorn synes dock böra vara en maximigräns.

En tablå över hur anordningen med en fri sektor kan tänkas komma att verka i det enskilda fallet visas här nedan. Exemplet bygger på att relations-talet för fria sektorn i förhållande till annan inlåning är 15 procent. Den i tablåen använda termen sparbanksräkning är den av de sakkunniga föreslagna nya beteckningen å nuvarande motboksräkning.

En sparbank antages ha en total inlåningsrätt av tio miljoner kronor. Denna har sparbanken utnyttjat för inlåning på följande sätt:

1. Sparbanksräkning, beträffande vilken individuellt insättningsmaximum iakttagits	Kr. 7 000 000
2. Fri sektor:	
a) Checkräkning eller annan räkning, som avviker från sparbanksräkningen	.. Kr. 500 000
b) Insättningar å sparbanksräkning, vilka ligga ovanför individuellt insättningsmaximum Kr. 250 000
c) Marginal för ytterligare inlåning inom den fria sektorn Kr. 300 000
	Kr. 1 050 000

4. Inlåningsrätt

Historisk översikt

Före tillkomsten av SpL saknades regler, som ställde sparbanks inlåning i ett tvingande förhållande till sparbankens fonder. Över huvud taget sökte den äldre lagstiftningen endast i ringa mån skapa garantier för att sparbankernas soliditet skulle vara betryggande. 1892 års sparbankslag innehöll i detta hänseende blott föreskriften, att sparbanks grundfond skulle vara lägst 2 000 kronor, och sparbank kunde följaktligen fortsätta sin verksamhet ända till dess sparbankens fonder helt gått förlorade.

1920 års sparbankssakkunniga uttalade i sitt betänkande av den 27 juli 1921 (s. 63—70), att det låge i öppen dag, att sparbankernas dåvarande förmåga att möta en kris bland deras låneklientel knappast kunde anses vara så stor som vore önskvärt. Detta otillfredsställande läge sammanhängande enligt de sakkunniga med att 1892 års sparbankslag dels icke fordrade tillräckligt hög grundfond och dels icke på något sätt tvingade sparbankerna att öka sina fonder allt efter som omslutningen växte. En höjning av grundfondens belopp vore ägnad att bereda insättarna trygghet under sparbankens första tid, men ville man skapa en ständigt verkande garanti, stode någon annan utväg icke öppen än den, som kommit till användning i fråga om affärsbankerna, dvs. att fordra en viss relation mellan sparbanks inlåning och dess fonder. De sakkunniga hänvisade härvid till BL i dess lydelse av den 21 maj 1920 (nr 211), enligt vilken lag affärsbanks inlåning icke med högre belopp än som motsvarade vad för bankens räkning innestode hos annat inländskt bankbolag finge överstiga åtta gånger bankens egna fonder. De sakkunniga ansågo dock, att ett så strängt relationskrav icke vore behöfligt för sparbankernas del. På grund av det relativt ringa omfånget av verksamhetsområdena kunde sparbankerna i regel lättare än affärsbankerna vinna en mera ingående kännedom om låntagarna. Arten av sparbankernas inlåning gjorde det vidare möjligt för dem att placera sina medel i lån på lång tid och mot jämförelsevis låg ränta, vilket medförde, att i allmänhet goda säkerheter kunde erhållas. Med hänsyn till bland annat nämnda omständigheter hade kravet på trygghet för insättarna syntes de sakkunniga åtminstone i huvudsak tillgodosett genom ett stadgande om att sparbanks inlåning ej finge med högre belopp än som för sparbankens räkning innestode i riksbanken eller inländskt bankbolag överstiga 25 gånger beloppet av sparbankens fonder. De sakkunniga framhöllo, att den fondrelation,

som sålunda föreslogs, i stort sett anslöte sig till de faktiska relations-talen före första världskriget. Så hade hos 93,4 procent av alla sparbanker fonderna vid 1913 års utgång överstigit fyra procent av insättarnas behållning. Vid 1919 års utgång däremot hade fondrelationen fyra procent förefunnits endast hos 83,1 procent av sparbankerna.

I så gott som samtliga remissyttranden över betänkandet (se prop. nr 147/1922, s. 36—37) biträdades meningen, att en viss relation borde fastställas mellan fonder och inlåning. Vissa remissinstanser, däribland svenska sparbanksföreningen och flertalet av de sparbanker, som yttrat sig, föreslogo emellertid att, vid bedömandet av huruvida lagstadgad relation föreläge mellan fonder och insättarbehållning, från den sistnämnda skulle avdragas så stort belopp, som av vederbörande sparbank placerats på ett "riskfritt" sätt. Såsom "riskfria" placeringar betecknades av sparbanksföreningen dels insättningar i riksbanken eller inländskt bankbolag, dels inköp av eller lån mot skattkammarväxlar eller fullgoda obligationer, dels lån mot in-teckning inom halva taxeringsvärdet uti annan i stad, köping eller municipalsamhälle belägen fastighet än industrifastighet eller uti jordbruksfastighet å landet och dels slutligen lån, för vilka kommun eller annan dylik samfällighet vore ansvarig. Något bestämt relationstal förordades icke i sparbanksföreningens yttrande. I andra yttranden angåvos olika procenttal mellan två och tolv såsom lämpliga.

Den proposition med förslag till ny sparbankslagstiftning, som framlades för 1922 års riksdag (prop. nr 147/1922), anslöt sig i förevarande hänseende i huvudsak till sakkunnigbetänkandet. Avvikelserna från detta bestodo endast i att propositionen med banktillgodohavanden likställde kassa-behållning och till marknadsvärdet bokförda s. k. guldkantade obligationer. Bankoutskottet (utl. nr 63/1922), som avstyrkte bifall till propositionen, kritiserade vad gällde de föreslagna reglerna angående inlåningsrätten propositionens ståndpunkt, att fastighetsinteckningar och kommunlån icke till någon del skulle få betraktas såsom riskfria placeringar. Som nämnts i ett tidigare sammanhang avsågs propositionen av riksdagen.

I det till 1923 års riksdag avlämnade omarbetade förslaget till lag om sparbanker (prop. nr 22/1923) voro bestämmelserna om inlåningsrätten avfattade i nära anslutning till de synpunkter, som företrätts av svenska sparbanksföreningen. Bestämmelserna inneburo således, att den av föreningen önskade differentieringen mellan mer riskfria och mindre riskfria placeringar accepterats. Dock hade de obetydliga ändringarna vidtagits, att kategorien lån mot skattkammarväxlar eller obligationer icke upptagits såsom likställd med direkt placering i sådana säkerheter samt att, vid bedömningen av i vilken mån in-teckningslån i jordbruksfastighet å landet vore att betrakta som riskfritt, i fastighetens taxeringsvärde icke skulle få inräknas värdet av växande skog. Fonderna skulle utgöra minst åtta procent av de placeringar, vilka icke betecknades såsom riskfria. Nu berörda regel,

som fick sin plats i 25 § första stycket i lagförslaget, uttrycktes så, att sparbank ägde inlåna penningar dels till ett belopp, motsvarande de riskfria placeringarna, dels ock därutöver till ett belopp av högst tolv och en halv gånger fonderna. Propositionen hade likväl icke helt uppgivit kravet på fondtäckning för de placeringar, vilka angivits som riskfria i nyss behandlade avseende. De föreslagna bestämmelserna uppställde nämligen i 25 § andra stycket som en yttersta fordran, att fonderna skulle uppgå till lägst två procent av sparbankens hela inlåning, sedan dock från inlåningens belopp avdragits vad som motsvarade kontanta medel och banktillgodohavanden — eller med lagtextens uttryckssätt: sparbankens inlåning skulle med avdrag för kontanta medel och banktillgodohavanden få uppgå till högst 50 gånger fonderna. Enligt departementschefens yttrande syntes sistnämnda föreskrift knappast vara ägnad att för någon enda sparbank skärpa det krav på fondökning, som regeln i 25 § första stycket skulle medföra, men utgjorde å andra sidan en maning till sparbankerna att ej över hövan försvaga sin redan förefintliga fondställning.

De ändringar, bankoutskottet (utl. nr 64/1923) föreslog beträffande reglerna om inlåningsrätten, voro icke av mera väsentlig beskaffenhet. En av dessa ändringar avsåg propositionens omnämnda undantagsbestämmelse angående jordbruksfastighets taxeringsvärde. Utskottet ville ändra undantagsbestämmelsen därhän, att i taxeringsvärdet å jordbruksfastighet, vilken ej vore försedd med för jordbrukets bedrivande nödiga åbyggnader, icke finge inräknas värdet av växande skog. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets utlåtande. Reglerna rörande inlåningsrätten fingo liksom enligt förslaget sin plats i SpL:s 25 § med den uppdelning mellan paragrafens första och andra stycken som nyss angivits.

Redan i mitten av 1930-talet blev lagrummet föremål för en översyn. Frågan om inlåningsrättens omfattning tillhörde nämligen de spörsmål, som behandlades av 1935 års sparbankssakkunniga. I sitt betänkande (SOU 1936: 25), föreslogo de sakkunniga vad angår 25 § SpL till en början vissa mindre jämkningar i uppräknningen av de tillgångar, för vilka fondtäckning icke behövde beräknas (se bet. s. 123—124). Jämkningsförslagen inneburo bland annat, att till de helt täckningsfria placeringarna skulle hänföras jämväl medel, som för sparbanks räkning innestode hos postsparbanken eller hos centralkassa för jordbrukskredit, samt att bland de placeringar, som icke krävde täckning enligt paragrafens första stycke, skulle upptagas dels nyssnämnda medel hos postsparbanken eller centralkassa, dels även andra skuldförbindelser av riksgäldskontoret än skattkamarväxlar och dels lån mot säkerhet av fullgoda obligationer. Både beträffande obligationer, vilka tjänade som säkerhet, och i fråga om obligationer, vilka förvärvats med äganderätt, skulle dock gälla att endast inhemska obligationer finge räknas som täckningsfria. De sakkunnigas mest betydelsefulla ändringsförslag rörande 25 § avsåg emellertid det i andra stycket angivna relationstalet 50

gångar som den yttersta spärren för inlåningen. I detta avseende anförde de sakkunniga följande:

De sakkunniga anse, att denna bestämmelse visserligen varit motiverad vid tiden för lagens tillkomst i betraktande av då rådande förhållanden men att tiden nu är inne för en skärpning av det krav på fondtäckning, som bestämmelsen innefattar. Det behöver icke närmare motiveras, att en stark fondställning utgör en viktig förutsättning för en sund utveckling av sparbankernas framtida verksamhet. I stort sett torde även kunna konstateras, att sparbankerna bemödat sig om och lyckats ernå en tämligen betryggande fondställning. Fonderna hos våra sparbanker motsvarade vid 1934 års utgång i genomsnitt 9,2 procent av insättarnas behållning. Emellertid finnas enstaka sparbanker, som av olika anledningar icke lyckats uppnå en sådan fondstyrka, som skulle vara önskvärd. Sålunda uppgå för 14 sparbanker fonderna till lägre belopp än fem procent av insättarbehållningen, och av dessa hava 6 sparbanker en lägre fondrelation än fyra procent. Enligt de sakkunnigas mening bör den omständigheten, att ett fåtal sparbanker äga mindre tillfredsställande fondställning, icke utgöra hinder för att den i allmänhet inträdda utvecklingen av fondbildningen hos sparbankerna tages till utgångspunkt för en höjning av minimikravet på fondernas relativa storlek. För sparbanksväsendet i dess helhet kan det icke innebära annat än en fördel, om i lagen uppställas sådana krav i fråga om sparbankernas fondbildning, som äro ägnade att styrka insättarna i deras förtroende för sparbankernas soliditet. De sakkunniga anse sig sålunda böra förorda, att lägsta relationstalet för fondernas storlek i förhållande till insättarbehållningen höjes från två till fyra procent. I enlighet härmed föreslås, att bestämmelsen i 25 § andra stycket ändras därhän, att sparbanks inlåning, med avdrag av kontanta medel och därmed likställda tillgångar, icke må överstiga tjugofem gånger sparbankens fonder. Såsom övergångsbestämmelse föreslås emellertid, att denna föreskrift ej skall vara till hinder för att hos sparbank, vars reglemente blivit stadfäst innan den nya lagen träder i kraft, inlåningen av penningar intill utgången av tolfte året räknat från året för ikraftträdandet — vilken tidsgräns även i vissa andra hänseenden valts för de nya lagbestämmelsernas ikraftträdande — uppgår till ett belopp av femtio gånger sparbankens fonder med tillägg av ett belopp motsvarande sparbankens kassa och medel, som jämfällas därmed. Det torde icke bereda större svårighet för någon sparbank att inom här angivna tid nå den av de sakkunniga föreslagna fondställningen.

Under remissbehandlingen av sakkunnigförslagen (se prop. nr 243/1937, s. 12—14) restes icke några invändningar mot de förordade jämkningarna i avgränsningen av de täckningsfria tillgångarna. Svenska sparbanksföreningen uttalade sig emellertid för att också medel inestående hos annan inländsk sparbank och å postgiro skulle få medräknas bland nämnda tillgångar. Beträffande postgiromedlen delades denna mening av sparbanksinspektionen. Såväl sparbanksföreningen som sparbanksinspektionen förordade vidare, att såsom täckningsfritt inteckningslån skulle få räknas endast sådant inteckningslån, som kunde uppsägas inom högst sex månader. De sakkunnigas förslag om en skärpning av regeln i 25 § andra stycket ägnades den största uppmärksamheten av remissinstanserna. Förslaget i denna del tillstyrktes av sparbanksinspektionen och riksbanksfullmäktige. Sparbanksinspektionen framhöll, att ändringen för de allra flesta sparbanker icke

skulle innebära några rubbningar, enär vid ifrågavarande tid endast sex sparbanker uppvisade en svagare fondrelation än fyra procent. Direkt avstyrkande ställde sig svenska sparbanksföreningen och ett antal länsstyrelser.

Sparbanksföreningen framhöll bland annat, att sparbankernas fondställning, som år 1913 varit ungefär lika stark som för det dåvarande, under efterkrigsåren sjunkit i relation till insättarbehållningen, så att fondställningen — oaktat nedskrivningsskyldighet i fråga om obligationer ej förelegat — för flera av de förnämsta sparbankerna närmast sig eller understigit fyra procent. Att sparbankerna därefter frivilligt stärkt sin fondställning borde icke tagas till intäkt för skärpta lagbestämmelser, icke ens om skärpningen genomfördes då den minst besvärade sparbankerna. Förslagets genomförande kunde bereda sparbankerna stora svårigheter. Under en ny inflationsperiod skulle sparbankerna, som då också måste verkställa betydande nedskrivningar å sina obligationer, icke kunna hålla samma fondställning som under efterkrigsåren. Att avvisa insättarna vore en olycklig utväg. Den del av allmänhetens besparingar, som sparbankerna under efterkrigsåren omhändertagit, hade räddats undan spekulation och funnes ännu i behåll. Även utan en ny inflation kunde emellertid den skärpta regeln vålla svårigheter. Skulle exempelvis en sparbank genom en svekfull direktörs tillskyndan åsamkas avsevärda förluster, kunde dess ställning i onödan helt äventyras, om fondtäckningsregeln vore för sträng. Med avseende å de placeringar, varom här vore fråga, vore risken för förluster minimal, och redan den gällande regeln om två procent fondtäckning hade sparbanksföreningen ansett onödig. En utredning om huru stora förluster landets sparbanker ådragit sig genom ifrågavarande placeringar skulle troligen ha visat, att praktiskt sett inga förluster uppstått. Förbises borde ej heller, att det för en ny sparbank kunde vara ganska besvärligt att hålla den fondställning, som förordats. Med en grundfond av 10 000 kronor skulle inlåningen stäckas, när den kommit upp till 250 000 kronor, även om placeringen vore förstklassig. En dylik begränsning skulle vara ett svårt hinder för sparbankerna att nå den utveckling, som erfordrades för att vinna styrka och fasthet.

I en på sakkunnigbetänkandet grundad proposition till 1937 års riksdag (prop. nr 243/1937) biträdades de sakkunnigas förslag om jämkningar i uppräknigen av de täckningsfria tillgångarna. Likaså anslöt sig propositionen till de under remissbehandlingen framkomna önskemålen, att också medel innestående å postgirokonto skulle få medräknas bland nu avsedda tillgångar samt att in-teckningslån skulle få betraktas som täckningsfria endast om de kunde uppsägas inom högst sex månader. I sistnämnda hänseende yttrade departementschefen, att spörsmålet om de bundna in-teckningslånens hänföran-de till de täckningsfria placeringarna sammanhänge med frågan, huruvida sparbank borde åläggas skyldighet att verkställa

nedskrivning av bundna in-teckningslån i balansräkningen. Då departementschefen av praktiska skäl ansett dylik skyldighet icke böra föreskrivas, hade han funnit försiktigheten bjuda, att de bundna in-teckningslånen hänfördes till placeringar, för vilka den föreskrivna fondtäckningen av åtta procent skulle förefinnas. I vad avsåg regeln i 25 § andra stycket borde enligt propositionen den av de sakkunniga föreslagna skärpningen icke gå längre än till multipeltalet 30. Härom anförde departementschefen närmare:

Jag finner i likhet med de sakkunniga samt sparbanksinspektionen och fullmäktige i riksbanken önskvärt, att minimikraven på sparbankernas fondställning skärpas. Det synes mig emellertid kunna ifrågasättas, om icke de sakkunnigas förslag, vilket innebär krav på en dubbelt så stor fondtäckning som den nu föreskrivna, går längre än som kan anses behöfligt med hänsyn till insättarnas trygghet och sparbanksväsendets sunda utveckling. Vad svenska sparbanksföreningen framhållit i fråga om olägenheterna av en dylik stark skärpning av berörda krav synes icke kunna lämnas utan beaktande. Jag vill därför föreslå en regel av innehåll, att sparbanks inlåning med avdrag av kontanta medel och därmed likställda tillgångar — varmed skulle förstås jämväl medel inestående hos postsparbanken, hos centralkassa för jordbrukskredit och å postgiro — icke får överstiga trettio gånger sparbankens fonder. Enligt preliminära uppgifter, publicerade i svensk sparbankstidskrift (1936, häfte 8), funnos vid 1935 års utgång fortfarande allenast 6 sparbanker, vilka hade en lägre fondrelation än fyra procent, nämligen respektive 3,8, 3,7, 3,4, 3,3, 3,2 och 2,2 procent. Med utgångspunkt från dessa siffror skulle den av mig föreslagna regeln, som innebär fordran på en fondrelation av 3,33 procent, sålunda kräva stärkt fondställning för högst tre sparbanker. I likhet med de sakkunniga finner jag mig emellertid böra förorda, att en övergångstid av 12 år medges, innan den skärpta regeln göres obligatorisk för samtliga sparbanker.

Bankoutskottet (utl. nr 65/1937) anslöt sig i förevarande ämne helt till vad som föreslagits i propositionen, och riksdagen fattade beslut i enlighet med utskottsutlåtandet. Ändringarna infördes i SpL genom lag den 11 juni 1937 (nr 364), som trädde i kraft den 1 juli samma år. Till ändringarna var emellertid fogad den redan berörda övergångsbestämmelsen. I fråga om sparbank, vars reglemente blivit fastställt före den 1 juli 1937, skulle alltså intill utgången av år 1949 inlåningsutrymmet bestämmas enligt relations-talet 50.

SpL:s fondrelationsregler hade härmed, bortsett från en mindre ändring 1948, fått den lydelse, som alltjämt är gällande. 1948 års ändring, som tillkom genom en lag den 26 juni sagda år (nr 361), innebar att lån, för vilkas fulla gäldande staten vore ansvarig, skulle i likhet med lån, för vilka kommun eller dylik samfällighet svarade, betraktas som täckningsfri placering.

Vid sidan av SpL:s regler om inlåningsrätten har emellertid under senare år gällt en provisorisk lagstiftning angående sparbanks inlåning. Här skall lämnas en redogörelse också för denna lagstiftnings tillkomst ävensom för förändringarna i densamma.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 24 januari 1947 (se prop. nr 320, s.

13—15) hemställde svenska sparbanksföreningen om vissa ändringar av fondrelationsbestämmelserna i SpL i syfte att vidga sparbankernas inlåningsrätt. Föreningen förklarade sig anse, att en provisorisk lagstiftning i ämnet vore nödvändig i avvaktan på en allmän översyn av SpL. Enligt föreningen hade nämligen den utveckling mot stigande riklighet på penningar, vilken inletts under de senaste åren av andra världskriget, omöjliggjort för sparbankerna att hålla sin fondställning från mellankrigsperioden. Utvecklingen innebure icke, att någon risk för insättarnas behållning uppkommit, men den hade visat, att SpL:s inlåningsregler för en del sparbanker icke motsvarade den allmänna ekonomiska expansionen inom deras verksamhetsområden och att man måste räkna med att så efter hand bleve förhållandet för allt flera sparbanker. Föreningen hade noga övervägt båda sidorna av detta spörsmål: angelägenheten av att å ena sidan icke äventyra sparbankernas säkerhet och av att å andra sidan avvåga inlåningsreglerna så, att de icke onödigtvis hämmade sparbankernas verksamhet. Föreningen hade därvid kommit till den bestämda uppfattningen, att man från den senare synpunkten skulle ernå en åtminstone tills vidare tillfredsställande regel, om fondtäckningskravet för de täckningskrävande tillgångarna sänktes till fem procent — vilket innebure att multipeln $12\frac{1}{2}$ skulle höjas till 20 — utan att man därmed skulle komma ned till någon undre gräns från säkerhetssynpunkt. I fråga om regeln i 25 § andra stycket hade föreningen övervägt att begära en återgång till 50-gångsregeln. Föreningen hade den uppfattningen, att en sådan återgång lika litet som under de gångna åren skulle innebära någon risk för insättarna. Emellertid hade föreningen, eftersom en provisorisk lösning icke borde gå längre än som kunde anses nödvändigt, ansett sig böra stanna vid att föreslå en höjning av multipeln 30 till 40 gånger fonderna, innebärande en fondtäckning av 2,5 procent för hela inlåningen minus kontanter och banktillgodohavanden.

Över sparbanksföreningens framställning avgåvos remissyttranden av riksbanksfullmäktige, bank- och fondinspektionen samt sparbanksinspektionen (se prop. nr 320/1947, s. 15—21).

Bank- och fondinspektionen uttalade som sin åsikt, att inlåningsfrågan borde avgöras i ett sammanhang för de olika slagen av penninginstitut. Inspektionen hänvisade både till det utredningsarbete rörande kreditväsendets organisation, vilket vid nämnda tid bedrevs av 1945 års bankkommitté, och till den förväntade särskilda utredningen om ändrad sparbankslagstiftning över huvud taget. Enligt inspektionen borde icke andra ändringar i bestämmelserna om sparbankernas inlåningsrätt vidtagas än sådana, som kunde anses erforderliga med hänsyn till utvecklingen under den allra närmaste tiden och som icke försvårade den slutliga lösningen.

Också riksbanksfullmäktige erinrade om bankkommitténs arbete och om att en särskild utredning angående sparbankslagstiftningen vore att förvänta. Redan av denna anledning syntes det fullmäktige angeläget att i

möjligaste mån undvika sådana ändringar i gällande bestämmelser som kunde föregripa utredningsresultatet. De svårigheter, som kunde uppstå för vissa sparbanker, innan utredningsresultatet föreläge, borde man söka motverka genom provisoriska åtgärder, som innebure mindre avsteg från fondrelationskraven än vad sparbanksföreningen ifrågasatt. Fullmäktige antydde vissa möjligheter, som härvidlag kunde komma i betraktande, närmast att begreppet täckningsfria tillgångar i 25 § första stycket SpL borde kunna givas en något vidgad innebörd. Andra dylika möjligheter vore att höja den i lagrummet fastställda gränsen för inteckningslån, 50 procent av taxeringsvärdet, till 60 procent, att medräkna lån mot inteckning i bostadsfastighet utanför stad, köping eller municipalsamhälle samt att utvidga låneobjekten till att avse jämväl tomträtt.

Sparbanksinspektionen behandlade i sitt yttrande till en början sparbanksföreningens förslag om en ändring av multipeltalen. Inspektionen hade undersökt i vad mån behov av vidgad inlåningsrätt vid ifrågavarande tid kunde anses föreligga för sparbankerna. Antalet sparbanker, vilka vid 1945 års utgång intill 80 procent utnyttjat inlåningsrätten enligt endera av multipeltalen 12 1/2 och 30, hade befunnits vara 17. I flertalet av dessa fall skulle enligt inspektionen gränsen för inlåningsrätten komma att nås fortare enligt multipeln 30 än enligt multipeln 12 1/2. Vad angår multipeln 30 erinrade inspektionen om att enligt 1937 års övergångsbestämmelser finge, utan hinder av denna multipelregel, intill utgången av år 1949 inlåningen med avdrag för belopp motsvarande kassa och banktillgodohavanden uppgå till 50 gånger sparbankens fonder. Med hänsyn till sagda övergångsstadgande föreläge icke något omedelbart behov av ändring av regeln 30 gånger fonderna. Det kunde visserligen sägas, att sparbankerna borde i tid få veta efter vilken regel de måste ha anpassat sig, när övergångsstadgandet upphörde att gälla. Sparbankerna hade emellertid mycket begränsade möjligheter att under återstående tid verkställa anpassningen genom fondökning på annat sätt än genom bildande av säkerhetsfond. Av flera anledningar förefölle det som om ifrågavarande problem skulle vara lättare att bedöma om två år än för det dåvarande. Vid den senare tidpunkten vore måhända inlåningssituationen en helt annan än i dåvarande läge. 1945 års bankkommitté torde då ha slutfört sitt arbete och utredningen om SpL:s nygestaltning borde om ej vara färdig så dock pågå. Inspektionen ville även erinra om att den provisoriska lagstiftningen med bestämmelser om bankaktiebolagens inlåning utlöpte den 30 juni 1949, varför frågan om dess ersättande dessförinnan måste tagas upp till behandling. Allt detta gjorde, att det syntes vara ändamålsenligast, att även frågan om ändring av 25 § andra stycket SpL finge anstå till denna senare tidpunkt. Det behövde icke anses vara för sent att bilda säkerhetsfond i början av år 1949, därest så skulle finnas erforderligt, eller verkställa uppsägning av insättarmedel, för den händelse så radikala åtgärder då skulle anses nödvändiga. För att emellertid ställa en

längre övergångstid i utsikt för de sparbanker, som komme att vara i behov av sådan, ville inspektionen föreslå, att Kungl. Maj:t utrustades med fullmakt att efter ansökan och i mån av behov medge sparbank rätt att under viss tid åtnjuta förlängning av ifrågavarande övergångsstadgande. Därest en kommitté med uppdrag att företaga en allmän översyn av SpL skulle komma att tillsättas under den allra närmaste tiden, kunde det uppdragas åt denna att taga särskild ställning till frågan i vad mån en förlängning av giltighetstiden för övergångsstadgandet borde komma till stånd eller om andra provisoriska åtgärder borde vidtagas innan en slutgiltig reglering av sparbankernas inlåningsrätt hunne genomföras. Inspektionen, som alltså icke ansåg, att multipeln 30 i 25 § andra stycket borde tills vidare ändras, förklarade sig icke heller kunna biträda sparbanksföreningens förslag om ändring av multipeln 12 $\frac{1}{2}$ i paragrafens första stycke. Enligt inspektionen återstode det att diskutera, huruvida första styckets bestämmelser om tillgångar, som skulle vara täckningsfria, kunde givas en vidare innebörd utan förfång för insättarnas säkerhet men samtidigt av sådan betydelse för inlåningsrätten, att sparbankernas bekymmer i detta hänseende lättades. I denna del var inspektionen delvis inne på samma linje som riksbanksfullmäktige i deras remissyttrande. Inspektionen anförde bland annat:

Det förhållandet att flera av de sparbanker, som ha en relativt god fondrelation, kommit i svårigheter på grund av bestämmelserna i 25 § första stycket sparbankslagen är att tillskriva bland annat den omständigheten, att dessa sparbanker icke ha någon glädje av rätten att räkna lån å vissa bostads- och affärsfastigheter som täckningsfria tillgångar, eftersom fastigheter av dylik art, vilka fylla villkoret att vara belägna i stad, köping eller municipalsamhälle, icke finnas inom verksamhetsområdet. Nämnade villkor har därför av dessa sparbanker förnummits som en orättvisa, särskilt med tanke på bebyggelsen i stora och relativt välordnade samhällen, som icke fylla de i 25 § sparbankslagen angivna samhälleliga kvalifikationerna. Sedan det blivit allt vanligare med så kallade blandade kommuner, det vill säga att stora områden av ren landsbygdskaraktär blivit lagda till stad, köping eller municipalsamhälle, börjar det framstå såsom i längden ur principiell synpunkt ohållbart att upprätthålla den nuvarande territoriella gränsen mellan fastigheter som kunna och icke kunna utgöra grundval för täckningsfri placering. Inspektionen har därför varit inne på den tanken att bestämmelsen i 25 § sparbankslagen om fastighets läge skulle utvidgas efter förebild av föreskriften i § 17 förordningen den 3 augusti 1929 (nr 256) om Svenska bostadskreditkassan och om bostadskreditföreningar, där det heter, att förening äger utöva verksamhet i samtliga städer och köpingar samt andra samhällen, för vilka byggnadsstadgan för rikets städer och de för stad meddelade bestämmelserna i hälsovårdsstadgan och i brandstadgan äro gällande, så ock i annat inom samma del av riket beläget samhälle eller tätare bebyggt område, som av Konungen förklarats skola tillhöra verksamhetsområdet. Då emellertid en klar avgränsning av de samhällen, som enligt en dylik bestämmelse skulle få medräknas, vore svår att åstadkomma, har inspektionen slutligen uppgivit tanken på att över huvud taget göra någon territoriell avgränsning. Eftersom det här är fråga om att räkna in en ny stor kategori fastigheter bland objekten för täckningsfria låneplaceringar, vill inspektionen dock begränsa förslaget att enligt terminologien i § 22 förut

nämnda förordning den 3 augusti 1929 avse bebyggd, huvudsakligen för bostadsändamål anordnad fastighet. Försiktigheten torde även bjuda, att åtminstone tills vidare endast in-teckning inom 50 procent av taxeringsvärdet i dylik fastighet på rena landsbygden skall få räknas som täckningsfri placering.

I proposition till 1947 års riksdag (nr 320) föreslogs att i avvaktan på resultatet av en mera allmän översyn av banklagstiftningen över huvud taget en utvidgning av sparbankernas rätt att mottaga inlåning borde ske genom en särskild lagstiftning av provisorisk natur. Utvidgningen borde enligt propositionen med vissa jämkningar få den innebörd, som sparbanksinspektionen rekommenderat. Departementschefen anförde härom följande:

Jag förordar sålunda, att såsom täckningsfria tillgångar skola anses jämväl fordringar på grund av lån mot säkerhet av in-teckning i jordbruksfastighet samt i annan fastighet än industrifastighet i stad, köping eller municipalsamhälle intill sextio procent av taxeringsvärdet, dock att i taxeringsvärdet å jordbruksfastighet, vilken ej är försedd med för jordbrukets bedrivande nödiga åbyggnader, icke må inräknas värdet av växande skog. Genom denna utvidgning skulle i fråga om jordbruksfastighet likställighet i inlåningsreglerna ernås med bland andra central-kassorna för jordbrukskredit. Jämväl fordringar på grund av lån mot säkerhet av in-teckning i tomträtt torde — i de fall där byggnaden å tomten huvudsakligen är avsedd för bostadsändamål eller till affärslokaler — kunna hänföras till täckningsfria tillgångar i den mån in-teckningen ligger inom sextio procent av senast fastställda taxeringsvärdet å byggnad varom nu är fråga. Vidare bör bland täckningsfria tillgångar inräknas fordran på grund av lån mot säkerhet av in-teckning i fast egendom i sådana fall, där den in-tecknade fastigheten huvudsakligen är avsedd för bostadsändamål eller till affärslokaler och är belägen annorstädes än i stad, köping eller municipalsamhälle, dock endast intill femtio procent av taxeringsvärdet. Den nu förordade utvidgningen av begreppet "täckningsfria tillgångar" torde böra erhålla begränsad giltighet, förslagsvis under tiden till utgången av år 1952. På sätt sparbanksinspektionen föreslagit torde därjämte spärregeln i 25 § andra stycket sparbankslagen provisoriskt kunna ändras i så måtto, att Kungl. Maj:t bemyndigas att i särskilda fall medgiva att den i samband med 1937 års ändringar i nyssnämnda paragraf införda övergångsbestämmelsen — enligt vilken förhållandet mellan inlåningen och fonderna för tiden till utgången av år 1949 regleras med hänsyn till relationstalet 50 i stället för 30 — må utsträckas att gälla för tiden till utgången av år 1952.

Propositionen tillstyrktes av bankoutskottet (utl. nr 50/1947) och bifölls av riksdagen. Den sålunda antagna lagen med särskilda bestämmelser angående sparbanks inlåning utfärdades den 30 juni 1947 (nr 321) och trädde påföljande dag i kraft.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 1 november 1951 upptogo 1948 års sparbankssakkunniga spörsmålet om vilka bestämmelser som skulle ersätta 1947 års provisoriska lagstiftning, när giltighetstiden för denna utlöpte den 31 december 1952 (se prop. nr 74/1952, s. 4—7). Enligt de sakkunnigas uttalande i skrivelsen vore det påtagligt, att den ekonomiska utvecklingen under senare tid med en — siffermässigt uttryckt — stegrad inlåningsökning medfört svårigheter för sparbankerna att kunna anpassa inlåningen efter

de i 25 § SpL givna bestämmelserna. De sakkunniga grundade detta uttalande på vissa undersökningar, som verkställdes just i syfte att belysa sparbankernas dåvarande faktiska inlåning i förhållande till deras inlåningsrätt enligt nyssnämnda lagrum och enligt 1947 års lag. Vid undersökningarna hade medtagits dels de sparbanker, som erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att intill utgången av år 1952 tillämpa 1937 års övergångsbestämmelse, sammanlagt 29 sparbanker, och dels de övriga sparbanker, som utnyttjat inlåningsutrymmet enligt relationstalet 30 till mer än 80 procent.

Undersökningsresultatet, som redovisades i skrivelsen, skall här delvis återgivas. Av de sparbanker, som erhållit tillstånd att beräkna inlåningsrätten enligt övergångsbestämmelsen, hade den 31 december 1950 tio stycken överskridit inlåningsrätten enligt relationstalet 30, nio stycken utnyttjat denna inlåningsrätt till mer än 90 procent men ej över 100 procent, fem stycken till mer än 85 procent men ej över 90 procent och tre stycken till mer än 80 procent men ej över 85 procent. För de återstående två sparbankerna var utnyttjandeprocenten 75,0 procent respektive 69,3 procent. Av övriga sparbanker hade elva stycken utnyttjat samma inlåningsrätt till mer än 90 procent, 16 stycken till mer än 85 procent men ej över 90 procent och 24 stycken till mer än 80 procent men ej över 85 procent. Den genomsnittliga inlåningsökningen åren 1948, 1949 och 1950 för samtliga i utredningen medtagna sparbanker utgjorde respektive 7,5 procent, 9,2 procent och 7,5 procent, under det att ökningen av inlåningsrätten på grund av multipeln 30 genom fonderingar under samma tid vore respektive 4,6 procent, 3,6 procent och 4,3 procent. Inlåningsrätten i fråga hade av dessa sparbanker utnyttjats till respektive 80,9 procent, 85,8 procent och 89,7 procent. Alltså hade utnyttjandeprocenten för dessa sparbanker från 1948 års slut till slutet av år 1950 stigit med 8,8 procent eller i genomsnitt med 4,4 procent per år.

I sin skrivelse anförde de sakkunniga vidare, att frågan, huruvida 1947 års provisoriska bestämmelser kunde få förlängd giltighetstid, främst borde prövas med utgångspunkt från insättarnas krav på en betryggande medelsförvaltning från sparbankernas sida. De sakkunniga sade sig icke ha kunnat finna, att dessa krav skulle komma att eftersättas genom en prolongering under den korta tid, som avsåges med denna. Att för en övergångstid föreslå helt nya relationstal hade å andra sidan icke ansetts böra komma i fråga. De sakkunniga hade därför stannat vid att föreslå en förnyelse av de särskilda bestämmelserna i 1947 års lag. Vissa modifikationer av dessa bestämmelser hade dock ansetts påkallade. Beträffande den närmare utformningen av det författningsförslag, de sakkunniga framlade, anförde de bland annat följande:

Vad angår 2 § i 1947 års lag må framhållas, att den Konungen däri inrymda rätten att på ansökan av sparbank lämna i lagrummet omnämnda medgivande allenast avser sparbank, vars reglemente blivit stadfäst före den 1 juli 1937.

Jämväl äldre sparbanker, som vid lagens tillkomst haft möjlighet att söka dispens — detta har på grund av att övergångsbestämmelsen i 1937 års lag utlöpte med 1949 års utgång ansetts skola ske före utgången av sistnämnda år — ha icke funnit nödigt att göra detta enär de, sådan inlåningsutvecklingen bedömdes sistnämnda år, räknade med att kunna hålla inlåningen inom 30-gånge-regeln, till dess att en definitiv reglering av inlåningsrätten skett. På grund av att en ny sparbankslag icke kan komma att antagas inom ursprungligen beräknad tid föreligger sålunda, såsom den i det föregående åberopade särskilda utredningen visar, ett behov av nya provisoriska bestämmelser ej blott för de sparbanker, som redan erhållit medgivande enligt ifrågavarande paragraf, utan även för en del av de sparbanker, vilka enligt vad ovan nämnts icke före 1949 års utgång begärt sådant medgivande. De sakkunniga vilja föreslå, att de provisoriska bestämmelserna skola göras tillämpliga å båda dessa kategorier. Några avgörande betänkligheter mot en sådan generell utsträckning ha de sakkunniga icke att andraga med hänsyn till att bestämmelserna enligt vad nedan föreslås endast skola gälla kort tid och förutsätta ett ansökningsförfarande, varigenom de icke bliva automatiskt tillämpliga på varje sparbank. De sakkunniga ha icke heller funnit skäl att från de provisoriska bestämmelsernas tillämplighetsområde undantaga de fyra sparbanker, vilkas reglementen stadfästes efter den 30 juni 1937. Med bibehållande av det i 2 § av 1947 års lag föreskrivna ansökningsförfarandet synes rätt böra inrymmas åt Konungen att, oaktat 1937 års övergångsbestämmelse till 25 § andra stycket sparbankslagen redan upphört att gälla för flertalet sparbanker, medgiva sparbank att intill utgången av år 1955 bedriva inlåning maximerad vid relationstalet 50. De sakkunniga vilja vidare föreslå, att sådant medgivande må kunna lämnas utan hänsyn till när en sparbanks reglemente kan vara fastställt och oavsett den tidpunkt när ansökan göres. Då de medgivanden, som tidigare må hava meddelats, utlöpa med utgången av år 1952, synes förnyad ansökan böra göras av ifrågavarande banker i god tid före den 1 januari 1953. Övriga sparbanker böra så snart behov av vidgad lånerätt under lagens giltighetstid aktualiseras kunna inkomma med ansökan.

I samtliga de remissyttranden, som avgåvos över de sakkunnigas framställning (se prop. nr 74/1952, s. 7—8), tillstyrktes denna. Genom proposition framlades därefter ifrågavarande förslag för 1952 års riksdag (prop. nr 74/1952), som biföll desamma (jfr bankoutskottets utl. nr 21/1952). Den nya lag med särskilda bestämmelser angående sparbanks inlåning, vilken förslagen innefattade, utfärdades den 23 maj 1952 (nr 259).

Gällande rätt

Den fullständiga lydelsen av 25 § SpL i lagrummets gällande utformning är följande:

”Sparbank må inlåna pengar

dels till ett belopp, för vilket full täckning hos sparbanken finnes i kontanta penningar, i medel, som för sparbankens räkning innestå hos riksbanken, postsparbanken, inländskt bankbolag eller centralkassa för jordbrukskredit eller å postgiro, i skattkammарväxlar eller andra skuldförbindelser utfärdade av riksgäldskontoret, i statens, Sveriges allmänna hypoteksbanks, konungariket Sveriges stadshypotekskassas eller andra full-

goda inhemska obligationer, i fordringar på grund av lån, för vilkas fulla gäldande staten, kommun eller dylik samfällighet är ansvarig eller för vilka säkerheten utgöres av sådana obligationer, som nu nämnts, eller i fordringar på grund av lån, vilka förfalla eller kunna av sparbanken uppsägas till betalning inom högst sex månader och för vilka säkerheten utgöres av inteckning inom hälften av senast fastställda taxeringsvärdet uti annan i stad, köping eller municipalsamhälle belägen fastighet än industrifastighet eller uti jordbruksfastighet å landet, därvid i taxeringsvärdet å jordbruksfastighet, vilken ej är försedd med för jordbrukets bedrivande nödiga åbyggnader, icke må inräknas värdet av växande skog;

dels ock därutöver till ett belopp av högst tolv och en halv gånger sparbankens fonder.

I intet fall må dock inlåningen med avdrag av ett belopp, motsvarande sparbankens kassa och de medel, som för sparbankens räkning inestå hos riksbanken, postsparbanken, inländskt bankbolag eller centralkassa för jordbrukskredit eller å postgiro, överstiga trettio gånger sparbankens fonder.

Sparbank, som träffat avtal med annan sparbank om övertagande av dess rörelse, må, sedan sistnämnda sparbank trätt i likvidation, vid bestämmande av inlåningens omfattning under tiden för likvidationen intill belopp och på villkor, som Konungens befallningshavande fastställer, taga i beräkning blivande överskott, som i avtalet tillförsäkrats den övertagande sparbanken såsom förstärkning av dess fonder.”

Lagen den 23 maj 1952 med särskilda bestämmelser angående sparbanks inlåning (nr 259) har icke undergått någon ändring efter sin tillkomst. Lagen är av följande lydelse:

1 §: Vid bestämmande av den omfattning, i vilken sparbank på grund av stadsgandet i 25 § första stycket lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker må inlåna penningar, skola under tiden intill utgången av år 1955 med fordringar, som i nämnda lagrum avses, likställas fordringar på grund av lån, vilka förfalla eller kunna av sparbanken uppsägas till betalning inom högst sex månader och för vilka säkerheten utgöres av

1) inteckning som beviljats i fast egendom av beskaffenhet, varom i förenämnda lagrum sägs, och som till förmånsrätten ligger över fem tiondelar men inom sex tiondelar av senast fastställda taxeringsvärdet, därvid i taxeringsvärdet å jordbruksfastighet, vilken ej är försedd med för jordbrukets drivande nödiga åbyggnader, icke må inräknas värdet av växande skog;

2) inteckning i bebyggd fastighet, som är belägen annorstädes än i stad, köping eller municipalsamhälle, därest den eller de byggnader, som finnas uppförda å fastigheten, äro avsedda huvudsakligen för bostadsändamål eller till affärslokaler, dock endast i den mån inteckningen ligger inom hälften av senast fastställda taxeringsvärdet; eller

3) inteckning i tomträtt till bebyggd tomt, därest den eller de byggnader, som finnas därå uppförda, äro avsedda huvudsakligen för bostadsändamål eller till affärslokaler, dock endast i den mån inteckningen ligger inom sex tiondelar av senast fastställda taxeringsvärdet å byggnaderna.

2 §: Konungen äger på ansökan av sparbank medgiva att, utan hinder av stad-

gandet i 25 § andra stycket lagen om sparbanker, intill utgången av år 1955 inlåningen må, med det avdrag som i nämnda lagrum sägs, uppgå till ett belopp av femtio gånger sparbankens fonder.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1953; dock må Konungen dessförinnan på ansökan lämna sådant medgivande, som i 2 § avses.

Lagstiftningen angående inlåningsrätten vid vissa andra penninginrättningar

För *affärsbankerna* infördes lagbestämmelser rörande inlåningsrätten genom tillkomsten av BL. Dess ursprungliga bestämmelser i ämnet inneburo, att inlåningen icke skulle få överstiga fem gånger fondernas belopp. Bestämmelserna omarbetades 1920 (lagen den 21 maj 1920, nr 211 — jfr s. 162 här ovan) i syfte att något utvidga de större bankernas inlåningsrätt. Någon ytterligare ändring på denna punkt har därefter icke vidtagits i BL. Reglerna i fråga, som ha sin plats i 49 § första stycket, lyda:

Bankaktiebolags inlåning må, där bolagets egna fonder uppgå till högst fem miljoner kronor, allenast med det belopp, som motsvarar vad för bolagets räkning inestår hos annat inländskt bankbolag, överstiga fem gånger beloppet av bolagets egna fonder. Uppgå bankaktiebolags egna fonder till mera än fem miljoner kronor, må inlåning äga rum högst till belopp av tjugofem miljoner kronor ökat med nio gånger skillnaden mellan beloppet av bolagets egna fonder och fem miljoner kronor, dock att inlåningssumman icke må överstiga åtta gånger beloppet av bolagets egna fonder.

Också beträffande *affärsbankerna* har inlåningsrätten under senare år vidgats genom provisoriska föreskrifter. Frånsett ett par författningar med mera begränsad syftning tillkom den första provisoriska lagstiftningen år 1938. Numera tillämplig i detta hänseende är lagen den 5 juni 1953 med särskilda bestämmelser angående bankaktiebolags inlåning (nr 308), vilken lag gäller till och med den 30 juni 1954.¹ 1953 års lag liksom den provisoriska lagstiftning av år 1946, som 1953 års lag ersatt, ger uttryck för den princip, som redan tidigare satt sin prägel på fondrelationsreglerna för sparbankerna, nämligen att fondtäckningskraven böra i viss utsträckning nyanseras allt efter riskgraden hos placeringarna. Dessa indelas i 1946 och 1953 års lagar i tre grupper. Till den första gruppen ha hänförts riskfria eller praktiskt taget riskfria placeringar, som till hela sitt värde ansetts kunna utgöra underlag för inlåning. Den andra gruppen omfattar placeringar, som icke äro alldeles riskfria men likväl så goda, att de bedömts kunna till en väsentlig del av sitt värde utgöra grund för inlåningen. Övriga placeringar bilda den tredje gruppen. Hela den inlåning, som svarar mot dessa sistnämnda placeringar, har ansetts vara i behov av viss täckning i fonderna. Beträffande täcknings-

¹ I prop. nr 164/1954, vilken vid tiden för tryckningen av detta bet. ännu ej behandlats av riksdagen, föreslås att 1953 års lag skall äga fortsatt giltighet t. o. m. den 30 juni 1955.

procenten göra 1946 och 1953 års lagar i likhet med själva BL skillnad mellan de större och de mindre affärsbankerna. Med den utformning, 1953 års lag erhållit, äro de uppställda relationsreglerna ej helt oeftergivliga. Lagen bemyndigar nämligen Kungl. Maj:t att efter hörande av riksbanksfullmäktige samt bank- och fondinspektionen medgiva inlåning utöver vad reglerna berättiga till.

1953 års lag har följande lydelse:

1 §.

Utän hinder av bestämmelserna i 49 § 1 mom. lagen om bankrörelse må bankaktiebolag under tiden intill utgången av juni månad (1949) mottaga inlåning med *dels* ett belopp motsvarande summan av

a) bolagets inneliggande kassa;

b) vad för bolagets räkning inestår hos Sveriges riksbank eller riksgäldskontoret eller å postgiro eller hos annat inländskt bankaktiebolag med lyftningsrätt vid anfordran eller efter en dags uppsägning;

c) bolaget tillhöriga, å inländsk bank dragna checkar samt av sådan bank utställda egna växlar, betalbara vid anfordran;

d) marknadsvärdet, dock högst nominella värdet, å bolaget tillhöriga av svenska staten utfärdade skattkammärväxlar samt å sådana bolaget tillhöriga obligationer, vilka utfärdats av svenska staten, Sveriges allmänna hypoteksbank eller Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, under förutsättning att obligationernas återstående löptid icke överstiger fem år;

e) tre fjärdedelar av marknadsvärdet, dock högst tre fjärdedelar av nominella värdet, å sådana bolaget tillhöriga obligationer, som avses under d) men vilkas återstående löptid överstiger fem år; samt

f) tre fjärdedelar av marknadsvärdet, dock högst tre fjärdedelar av nominella värdet, å andra bolaget tillhöriga inhemska obligationer, vilka äro av fullgod beskaffenhet;

dels ock ett belopp motsvarande, om bolagets eget kapital icke överstiger fem miljoner kronor, sex gånger det egna kapitalet samt, om bolagets eget kapital är större än nyss sagts, trettio miljoner kronor ökat med tio gånger skillnaden mellan bolagets eget kapital och fem miljoner kronor.

Vid tillämpning av dessa bestämmelser skall såsom inlåning anses — utöver vad som är att anse såsom inlåning enligt lagen om bankrörelse — ej mindre belopp, för vilka bolaget ansvarar på grund av egna accepter eller som tillförts bolaget genom försäljning av postremissväxlar eller genom rediskontering eller försäljning av andra växlar, än även beloppet av de garantiförpliktelser, som bolaget iklätt sig, i den mån dessa förpliktelser icke täckas av hos bolaget insatta, till bolaget pantförskrivna medel.

2 §.

Konungen må, efter hörande av fullmäktige i riksbanken samt bank- och fondinspektionen, medgiva, att bankaktiebolag må mottaga inlåning med visst belopp utöver det sammanlagda belopp, vartill bolagets inlåning enligt föreskrifterna i 1 § högst må uppgå.

1949 års banklagssakkunniga ha utformat reglerna om inlåningsrätten i BLF i nära anslutning till 1946 års provisoriska bestämmelser. Sålunda ha de sakkunniga ansett, att man icke som i BL bör föreskriva en relation

mellan fonderna och inlåningen oavsett placeringarnas art. De avvikelser från 1946 års lag, vilka föreslagits av de sakkunniga, hänföra sig framför allt till differentieringen av placeringarna. Härvidlag förordas dels att de s. k. långa obligationerna — såväl de guldkantade som övriga långa — ur fondtäckningssynpunkt hänföras till omnämnda tredje riskgrupp, dels ock att lån mot säkerhet av inteckning inom 60 procent av taxeringsvärdet i bostads-, affärs- och jordbruksfastigheter i stadssambällen samt jordbruksfastigheter på landet skola få utgöra täckningsfria tillgångar, dock med den modifikationen att banks inlåningsrätt härigenom ej får ökas med högre belopp än som motsvarar tre gånger bankens eget kapital och ej heller med mera än 100 miljoner kronor. Förslaget rörande inteckningslånen har ansetts böra föranleda en mindre skärpning av fondrelationstalen. För bank, vars eget kapital uppgår till högst fem miljoner kronor, förordas att inlåningen, liksom i BL, efter avdrag av de täckningsfria tillgångarna maximeras till fem gånger det egna kapitalet. För övriga banker skulle inlåningsmaximum bli summan av 25 miljoner kronor och tio gånger skillnaden mellan det egna kapitalet och fem miljoner kronor.

Centralkassorna för jordbrukskredit ha sin inlåningsrätt reglerad av föreskrifter, vilka uppvisa stor överensstämmelse med motsvarande stadganden för sparbankerna. Vad först angår de regler om inlåningsrätten, vilka återfinnas i jordbrukskasseförordningen, ha de haft 25 § SpL som sin direkta förebild. Sålunda innefatta också reglerna i nämnda förordning dubbla spärrar för inlåningen, angivna genom relationstalen 12 ½ respektive 30. Endast i uppräknigen av de täckningsfria placeringarna föreligga vissa av rörelsens art betingade skiljaktigheter i förhållande till 25 § SpL. Reglerna i jordbrukskasseförordningen, upptagna i dess 32 §, lyda:

Centralkassa må in- och upplåna penningar *dels* till ett belopp, för vilket full täckning hos kassan finnes i kontanta penningar, i medel som för kassans räkning inestå hos riksbanken, jordbrukskreditkassan eller inländskt bankaktiebolag eller å postgiro, i statens eller Sveriges allmänna hypoteksbanks obligationer eller i fordringar på grund av lån, för vilkas fulla gäldande staten är ansvarig eller för vilka säkerheten utgöres av inteckning inom sex tiondelar av senast fastställda taxeringsvärdet å jordbruksfastighet, *dels ock* därutöver till ett belopp motsvarande tolv och en halv gånger centralkassans och därtill anslutna jordbrukskassors fonder och insatskapital.

I intet fall må dock in- och upplåningen med avdrag av ett belopp motsvarande centralkassans kassa och de medel, som för centralkassans räkning inestå hos riksbanken, jordbrukskreditkassan eller inländskt bankaktiebolag eller å postgiro, överstiga trettio gånger centralkassans och därtill anslutna jordbrukskassors fonder och insatskapital.

Emellertid ha även för centralkassorna de egentliga reglerna om inlåningsrätten på senare tid kompletterats med provisorisk lagstiftning. Så stadgas för närvarande i förordningen den 30 maj 1952 med särskilda bestämmelser om in- och upplåning vid centralkassa för jordbrukskredit (nr

325), som gäller till och med år 1955, dels att till placeringar, som icke kräva täckning enligt relationstalet 12 $\frac{1}{2}$, skola räknas jämväl lån mot inteckning inom halva taxeringsvärdet i vissa andra fastigheter än jordbruksfastighet, dels att med kontanta penningar i centralkassan skola såsom helt täckningsfria tillgångar likställas kontanta penningar i till centralkassan avslutna jordbrukskassor och dels slutligen att Kungl. Maj:t efter ansökan äger medgiva centralkassa att i stället för relationstalet 30 tillämpa en motsvarande inlåningsspärr med högre multipeltal, dock högst talet 50.

De sakkunnigas yttrande och förslag

Det är utan vidare klart, att en inrättning, som bedriver inlåning från allmänheten, har att sörja för att verksamheten icke innebär risker för insättarna. Denna fordran är i första hand dikterad av insättarnas intresse. Men inlåningens trygghet är ett intresse också för inrättningen själv. Vad angår sparbankerna ha ju dessa icke några ägare, som njuta del i eventuellt uppkommande överskott i rörelsen, utan drivas enbart i ändamål att befordra sparsamheten. Beträffande sparbankerna kan man därför säga, att deras egna intressen i förevarande hänseende nära överensstämmer med insättarnas.

Det förnämsta medlet att ernå den trygghet, som alltså måste garanteras insättarna, är en försiktig utlåningspolitik, dvs. en strävan att placera inlåningen i säkrast möjliga tillgångar. I nära samband med denna primära förutsättning för insättarnas säkerställande står angelägenheten av tillräckligt vittgående nedskrivningar till förhindrande av att tillgångarnas bokförda värden komma att överstiga de verkliga. Varken genom försiktighet i utlåningsverksamheten eller genom nedskrivningsåtgärder lär dock i praktiken risken för förluster helt elimineras. I någon mån skulle väl de förluster, som likväl kunna tänkas uppkomma, täckas av de löpande vinsterna. Det yttersta skyddet mot kvarstående förlustrisker måste dock skapas genom erforderlig fondbildning. Varje sparbank eftersträvar naturligtvis att åstadkomma så stora fonderingar som möjligt, eftersom en sparbank med stark fondställning ur skilda synpunkter intager ett avsevärt mera gynnsamt läge än en sparbank med fonder av blygsam storlek. Det allmänna kan emellertid icke rimligen åtnöja sig med insikten om dessa strävanden hos sparbankerna. Hänsynen till insättarna föranleder, att samhället till de insatta medlens trygghet uppställer tvingande regler angående sparbankernas fondstyrka. Så har också skett. Gällande sparbankslagstiftning föreskriver, att fonderna skola stå i visst minimiförhållande till inlåningen. Det närmare innehållet i dessa föreskrifter beröres i den fortsatta framställningen.

Sparbankernas möjligheter att hålla sina fonder vid tillräcklig nivå påverkas i hög grad av den allmänna ekonomiska utvecklingen och kunna därför skifta rätt väsentligt från tid till annan. För närvarande måste förut-

sättningarna för ett tillfredsställande fondläge tyvärr bedömas som ganska ogynnsamma. Detta avspeglas i att sparbankernas genomsnittliga fondrelation just nu är sämre än på mycket lång tid. Betraktar man den skedda utvecklingen, kan det vara lämpligt att till utgångspunkt taga läget vid den tid, då sparbankerna först blevo föremål för beskattning, dvs. vid 1911 års ingång. Den genomsnittliga fondrelationen vid sagda tid var 8,15 procent. 1920 hade relationstalet sjunkit till 5,32 procent. Härefter steg relationen oavbrutet ända till år 1940. 1925 uppgick den sålunda till 6,47 procent, 1930 till 8 procent, 1935 till 9,18 procent och 1940 till 9,42 procent. Alltifrån år 1940 har fondrelationen varit sjunkande. Vid 1950 års slut hade den nått procenttalet 5,26 och vid 1952 års slut procenttalet 4,79. Utvecklingen i absoluta tal under samma tid belyses av följande tabell (siffrorna för fondernas belopp äro angivna i miljoner kronor):

Tidpunkt	Reservfond	Grundfond	Summa
1911 1/1	165,5	0,6	66,1
1920 31/12	106,4	1,2	107,6
1925 31/12	159,2	¹ 1,9	161,1
1930 31/12	235,0	² 1,8	236,8
1935 31/12	305,8	² 1,7	307,5
1940 31/12	337,2	² 1,3	338,5
1945 31/12	354,2	² 2,2	356,4
1950 31/12	397,2	² 3,4	400,6

¹ Inklusive byggnadsfonder, som uppgingo till cirka 0,2 miljoner kronor.

² Inklusive säkerhetsfonder.

Vid slutet av år 1951 uppgingo fonderna till cirka 409 miljoner kronor och vid slutet av år 1952 till cirka 417 miljoner kronor.

Skilda faktorer synas ha samverkat till den markerade relationsförsämringen under det sista årtiondet. De inflatoriska tendenserna på penningmarknaden med en riklig penningtillgång som följd ha medfört en siffermässigt sett kraftigt stegrad inlåning. Denna nominella ökning av inlåningen har icke motsvarats av en jämförlig förändring av fondernas nominella storlek. Härigenom har alltså uppkommit en förskjutning av proportionen mellan inlåning och fonder. Sparbankerna ha i allmänhet icke haft förmåga att motverka denna förskjutning genom fondavsättningar av erforderlig omfattning. Framför allt torde detta ha varit beroende av att den ringa marginalen mellan in- och utlåningsränta begränsat vinsterna. Men även beskattningen och de under senare tid ökade förvaltningskostnaderna ha bidragit till att fonderingsmöjligheterna blivit otillräckliga. Vad angår beskattningen äro sparbankerna visserligen enligt kommunalskattelagen (29 § 3 mom. första stycket) vid beräkandet av den skattepliktiga inkomsten berättigade till visst avdrag för fondavsättning. Bortsett från regelns verkningar för sparbanker, som äro nybildade eller ha upprättat säkerhetsfond, innebär avdragsrätten dock endast, att avdrag får ske för

belopp, som avsatts till reservfond, i den mån avsättningen är nödvändig för uppbringande av sparbankens fonder till den enligt sparbankslagstiftningen obligatoriska minimirelationen i förhållande till inlåningen. Eftersom sparbankerna över huvud taget icke äga underskrida minimirelationen, blir därför avdragsregeln verkninglös för normalfallen.

Om utvecklingen på ränte- och penningmarknaden behåller sin hittillsvarande inriktning, komma sparbankernas fonderingssvårigheter att successivt tilltaga. Det är förståeligt, att detta väckt starka betänkligheter på sparbankshåll. Hämmad förmåga att hålla fonderna i en gynnsam relation till inlåningen medför på grund av lagstiftningens relationskrav, att utrymmet för inlåningen minskar. Blevde sparbankerna till följd härav nödsakade att avvisa inlåning, skulle själva deras sparfrämjande uppgift allvarligt äventyras. Dylika konsekvenser äro uppenbarligen icke önskvärda ur allmän synpunkt. Om det angelägna i att befordra sparandet råda nämligen icke delade meningar. Givetvis måste därför hotet mot sparbankernas förmåga att fylla sina samhällsnyttiga funktioner avvärjas på ett eller annat sätt. Det komplicerade spörsmålet om hur sparbankernas existensmöjligheter böra säkerställas skall dock icke här göras till föremål för närmare bedömanden. De sakkunniga torde icke kunna undgå att i annat sammanhang ingå på spörsmålet, eftersom Kungl. Maj:t i anledning av en framställning från svenska sparbanksföreningen om översyn av bestämmelserna rörande sparbanks rätt att i skattehänseende göra avdrag för fondavsättning uppdragit åt de sakkunniga att verkställa en förutsättningslös utredning i ämnet. Att de sakkunniga likväl i ett avseende redan intagit en bestämd ståndpunkt till spörsmålet kan utläsas av det förut anförda. Här åsyftas uttalandena om fondernas betydelse för insättarnas skyddande. Frågan om sparbankernas inlåningsmöjligheter kan icke gärna lösas genom ett uppgivande av det fondkrav, som anses nödvändigt för insättarnas trygghet. En dylik lösning torde väl heller icke ifrågasättas på något håll. Den skulle säkerligen icke godtagas av sparbankerna själva, vilka byggt upp sitt nuvarande stora anseende hos allmänheten just på omsorgen om insättarnas skyddande. Grundsatsen, att fonderingsproblemen icke kunna lättas på bekostnad av de ur trygghets synpunkt oundgängliga fondtäckningskraven, kan därför tyckas vara självklar. De sakkunniga ha emellertid velat påminna om den inför den diskussion om eventuella uppmjukningar av fondrelationsreglerna, vilken här skall följa. Denna diskussion måste alltså i första hand befatta sig med frågan om vilken fondstyrka som erfordras för tryggandet av inlåningen. Endast mot bakgrunden av dylika övertyganden kan sedan avgöras, huruvida och i vad mån modifieringar av relationsreglerna äro tänkbara.

När föreskrifter om en obligatorisk minimirelation mellan fonder och inlåning på sin tid infördes i sparbankslagstiftningen, återspeglade relationstalen icke någon erfarenhetsmässig beräkning av de förlustrisker, vilka finge anses hota insättarmedlen. En beräkning av sådant slag skulle endast

med stora svårigheter ha kunnat företagas. Därmed är icke sagt att relationstalen blevo helt godtyckligt bestämda. Vissa hållpunkter funnos nämligen dels i den faktiska fondrelationen vid sagda tid och dels i de fondrelationsregler, som redan gällde för affärsbankerna (jfr s. 175 här ovan). Statistiskt material till belägg för att just en viss fondstyrka alltid skulle vara ägnad att motväga förlustriskerna är ej heller nu lätt att framlägga. Detta kan dock icke få föranleda, att lagstiftningen om relationen mellan fonder och inlåning skulle medgiva, att för varje särskild sparbank prövades vilket minimiförhållande som borde råda. Än mindre vore det lämpligt, att relationstal finge efter hand fastställas för vissa begränsade tidsterminer. Behovet av klarhet och enhetlighet talar för att reglerna i ämnet liksom hittills stadga preciserade relationstal med allmän giltighet. Lagstiftaren kan alltså icke undandraga sig den svåra uppgiften att enbart på grundval av en allmän bedömning bestämma ett fixerat relationstal. Vid denna bedömning äro åtskilliga principiella synpunkter att beakta. Övervägandena kunna för det första ej utgå från att alla sparbanker äro idealiskt skötta, utan de måste taga i sikte också att inrättningar med en mindre tillfredsställande administration kunna finnas. Vidare är det närmast förhållandena under mindre gynnsamma konjunkturer som böra bestämma riskberedskapen. Denna skulle bli otillräcklig om den avpassades endast efter skyddsbehovet under goda tider. Angeläget är även att fondkraven bestämmas på så sätt, att fonderna icke i allmänhetens ögon te sig otillräckliga för sitt ändamål. Som redan antytts ha sparbankerna själva uppmärksammat vikten av att fonderna äro ägnade att befästa inrättningens anseende utåt. Om skilda omständigheter sålunda tala för att fondkraven icke sättas för lågt, måste det å andra sidan vara en strävan att icke göra kraven strängare än nämnda omständigheter påkalla. Särskilt i ett läge som det rådande, då fondbildningen möter stora svårigheter, är det naturligt att denna strävan får göra sig gällande. Frågeställningen vid den fortsatta behandlingen av förevarande lagstiftningsfråga torde därför snarast böra formuleras så: hur liberala vågar man göra relationsreglerna utan att i något avseende äventyra de syften, reglerna skola tjäna?

Som framgått av den förut lämnade historiska översikten är det fondtäckningskrav, som gällande sparbankslagstiftning uppställer, på visst sätt differentierat. Reglerna om inlåningsrättens omfattning vila nämligen på principen, att behovet av fondsäkerhet för inlåningen varierar allt efter trygghetsgraden hos de tillgångar, i vilka de inlånade medlen placeras. Principen går igen såväl i de provisoriska föreskrifterna angående affärsbankernas inlåningsrätt (se s. 175 här ovan) som i de lagstadganden, vilka reglera inlåningsrätten för centralkassorna för jordbrukskredit (se s. 177 här ovan). För samtliga de tre angivna slagen av inlåningsinstitut gäller sålunda, att vissa tillgångar i större eller mindre utsträckning få frånräknas inlåningen vid bedömandet av om fonderna stå i stipulerad

minimirelation till denna (de s. k. täckningsfria tillgångarna). I övrigt råder emellertid en påtaglig skillnad mellan å ena sidan nyssnämnda föreskrifter för affärsbankerna samt å andra sidan sparbanksreglerna och centralkasse-reglerna, vilka sistnämnda haft sparbankslagstiftningen som sin direkta förebild. Affärsbanksföreskrifterna uppställa ett enda tal för att angiva lägsta tillåtna relation mellan fonder och inlåning, sedan från inlåningen avdragits ett belopp, motsvarande omnämnda täckningsfria tillgångar. För sparbanks- liksom för centralkassereglerna är däremot karakteristiskt att de innefatta dubbla relationstal. Sparbanksreglernas närmare utformning har tidigare redovisats (se s. 173). Här skall därför blott erinras om huvud- dragen av reglerna. 25 § SpL stadgar i sitt första stycke, att sparbank får mottaga inlåning *dels* till belopp, som motsvarar sparbankens kassa och banktillgodohavanden ävensom placeringar i riksgäldskontorets skuldför- bindelser, i s. k. guldkantade eller andra fullgoda inhemska obligationer, i fordringar på grund av lån, för vilka staten, kommun eller dylik samfällig- het ansvarar eller för vilka säkerheten utgöres av nämnda slags obligatio- ner, eller i vissa inteckningslån i fast egendom, *dels ock* därutöver till ett belopp av högst tolv och en halv gånger sparbankens fonder. I lagrummets andra stycke föreskrives emellertid att inlåningen med avdrag för belopp, motsvarande kassa- och bankmedlen, i intet fall får överstiga trettio gånger sparbankens fonder. Denna sista regel utgör följaktligen en yttersta spärr för inlåningen. Relationsreglerna i 25 § SpL kompletteras av en provisorisk lagstiftning, lagen den 23 maj 1952 med särskilda bestämmelser angående sparbanks inlåning, gällande till och med år 1955 (se här ovan s. 174). De provisoriska bestämmelserna ha något utvidgat kretsen av de placeringar, vilkas belopp få frånräknas inlåningen enligt 25 § första stycket SpL. Be- stämmelserna bemyndiga vidare Kungl. Maj:t att efter ansökan medgiva sparbank att i stället för multipeltalet 30 i 25 § andra stycket tillämpa mul- tipeltalet 50 som minimirelation.

De sakkunniga vilja icke ifrågasätta annat än att sparbanksreglerna om inlåningsrätten även i fortsättningen skola baseras på grundsatsen, att inlå- ningsutrymmet bör vara beroende av den skiftande tryggheten hos till- gångarna. Om riktigheten av denna princip synes nämligen i stort sett råda enighet.

Från vissa håll har emellertid framkastats tanken, att sparbanksreglerna borde i huvudsak konstrueras på samma sätt som affärsbanksreglerna. Konstruktionen med dubbla spärrar för inlåningen borde alltså övergivias till förmån för en enda relationsregel. Innan de sakkunniga taga ställning till denna fråga, torde det vara lämpligt att något dröja vid verkningarna av nuvarande dubbla spärrsystem.

Detta innebär, att sparbanks tillgångar indelas i tre grupper. I tillgångar, hörande till grupp ett, får inlåning placeras till obegränsat belopp. Tillgång- arna i fråga — kassa och banktillgodohavanden — äro emellertid av den art,

att de lämna ingen avkastning eller i vart fall endast avkastning, som är otillfredsställande i förhållande till inlåningsräntan. De praktiska möjligheterna att verkställa placeringar i grupp ett äro följaktligen snäva. I tillgångar, hörande till grupperna två och tre, får inlåning placeras till ett sammanlagt belopp av högst 30 gånger fonderna. Dock få placeringarna i tillgångar som höra till grupp tre — huvudsakligen högt liggande inteckningslån och borgenslån, i fortsättningen för enkelhetens skull sammanfattande benämnda sekundära tillgångar — motsvara högst $12\frac{1}{2}$ gånger fonderna. Den övre gränsen för placering av inlånade medel i grupp två ligger alltså mellan $17\frac{1}{2}$ och 30 gånger fonderna, beroende på storleken av den inlåning som är placerad i grupp tre.

Systemet medför således, att minimifordringen på genomsnittlig fondtäckning för den inlåning, som kräver sådan, eller med andra ord den inlåning, som ej placeras i grupp ett, kan vara ganska föränderlig. I gynnsammaste fall behöva fonderna endast uppgå till tre och en tredjedels procent av inlåningen. Detta är ju den tillräckliga fondtäckningen enligt relations-talet 30. Av intresse är nu till en början att notera under vilka förutsättningar det totala fondtäckningskravet för den täckningskrävande inlåningen begränsas till nämnda procenttal. Så är först och främst fallet, om hela denna inlåning placeras i tillgångar, hörande till grupp två. $12\frac{1}{2}$ -gångeregeln träder ju då icke alls i funktion. Men även om den täckningskrävande inlåningen placeras i tillgångar hörande till grupp tre, skulle fondtäckningskravet kunna stanna vid tre och en tredjedels procent. För den händelse inlåningsplaceringarna i grupp tre överskrida $41\frac{2}{3}$ procent av den täckningskrävande inlåningen, stegras emellertid ofrånkomligen fondtäckningskravet genom att det kommer att bestämmas av relationstalet $12\frac{1}{2}$.¹ Allt eftersom placeringarna i grupp tre sedan öka ytterligare, föranleder sistnämnda minimirelation en fortgående skärpning av fondtäckningskravet. Så blir detta exempelvis fyra procent då placeringarna i grupp tre uppgå till hälften, sex procent då samma placeringar uppgå till tre fjärdedelar, samt givetvis åtta procent, då den täckningskrävande inlåningen helt och hållet placeras i grupp tre.

Siffrorna här ovan utvisa följaktligen, att konstruktionen med dubbla spärregler medför mera snävt begränsade inlåningsmöjligheter för de sparbanker, som i stor utsträckning placera sin inlåning i sekundära tillgångar, än för övriga sparbanker. Detta har också varit avsikten. Sagda inriktning av konstruktionen kan icke anses annat än befogad. Det skulle icke vara tilltalande, att en sparbank med en övervägande del av sin inlåning placerad i sekundära lån skulle äga samma inlåningsutrymme som en sparbank med endast en ringa del av inlåningen i nämnda ur trygghetssynpunkt minst kvali-

¹ Relationstalet $12\frac{1}{2}$ innefattar ett fondtäckningskrav av åtta procent. Åtta procent av den inlåning, som ligger inom $41\frac{2}{3}$ procent av den täckningskrävande, är icke ett strängare fondtäckningskrav än tre och en tredjedels procent av hela den täckningskrävande inlåningen.

ficerade placeringsobjekt. En förutsättning för att verkningarna av regelkombinationen skola bli de avsedda är emellertid, att de båda multiplerna äro någorlunda riktigt avvägda sinsemellan. Sålunda får å ena sidan multipeln $12\frac{1}{2}$ icke vara för låg (= för sträng) i förhållande till multipeln 30. Är så fallet, bli möjligheterna att göra placeringar i sekundära tillgångar alltför kraftigt beskurna. Särskilt otillfredsställande skulle detta vara med tanke på att indelningen i täckningsfria och icke täckningsfria tillgångar måste bli i viss grad schematisk och därför i det enskilda fallet kan skapa en oberättigad åtskillnad mellan olika placeringar. En alltför ringa marginal mellan de båda multipeltalen kan å andra sidan helt omintetgöra syftet med regelkombinationen. Är en dylik disproportion tillräckligt utpräglad, blir nämligen inlåningsrätten enligt det högre multipeltalet förbrukad, innan fondtäckningskravet enligt den lägre multipeln ännu hunnit göra sig gällande. Kunna grundade anmärkningar riktas mot nuvarande inbördes förhållande mellan multiplerna, skulle de snarast avse, att en felavvägning av det senare slaget ägt rum. En ruckning av förhållandet mellan multiplerna torde därför böra övervägas. Till detta spörsmål vilja de sakkunniga senare återkomma. Hur väl man än söker verkställa avvägningen mellan multiplerna, lär man dock icke kunna förebygga, att konstruktionen med två relationsregler ibland får vissa irrationella konsekvenser. Vill man använda sig av ett system med kombinerade regler, synas dylika verkningar kunna undvikas, endast om kombinationen utbygges med flera spärrar. På detta sätt vore det möjligt att ytterligare nyansera fondtäckningskravet efter placeringarnas trygghetsgrad. En så långt driven nyansering torde emellertid bli konstlad. Följden skulle för övrigt vara att stadgandena i förevarande ämne bleve ännu mera komplicerade än de nu gällande. Olägenheterna härav skulle säkerligen vara mera påfallande än de brister, som höra samman med nuvarande regelkonstruktion. En utbyggnad av denna torde alltså icke böra förordas.

Härmed är man tillbaka vid frågan om lämpligheten av en reform i motsatt riktning, innebärande att konstruktionen med dubbla spärregler utbytes mot en enda spärr. Att en sådan reform i visst hänseende skulle utgöra en vinning ligger i sakens natur. Stadgandena om inlåningsrätten skulle bli enklare och klarare. Jämförelsen mellan en enda spärr och det nuvarande systemet kan dock icke få inskränkas till det formella området. Den bör i stället främst gå ut på ett bedömande, huruvida en enda spärrbestämmelse kan i samma utsträckning som stadganden med de nuvarandes struktur förverkliga målsättningen, att placeringarnas trygghetsgrad skall inverka på fondtäckningskravet. De gällande stadgandena medföra som framgått, att fondtäckningskravet på två vägar differentieras allt efter placeringarnas art. Dels medgiva de, att fondtäckning icke alls kräves för vissa placeringar, dels upptaga de vissa andra placeringar som täckningsfria enligt grundregeln för inlåningsrätten (regeln i 25 § första stycket SpL) men begränsa där-

vid denna täckningsfrihet genom en yttersta spärregel (25 § andra stycket). Om man först antager, att det nuvarande stadgandet i 25 § första stycket skulle få fungera som enda spärregel, komme kretsen av helt täckningsfria tillgångar att omfatta både de placeringar, vilka äro helt täckningsfria redan enligt gällande rätt, och de placeringar, som för närvarande kräva högst tre och en tredjedels procent fondtäckning. Det skulle emellertid troligen ej kunna tänkas, att fondtäckningskravet eftergäves och därmed inlåningsutrymmet vidgades i dylik utsträckning. Siffermässigt uttryckt skulle konsekvensen bli, att 71,4 procent av sparbankernas genomsnittliga placeringar medgäves stå utan täckning, räknat efter förhållandena vid 1950 års utgång. Ett slopande av den sekundära spärren i 25 § andra stycket skulle följaktligen sannolikt nödvändiggöra, att man droge en annan gräns kring kategorien helt täckningsfria placeringar än den nyss skisserade. Det synes icke vara alldeles uteslutet, att man därvid såsom täckningsfria skulle våga betrakta endast de placeringar, som redan enligt gällande regler äro helt täckningsfria, dvs. kassa- och bankmedel. Härmed skulle man ha nått fram till samma resultat som om man valt att förvandla stadgandet i 25 § andra stycket till exklusiv spärregel. Villkendera av de nuvarande spärrestämmelserna man än toge till utgångspunkt, skulle själva inlåningsutrymmet säkerligen kunna avvägas på tillfredsställande sätt genom ett lämpligt fastställt multipeltal. Däremot står det klart, att konstruktionen med en enda spärregel icke i lika hög grad som nuvarande regelkombination skulle låta placeringarnas inbördes varierande trygghet inverka på fondtäckningskravet. Med en enda spärr skulle åtskillnad göras bara mellan helt täckningsfria och icke täckningsfria tillgångar. Någon kategoriindelning av de sistnämnda tillgångarna bleve alltså icke möjlig. Placeringar i tillgångar, som te sig relativt ehuru icke fullt säkra, skulle icke alls gynnas framför mera otrygga placeringar.

Mot bakgrunden av det anförda kan anordningen med en enda inlånings-spärr icke anses jämbördig med gällande regelkonstruktion. De sakkunniga förorda därför, att systemet med dubbla spärrar bibehålles.

Härefter skall nu följa en granskning av de särskilda spärrestämmelser, som innefattas i gällande regelsystem. Granskningen bör lämpligen först avse den grundläggande inlåningsspärren, alltså stadgandet i 25 § första stycket SpL.

Som nämnts ha tidigare framförts önskemål om att detta stadgande måtte mildras genom att multipeltalet $12 \frac{1}{2}$ höjdes (se ovan s. 168). På sina håll torde alltjämt finnas förespråkare för dylika önskemål. För att få en föreställning om i vilken mån minimirelationen $12 \frac{1}{2}$ i praktiken berett svårigheter för sparbankerna ha de sakkunniga tagit del av ett tämligen omfattande uppgiftsmaterial, som ställts till förfogande av sparbanksinspektionen. Uppgifterna, vilka avse läget per den 31 december 1951, belysa till en början, i vilken utsträckning inlåningsutrymmet enligt ifrågakvarande relationstal utnyttjats, om man betraktar den sammanlagda inlåningen vid

alla sparbanker i landet såsom avseende en enda sparbank. Sparbankernas totala inlåning uppgick vid angivna tidpunkt till 8 078 072 000¹ kronor. Täckningsfria enligt 25 § första stycket SpL voro placeringar till sammanlagt belopp av 6 039 383 000 kronor. Fonderna utgjorde tillhopa 409 153 000 kronor. Multipliceras det sistnämnda beloppet med $12\frac{1}{2}$, erhålles siffran 5 114 413 000. Sammanlagd med beloppet av de täckningsfria placeringarna utvisar denna hela inlåningsutrymmet enligt 25 § första stycket SpL: 11 153 796 000 kronor. Vid jämförelse med siffran för inlåningen framgår följaktligen, att sparbankerna kunnat inlåna ytterligare 3 075 724 000 kronor att placera i icke täckningsfria tillgångar enligt sistnämnda lagbestämmelse. Eftersom inlåningen belöpte sig till 8 078 072 000 kronor och de täckningsfria placeringarna till 6 039 383 000 kronor, kan vidare utläsas, att endast 2 038 689 000 kronor av inlåningen krävde fondtäckning enligt relationen $12\frac{1}{2}$. Ställer man häremot $12\frac{1}{2} \times$ fonderna, dvs. det nämnda beloppet 5 114 413 000 kronor, visar det sig, att denna gångregel utnyttjats till 39,9 procent.

Av kanske ännu större intresse torde emellertid vara att uppmärksamma i vilken utsträckning sparbankerna var för sig utnyttjat gångerregeln i fråga. Även i detta avseende lämna de tillgängliga uppgifterna besked. Av samtliga de 451 sparbankerna i landet hade 13 icke utnyttjat gångerregeln mer än till tio procent, 42 hade utnyttjat den över tio procent men ej över 20 procent, 72 över 20 men ej över 30 procent, 89 över 30 men ej över 40 procent, 78 över 40 men ej över 50 procent, 62 över 50 men ej över 60 procent, 37 över 60 men ej över 70 procent, 29 över 70 men ej över 80 procent, 26 över 80 men ej över 90 procent, en över 90 men ej över 95 procent samt två över 95 procent.

Det bör uppmärksammas, att de nyss lämnade sifferuppgifterna — liksom de siffror, som angåvo det genomsnittliga läget — avse en tidpunkt, då de provisoriska bestämmelserna om inlåningsrätten voro tillämpliga. Dessa bestämmelser ha ju något utvidgat kretsen av de placeringar, som äro täckningsfria enligt 25 § första stycket SpL. Å andra sidan återspegla de redovisade uppgifterna ej den förskjutning av gränsen mellan täckningsfria och icke täckningsfria placeringar, vilken blivit följd av 1952 års fastighetstaxering. Man beräknar, att denna taxering, som väsentligt höjt de taxerade fastighetsvärdena, föranlett en icke obetydlig ökning av de täckningsfria in-teckningslånens belopp. Skulle siffrorna per den 31 december 1951 ha tagit hänsyn till nämnda procentuella ökning av de täckningsfria in-teckningslånen, hade uppgifterna angående utnyttjandet av $12\frac{1}{2}$ -gångsregeln blivit helt andra än de nyss presenterade.

Av de åberopade uppgifterna vill det alltså synas som att fondtäckningskravet enligt multipeln $12\frac{1}{2}$ mera sällan vore besvärande för sparbankerna. Exakt besked om i vilken utsträckning så varit förhållandet kan dock icke utläsas av uppgifterna. I vissa fall förklaras nämligen storleken av det

¹ Siffrorna äro avrundade till jämna tusental.

obegagnade inlåningsutrymme, siffrorna utvisa, av att säkerhetsfond inrättats för att avvärja en situation, som annars kunnat bli bekymmersam. Det helhetsomdömet torde likväl kunna grundas på uppgiftsmaterialet att relationsregeln i fråga för de allra flesta sparbanker icke tyckes spela någon egentlig roll som spärr för inlåningen. Härav kan dock icke utan vidare slutas, att en skärpning av regeln vore på sin plats. Inledningsvis har betonats att svårigheter för fondering i den utsträckning fondrelationsreglerna kräva icke i och för sig motivera avkall på relationskraven. I konsekvens härmed bör gälla att dessa krav icke skola skärfas enbart av den orsaken, att de utan svårighet kunna fyllas. I det senare fallet likaväl som i det förra böra relationsreglerna främst rätta sig efter vad som erfordras för insättarnas tryggnade. Detta torde alltså vara den riktiga utgångspunkten också för övervägandena om en eventuell ändring av multipeln $12\frac{1}{2}$.

Att inlåningsrätten enligt denna gångregel av det stora flertalet sparbanker utnyttjats i så ringa mån synes tyda på, att multipeltalen $12\frac{1}{2}$ och 30 icke stå i lämpligt förhållande till varandra. Disproportionen i fråga, som kommer att belysas närmare vid behandlingen av spärrbestämmelsen i 25 § andra stycket, skulle självfallet kunna undanröjas antingen genom att multipeln $12\frac{1}{2}$ sänktes (skärptes) eller genom att multipeln 30 höjdes (mildrades). De sakkunniga anse en ändring av sistnämnda slag vara att föredraga. Multipeltalet $12\frac{1}{2}$ synes nämligen vara ganska lämpligt avpassat. En sänkning av multipeln vore ägnad att förminska hittillsvarande möjlighet att placera inlåningen i tillgångar, som i trygghetshänseende betraktas som mindre kvalificerade. Enligt de sakkunnigas bedömning skulle detta innebära, att sparbankernas handlingsfrihet vid utlåningen bundes mera än som vore erforderligt ur säkerhetssynpunkt. En höjning av multipeln 30 skulle däremot vidga möjligheterna att placera inlåningen i mera kvalificerade tillgångar utan att detta skulle ske på bekostnad av hittillsvarande utrymme för mindre kvalificerade placeringar, beräknat i förhållande till fonderna.

Uttalandet, att multipeln $12\frac{1}{2}$ förefaller lämpligt avpassad, ger naturligtvis uttryck jämväl för uppfattningen, att multipeln ej heller bör höjas (mildras). Skulle så ske, komme förevarande relationsregel att förlora sin omedelbara betydelse även beträffande det fåtal sparbanker, vilka närmat sig inlåningsgränsen enligt regelns nuvarande multipeltal. Det må i detta sammanhang erinras om att en sparbank, som förbrukat inlåningsutrymmet enligt 25 § första stycket, icke nödvändigtvis tvingas att i fortsättningen avvisa inlåning. Så länge inlåningsrätten enligt paragrafens andra stycke ej helt utnyttjats, står utvägen öppen att mottaga ytterligare inlåning till belopp, motsvarande placeringar, som äro täckningsfria enligt första stycket, i den mån sådana placeringar stå till buds. Regeln i första stycket har således i första hand som funktion att dirigera inlåningen mot tryggare placeringar.

Vad nu beträffar åsyftade sparbanker nära inlåningsgränsen, synas regelns dirigerande verkningar vara påkallade. Anledningen till dessa sparbankers ogynnsamma fondrelationsläge torde mestadels vara, att de i extremt stor utsträckning placerat sin inlåning i sekundära tillgångar. Att genom en multipelhöjning bevilja dem anstånd med den tvingande omställningen av placeringarna synes icke tillrådligt. Det är med andra ord alldeles i sin ordning, att nämnda sparbanker bildligt talat stöta huvudet i det tak, som multipeltalet $12\frac{1}{2}$ skapar.

Inlåningsspärren i 25 § första stycket skulle kunna mildras icke bara genom en multipelhöjning utan också genom att kretsen av de placeringar, vilka undantagas från fondtäckningskravet, göres vidare. De förändrade fastighetstaxeringsvärdena ha inneburit, att en sådan utvidgning redan kommit till stånd. Denna torde i själva verket vara ganska betydande. Som i det följande framgår, föreslå vidare de sakkunniga regeländringar, vilka likaså innebära en ganska väsentlig utvidgning av de täckningsfria placeringarna. Enligt förslagen skulle bland annat jämväl de s. k. bundna in-teckningslånen betraktas som täckningsfria. Det redan nu måttliga fondtäckningskravet i regeln i 25 § första stycket kommer, om dessa förslag biträdas, att framstå som ännu lindrigare. Här berörda förhållanden tala ytterligare mot en höjning av själva multipeltalet.

De åberopade olägenheterna av en multipeländring i endera riktningen komme väl icke att göra sig märkbara annat än om ändringen bleve mera betydande. En helt ringa rubbning av multipeltalet torde å andra sidan knappast ha något berättigande. Den skulle giva sken av att de risker, som hota inlåningen, och de fondkrav, som betingas av riskerna, kunna mätas med en viss exakthet. Som nämnts är detta emellertid ingalunda möjligt. De enda multipeländringar, vilka förtjäna att övervägas, lära därför vara sådana som äro något så när påtagliga.

Av skäl som nu anförts vilja de sakkunniga icke tillstyrka, att multipeltalet $12\frac{1}{2}$ vare sig sänkes eller höjes. Beträffande förevarande stadgande i 25 § första stycket återstår emellertid att redogöra för ändringsförslagen i fråga om de täckningsfria tillgångarna.

De ändringar, som förordas, avse samtliga in-teckningslånen. Dessas undantagande från täckningskravet i stadgandet är enligt dettas egen utformning förenat med åtskilliga förbehåll. Ett första villkor är, att lånen förfalla inom högst sex månader eller kunna av sparbanken uppsägas till betalning inom sagda tid. Vidare måste in-teckningssäkerheten vara beviljad i vissa särskilda slags fastigheter, nämligen uti annan fastighet i stad, köping eller municipalsambälle än industrifastighet eller uti jordbruksfastighet å landet. Som ännu en allmän begränsning gäller, att täckningsfriheten endast avser in-teckning inom 50 procent av fastighetens senast fastställda taxeringsvärde. För in-teckningslånen i jordbruksfastighet är härutöver en speciell modifikation uppställd: är fastigheten ej försedd med för jordbrukets bedrivande

nödiga åbyggnader, får vid beräkandet av i vilken mån lånet är täckningsfritt icke inräknas värdet av växande skog.

Det har redan nämnts, att ett av de sakkunnigas förslag i denna del hänför sig till villkoret, att inteckningslånen för att betraktas som täckningsfria skola förfalla eller kunna uppsägas inom nyss angivna tid. När villkoret infördes genom 1937 års ändringar i SpL, betonades från departementschefens sida, att spørsmålet om de bundna inteckningslånen upptagande bland de täckningsfria placeringarna sammanhänge med frågan, huruvida sparbank borde åläggas skyldighet att verkställa nedskrivning av dessa lån i balansräkningen. Enär departementschefen ansåg, att sådan skyldighet icke vore önskvärd ur praktisk synpunkt, förordade han av försiktighets-skäl, att inteckningslånen i fråga icke skulle undantagas från fondtäckningskravet i 25 § första stycket (se ovan s. 167). Det skall medgivnas, att täckningsfrihet för de bundna inteckningslånen talar för nedskrivningsplikt beträffande dessa lån. Den konsekvensen torde man emellertid icke böra väja för. Nuvarande skarpa åtskillnad mellan bundna och icke bundna inteckningslån i inlåningsrättshänseende synes nämligen ej vara tilltalande. Även de bundna inteckningslånen höra obestridligt till de i säkerhetskänseende mera kvalificerade placeringarna. Undantagsställningen för dessa inteckningslån bör därför upphöra. Till frågan om nedskrivningsskyldigheten återkomma de sakkunniga i detaljmotiveringen till 61 § SpLF (se s. 286 här nedan).

Såsom fastigheter, i vilka inteckningssäkerheten måste ligga för att lånen skola få räknas som täckningsfria, angiver 25 § första stycket som sagt dels "annan fastighet i stad, köping eller municipalsamhälle än industrifastighet" och dels "jordbruksfastighet å landet". Vad angår stad, köping och municipalsamhälle godtagas alltså i detta hänseende både bostads-, affärs- och jordbruksfastigheter, beträffande landsbygden däremot endast jordbruksfastigheter. Med de olika bestämmelserna för å ena sidan "landet" och å den andra sidan "stad", "köping" och "municipalsamhälle" torde lagstiftaren säkerligen ha velat anknyta till skillnaden mellan glesbebyggelseområden och tätbebyggelseområden. Att föreskrifterna om täckningsfrihet för inteckningslånen såvitt gäller bostads- och affärsfastigheter göra en distinktion mellan glesbebyggelse och tätbebyggelse framstår ju som motiverat. Utgår man från att det är denna indelning, som åsyftats, måste man emellertid konstatera, att de använda termerna icke äro adekvata. Kommunformerna stad, köping och municipalsamhälle innesluta visserligen alltid någon tätbebyggelse, men åtminstone städer och köpingar kunna därjämte omfatta stora områden av utpräglad glesbebyggelsekaraktär. Ett slående exempel erbjuder Kiruna stad, som inom sina gränser rymmer vidsträckta högfjällsregioner. Det kan ju icke vara logiskt, att inteckningslån i en ensligt belägen bostadsfastighet bland lapplandsfjällen skall få betraktas som täckningsfritt, samtidigt som denna förmån icke åtnjutes för inteckningslån

i en centralt belägen affärsfastighet i en tätort, vilken varken utgör eller ligger inom stad, köping eller municipalsamhälle. En jämkning på förevarande punkt är därför oundgänglig. Bestämmelserna i fråga torde bäst träffa indelningen i tätbebyggelse- och glesbebyggelseområden, om de skilja på fastigheter, belägna inom område, som ingår i fastställd stadsplan eller fastställd byggnadsplan, och fastigheter, belägna inom område, som ej ingår i dylik plan. De sakkunniga föreslå följaktligen, att nämnda terminologiska åtskillnad får ersätta den nuvarande.

Det omnämnda speciella förbehållet beträffande inteckningslånen i jordbruksfastighet har funnits allt sedan SpL:s tillkomst. Propositionen angående SpL (prop. nr 22/1923) ville i detta hänseende till och med ha en avfattning, som var strängare än den sedan beslutade. Så skulle enligt propositionen värdet av växande skog icke under några förhållanden få inräknas i taxeringsvärdet (se s. 163 här ovan). Den antagna lydelsen tillkom på förslag av bankoutskottet och tillåter alltså, att skogsvärdet inräknas, om fastigheten är försedd med för jordbrukets bedrivande nödiga åbyggnader (se s. 164 här ovan). Bakom propositionens ståndpunkt låg uppenbarligen meningen, att skogsvärdena alltid kunna befaras nedgå hastigt till följd av avverkningar och att de därför icke bereda någon större trygghet för lånen. Utskottet åter synes ha utgått från att risken för dylika värdeförändringar vore mindre beträffande fastighet, som verkligen kunde väntas bli utnyttjad för jordbruksdrift och där skogen på grund härav kunde tänkas vara av betydelse som stöd för jordbruket. Vid tiden för SpL:s tillkomst var det nog berättigat att hysa mera allvarliga farhågor för en forcerad exploatering av skogstillgångarna, om fastigheten icke var utrustad med åbyggnader för jordbruk. Numera lämnar lagstiftningen ett ganska ringa utrymme för spekulativ skogsdrift, som orsakar hastiga förändringar av fastighetsvärdena. Detta omdöme torde gälla antingen fastigheterna äro försedda med jordbruksbyggnader eller ej. Det synes för den skull icke längre vara nödvändigt att för något fall frånräkna skogsvärdena i här avsedda sammanhang. De sakkunniga föreslå således, att nu behandlade förbehåll utgår.

De provisoriska inlåningsbestämmelserna för sparbankerna (se ovan s. 174) ha utvidgat täckningsfriheten enligt 25 § första stycket SpL just vad beträffar inteckningslånen. Utvidgningarna göra sig gällande i följande tre avseenden. För det första jämföras med de enligt sagda lagrum täckningsfria inteckningslånen lån mot inteckning, som beviljats uti de i lagrummet angivna fastigheterna men som är sämre belägen till förmånsrätten. Sådana inteckningslån äro täckningsfria, om de ligga inom 60 procent av fastighetens taxeringsvärde. Också här gäller att i taxeringsvärdet å jordbruksfastighet, vilken ej är försedd med för jordbrukets bedrivande nödiga åbyggnader, icke må inräknas värdet av växande skog. De provisoriska bestämmelserna tillåta vidare, att inteckningslån i jämväl bostads- och affärsfastigheter, belägna annorstädes än i stad, köping eller municipalsam-

hålla, få betraktas som täckningsfria. I detta fall kräves dock att inteckningen ligger inom 50 procent av senast fastställda taxeringsvärdet. Slutligen innebära de provisoriska stadgandena, att även lån mot inteckning i tomträtt kunna få upptagas bland de täckningsfria tillgångarna. Det fordras härför, att inteckningen beviljats i tomträtt till bebyggd tomt, att den eller de byggnader, som finnas uppförda å tomten, äro avsedda huvudsakligen för bostadsändamål eller till affärslokaler samt att inteckningen ligger inom 60 procent av senast fastställda taxeringsvärdet å byggnaderna. Det bör tilläggas, att det allmänna villkoret i 25 § första stycket SpL, att lånen icke få vara bundna, skall ha sin giltighet även för de inteckningslån, som i kraft av förevarande bestämmelser undantagas från täckningskravet.

Nu redovisade provisoriska lättnader få karakteriseras som tämligen försiktiga. I viss mån innefatta de endast sådana förändringar i förteckningen över de täckningsfria tillgångarna, vilka betingats av den allmänna utvecklingen. För övrigt må härvidlag hänvisas till de yttranden — återgivna i den historiska översikten här ovan — vilka rekommenderade, att bestämmelser av ifrågavarande slag borde införas (se s. 169—171). Hade icke en allmän översyn av SpL redan varit aktuell, när bestämmelserna utarbetades, skulle utvidgningen av de täckningsfria tillgångarna förmodligen ha skett i form av ändringar i själva SpL. I varje fall synes tiden numera vara mogen för att bestämmelserna inordnas i den egentliga sparbankslagstiftningen. Självfallet skola därvid de ändringar och jämkningar, som de sakkunniga föreslagit beträffande själva SpL:s regler rörande de täckningsfria placeringarna, avse även de regler, vilka hämtas från den provisoriska lagstiftningen.

Vad angår inteckning i tomträtt torde dessutom viss ändring i sparbanksreglerna motiveras av den nya tomträttslagstiftning, som trätt i kraft den 1 januari 1954. Denna medför en åtskillnad i kreditvärde mellan tomträtt, som upplåtits "väsentligen för bostadsändamål", och tomträtter för andra ändamål. Exempelvis gäller för tomträtt av det förra slaget men ej för övriga tomträttsupplåtelse en obligatorisk regel om lösenkyldighet för fastighetsägaren vid tomträttens upphörande. Medan de för närvarande tillämpliga provisoriska stadgandena om sparbanks inlåningsrätt såsom förutsättning för att tomträttsinteckning skall få upptagas bland de täckningsfria tillgångarna kräva, att den eller de byggnader, som finnas uppförda å tomträttsmarken, äro avsedda "huvudsakligen för bostadsändamål eller till affärslokaler", bör med hänsyn till anförda åtskillnad i de nya tomträttsreglerna i fortsättningen fordras att byggnaden eller byggnaderna å tomträttsmarken äro avsedda "väsentligen för bostadsändamål". En mindre jämkning i sparbanksreglerna påkallas vidare av att enligt den nya tomträttslagstiftningen icke bara tomt utan varje självständig fastighet kan vara föremål för tomträttsupplåtelse.

Sistnämnda utvidgning av tillämpningsområdet för tomträttsupplåtelse

har för övrigt föranlett överväganden från de sakkunnigas sida, huruvida icke regeln, att tomträttsinteckning är täckningsfri inom 60 procent av taxeringsvärdet, borde förbindas med villkoret, att den fastighet, vari tomträtten gällde, skulle vara belägen under fastställd stadsplan eller fastställd byggnadsplan. Som komplement till en dylik begränsning skulle lämpligen kunna medgivas att tomträtt till bostadsfastighet utanför plan, som nyss sagts, skulle få vara täckningsfri inom 50 procent av taxeringsvärdet. De sakkunniga ha emellertid funnit sig kunna avstå från att framlägga förslag av angiven innebörd. Skälen härtill ha varit, att det övervägande antalet tomträtter upplåtes av kommunerna och att kommunala tomträttsupplåtelser för bostadsändamål mestadels torde komma att avse just mark, som ligger under fastställd stadsplan eller byggnadsplan. Även utan att den ifrågasatta begränsningen stadgas, torde tomträttsinteckningarna således i praktiken icke komma att utgöra inlåningsunderlag i vidare mån än vad som gäller enligt nuvarande provisoriska lagstiftning.

De inteckningslån, som med beaktande av de sakkunnigas förslag komme att hänföras till de täckningsfria tillgångarna enligt en regel konstruerad som den i 25 § första stycket SpL, skulle sammanfattningsvis utgöras av lån mot

1. inteckning inom 60 procent av senast fastställda taxeringsvärdet uti jordbruksfastighet eller uti sådan bostads- eller affärsfastighet, som är belägen å område, ingående i fastställd stadsplan eller fastställd byggnadsplan;

2. inteckning inom 50 procent av senast fastställda taxeringsvärdet uti bostads- eller affärsfastighet, belägen annorstädes än å område, som ingår i fastställd stadsplan eller fastställd byggnadsplan; samt

3. inteckning i tomträtt till fastighet, såframt den eller de byggnader, som finnas därå uppförda, äro avsedda väsentligen för bostadsändamål, inom 60 procent av senast fastställda taxeringsvärdet å byggnaderna.

De sakkunniga äro härmed framme vid stadgandet i 25 § andra stycket SpL. I den historiska översikten har redogjorts för hur multipeltalet 30 från och med den 1 juli 1937 fick ersätta den tidigare gällande 50-gångerrelationen (se s. 164—167). En övergångsbestämmelse föreskrev emellertid, att sparbank, vars reglemente blivit fastställt före nämnda dag, intill utgången av år 1949 alltjämt finge låta sitt inlåningsutrymme bestämmas av multipeltalet 50 (se s. 167). Det må vidare erinras om att 1947 års provisoriska bestämmelser angående sparbanks inlåning bemyndigade Kungl. Maj:t att på ansökan av sparbank medgiva utsträckning av giltighetstiden för nyss omnämnda övergångsbestämmelse till utgången av år 1952 (se s. 171). Som likaledes framgått här ovan innehåller 1952 års lag ett mera generellt stadgande på denna punkt. Enligt sistnämnda lag äger sålunda Kungl. Maj:t att på ansökan såväl av äldre som av nyare sparbank medgiva, att intill 1955 års slut multipeltalet 50 får tillämpas i stället för multipeltalet 30 (se s. 174).

1937 års övergångsbestämmelse samt 1947 och 1952 års provisoriska föreskrifter ha medfört, att åtskilliga sparbanker ännu icke varit underkastade 30-gångsregeln. Dessa sparbanker uppgå till ett trettiotal. Antalet sparbanker, för vilka 50-gångsrelationen är gällande, kan dock snabbt bli avsevärt större, eftersom det numera som sagt är möjligt att låta sparbank, som under viss tid lytt under 30-gångsregeln, övergå till multipeln 50.

Det förut berörda uppgiftsmaterial, som sparbanksinspektionen ställt till de sakkunnigas disposition, klargör också i vilken utsträckning inlåningsmöjligheterna enligt multipeln 30 utnyttjats. Även i denna del avses läget per den 31 december 1951. Som redan angivits vid behandlingen av stadgandet i 25 § första stycket SpL belöpte sig sparbankernas totala inlåning till 8 078 072 000 kronor och deras fonder till 409 153 000 kronor. $30 \times$ det sistnämnda beloppet = 12 274 590 000 kronor. Täckningsfria enligt förevarande regel voro placeringar om tillhoppa 226 024 000 kronor. Hela inlåningsutrymmet enligt 25 § andra stycket var alltså 12 500 614 000 kronor. En jämförelse mellan inlåningsutrymmet och inlåningen visar, att 4 422 542 000 av sagda inlåningsutrymme icke förbrukats. Själva 30-gångsrelationen hade med de anförda siffrorna som beräkningsgrund genomsnittligt utnyttjats till 64 procent (inlåningen minus de helt täckningsfria placeringarna = 7 852 048 000, dvs. den mottagna inlåning, för vilken fondtäckning krävdes enligt multipeln 30; $\frac{7\,852\,048\,000}{30 \times \text{fonderna}} = \text{cirka } 64/100$).

Sparbankernas individuella utnyttjande av 30-gångsrelationen framgår av nedanstående uppställning. För jämförelses skull ha medtagits också procenttal, utvisande i vilken mån en 40-gångsrelation och en 50-gångsrelation skulle ha varit utnyttjade, om respektive relation bestämt inlåningsutrymmet vid tidpunkten i fråga.

Antalet sparbanker, som utnyttjat relationsutrymmet över		Enl. 30-ggr-regeln	Enl. en 40-ggr-regel	Enl. en 50-ggr-regel
10 % men ej över	20 %	2	8	20
20 %	30 %	13	36	110
30 %	40 %	29	117	148
40 %	50 %	85	115	113
50 %	60 %	91	94	50
60 %	70 %	79	59	8
70 %	80 %	71	18	2
80 %	90 %	51	4	—
90 %	95 %	9	—	—
95 %	100 %	11	—	—
100 %	110 %	7	—	—
110 %	120 %	3	—	—
		451	451	451

Uppgifterna här ovan, särskilt de i tabellen, åskådliggöra, att inlåningsutrymmet enligt multipeln 30 tagits i anspråk i mycket hög grad. De tio

sparbanker, som överskridit inlåningsgränsen enligt denna multipel, skulle givetvis icke ha kunnat fortsätta sin verksamhet, såvida de ej hade medgivits att tillämpa den provisoriska multipeln 50. Detsamma gäller praktiskt taget även de elva sparbanker, som förbrukat inlåningsutrymmet till mer än 95 procent, ehuru de ej nått själva inlåningsgränsen.

Särskilt tydligt framstår det, hur höga procenttalen för 30-gånge-relations utnyttjande äro, om man jämför dem med de motsvarande procenttalen beträffande 12 1/2-gånge-relationen (se s. 186 här ovan). Sparbankerna nå alltså i genomsnitt betydligt tidigare fram till inlåningsgränsen enligt 30-gånge-regeln än enligt 12 1/2-gånge-regeln. Detta skänker belägg för de sakkunnigas redan uttalade uppfattning, att proportionen mellan de båda relationstalen icke är den rätta. Vad förut anförts om syftemålen med det dubbla regelsystemet torde ha klarlagt, att det är stadgandet i 25 § första stycket SpL, som för normalfallen bör fungera såsom stoppgräns för inlåningen. Stadgandet i 25 § andra stycket är däremot tänkt som sekundärt. Det är avsett som ett yttersta hinder mot att regeln i första stycket — den primära — skulle i vissa fall leda till, att det totala fondtäckningskravet icke bleve tillräckligt betryggande. Som den statistiska utredningen visar, har rollfördelningen mellan de båda reglerna i praktiken icke blivit den man åsyftat. I flertalet fall är det ju nämligen regeln i andra stycket, som fått tjäna som primär spärr. Om det ursprungligen tänkta förhållandet mellan reglerna skall kunna åstadkommas, är det — såsom tidigare nämnts — nödvändigt att skapa ett större mellanrum mellan multiplerna 12 1/2 och 30. De sakkunniga ha av skäl, som utvecklats i det föregående, funnit att ett vidgat mellanrum mellan multiplerna icke bör vinnas genom en sänkning (skärpning) av multipeln 12 1/2. Den framkomstvåg, som återstår, är alltså att höja (mildra) multipeln 30.

Antager man, att inlåningen i fortsättningen kommer att placeras i täckningsfria och icke täckningsfria tillgångar i just de proportioner, som kunna utläsas av de återgivna uppgifterna per den 31 december 1951, är det naturligtvis möjligt att ungefärligt beräkna, vilken höjning av multipeln 30 som vore erforderlig. Det visar sig vid en sådan beräkning, att höjningen måste bli så betydande som till talet 48 för att medföra åtminstone att inlåningsutrymmena enligt de båda reglerna genomsnittligt konsumeras i samma takt.¹ Det inbördes förhållandet mellan täckningsfria och icke täckningsfria placeringar torde för övrigt numera ha förskjutits något genom 1952 års fastighetstaxering, vilken enligt vad tidigare betonats vidgat kretsen av täckningsfria inteckningslån. Jämväl de ändringar beträffande inteckningslånen,

¹ Beräkningen, grundad på uppgifterna per den 31 december 1951, kan redovisas på följande sätt:
Inlåning, som kräver täckning enligt 30-gånge-regeln 7 852 048 000 kr.
Inlåning, som kräver täckning enligt 12 1/2-gånge-regeln 2 038 689 000 kr.

$$\frac{2\ 038\ 689\ 000}{12\ 1/2} = \frac{7\ 852\ 048\ 000}{x};$$

$$x = 48,14.$$

vilka föreslagits av de sakkunniga, komma, om de godtagas, att leda till en sådan förskjutning. Dessa förhållanden klargöra ytterligare, att multipeltalet 30 får bedömas vara otillräckligt för att skapa den önskvärda balansen mellan relationsreglerna. Sannolikt påfordras för detta syfte att talet höjes till inemot 50.

Man kan dock icke stanna vid en prövning som den nyss verkställda. Även i detta sammanhang måste givetvis främst beaktas vad omsorgen om inlåningens tryggande kräver.

Multipeltalet 50 skulle ju innebära, att den obligatoriska fondrelationen enligt 25 § andra stycket SpL bleve så låg som två procent. En god uppfattning om inlåningsutrymmet enligt en 50-gångerrelation får man vid ett studium av tabellen å s. 193 här ovan. Den utvisar bland annat att de tio sparbanker, som enligt tabelluppgifterna överskridit inlåningsutrymmet enligt 30-gångerrelationen, skulle, därest multipeltalet 50 i stället varit gällande, ha utnyttjat inlåningsutrymmet till mellan 70 och 80 procent såvitt angår två sparbanker samt till mellan 60 och 70 procent vad angår de övriga åtta. I genomsnitt skulle inlåningsutrymmet enligt en 50-gångerrelation ha varit förbrukat endast till mellan 30 och 40 procent.

Det kan alltså icke bestridas, att multipeltalet 50 i nuvarande läge skulle vara mycket gynnsamt för sparbankerna. Bedömningen blir dock en annan, om hänsyn tages till förhållandena på längre sikt. Inledningsvis har framhållits, att sparbankerna för närvarande brottas med stora fonderingssvårigheter. Redan nu ha dessa lett till att fondavsättningarna icke kunnat hålla jämna steg med inlåningsökningen. Komma svårigheterna att bestå, skulle vad som i dagens situation framstår som en vid inlåningsmarginal ganska snart få blygsammare mått. Omvänt följer härav, att utvecklingen nödvändiggör fondrelationsregler med största möjliga marginal. Det gäller alltså som förut betonats att dels icke göra hithörande regler mindre stränga än som är förenligt med trygghetens fordringar, dels göra reglerna fullt ut så milda som nyssnämnda grundsats tillåter. Strävandena att hålla reglerna så liberala som möjligt lära dock knappast kunna få resultera i ett än högre multipeltal än 50. Just talet 50 skulle å andra sidan vara fördelaktigt ur de synpunkter som här anförts: det skulle ställa förevarande relationsregel i ett lämpligt förhållande till 12 ½-gångerrelationen och det skulle väsentligt begränsa faran för att fonderingssvårigheterna komme att stoppa sparbankernas möjligheter att mottaga ytterligare inlåning. Är multipeltalet 50 godtagbart i trygghetshänseende, synes det alltså böra förordas.

Övervägandena om en 50-gångerregels förmåga att trygga inlåningen behöva lyckligtvis icke helt få formen av lösa spekulationer. Genom att multipeltalet 50 haft allmän giltighet under lång tid och fortfarande bestämmer inlåningsrätten för åtskilliga sparbanker, stå erfarenheter av relationens praktiska verkningar till buds. Några allvarliga konsekvenser av multipelregelns tillämpning ha icke försports. Möjligen skulle multipelns ersättande

med multipeln 30 genom 1937 års lagändringar kunna tolkas såsom uttryck för att 50-gånge relationen bedömts innebära vådor. En sådan bedömning låg emellertid icke bakom skärningen. Avgörande för denna var i stället uppfattningen, att "den i allmänhet inträdda utvecklingen av fondbildningen hos sparbankerna [borde tagas] till utgångspunkt för en höjning av minimikravet på fondernas relativa storlek". Citatet är hämtat från 1935 års sparbankssakkunnigas betänkande (jfr ovan s. 165). 1937 års multipeländring motsäger därför icke ett antagande, att 50-gånge relationen vid nämnda tid alltjämt innefattade ett i och för sig tillräckligt fondtäckningskrav. Att hittillsvarande tillämpning av en 50-gånge relation icke lett till olägenheter kan visserligen ej andragas som ett alldeles övertygande bevis för att en sådan minirelation ej heller för framtiden skulle vara äventyrlig. Men man bör därför icke bortse från att erfarenheterna från relationsreglens tillämpningstid äro ägnade att ingiva förhoppningar om att regeln också i fortsättningen skulle komma att visa sig betryggande.

Med hänsyn till vad här anförts i ämnet ha de sakkunniga stannat för meningen, att det gällande multipeltalet 30 bör höjas till 50. Relationen 1:50 mellan fonder och inlåning betecknar enligt de sakkunnigas redan framförda åsikt det största inlåningsutrymme, vilket en sekundär regel såsom den i 25 § andra stycket SpL för närvarande rimligen kan medgiva. Skall regeln kunna fylla sin funktion som en verklig spärr för inlåningen, ligger det i sakens natur att här och var uppkommande svårigheter att följa regeln icke böra anses utan vidare motivera, att densamma mildras ytterligare.

Enligt de sakkunnigas uppfattning böra till de helt täckningsfria tillgångarna hänföras icke blott såsom nu kassamedel och vissa banktillgodohavanden¹ utan jämväl skattkamarväxlar och guldkantade obligationer med högst ett års återstående löptid. Skattkamarväxlar torde visserligen knappast någon sparbank innehava för närvarande. De sakkunnigas förslag om checkräkningsrätt för sparbankerna lär dock medföra, att skattkamarväxlarna komma att spela en viss roll även i sparbanksverksamheten. Vad beträffar de guldkantade obligationerna finna de sakkunniga icke någon anledning att göra skillnad mellan de olika slagen av dessa.

En speciell fråga förtjänar viss uppmärksamhet, innan behandlingen av inlåningsrätten avslutas. Enligt 30 § andra stycket SpL äger sparbank använda ett belopp, motsvarande högst en tiondel av sparbankens fonder, till förvärv av andel i sådan ekonomisk förening eller aktie i sådant aktiebolag, som med Kungl. Maj:ts godkännande bildas i ändamål att utgöra en sammanslutning av svenska sparbanker för tillgodoseende av gemensamma intressen. Under utnyttjande av denna möjlighet ha sparbankerna gemensamt tillskjutit aktiekapitalet till den år 1941 bildade affärsbanken Sparbankernas Bankaktiebolag. Det stora flertalet sparbanker äro sålunda innehavare av

¹ Som tidigare framgått utgöras dessa banktillgodohavanden av medel inestående hos riksbanken, postsparbanken, inländskt bankbolag och centralkassa ävensom å postgiro.

större eller mindre aktieposter i omnämnda affärsbank. Härigenom har den situationen inträtt, att aktierna, samtidigt som de ur respektive sparbanks synvinkel utgöra inlåningsplaceringar, beroende av täckning i sparbankens fonder, i affärsbankens hand fungera som fondmedel, vilka skola tillhandahålla den erforderliga fondtäckningen för affärsbankens inlåning. I princip kan invändning möjligen resas mot att aktiekapital av dylik struktur skall få läggas till grund för inlåning till affärsbanken. Kunde man tänka sig ett system av bankföretag och dotterföretag jämte dotterföretag till dotterföretagen etc., skulle det vara möjligt att på detta sätt konstituera en obegränsad inlåningsrätt.

Sistnämnda eventualitet är emellertid enbart teoretisk. BL (45 § andra stycket) medgiver visserligen, att affärsbank efter Kungl. Maj:ts prövning må förvärva aktie i annan affärsbank, vars ändamål kan anses gagneligt för bankväsendet eller det allmänna. Men längre än så torde kedjan av sammanlänkade bankföretag icke kunna utbyggas. Ytterligare ett led av dotterföretag lär sålunda icke kunna bildas. Eftersom dessutom 30 § andra stycket SpL låter sparbank använda endast en tiondel av sparbankens fonder till förvärv av andel i annan bankinrättning, synas faktiska förutsättningar för att på antydd väg åstadkomma ett mera betydande uttänjande av inlåningsrätten icke föreligga. Det här uppdragna spörsmålet, som för övrigt på intet sätt är nytt, har därför en ganska ringa praktisk storleksordning. Med hänsyn härtill avstå de sakkunniga från att föreslå de korrektiv med avseende på inlåningsrättens omfattning, vilka kunna te sig påkallade av rent principiella aspekter på spörsmålet.

5. Kassareservskyldighet

Historisk översikt. Gällande rätt

1875 års sparbanksförordning stadgade icke någon skyldighet för sparbank att hålla kassareserv. Bestämmelser i detta ämne mötte först i 1892 års sparbankslag (13 §). De uppställde kravet, att av sparbanks tillgångar ett belopp, motsvarande minst en tiondel av insättarnas behållning enligt senaste bokslut, skulle redovisas i värdehandlingar, vilka kunde med lätthet förvandlas i penningar. Värdehandlingar av sistnämnda slag exemplifierades i förordningen. Exempelförteckningen omfattade statens, Sveriges allmänna hypoteksbanks och andra fullgoda obligationer, depositionsbevis av riksbanken och annan bankinrättning, för vilken Kungl. Maj:t fastställt reglemente, ävensom inteckningar inom hälften av senast fastställda taxeringsvärdet uti jordbruksfastighet å landet eller fastighet i stad.

Nyssnämnda bestämmelser ägde giltighet i oförändrad form intill ikraftträdandet av SpL. SpL innefattade på detta område främst den skiljaktigheten i förhållande till äldre rätt, att den exemplifierande uppräkningskassareservmedlen ersattes med en uttömmande förteckning över de tillgångar, vilka skulle godtagas som kassareserv. SpL:s stadganden om kassareserv fingo sin plats i 29 §. I sin ursprungliga lydelse föreskrev paragrafen, att sparbank skulle vara skyldig att i tillgångar, vilka kunde med lätthet förvandlas i penningar, redovisa ett belopp, som tillsammans med sparbankens ineliggande kassa motsvarade minst en tiondel av insättarnas behållning enligt senaste bokslut. Dylig kassareserv skulle utgöras av riksgäldskontorets skattkamarväxlar eller statens, Sveriges allmänna hypoteksbanks, Konungariket Sveriges stadshypotekskassas eller andra fullgoda obligationer eller medel, som för sparbankens räkning inestode hos riksbanken eller inländskt bankbolag; vidare finge av kassareserv högst 100 000 kronor utgöras av inteckningar, som omförmäldes i SpL:s 25 §, dvs. inteckningar inom hälften av senast fastställda taxeringsvärdet uti annan i stad, köping eller municipalsamhälle belägen fastighet än industrifastighet eller uti jordbruksfastighet å landet, beträffande sistnämnda slags fastighet med i paragrafen närmare angivet förbehåll.

Gällande utformning av 29 § är av år 1937. De förändringar i lagrummets ursprungliga innebörd, vilka beslutades sagda år, voro följande. Med tillgodohavanden hos riksbanken eller inländskt bankbolag likställdes medel, inestående hos postsparbanken eller å postgiro, samt med skattkamar-

växlar andra skuldförbindelser, utfärdade av riksgäldskontoret. Det tidigare generellt gällande villkoret, att kassareservmedlen skulle kunna med lätt-
het förvandlas i penningar, anknöts i lagrummets nya avfattning till obliga-
tionerna. Beträffande dessa stadgades för övrigt, att utländska obligationer
icke skulle få medräknas. I fråga om in-teckningslånen gjordes den inskränk-
ningen, att bundna sådana icke skulle få hänföras till kassareserven. Be-
stäm-melse infördes om att kassareservduglig tillgång, som utgjorde säker-
het för avtalad kredit, finge medräknas i kassareserven i den mån krediten
icke begagnats. Slutligen föreskrevs uttryckligen, att kassareserv, som ned-
ginge under det i paragrafen angivna beloppet, så snart kunde ske åter-
skulle uppböras till detta belopp.

Kassareservreglerna för affärsbanker och centralkassor för jordbrukskredit

Kassareservreglerna för affärsbankerna och för centralkassorna för jord-
brukskredit avvika rätt avsevärt från sparbanksbestämmelserna i ämnet. BL
(49 §) liksom jordbrukskassaförordningen (31 §) begränsar sålunda skyl-
digheten att hålla kassareserv till att gälla endast i förhållande till de för-
bindelser, som det åligger banken respektive centralkassan att fullgöra vid
anfördran (avistaförbindelserna). Kassareserven skall i båda fallen uppgå
till belopp, som tillsammans med den in-neliggande kassan motsvarar minst
25 procent av nämnda förbindelser. Vad angår affärsbankerna har emeller-
tid medgivits befogenhet för Kungl. Maj:t att under särskilda förhållanden
skärpa kassareservkravet genom vissa i administrativ ordning utfärdade be-
stäm-melser. Här avsedda fullmaktslagstiftning, lagen den 3 juni 1949 angå-
ende rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om
bankaktiebolags kassareserv (nr 314), gällde ursprungligen t. o. m. den 30
juni 1950 men har genom särskilda lagar förlängts på ett år i sänder och
har senast bestämts att äga giltighet t. o. m. den 30 juni 1954¹. Enligt 1949
års lag kan Kungl. Maj:t, i den mån sådant med hänsyn till utomordentliga
omständigheter prövas nödigt, på framställning av bankofullmäktige och
efter bank- och fondinspektionens hörande, förordna bland annat att affärs-
banks kassareserv tillsammans med bankens in-neliggande kassa skall uppgå
till viss bestämd kvotdel, högst 25 procent av bankens samtliga förbindelser
med undantag av garantiförbindelser och skulder på grund av insättning å
sparkasseräkning². Ifrågavarande fullmaktslagstiftning är numera icke ut-
nyttjad. Mellan riksbanken och affärsbankerna gälla emellertid för när-
varande vissa överenskommelser, vilka vad angår kassareservplikten inne-

¹ I prop. nr 164/1954 har föreslagits att 1949 års lag skall äga fortsatt giltighet t. o. m. den 30 juni 1955.

² Genom lagändring, som föreslagits i prop. nr 164/1954, skall maximitalet för kassareserv-
kvoten höjas till 50 procent.

bära, att affärsbankerna åtagit sig hålla en högre betalningsberedskap än BL fordrar.

1949 års banklagssakkunniga ha i sitt betänkande betecknat det som en brist i BL:s likviditetsregel, att kravet å kassareserv ställts i relation endast till avistaförbindelserna, ehuru jämväl andra delar av bankernas inlåning numera hade en tämligen rörlig karaktär. Banklagssakkunniga ha med hänsyn härtill förordat, att kassareserv skulle finnas för i stort sett samtliga förbindelser. Kassareservskyldigheten borde emellertid graderas efter inlåningens art. Graderingen har i BLF givits den utformningen, att kassareserv skulle ställas med dels tre procent av samtliga förbindelser (exklusive garantiförbindelser och långfristiga skulder), dels därutöver 20 procent av avistaförbindelserna jämte förbindelser med kortare uppsägningstid än en månad.

De sakkunnigas yttrande och förslag

Vid en jämförelse mellan gällande sparbanks-, affärsbanks- och central-kassaregler rörande kassareserv finner man som framgått här ovan, att sparbanksreglerna innefatta de markerat strängaste kraven. Såvitt angår skiljaktigheten mellan sparbankerna och affärsbankerna skulle denna i betydande mån bestå även efter ett genomförande av BLF. Att en viss gradskillnad med avseende på kassareservens obligatoriska storlek föreligger mellan sparbankerna och övriga berörda institut torde emellertid vara motiverat. Sparbankernas placeringar äro i allmänhet väsentligt mera bundna än i varje fall affärsbankernas. Behovet av en särskild betalningsberedskap blir därigenom större. Detta förhållande synes för övrigt vara fullt erkänt av sparbankerna själva. Sålunda torde dessa, oavsett de tvingande bestämmelserna i ämnet, vanligen eftersträva att hålla en relativt hög kassareserv. Också med utgångspunkt från antydda naturliga olikhet mellan sparbankerna å ena sidan samt affärsbanker och centralkassor å den andra lär emellertid få konstateras, att gällande regler om sparbanks kassareserv synas väl stränga. De sakkunniga finna därför en viss sänkning av kassareservkravet vara påkallad.

Förslaget till nya likviditetsbestämmelser för affärsbankerna innebär som nämnts att dessas kassareservplikt, vilken ställes i relation till jämväl annan inlåning än avistaförbindelserna, skall differentieras efter inlåningens art. Så skall ett högre kassareservkrav gälla för avistaförbindelserna än för annan inlåning. Den av de sakkunniga förordade rätten för sparbankerna att inom en fri sektor mottaga inlåning jämväl å checkräkning eller å kortfristig uppsägningsräkning bör få till följd, att också sparbanksreglerna låta kassareservkravet påverkas av huruvida det avser inlåning av nyssnämnda slag eller övriga förbindelser. De sakkunniga föreslå, att de förbindelser, som det åligger sparbank att fullgöra vid anfordran eller efter uppsägning

inom kortare tid än en månad, skola motsvaras av en kassareserv om lägst 20 procent och övrig inlåning av en kassareserv om lägst åtta procent. I fråga om avistaförbindelserna och de därmed jämställda förbindelserna vinnes genom nämnda bestämning en viss anknytning till det beträffande affärsbankerna föreslagna kassareservkravet. Den skillnad, som i förevarande hänseende föreligger mellan de båda lagstiftningsförslagen, bör dock observeras. För affärsbankerna skall gälla ett generellt krav på en kassareserv om tre procent samt därutöver en fordran på 20 procents kassareserv beträffande avista- och därmed jämförliga förbindelser (för sistnämnda kategori alltså en kassareserv om sammanlagt 23 procent). Kassareservkravet vad angår sparbankernas avista- och jämförliga förbindelser är däremot uttömmande angivet genom procenttalet 20.

Differentieringen av kassareservskyldigheten efter inlåningens art synes icke behöva sträcka sig till strukturen av de medel, som skola bilda kassareserven. Oavsett huruvida de kassareservkrävande förbindelserna äro avista-skulder eller ej, torde sålunda kassareserven till sin sammansättning kunna vara en och densamma. Beträffande angivandet av denna sammansättning stå skilda metoder till buds. I BL liksom i jordbrukskasseförordningen stadgas allmänt att kassareserven skall bestå av "tillgångar vilka kunna med lätthet förvandlas i penningar". Någon exemplifiering av de tillgångar, som uppfylla detta villkor, återfinnes icke i sagda författningar och givetvis ännu mindre någon uttömmande uppräkningsmetod av de medel, som kunna godtagas. Det ankommer i stället på bank- och fondinspektionen att bestämma dessa tillgångar. 1949 års banklagssakkunniga ha icke föreslagit ändring i detta hänseende. Den i SpL begagnade metoden att direkt utpeka de medel, som kunna utgöra kassareserv, synes emellertid erbjuda vissa fördelar ur speciell sparbankssynpunkt. Tillvägagångssättet tillåter sålunda att såsom kassareservmedel kunna få betraktas vissa tillgångar, vilka egentligen icke äro direkt likvida men vilkas hänförelse till kassareservmedlen anses vara ett allmänt intresse. Detta förhållande kommer att beröras ytterligare i fortsättningen. Skulle också sparbankslagstiftningen överlåta åt en tillsynsmyndighet att närmare bestämma vilka medel som finge bilda kassareserven, kunde detta leda till en skärpning i förhållande till det nuvarande, på en direkt lagregel grundade urvalet av tillgångar, som få ingå i kassareserven. Det ligger nämligen i sakens natur, att en tillsynsmyndighet, som har att på eget ansvar utöva bestämmanderätten i ett dylikt avseende, måste vara restriktiv i sin bedömning. Såsom främsta argument för en lagregel, som direkt uppräknar kassareservmedlen, bör kanske dock åberopas, att en sådan lagregel skapar den största klarheten. Icke minst för de små sparbankerna är uppräkningsmetoden härigenom av betydande värde. Den synes därför böra bibehållas inom sparbanksväsendet. Som närmare kommenteras här nedan innebär de sakkunnigas förslag emellertid, att andra tillgångar än de i lagen förtecknade skola efter viss prövning kunna godkännas som kassareserv-

medel. Med en sådan anordning blir alltså förteckningen över kassareservmedlen icke längre strikt exklusiv.

Förteckningen i SpL synes kunna i huvudsak oförändrad överföras till den nya lagen. Vissa mindre jämkningar torde dock vara på sin plats. Den första avser banktillgodohavandena. Dessa kunna ibland vara långtidsbundna. Exempel härå erbjuda sparbankernas tillfälliga insättningar i riksbanken i början av 1940-talet. Klart är att de långtidsbundna räkningarna icke i samma mån som övriga banktillgodohavanden äro användbara som kassareservmedel. En viss sovring av banktillgodohavandena i detta avseende ter sig därför befogad. Härmed är icke sagt, att endast tillgodohavanden av avistanatur skulle få betraktas som kassareservmedel. Även bundna räkningar representera en viss grad av likviditet. Medel å dylika räkningar kunna uttagas mot avstående från ränta eller de kunna belånas. Att affärsbankernas bundna tillgodohavanden hos andra banker enligt bank- och fondinspektionens hittillsvarande praxis icke alls hänförts till kassareservmedlen torde till stor del kunna förklaras av att affärsbankernas kassareservkrävande skulder utgjorts av enbart avistaskulder. De sakkunniga anse alltså å ena sidan, att sparbankernas bundna bankfordringar icke böra lämnas helt åsido vid beräkandet av kassareservens storlek, men å andra sidan, att dessa bundna tillgångar allenast i begränsad omfattning kunna upptagas bland kassareservmedlen. Gränsdragningen blir beroende av det huvudkrav, som måste upprätthållas beträffande kassareservmedlen, nämligen att de skola utgöra en verklig likviditetsreserv. Ifrågavarande tillgångar skola sålunda kunna omvandlas till penningar om ej omedelbart så dock inom kort tid. Mot denna bakgrund föreslå de sakkunniga, att banktillgodohavanden, vilkas återstående löptid överstiger ett år, icke skola få komma i fråga såsom kassareservmedel. Därmed är likväl en fullständigt trygglig tidsgräns icke angiven. Som nämnts innefattar de sakkunnigas förslag en möjlighet till särskild prövning av huruvida tillgång, som ej faller inom de i lagen uppräknade kategorierna, skall kunna få anses som kassareserv. En sådan prövning kan ju under särskilda förhållanden tänkas resultera i att banktillgodohavande, vars återstående löptid är längre än ett år, trots detta må upptagas bland kassareservmedlen.

Med tillgodohavanden i riksbanken ha de sakkunniga funnit skäl likställa tillgodohavanden i riksgäldskontoret.

I SpL uppställs såsom en allmän förutsättning för obligationers upptagande bland kassareservmedlen att de "med lätthet" kunna förvandlas i penningar. Detta villkor är självfallet väsentligt och måste följaktligen bibehållas. Uttrycket "med lätthet" lär icke behöva föranleda tolkningssvårigheter. Det innebär att obligationerna vid varje givet tillfälle skola kunna omedelbart eller inom kort tid utbytas mot kontanta medel. Även i fråga om obligationerna gäller således att de betraktas som kassareservmedel endast om de verkligen äro användbara såsom en likviditetsberedskap.

Hittills ha sparbankernas obligationer, när de hänförts till kassareserven, beräknats efter sitt marknadsvärde. Beträffande affärsbankerna och centralkassorna råder däremot enligt bank- och fondinspektionens direktiv den praxis, att obligationerna ingå i kassareserven till värden, som motsvaras av riksbankens belåningskurser. I och för sig skulle hinder ej möta för att sistnämnda beräkningsgrund bestämdes bli tillämplig också vad angår sparbankernas obligationsinnehav. Riksbanken lär kunna belåna alla obligationer, som banken anser belåningsbara, antingen de återfinnas å riksbankens lista över belåningsbara obligationer eller icke. Och att de sparbanksobligationer, vilka upptagas bland kassareservmedlen, böra vara belåningsbara följer ju av att endast fullgoda obligationer komma i fråga såsom kassareserv. Riksbankens belåningskurser som riktpunkt för värderingen av sparbankernas obligationsposter skulle emellertid innebära, att värderingen vanligen bleve avsevärt mera oförmånlig än enligt nuvarande beräkningsmetod. Rent praktiskt sett gäller vidare att det är lättare för sparbankerna — särskilt för de mindre — att konstatera en obligationsmarknadsvärde än att hålla sig underrättade om riksbankens belåningskurs beträffande obligationen. Med hänsyn härtill kunna de sakkunniga icke förorda ett frångående av hittillsvarande norm för värdeberäkningen av de i kassareserven ingående obligationerna. Det kan nämnas, att de sakkunniga, när de föreslagit en sänkning av kassareservkravet för inlåningen å motboksräkning från tio till åtta procent, tagit hänsyn till att obligationerna också i fortsättningen skulle ingå i kassareserven till sitt marknadsvärde. Hade de sakkunniga utgått från att obligationerna hädanefter skulle värderas efter riksbankens belåningskurser, skulle de sakkunniga i konsekvens härmed ha föreslagit en ännu kraftigare sänkning av nyssnämnda procenttal. — Som framgår av den föreslagna utformningen av kassareservregeln anse de sakkunniga, att i själva lagtexten bör utsägas vilken värderingsnorm som skall vara tillämplig.

Ett spörsmål, som tilldragit sig livlig uppmärksamhet allt sedan kassareservreglernas införande, är huruvida inteckningssäkerhet bör godkännas såsom kassareserv. 1891 års sparbankskommitté besvarade denna fråga nekande. Enligt kommitténs uppfattning kunde en inteckning, hur säker den än vore, icke betraktas såsom ett värdepapper, vilket utan tidsutdräkt kunde förvandlas i penningar. Det förslag till ny sparbankslag, som framlades för 1892 års riksdag, anslöt sig i förevarande ämne till kommitténs mening. Trots detta beslöt emellertid riksdagen, att inteckning i fast egendom skulle godtagas såsom kassareservtillgång. Därvid åberopades de svårigheter, med vilka det skulle vara förenat för de mindre sparbankerna att hålla kassareserv, bestående endast av obligationer och bankfordringar. 1910 års sparbankskommitté återuptog förslaget om att inteckning icke skulle få inräknas i kassareserven. 1920 års sparbankssakkunniga intogo däremot ståndpunkten, att inteckningar borde få utgöra kassareservmedel i viss be-

gränsad omfattning. De sakkunniga ville visserligen icke hävda, att inteckningar skulle kunna betecknas såsom lämpliga kassareservpapper, men sade sig likväl vitsorda det beaktansvärda i vad 1892 års riksdag åberopat. Då detta emellertid icke borde föranleda till mera än att de mindre sparbankerna, med vilka de sakkunniga åsyftade sparbanker med högst 500 000 kronors insättningsbehållning, erhöle den lättnad, 1892 års riksdag velat bereda dem, föreslog de sakkunniga, att endast intill 50 000 kronor av sparbanks kassareserv skulle få utgöras av inteckningar. I remissyttranden över sakkunnigförslaget yrkades, att det kassareservbelopp, som finge redovisas i inteckningar, skulle höjas till 100 000 kronor. Sistnämnda gränsdragning accepterades i den proposition angående SpL, vilken framlades för och antogs av 1923 års riksdag (prop. nr 22). I 1935 års sparbankssakkunnigas betänkande återkom sedan ännu en gång förslaget om förbud mot intecknings inräknande i kassareserv. Ett flertal remissinstanser motsatte sig emellertid tanken på ett sådant förbud, och i proposition till 1937 års riksdag angående vissa andra ändringar i SpL uttalade departementschefen, att frågan om intecknings uteslutande ur kassareserven icke vore av den betydelse att det för det dåvarande funnes anledning att mot sparbankernas önskan genomföra en dylik inskränkning (se prop. 243/1937, s. 45).

Det torde icke kunna bestridas, att inteckningar knappast kännetecknas av den likvida beskaffenhet, som i princip bör vara utmärkande för sparbankernas likaväl som för andra penninginrättningars kassareserv. Härvidlag kunna de sakkunniga biträda den uppfattning, som från tid till annan anförts av olika utredningskommittéer. De argument, vilka å andra sidan åberopats mot inteckningarnas utmönstrande ur kassareserven, ha som nämnts gått ut på att friheten att hänföra inteckningar till kassareservmedlen betingades av nödvändig omtanke om sparbanksverksamheten. Det har betonats, att inteckningarnas uteslutande ur kassareserven skulle tvinga sparbankerna att på bekostnad av sitt inteckningsinnehav öka tillgången på obligationer samt att denna utveckling kunde befaras försvåra sparbankernas möjligheter att fullgöra sina primära uppgifter som lokala kreditgivare. Närmast skulle dessa svårigheter göra sig märkbara beträffande de mindre sparbankerna. De sakkunniga anse sig böra respektera jämväl sistnämnda synpunkter. Dessa ha — som redogörelsen här ovan visar — vunnit statsmakternas anslutning, när frågan om en revision av kassareservreglerna vid tidigare tillfällen varit aktuell. Med hänsyn till det anförda vilja de sakkunniga icke föreslå någon ändring i gällande bestämmelse om inteckningars inräknande i sparbankernas kassareserver. Bestämmelsen innefattar ett uppenbart undantag från principkravet angående likviditetsgraden hos kassareservmedlen. Men den kan likväl icke sägas äventyra syftemålet med kassareservreglerna. Gränsen för inteckningarnas upptagande i kassareserven är ju så snäv, att endast de minsta sparbankernas likviditet synes bli nämnvärt påverkad av föreskriften i fråga. Skulle dessa sparbanker behöva belåna

inteckningarna, lära med numera rådande sammanhållning mellan sparbankerna och efter tillkomsten av Sparbankernas Bankaktiebolag möjligheter härtill icke saknas. Beträffande de större sparbankerna torde bestämelsen om inteckningarnas inräknande i kassareserven ej alls spela någon roll.

De sakkunniga ha som sagt icke funnit anledning föreslå en utvidgning av den legala uppräknigen av kassareservmedlen till att avse andra kategorier tillgångar än dem, som för närvarande omfattas av uppräknigen. Under utredningsarbetet har naturligtvis i skilda avseenden övervägts om en sådan utvidgning kunde vara tillräddig. Bland annat har fråga väckts huruvida fordringar grundade på kommunal upplåning möjligen skulle kunna medtagas i förteckningen. Fordringsbevisen kunna i dessa fall ha formen av kommunala obligationer. Sådana äro ju att betrakta som kassareservmedel, därest de uppfylla de allmänna fordringar, som gälla för obligationers inräknande i kassareserven. De flesta kommunlån lämnas emellertid mot reverser, och frågeställningen om kommunlånen angår följaktligen närmast sagda fordringsbevis. Att tanken på dessas inlemmande i förteckningen över kassareservmedlen måst avvisas har varit beroende på att förevarande reversfordringar som regel icke motsvara de likviditetskrav, som måste ställas på kassareservtillgångarna. Något intresse för inköp eller belåning av kommunreverser lär sålunda i allmänhet icke finnas inom den öppna marknaden. Ej heller har riksbanken hittills belånat dylika. Ätminstone för närvarande torde man alltså icke kunna resa berättigade anspråk på att reverserna i fråga utan vidare skulle kunna betecknas såsom kassareservtillgångar.

Det har redan antytts, att enligt de sakkunnigas förslag den i lagen intagna uppräknigen av kassareservtillgångarna icke längre skall vara uttömmande. Som påvisats erbjuder uppräkningsmetoden vissa fördelar. Låter man uppräknigen helt bestämma kretsen av kassareservtillgångarna, blir metoden emellertid behäftad med en uppenbar svaghet. Det är naturligtvis icke omöjligt, att i det enskilda fallet vissa tillgångar, som ej inbegripas i uppräknigen, kunna representera en lika kvalificerad likviditet som de uppräknade kategorierna. Det kan heller icke uteslutas, att den framtida utvecklingen inom kreditlivet leder till att vissa tillgångar mera generellt få anses likvärdiga med de i lagen uttryckligen angivna. En exklusiv uppräknig beaktar icke någondera av dessa synpunkter. De sakkunniga förorda därför, att uppräknigen kombineras med en klausul, enligt vilken andra än de i lagen nämnda tillgångarna efter prövning i varje särskilt fall kunna godkännas som kassareservmedel. Prövningen skall företagas av tillsynsmyndigheten. Genom en sådan supplerande klausul vinner man den önskvärda smidigheten och undviker det behov av upprepade lagjämknigar, som lätt blir konsekvensen av en fastlåst regel.

6. Tillsyn

Historisk översikt

I 1875 års sparbanksförordning föreskrevs att vederbörande länsstyrelse skulle äga rätt att själv eller genom ombud taga kännedom om sparbanks räkenskaper, protokoll och lånehandlingar. Länsstyrelsen kunde också, när sparbank kom på obestånd, avbryta dess verksamhet. Ursprungligen hade avsetts att ombud skulle utses årligen med rättighet att deltaga i revisionen och övervaka förvaltningen. Detta lät sig emellertid icke genomföra redan vid sparbanksförordningens tillkomst. Först år 1888 ändrades förordningen därhän, att allmänna ombudet ålades att årligen taga del av sparbankens ställning.

1892 års sparbankslag medförde i fråga om tillsynen den ändringen, att länsstyrelsen tillades befogenhet att utfärda vitesföreläggande som medel att åstadkomma erforderlig rättelse i sparbanks verksamhet. Gjorde sig sparbank skyldig till svårare lagöverträdelse eller tredska, skulle länsstyrelsen till och med kunna stänga sparbanken.

Spörsmålet om sparbankstillsynen aktualiserades därefter år 1908. I en framställning till Kungl. Maj:t sagda år hemställde svenska sparbanksföreningen om en utredning angående inrättandet av en fackmässig och enhetlig kontroll över sparbankerna. Framställningen föranledde, att den i tidigare sammanhang omnämnda 1910 års sparbankskommitté (se s. 104 och 147 här ovan) tillsattes. I sitt betänkande föreslog kommittén, att tillsynen över sparbankerna skulle överflyttas till dåvarande bankinspektionen. I övrigt innehöll kommittéförslaget bland annat följande rörande tillsynen. För varje sparbank skulle finnas ett av bankinspektionen förordnat allmänt ombud, som minst en gång årligen skulle verkställa undersökning av sparbankens förvaltning. Undersökningen borde såvitt möjligt ske genom deltagande i den årliga revisionen av sparbankens förvaltning och räkenskaper. Särskild undersökning skulle därjämte efter bankinspektionens förordnande kunna företagas av någon ledamot av inspektionen.

Av kommitténs ledamöter anförde emellertid tre skiljaktiga meningar. En av reservanterna (kommitténs ordförande) ansåg, att man — med hänsyn till det motstånd, som inom sparbankskretsar framträtt mot tillsynens överflyttande till bankinspektionen, och då en förändring av kontrollen knappast kunde sägas vara nödvändigt påkallad av förhållandena — icke borde för det dåvarande påtruga sparbankerna ett nytt kontrollsystem, som skulle med-

föra kostnader för dem. Den andre av reservanterna var av den meningen, att en fackmässig och enhetlig kontroll över sparbankerna icke vore behöfvlig och att tillsynsfunktionerna även i fortsättningen borde omhänderhavas av länsstyrelserna. Det behov av bättre kontroll, som förefunnes, kunde enligt denne reservants uppfattning tillgodoses genom att de årliga revisionerna verkställdes med mera insikt och noggrannhet. Den tredje reservanten, slutligen, avstyrkte likaledes, att tillsynen över sparbankerna överflyttades till bankinspektionen, men förordade i stället, att det tillsattes en särskild sparbanksinspektör, vilken utan att själv äga någon beslutanderätt skulle ha att vaka över sparbankerna. Sparbanksinspektörens verksamhet skulle sålunda innefatta bland annat att avgiva yttranden till länsstyrelserna, att verkställa inspektioner, att hos länsstyrelserna göra de erinringar eller anmälningar, som kunde föräntas av inspektionerna eller eljest, samt att tillhandagå sparbankerna med råd och anvisningar.

I det övervägande antalet remissyttranden över kommittébetänkandet avstyrktes kommittémajoritetens förslag. Detta kom icke att föränta någon lagstiftningsåtgärd.

Tillsynsfrågan fick sedan vila, till dess den upptogs av 1920 års sparbankssakkunniga i deras huvudbetänkande (s. 53—63). De sakkunniga kommo till det resultatet, att en central inspektionsmyndighet borde inrättas. Rörande denna myndighets organisation anfördes närmare:

Denna centrala inspektionsmyndighet kan tydligen anordnas antingen såsom en under finansdepartementet direkt sorterande sparbanksbyrå eller sparbanksinspektör eller ock såsom en från finansdepartementet fristående institution. Med hänsyn till den erfarenhet, som vunnits under den tid, då inspektionen över affärsbankerna var organiserad på det förra sättet, synes den senare anordningen vara att föredraga. Därvid har man emellertid åter två vägar att välja emellan. Man kan låta sparbanksinspektionen utgöra ett självständigt verk, och man kan låta den bli en avdelning av bank- och fondinspektionen. För den senare anordningen tala onekligen välgående skäl. Frånsett, att den skulle medföra en ej obetydlig kostnadsbesparing, skulle densamma bli till nytta såväl för sparbankerna som för det allmänna. För sparbankerna skulle förmånen ligga däri, att sparbanksinspektionen skulle kunna utnyttja de upplysningar, som erhållas vid inspektionen av bankerna, samt tillgodogöra sig den erfarenhet, som samlats hos bank- och fondinspektionen. För det allmänna skulle anordningen medföra den stora fördelen, att en gemensam inspektion skulle erhålla en fullständigare överblick över landets kreditväsen och sålunda bland annat kunna bättre än två särskilda inspektioner bedöma, vilka åtgärder förhållandena vid varje särskild tidpunkt kunde kräva.

Avgörande kunna dock dessa skäl näppeligen anses vara. Vad kostnadsbesparingen beträffar kan denna icke tillmätas större betydelse, i all synnerhet som den part, vars intressen det gäller, nämligen sparbankerna själva, vederligen äro villiga att vidkännas den med en särskild inspektion förenade högre kostnaden. Och givetvis kan och måste, om en sådan inrättas, en viss samverkan komma till stånd emellan densamma och bankinspektionen.

Å andra sidan kan man icke mot sparbanksinspektionens förläggande till bank- och fondinspektionen med fog åberopa, att den motsättning, som må förefinnas

emellan sparbankerna och bankbolagen, skulle kunna föranleda därtill, att en gemensam inspektion skulle komma att utövas utan tillbörligt beaktande av såväl den ena som den andra banktypens speciella intressen. Icke heller lärer fog förefinnas för den invändning mot tillsynens förläggande till bank- och fondinspektionen, som framkommit från bankbolagshåll, nämligen att bankinspektören, som ju från början tillsatts för handhavandet av tillsynen över bankbolagen, skulle i viss mån komma att dragas från arbetet därmed. Det må gentemot sistnämnda invändning erinras om, att fondinspektionens förläggande till bankinspektionen visat sig kunna ske utan några olägenheter samt att instruktionen för sparbanksinspektionen givetvis under nu omhandlade förutsättning borde erhålla sådant innehåll, att bankinspektörens medverkan vid tillsynen över sparbankerna skulle krävas allenast i viktigare frågor av principiell art.

De sakkunniga hava emellertid stannat vid att föreslå, att sparbanksinspektionen skall bli ett självständigt verk. Vad som bestämt de sakkunnigas uppfattning är den obenägenhet för en förening av bank- och fond- samt sparbanksinspektionerna, som framträtt å sparbankshåll. Därest den nya kontrollinstitutionen skall kunna bli till någon verklig nytta, måste den från början mottagas med förtroende från sparbankernas sida. Då detta synbarligen icke skulle bli fallet, om den förenades med bank- och fondinspektionen, bör en sådan förening icke äga rum.

De sakkunnigas ståndpunkt innebar dock icke, att länsstyrelsernas befattning med tillsynen skulle upphöra. I detta hänseende uttalades följande:

Då man gör gällande, att den nuvarande tillsynen icke är tillfredsställande, synes man närmast hava fäst sig vid, att det saknas en kontrollmyndighet, som äger kompetens att verkställa en sakkunnig granskning av sparbankernas portföljer och på ett auktoritativt sätt kan verka för en sund och från insättarnas synpunkt betryggande sparbankspolitik. Det är således snarast den av Konungens befallningshavandes ombud utövade kontrollverksamheten, som behöver kompletteras. Däremot kan icke med fog påstås, att den tillsynsverksamhet, som med nuvarande system omedelbart ankommer på Konungens befallningshavande, icke skulle utövas på ett i stort sett tillfredsställande sätt. Enligt de sakkunnigas uppfattning kan det därför icke anses nödvändigt att, såsom av 1910 års sparbankskommitté föreslogs, till den centrala inspektionsmyndigheten överflytta större delen av de befogenheter, som nu äro uppdragna åt Konungens befallningshavande, och därmed avstå från att för tillsynen över sparbankerna utnyttja den kännedom om ortsförhållandena, som finnes hos Konungens befallningshavande. Icke heller synes utseendet av de allmänna ombuden böra överflyttas till sparbanksinspektionen. Genom en sådan överflyttning skulle föga kunna vinnas, men man skulle gå miste om den särskilt på sparbankshåll högt uppskattade förmånen av att ombuden stå i nära beröring med Konungens befallningshavande. Skulle i något enstaka fall inspektionen finna, att Konungens befallningshavande utsett ett mindre lämpligt ombud, lärer ett påpekande härav från inspektionens sida vara tillräckligt för vinnande av rättelse. Av det anförda följer, att sparbanksinspektionens inrättande icke bör medföra några större ändringar i de redan bestående kontrollorganens verksamhet.

Tillsynen skulle alltså enligt förslaget vara fördelad mellan länsstyrelserna och en särskild, för hela riket gemensam sparbanksinspektion. Länsstyrelsernas tillsynsfunktioner skulle vara i stort sett desamma som enligt 1892 års sparbankslag. Dock skulle länsstyrelse endast efter framställning

av sparbanksinspektionen äga att ingripa mot sparbank i fråga, som avsåge dess rörelse eller bokföring. Sparbanksinspektionen skulle ha såväl rådgivande som inspekterande verksamhet. I det förra avseendet skulle inspektionen ha att dels tillhandagå sparbankerna med erforderliga råd och upplysningar angående lämpliga inrättandet och bedrivandet av deras verksamhet och dels på begäran av länsstyrelse yttra sig i sparbanksfrågor, som ankomme på länsstyrelsens prövning. I det senare avseendet skulle inspektionen ha att med uppmärksamhet följa sparbankernas verksamhet samt företaga undersökningar av sparbankernas förvaltning. Skulle inspektionen finna, att sparbank förvaltades i strid med de för sparbanken gällande föreskrifterna, skulle inspektionen ha att dels söka åstadkomma rättelse genom erinringar hos sparbankens styrelse, dels vid behov hos länsstyrelsen göra framställning om åtgärd mot sparbanken.

De sakkunniga voro emellertid icke eniga om sitt förslag. Två av dem förordade, att den centrala tillsynen över sparbankerna skulle överlämnas åt bank- och fondinspektionen. Hos denna skulle för sådant ändamål upprättas en särskild avdelning med de uppgifter, som sakkunnigmajoriteten velat tillägga sparbanksinspektionen. En av de sakkunniga avstyrkte helt, att ett centralt tillsynsorgan inrättades.

Vid remissbehandlingen av de sakkunnigas betänkande uttalades i flertalet yttranden anslutning till tanken på ett centralt tillsynsorgan. Beträffande detta organs karaktär ställde sig emellertid svenska sparbanksföreningen liksom de flesta andra av de remissinstanser, som förordat organet, avvisande mot tanken att detta skulle komma att utgöra ett särskilt ämbetsverk eller en avdelning av bank- och fondinspektionen. I stället föreslogs att tillsynen skulle överlämnas åt en sparbanksinspektör, direkt lydande under finansdepartementet.

Den proposition med förslag till ny sparbankslag, som framlades för 1922 års riksdag (prop. nr 147/1922), anslöt sig i fråga om tillsynen i stort sett till sakkunnigförslaget. Dock biträdde propositionen det nyss berörda önskemålet, att den centrala inspektionsuppgiften skulle anförtros åt en till finansdepartementet direkt knuten sparbanksinspektör. Som förut omtalats avsågs propositionen av riksdagen.

I det nya förslag till reviderad sparbankslagstiftning, vilket förelades 1923 års riksdag (prop. nr 22/1923), upptogs beträffande tillsynen samma bestämmelser som i 1922 års proposition. Bankoutskottet, som redan år 1922 uttalat sig mot införandet av en central inspektionsmyndighet och förordat bibehållande av dittillsvarande tillsynssystem (utl. nr 63/1922), vidhöll år 1923 samma ståndpunkt och föreslog i enlighet därmed vissa ändringar i Kungl. Maj:ts förslag (utl. nr 64/1923). En betydande minoritet inom utskottet ville emellertid tillstyrka förslaget i oförändrat skick. Riksdagen anslöt sig till utskottsmajoritetens ställningstagande. SpL i dess ursprungliga utformning kom alltså att stadga, att tillsynen över sparban-

kerna fortfarande skulle omhänderhavas uteslutande av länsstyrelserna och de av dem utsedda allmänna ombuden.

I anledning av fallissemangen inom de s. k. allmänna sparbankerna år 1929 upptogs ånyo frågan om sparbankstillsynens anordnande. Den 10 april samma år tillkallades tre sakkunniga att inom finansdepartementet biträda med utredning angående ändrade bestämmelser rörande tillsynen. De sakkunniga redovisade sitt arbete i skrivelse, som avgavs redan den 20 april 1929. De sakkunnigas förslag överensstämde i det väsentliga med vad 1920 års sparbankssakkunniga förordat. Förslaget gick alltså ut på att tillsynsfunktionerna skulle åvila dels en sparbanksinspektion, dels länsstyrelserna med de av dem utsedda allmänna ombuden. Till förmån för ett bibehållande av de sistnämnda uttalades i motiveringen till förslaget att den större kompetensen hos en centralmyndighet icke kunde uppväga den person- och lokal-kännedom, de allmänna ombuden kunde förutsättas äga. Det framhölls emellertid också, att vid tillsättandet av ombuden kraven på sakkunskap och ekonomisk erfarenhet borde uppehållas i största möjliga utsträckning. Det kunde sålunda icke anses lämpligt, att, såsom på flera håll skett, dessa uppdrag i stor utsträckning gjordes till bisysslor åt vid länsstyrelserna anställda tjänstemän. Förslagets närmare bestämmelser om de allmänna ombudens åligganden inneburo en skärpning i förhållande till redan gällande regler. Sålunda innefattade de föreslagna bestämmelserna skyldighet för ombuden att minst en gång årligen utan samband med den årliga revisionen företaga särskild undersökning av sparbankens förvaltning.

Förslaget lades till grund för proposition i ämnet (prop. nr 230/1929). I propositionen uttalade vederbörande departementschef, att goda skäl kunde anföras såväl för att den centrala sparbankstillsynen förlades till bank- och fondinspektionen som för att den anförtroddes åt ett helt fristående organ. Utan att för egen del uttala något omdöme om dessa alternativ sade sig departementschefen ha kommit till den uppfattningen, att i dåvarande läge en förening av tillsynen över sparbankerna och tillsynen över affärsbankerna icke borde äga rum. Tillsynen över sparbankerna borde i stället åtminstone tills vidare anförtros åt en särskild myndighet. Härvid förut-sattes dock en samverkan mellan de båda centralinspektionerna komma till stånd, därest sådan skulle visa sig önskvärd. Beträffande de allmänna ombuden framhöll departementschefen bland annat vikten av att länsstyrelserna till ombud utsågo endast för uppdraget fullt kompetenta personer.

Propositionen antogs av riksdagen (se bankoutskottets utl. nr 51/1929). Lag, varigenom de beslutade ändringarna infördes i SpL, utfärdades den 5 juli 1929 (nr 229) och trädde i kraft den 1 oktober samma år.

Gällande rätt

1929 års regler rörande sparbankstillsynen äro alltjämt gällande. De bilda i SpL ett särskilt kapitel, omfattande 57—63 §§.

58 § angiver de tillsynsfunktioner, som åvila *länsstyrelserna*. Enligt paragrafen tillkommer det länsstyrelse bland annat

att för varje sparbank inom länet förordna ett allmänt ombud;

att, om sparbanks huvudmän eller styrelse fattat beslut, som står i strid med lag eller sparbankens reglemente eller eljest finnes medföra våda för sparbankens säkerhet, förbjuda verkställighet av beslutet;

att, om beslut av nyss omförmälda beskaffenhet gått i verkställighet, förelägga huvudmän eller styrelse att, där så ske kan, göra rättelse;

att förelägga huvudmän, styrelse eller revisorer att fullgöra vad dem enligt lag eller sparbankens reglemente åligger; samt

att, där huvudman eller styrelseledamot tillskyndat sparbanken skada, föranstalta om talans anställande mot den ersättningsskyldige.

Länsstyrelsen äger förelägga vite vid meddelande av föreskrift eller förbud samt fälla till sådant vite. Föreläggande må dock som regel icke meddelas i fråga om i lag givna föreskrifter, vilkas överträdande är belagt med straff. I frågor, som angå sparbanks bokföring, må förbud eller föreläggande icke meddelas, med mindre sparbanksinspektionen gjort framställning därom.

Har svårare avvikelse skett från SpL eller sparbankens reglemente och rättas icke avvikelsen inom förelagd tid, äger länsstyrelsen förordna, att sparbanken genast skall träda i likvidation.

I detta sammanhang må nämnas, att länsstyrelsen har även andra uppgifter i avseende å sparbankerna än dem som sammanhånga med själva tillsynsverksamheten. Det är sålunda länsstyrelsen, som har att fastställa reglemente för sparbank och som därvid prövar, huruvida sparbank må bildas. På länsstyrelsen ankommer vidare att lämna vissa medgivanden beträffande inlåningsmaximum, belåningsgränsen vid bundna inteckningslån, förvärv av fast egendom, anslag av sparbanks vinst m. m.

De grundläggande bestämmelserna om *allmänna ombudens* verksamhet återfinnas i 60 § SpL. Enligt denna åligger det ombudet

att med uppmärksamhet följa sparbankens verksamhet;

att minst en gång årligen verkställa undersökning av sparbankens förvaltning och, där hinder ej möter, jämväl deltaga i revision;

att, därest sparbanken träder i likvidation, övervaka denna;

att, därest allmänna ombudet finner förhållande föreligga, som kan giva anledning till åtgärd av länsstyrelsen eller sparbanksinspektionen, därom ofördröjligen underrätta vederbörande tillsynsmyndighet; samt

att meddela länsstyrelsen och inspektionen alla de upplysningar angående sparbanken, som av dem äskas.

Förordnande att vara allmänt ombud må när som helst av länsstyrelsen återkallas.

Närmare bestämmelser om de allmänna ombudens verksamhet finnas

meddelade i en av Kungl. Maj:t den 14 februari 1930 fastställd instruktion (SFS nr 40/1930).

Enligt denna har ombudet att övervaka efterlevnaden av SpL, bokföringslagen, i den mån densamma äger tillämpning å sparbank, sparbankens reglemente och de särskilda bestämmelser rörande sparbanken, som må ha utfärdats av länsstyrelsen eller sparbanksinspektionen. Därjämte skall allmänna ombudet taga noggrann kännedom om de föreskrifter angående sparbanken, som kunna ha meddelats av huvudmännen eller styrelsen.

Det åligger allmänna ombudet att, om hinder ej möter, närvara vid sammanträde med huvudmännen, därest vid sammanträdet, ombudet vederligt, skall förekomma ärende av beskaffenhet att särskilt påkalla ombudets närvaro.

Den särskilda undersökning, som allmänna ombudet enligt SpL har att, utöver deltagande i den lagstadgade revisionen, verkställa minst en gång årligen, skall äga rum å tid, som icke på förhand tillkännagivits, och fullgöras i ett sammanhang. Undersökningen skall omfatta:

- sparbankens ställning vid tidpunkten för undersökningens början;
- av sparbanken till förvaring och förvaltning mottagna värdehandlingar;
- sparbankens räkenskaper; samt
- styrelsens förvaltning i övrigt.

Till grund för undersökningen av sparbankens ställning upprättas efter sparbankens räkenskaper en ställningsöversikt (råbalans). Vid granskningen av de olika posterna i denna har ombudet att särskilt iakttaga vissa i instruktionen angivna föreskrifter. Vad beträffar tillgångarna skall undersökningen inledas med inventering av kassan. Banktillgodohavande kontrolleras medelst särskilt infordrade bankbesked. Inventering av sparbanken tillhörande obligationer, aktier eller liknande värdehandlingar verkställs med ledning av specifikation i specialbok eller huvudboken. Inventeringen av låneportföljen avser bland annat att tillse, att säkerheten för lånen överensstämmer med av styrelsen meddelade villkor vid lånens beviljande. Till ledning vid bedömning av kreditriskerna bör ombudet i erforderlig omfattning låta upprätta och jämföra förteckningar över en och samma gäldenärs samtliga förbindelser till sparbanken. I samband med inventeringen av lånen tillses, att lagsökningsåtgärder vidtagits med erforderlig skyndsamhet samt att sparbankens rätt i exekutionsärenden bevakats. Särskilt tillses att lånefordringarna icke äro bokförda över sina verkliga värden och att sålunda nödiga avskrivningar blivit gjorda i fråga om osäkra eller värdelösa fordringar.

I avseende å sparbankens skulder kontrolleras insättarnas tillgodohavanden medelst utsändande av räkningsbesked till lämpligt antal insättare. Av banken upptagna lån kontrolleras medelst infordrade uppgifter från långivarna angående lånens storlek, säkerhet m. m.

Ombudet ålägges vidare tillse, att bokföringen i sin helhet är nöjaktigt ordnad. Har ombudet icke deltagit i den lagstadgade revisionen, skall han

uppmärksamma, huruvida i det senaste bokslutet inkomster och utgifter kunna anses stå i rätt förhållande till omfattningen av bankens rörelse. I sådant syfte har han att verkställa approximativ beräkning av dels långivare och insättare gottgjorda räntor, dels avkastningen av sparbankens tillgångar, varjämte skall tillses, att förvaltningskostnaderna upptagits till sina verkliga belopp och icke hållits för höga.

Allmänna ombudet skall ytterligare tillse, att vid huvudmännens och styrelsens sammanträden förts protokoll och att desamma justerats i vederbörlig ordning, att sparbankens kassa, värde- och säkerhetshandlingar samt icke använda motböcker och blanketter till förvaringsbevis äro förvarade på betryggande sätt, att betryggande anordning är träffad i fråga om förvaring och utbekommande av dubblettnycklarna till kassaskåp, att alla värdehandlingar, som för någon åtgärd utlämnats från sparbanken, äro verifierade genom vederbörliga mottagningsbevis samt att den inre kontrollen vid sparbankens huvudkontor och avdelningskontor är ordnad på ett betryggande sätt.

Över verkställd undersökning skall ombudet till länsstyrelsen avgiva skriftlig berättelse, av vilken samtidigt avskrift skall insändas till sparbanksinspektionen. Har avvikelser skett från SpL, bokföringslagen, sparbankens reglemente eller för sparbanken gällande särskilda bestämmelser eller har anledning till anmärkning eljest förekommit, skall sådant angivas i berättelsen.

Utöver nyssnämnda undersökningar har allmänna ombudet även att tillhandagå sparbanken med råd och upplysningar, där så begäres eller eljest anses av omständigheterna påkallat.

Enligt kungl. kungörelsen den 14 februari 1930 om arvode till allmänt ombud med uppdrag att övervaka sparbanks förvaltning, m. m. (nr 41/1930) åtnjuter allmänt ombud för uppdraget årligt arvode, vars storlek avväges i förhållande till storleken av de av banken förvaltade medlen i enlighet med följande grunder.

För den del av de utav sparbanken vid utgången av nästföregående år förvaltade medlen, som icke överstiger 500 000 kronor, utgår arvode med 0,025 procent. I övrigt utgör arvodet för den del av de förvaltade medlen, som överstiger

500 000 kronor men icke	1 000 000 kronor	0,015 %
1 000 000	” ” ” 5 000 000	”	0,005 %
5 000 000	” ” ” 10 000 000	”	0,004 %
10 000 000	” ” ” 20 000 000	”	0,002 %
20 000 000	” ” ” 40 000 000	”	0,001 %
40 000 000	” ” ” 80 000 000	”	0,0005 %
80 000 000	”	0,0002 %

Utöver arvodet äger allmänt ombud, som för uppdragets fullgörande måst företaga resa, att uppbära resekostnads- och traktamentsersättning enligt gällande resereglemente.

Till bestridande av kostnaderna för ersättningar åt allmänna ombuden skall enligt 63 § SpL varje sparbank i riket årligen erlægga särskilda bidrag. Bidraget utgår efter visst, för samtliga sparbanker lika förhållande till sammanlagda beloppet av de utav banken förvaltade medlen.

60 a och 60 b §§ SpL röra *sparbanksinspektionens* uppgifter och befogenheter. Det åligger inspektionen

att tillhandagå med råd och upplysningar i fråga om lämpliga inrättandet och bedrivandet av sparbanks verksamhet;

att följa sparbankernas verksamhet med uppmärksamhet; samt

att, därest inspektionen finner, att sparbanks verksamhet icke står i överensstämmelse med lag eller sparbankens reglemente eller eljest bedrivs på sätt, som medför våda för sparbankens säkerhet, göra de erinringar hos sparbankens styrelse eller de framställningar hos länsstyrelsen, till vilka inspektionen kan finna sig föranlåten.

Där inspektionen så finner nödigt, äger inspektionen meddela föreskrifter angående sättet för förande av sparbanks räkenskaper.

Likaså äger inspektionen vid behov sammankalla sparbanks styrelse eller, om sparbanken befinner sig i likvidation, likvidatorerna. Inspektionen kan också framställa begäran om extra sammanträde med huvudmännen. Skulle styrelsen eller likvidatorerna underlåta att i anledning av sådan begäran utfärda erforderliga kallelser, må inspektionen själv ombesörja, att kallelser utgå. Vid sammanträde med huvudmännen och vid av inspektionen utlyst sammanträde med styrelse eller likvidatorer må vederbörlig företrädare för inspektionen närvara och delta i överläggningarna.

Som framgått av ovan återgivna lagregler rörande sparbanksinspektionens och länsstyrelses funktioner i avseende å tillsynen har inspektionen icke någon befogenhet att själv ingripa mot sparbank. För vinnande av rättelse har inspektionen att hänvända sig till länsstyrelsen, som fattar beslut i ärendet.

Närmare bestämmelser om sparbanksinspektionens organisation och verksamhet ha meddelats av Kungl. Maj:t i instruktion för inspektionen av den 13 september 1929 (SFS nr 283/1929; ändr. genom SFS nr 633/1933, 97/1936 och 457/1939). Instruktionen ålägger inspektionen att, utöver de i SpL angivna uppgifterna, hos Kungl. Maj:t föreslå åtgärder, vilka ämbetsverket anser påkallade för främjande av de frågor, som tillhöra dess ämbetsbefattning eller äga samband därmed. Enligt instruktionen utgöres inspektionen av en sparbanksinspektör (lönegrad Cr 15) såsom chef samt såsom ledamöter en biträdande ledamot och två byrådirektörer (lönegrad Ca 31).

Till bestridande av kostnaderna för sparbanksinspektionens organisation och verksamhet skall enligt 63 § SpL varje sparbank i riket årligen erlægga särskilda bidrag, vilka liksom bidragen till ersättningarna åt de allmänna ombuden utgå efter visst, för samtliga sparbanker lika förhållande till sammanlagda beloppet förvaltade medel. I kungl. kungörelsen den 11 juni 1937

angående sparbanks bidrag till bestridande av kostnaden för sparbanksinspektionen (nr 446/1937) föreskrives att nyssnämnda bidrag, sedan de inlevererats till sparbanksinspektionen, skola redovisas av denna å särskild inkomsttitel i riksstaten, varjämte motsvarande belopp skola i inspektionens räkenskaper från det i riksstaten uppförda förslagsanslaget till avsättning till inspektionens fond omföras till nämnda fond.

Det bör tilläggas, att sparbanksstatistiken icke upprättas av sparbanksinspektionen (jfr vad nedan omnämnes om affärsbanksstatistiken och jordbrukskassestatistiken s. 216 och 219) utan av statistiska centralbyrån. Genom kungl. brev den 21 november 1924 om avgivande av statistisk redogörelse angående sparbank, m. m. (SFS nr 516/1924) har Kungl. Maj:t fastställt formulär till den statistiska redogörelse, som sparbank skall avgiva enligt 61 § sista punkten SpL, samt förordnat, att redogörelsen skall insändas till vederbörande länsstyrelse, som har att ofördröjligen vidarebefordra redogörelserna till statistiska centralbyrån. Jämlikt kungl. brev den 10 december 1937 (SFS nr 960/1937) har formuläret till redogörelsen erhållit nu gällande utformning.

Tillsynen över vissa andra penninginrättningar

De första *affärsbankerna* i egentlig mening tillkommo på 1830-talet. Den statliga tillsynen över affärsbankerna kan sägas vara lika gammal. Det var främst affärsbankernas rätt att utgiva egna sedlar som påkallade en viss kontroll från det allmännas sida över bankverksamheten. Tillsynen utövades av länsstyrelserna eller av dem utsedda ombud. Sedan rätten att utgiva egna sedlar upphävts år 1903 och bankrörelsen kommit att i huvudsak finansieras genom inlåning från allmänheten, trädde hänsynen till insättarna i förgrunden vid tillsynen. Genom lagstiftning sistnämnda år skedde därför en väsentlig utvidgning av området för tillsynen.

Redan dessförinnan hade en central tillsyn över affärsbankerna tillskapats. År 1868 hade nämligen Kungl. Maj:t förordnat en särskild befattningshavare — sedermera benämnd bankinspektör — att inom finansdepartementet biträda med handläggningen av sådana rapporter m. m., som bankerna hade att enligt meddelade föreskrifter insända till Kungl. Maj:t, ävensom att enligt Kungl. Maj:ts förordnande verkställa särskilda bankundersökningar. 1903 års ovannämnda lagstiftning rörande affärsbankerna innehöll vissa bestämmelser i syfte att stärka bankinspektörens ställning samt möjliggöra bättre samverkan mellan denne och de av länsstyrelsen förordnade allmänna ombuden. Efterhand flyttades tyngdpunkten i tillsynsverksamheten över på det centrala organet, och genom beslut år 1906 utbröts den centrala statliga banktillsynen ur finansdepartementet och uppdrogs åt en för uppgiften särskilt inrättad myndighet, bankinspektionen.

Med ikraftträdandet av BL upphörde länsstyrelsernas befattning med tillsynen över affärsbankerna. Länsstyrelsernas funktioner i detta hänseende överfördes till bankinspektionen. Enligt BL skulle bankinspektionen för varje bank förordna ett allmänt ombud. Med hänsyn till att ombudens granskning med tiden blev av alltmera formell natur och i övervägande antalet fall icke ansågs tillföra det centrala tillsynsorganet något material av vikt, som icke organet självt kunde bereda sig tillgång till, avskaffades ombudsgranskningen genom ändring i BL år 1933. I stället stadgades att det centrala organet skulle för varje bank utse en revisor att tillsammans med de av aktieägarna valda revisorerna granska bankstyrelsens förvaltning och bankens räkenskaper.

År 1919 hade bankinspektionens uppgifter utvidgats till att avse även tillsynen över fondkommissionärer och fondbörser. Inspektionen erhöll i samband därmed sitt nuvarande namn, bank- och fondinspektionen. Såsom närmare kommer att beröras i den fortsatta framställningen ställdes åren 1936 och 1946 också jordbrukets kreditkassor respektive de s. k. hypoteksaktiebolagen under ämbetsverkets tillsyn.

Vad angår bankväsendet skall bank- och fondinspektionen enligt BL övervaka, att bankbolagen ställa sig till efterrättelse dels BL och andra författningar, såvitt de ha särskilt avseende å bankbolag, dels bolagsordningarna, dels ock de föreskrifter, som med stöd av lag eller bolagsordning meddelats av bolagsstämma eller styrelse. Inspektionen skall jämväl i övrigt uppmärksamt följa bankbolagens verksamhet.

Tillsynsverksamheten utövas med ledning av handlingar, som jämlikt BL skola insändas till inspektionen, ävensom upplysningar, som inhämtas vid bankundersökning eller annorledes. I stort sett kan verksamheten sägas skola bedrivas efter samma linjer och på samma sätt som gäller för sparbanksinspektionen.

Som nämnts utser bank- och fondinspektionen en revisor för varje bankbolag. Denne har att jämte bankens egna revisorer sammanträda så ofta det befinnes påkallat samt att minst en gång varje halvår taga del av bankstyrelsens protokoll och de föreskrifter rörande bankens kreditgivning, vilka utfärdats av styrelsen, granska större krediter och andra större placeringar av bankens medel samt slutligen taga del av de förelägganden och erinringar, som inspektionen kan ha avgivit till styrelsen, ävensom rapporter över undersökningar rörande bankens huvud- och avdelningskontor samt rörande av banken ägda företag av större betydelse.

I motsats till sparbanksinspektionen har bank- och fondinspektionen befogenhet att själv företaga de ingripanden, som påkallas av tillsynsverksamheten. För beslutens genomdrivande har bank- och fondinspektionen till sitt förfogande i huvudsak samma tvångsmedel som tillagts länsstyrelserna för sparbankstillsynens del. Sålunda kan bank- och fondinspektionen, därest bankbolags styrelse eller bolagsstämma fattat beslut, som strider mot lag

eller bolagsordning, förbjuda verkställighet av beslutet. Inspektionen kan vidare förelägga styrelse att, i händelse beslut av nyss omförmälda beskaffenhet gått i verkställighet, göra rättelse, där så kan ske, ävensom att fullgöra vad styrelsen enligt lag eller bolagsordningen åligger. Inspektionen äger jämväl, utan att avvikelser från lag eller bolagsordning ägt rum, meddela de erinringar i fråga om bankbolags verksamhet, som inspektionen kan finna påkallade. I dessa fall kan inspektionen dock i regel icke framtvunga rättelse. Om beträffande bankbolags ledning så allvarliga missförhållanden upptäckas, att bankens verksamhet kan befaras komma att bli till skada för det allmänna, äger inspektionen förelägga styrelsen att vidtaga de åtgärder, som finnas erforderliga för rättelses vinnande. Inspektionen äger vidare förelägga vite vid meddelande av föreskrift eller förbud enligt BL ävensom fälla till sådant vite.

Enligt Kungl. Maj:ts instruktion för bank- och fondinspektionen den 7 april 1922 (SFS nr 206/1922; ändr. genom SFS nr 221/1924, 240/1925, 7/1934, 540/1936, 456/1939 och 64/1943) har bank- och fondinspektionen i likhet med sparbanksinspektionen att till Kungl. Maj:t avgiva förslag om de åtgärder, vilka ämbetsverket finner motiverade. Vidare skall bank- och fondinspektionen enligt instruktionen ombesörja upprättandet av bankstatistiken och på begäran meddela bankernas upplysningar i deras verksamhet. Rörande sammansättningen av inspektionen stadgar instruktionen, att verket skall utgöras av en bankinspektör (lönegrad Cr 22) såsom chef samt såsom ledamöter en biträdande ledamot, en byråchef för administrativa ärenden (lönegrad Ca 37), en byråchef för bankärenden (lönegrad Cr 13), en byråchef för fondärenden (lönegrad Cr 13) och en byråchef för jordbrukskasséärenden (lönegrad Cr 13).

Till bestridande av kostnaden för bank- och fondinspektionens organisation och verksamhet skola bankbolagen, fondkommissionärerna, jordbrukskasserörelsen och hypoteksaktiebolagen erlägga bidrag (239 § BL, 41 § lagen den 16 maj 1919 om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet (nr 240) samt 15 § lagen den 14 juni 1946 om hypoteksaktiebolag (nr 313); se beträffande jordbrukskasserörelsens bidragsskyldighet prop. nr 249/1936, s. 69 och 70, samt sammansatta banko- och jordbruksutskottets utl. nr 1/1936, s. 12). Bankbolag åligger jämväl att ersätta av bankinspektionen förordnad revisor (239 § BL). Bidrag, som sålunda inlevereras, redovisas av bank- och fondinspektionen å särskild inkomsttitel i riksstaten, varjämte motsvarande belopp omföres från de under sjunde huvudtiteln uppförda anslagen till avsättning till bankinspektionens, fondinspektionens och jordbrukskassetillsynens fonder till nämnda fonder.

1949 års banklagssakkunniga ha icke förordat mera betydande ändringar i hittillsvarande regler rörande tillsynen över affärsbankerna.

Det har redan omnämnts, att *jordbrukets kreditkassor* år 1936 ställts under tillsyn av bank- och fondinspektionen. Dessförinnan hade central-

kassorna och jordbrukskassorna varit underkastade övervakning från det allmännas sida genom av länsstyrelserna förordnade ombud. Jordbrukskreditutredningen hade i sitt år 1935 avgivna betänkande (SOU 1935: 32) för sin del föreslagit, att tillsynen över jordbrukets kreditkassor skulle ombesörjas av ett fristående organ. Såsom skäl härför anförde utredningen följande:

Mot en dylik fortsatt splittring av tillsynen över kreditinrättningarna kunna visserligen anföras vissa skäl. En mera rationell ordning skulle vara att ett gemensamt verk inrättades för all inspektion av ifrågavarande art. Till förmån därför talar behovet av en enhetlig överblick över hela kreditväsendet, vilken bland annat skulle vara till fördel med hänsyn till att kredittagarna ofta ha sina krediter, mer eller mindre dolt, fördelade på kreditinstitut av olika slag. Emellertid skulle ett förslag med nu antydd innebörd antagligen möta gensagor från olika håll, varigenom risk komme att uppstå för ett fördröjande av inspektionens tillkomst. Även ett förläggande av jordbrukskasseinspektionen till endera av de två existerande inspektionsmyndigheterna skulle säkerligen giva anledning till meningsskiljaktigheter. Att jordbrukskreditutredningen förordar inrättandet av en särskild inspektionsmyndighet för jordbrukskasserörelsen är dock icke väsentligen beroende av hänsynen till de svårigheter, som ett förslag enligt någotdera av de båda andra alternativen skulle kunna antagas framkalla, utan föranledes ej minst därav, att förhållandena med avseende å jordbrukskasserörelsen äro så egenartade, att det synes sakligt motiverat, att den inspektion, som här bör inrättas, gives i viss mån en annan skepnad än de två andra inspektionernas.

I remissyttrande över betänkandet sade sig sparbanksinspektionen anse det vara ur vissa synpunkter mest ändamålsenligt att en gemensam inspektion för samtliga kreditinstitut tillskapades. I varje fall fann inspektionen uppenbart, att en ny fristående inspektionsmyndighet icke borde komma till stånd utan att tillsynen över jordbrukskassorna borde förläggas till en av de bestående inspektionerna. Riksbanksfullmäktige anförde liknande synpunkter och riksgäldsfullmäktige framhöllo, att med hänsyn till möjligheten av en framtida koncentration av den statliga inspektionen över landets kreditanstalter den föreslagna nya inspektionen borde erhålla endast provisorisk karaktär.

I den proposition, som grundades å jordbrukskreditutredningens betänkande (prop. nr 249/1936), förklarade sig vederbörande departementschef icke dela utredningens mening, att inspektionen över jordbrukskassorna borde anordnas som en fristående myndighet. Flera skäl talade enligt departementschefens uppfattning häremot. Ett önskemål vore, att ytterligare splittring av den statliga inspektionsverksamheten rörande olika kreditorgan undvekes. Vidare kunde antagas att tillsynen över kassorna bleve mera effektiv och att det allmännas intresse kunde bättre iakttagas, därest uppgiften anförtroddes någon av de redan bestående inspektionerna. Slutligen syntes det sannolikt, att kostnaderna för inspektionsverksamheten därigenom kunde i viss mån nedbringas. Då det gällde att välja mellan bank- och fondinspektionen och sparbanksinspektionen stannade departe-

mentschefen för den förra myndigheten som den lämpligaste. Detta blev också riksdagens beslut (se sammansatta banko- och jordbruksutskottets utl. nr 1/1936).

Enligt gällande jordbrukskasseförordning har bank- och fondinspektionen i första hand att övervaka, att kassorna ställa sig till efterrättelse de lagar och andra författningar, som ha avseende å kassorna samt de för kassorna gällande stadgarna. Inspektionen har jämväl i övrigt att med uppmärksamhet följa kassornas verksamhet.

Härutöver har inspektionen enligt sin instruktion vissa åligganden i avseende å jordbrukskassetillsynen, till vilka motsvarigheter finnas på affärsbankstillsynens område. Inspektionen har sålunda att på begäran lämna upplysningar till vederbörande kassa rörande dess verksamhet samt att hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder, vilka ämbetsverket finner påkallade. Instruktionen föreskriver vidare, att verket "i lämplig omfattning" skall offentliggöra statistiska uppgifter angående jordbrukskasseväsendet. I praktiken fullgöres emellertid sistnämnda funktion i stället av svenska jordbrukskreditkassan, enligt överenskommelse mellan denna och inspektionen. Sagda ordning torde ha visst stöd av uttalanden i förarbetena till jordbrukskasseförordningen (se prop. nr 41/1942, s. 86—88).

Beträffande formerna för tillsynsverksamhetens bedrivande gäller i stort sett detsamma för jordbrukskassetillsynen som för affärsbankstillsynen. Den utövas sålunda med ledning av handlingar som skola insändas till inspektionen samt upplysningar som inhämtas vid undersökningar i kassorna eller annorledes.

Även i fråga om tillsynsmyndighetens befogenheter gentemot de underställda kreditanstalterna och möjligheter att ingripa mot uppdagade missförhållanden gälla enligt jordbrukskasseförordningen i stort sett samma regler som enligt BL.

Framställda reformförslag rörande sparbankstillsynen

Den 10 maj 1946 uppdrog Kungl. Maj:t å 1945 års bankkommitté under ordförandeskap av landshövdingen P. C. Jonsson att inkomma med yttrande beträffande frågan om en gemensam inspektionsmyndighet för bank- och sparbanksväsendet. Genom särskilt beslut den 28 juni 1946 tillkallades sparbanksdirektören O. Norbeck och verkställande direktören i svenska sparbanksföreningen O. Sahlin för att, jämte de 14 ordinarie kommittéledamöterna, delta i kommitténs behandling av frågan. Kommittén avlämnade betänkande i ärendet (ej tryckt) den 9 oktober 1946.

Betänkandet utmynnade i slutsatsen, att en sammanslagning av bank- och fondinspektionen samt sparbanksinspektionen borde genomföras. I samband därmed borde länsstyrelsernas tillsynsuppgifter och övriga befogenheter be-

träffande sparbankerna överflyttas på det centrala tillsynsorganet. Allmänna ombud borde icke längre förordnas för sparbankerna, men det centrala tillsynsorganet skulle beredas tillfälle att i fall, där så finnes lämpligt, förordna en särskild revisor att tillsammans med de av huvudmännen valda revisorerna granska sparbankens räkenskaper.

I spörsmålet om en gemensam central inspektionsmyndighet för affärsbanker och sparbanker erinrade kommittén om de meningsbrytningar, som föregått inrättandet av sparbanksinspektionen. Rent organisatoriskt sett hade en gemensam institution betraktats som en fördel, men tanken på en sådan anordning hade mött kraftigt motstånd på sparbankshåll, där man föredragit en särskild myndighet för sparbankstillsynen. Sistnämnda förhållande hade statsmakterna funnit väga tyngre än de organisatoriska företräden, som ansetts vara förbundna med en gemensam inspektionsmyndighet. Enligt kommitténs uppfattning hade de organisatoriska skälen för en gemensam myndighet vuxit i styrka under tiden efter sparbanksinspektionens tillkomst. Kommittén hänvisade till strävandena från det allmännas sida att genomföra rationaliseringsåtgärder inom olika delar av kreditväsendet och framhöll den uppenbara vikten av att en myndighet finnes med överblick över hela kreditväsendet och med förmåga att verka för samordning mellan de olika grenarna därav. Att sammanslagningen skulle kunna leda till ett undertryckande av tillsynsverksamheten på det ena eller andra området, fann kommittén icke antagligt. Fastmera kunde det förväntas, att de erfarenheter, som samlats genom tillsynsverksamheten på det ena området, komme att verka befruktande på tillsynsverksamheten på det andra området. Vad beträffade de psykologiska synpunkterna hade dessa väsentligt förlorat i betydelse, ansåg kommittén. Sparbanksinspektionen hade varit i verksamhet under en avsevärd tidrymd, och det torde knappast kunna göras gällande med fog, att det förtroende, som myndigheten därunder förvärvat, skulle minskas genom att densamma finge jämte bank- och fondinspektionen uppgå i en för hela kreditväsendet gemensam tillsynsmyndighet.

Kommitténs förslag, att länsstyrelserna skulle avkopplas från sin befattning med sparbankstillsynen, motiverades med i huvudsak följande synpunkter. Vid en sammanslagning av bank- och fondinspektionen samt sparbanksinspektionen skulle, om ingen annan ändring skedde, det gemensamma organet få väsentligt olika uppgifter och befogenheter i fråga om de olika delarna av sitt verksamhetsområde. Beträffande tillsynen över sparbankerna skulle organet vara nödsakat att vända sig till länsstyrelserna för att vinna rättelse i uppdagade missförhållanden. Detta egenartade förhållande syntes i och för sig tala för att länsstyrelsernas tillsynsuppgifter borde överflyttas till det centrala tillsynsorganet. Då det gällde den egentliga tillsynsverksamheten kunde det för övrigt tyckas självklart, att denna med fördel skulle kunna utövas centralt. De granskningsuppgifter, om vilka här vore fråga, torde i själva verket fullgöras bättre av ett centralt organ, vars tjänstemän

hade merkantil och bankteknisk utbildning samt ägnade hela sin tid åt uppgifterna, än av lokala organ. Enligt kommitténs åsikt kunde det icke heller bestridas, att det rådande systemet med ett centralt och flera lokala tillsynsorgan innebure vissa direkta olägenheter. Anordningen ledde lätt till onödigt dubbelarbete, och uppdelningen av ansvaret verkade tyngande på den centrala inspektionsmyndighetens arbete och minskade därigenom dess effektivitet. Dessutom löpte den centrala inspektionsmyndigheten risken, att likartade frågor avgjordes olika, eftersom beslutanderätten beträffande de särskilda sparbankerna tillkomme olika länsstyrelser. Ytterligare borde beaktas att länsstyrelserna under senare tid pålagts allt flera arbetsuppgifter och därigenom kommit att bli synnerligen arbetsstyngda. En överflyttning till andra myndigheter av uppgifter, som icke med nödvändighet måste fullgöras av länsstyrelserna, framstode därför som en önskvärd åtgärd.

Enligt kommitténs förslag skulle länsstyrelserna befrias icke bara från de egentliga tillsynsfunktionerna utan även från sina övriga uppgifter med avseende på sparbanksväsendet, exempelvis stadfästelseprövningen av sparbanks reglemente, tillståndsprövningen beträffande filialbildning och prövningen av framställningar rörande inlåningsmaximum. Kommittén vitsordade, att det här gällde frågor, för vilkas riktiga bedömande det ofta vore av synnerlig vikt att äga noggrann kännedom om de lokala förhållanden, under vilka sparbankerna arbetade. För att de lokala synpunkterna skulle kunna vinna erforderligt beaktande vore det emellertid icke alldeles nödvändigt, att *bestämmanderätten* i förevarande frågor låge hos länsstyrelserna. Dessas speciella kännedom om ortsförhållandena skulle nämligen kunna utnyttjas remissvägen. Vidare finge det ej förbises, att det centrala tillsynsorganet i viss utsträckning hade möjlighet att genom sina egna tjänstemän inhämta upplysningar om dylika förhållanden.

De främsta skälen för kommitténs ståndpunkt, att allmänna ombud icke längre borde förordnas, voro, att det hade framstått som svårt att ernå en genomgående god rekrytering av ombuden samt att dessa skulle förlora sin betydelse såsom kontaktmän mellan länsstyrelserna och sparbankerna, där est länsstyrelsernas tillsynsuppgifter överflyttades å det centrala tillsynsorganet.

Mot kommittéförslagen reserverade sig de särskilt tillkallade ledamöterna Norbeck och Sahlin, vilka motsatte sig såväl en sammanslagning av bank- och fondinspektionen samt sparbanksinspektionen som en överflyttning av länsstyrelseuppgifterna beträffande sparbanksväsendet till det centrala tillsynsorganet. Däremot instämde reservanterna i meningen, att allmänna ombudsinstitutionen icke borde bestå, men hävdade, att statlig myndighets förordnande av särskild revisor för sparbank borde vara obligatoriskt i samtliga fall.

Som argument mot en sammanslagning av de centrala inspektionsmyndigheterna anförde reservanterna i första hand, att sparbankerna ägde sin

bestämda särart, som en gemensam centralinspektion, måhända inriktad på rationaliseringssträvanden, kunde befaras komma att bortse från. Beträffande länsstyrelsernas befattning med sparbanksfrågor gjorde reservanternas invändningar mot kommittémajoritetens uppfattning, att länsstyrelsernas förtrogenhet med ortsförhållandena skulle kunna utnyttjas remissvägen. Det vore rätt svårt att i ett remissvar giva den fullständiga bild som erfordrades i en fråga, och det vore icke lämpligt att länsstyrelsernas arbete med remissbesvarande ökades ytterligare. Reservanternas bestredo därjämte påståendet, att den centrala inspektionsmyndighetens tjänstemän skulle kunna under sina tjänsteresor förvärva den ortskännedom, som krävdes. Vidare gjordes gällande att en överflyttning av beslutanderätten från länsstyrelserna till den centrala inspektionsmyndigheten skulle leda till betydande praktiska olägenheter för sparbankerna och sparbanksmännen. Så skulle det exempelvis bli nödvändigt för sparbankerna att avgiva utförliga skriftliga framställningar i ärenden, vilka med länsstyrelserna som prövningsinstans kunnat klarläggas genom muntliga överläggningar av enklaste slag.

Remissyttranden över kommittéförslagen avgåvos av åtskilliga myndigheter, bland annat överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser, ävensom av svenska bankföreningen och svenska sparbanksföreningen. Förslagen tillstyrktes eller lämnades utan egentlig erinran av bank- och fondinspektionen, riksbanksfullmäktige, statskontoret samt bankföreningen. Sparbanksföreningen anslöt sig till den ståndpunkt, som reservanternas inom kommittén intagit. Överståthållarämbetet och de flesta länsstyrelserna ställde sig avisande till reformförslagen, särskilt i vad dessa avsåge en överflyttning av länsstyrelsernas tillsynsfunktioner till det centrala tillsynsorganet. I sistnämnda del var det bara en enda länsstyrelse som tillstyrkte vad kommittén förordat. Sparbanksinspektionen framhöll i sitt yttrande, att den största bristen beträffande sparbankstillsynen vore att söka hos allmänna ombudsinstitutionen. Inspektionen underströk i detta avseende vad kommittén anfört. Vad anginge länsstyrelsernas ställning som beslutande myndighet i tillsynsfrågor för sparbankerna hävdade inspektionen att, om man först och främst ville ha en effektiv och samtidigt smidigt arbetande tillsyn, länsstyrelsernas befattning med tillsynsfrågorna borde upphöra. Också vad kommittén åberopat i nämnda hänseende sade sig inspektionen vilja understryka. Inspektionen uttalade härefter följande:

Den största vinsten med en central, odelad tillsyn anser sparbanksinspektionen ligga däri att det centrala organet skulle kunna få många sparbanksfrågor tillrättalagda under hand på ett helt annat sätt än nu är möjligt. Vid en centralisering skulle tillsynsarbetet bliva lättare och mången onödig omgång undvikas. Effektivitetssynpunkter tala sålunda enligt sparbanksinspektionens mening till förmån för en centraliserad tillsyn över sparbankerna, antingen tillsynen skall förläggas till en särskild sparbanksinspektion eller till ett för hela kreditväsendet gemensamt organ. Såsom förut anförts, äro skälen för sistnämnda alternativ måhända övervägande, under förutsättning att tanken härpå vinner anslutning från sparbankernas sida. Det motstånd mot sammanslagning av inspektionerna och

bortkopplande av länsstyrelserna från tillsynen, som kan komma att möta från sparbankernas sida, torde djupast sett bottna i rädsla för att det gemensamma tillsynsorganet skall bliva ett alltför stort och maktfullkomligt verk, där sparbankernas lokala intressen och problem skulle handläggas efter alltför byråkratiska linjer. Vad som ur effektivitetssynpunkt ter sig som en fördel med den centrala tillsynen blir för dem, som skola stå under tillsyn, en nackdel. Den frågan uppkommer då, vilken vikt som bör tillmätas effektiviteten gentemot sparbankernas önskemål. Det är möjligt, att det väsentliga icke är att i och för sig uppnå högsta möjliga grad av effektivitet, utan att en god tillsyn av visserligen något lägre grad i nämnda hänseende men i stället med fördelar av psykologisk art kan vara att föredraga. Det är klart, att för stor eftergift icke bör göras å effektivitetskravet. Så till exempel bör enligt sparbanksinspektionens mening allmänna ombudsinstitutionen icke bevaras, även om sparbankerna skulle vilja slå vakt om densamma. När det gäller centraliseringen i övrigt blir saken tveksammare. Sparbanksinspektionen har redan i det föregående deklarerat, att en sammanslagning av inspektionerna icke nu bör ske utan anslutning från sparbankernas sida. Vad länsstyrelsernas ställning beträffar, äro de sakliga skälen för en ändring starkare än i förra fallet. Inspektionen kan emellertid icke bortse från att det är samma känslinställning som i båda fallen kan vara avgörande för sparbankernas del, i den mån de gå emot centraliseringsförslaget. De föredraga det mindre verket framför det större, liksom de föredraga den decentraliserade beslutanderätten framför den centrala. Då såvitt sparbanksinspektionen kan förstå frågorna om bevarandet av en särskild sparbanksinspektion och om bibehållandet av länsstyrelserna vid tillsynen ur sparbankssynpunkt ha ett mycket nära samband med varandra, vill sparbanksinspektionen, under förutsättning att sparbankerna taga avgjord ställning mot centralisering av tillsynen, uttala sin anslutning till av reservanterna i bankkommittén framställt yrkande, att frågan om sparbankstillsynen måtte upptagas till prövning först i samband med omarbetning av sparbankslagen.

Kommitténs förslag kommo icke att föranleda proposition angående ändring av tillsynsreglerna. Dessa ha emellertid sedermera på nytt blivit föremål för särskild uppmärksamhet. I sin berättelse till 1952 års riksdag behandlade riksdagsrevisorerna sparbankstillsynen och nådde därvid slutsatser, som så gott som helt sammanföll med kommitténs (riksdagens revisorers berättelse över den år 1951 verkställda granskningen angående statsverket, del I, s. 159—181). Sålunda ansågo riksdagsrevisorerna tiden nu vara inne att avveckla länsstyrelsernas befattning med sparbankstillsynen samt att i anslutning därtill avskaffa allmänna ombudsinstitutionen. Vidare förklarades, att de fördelar, vilka ur skilda synpunkter skulle vara förknippade med en samordning av den centrala offentliga tillsynen över affärsbanks- och sparbanksväsendet, framstode som så påtagliga vid en jämförelse med den nuvarande splittrade tillsynsverksamheten, att frågan om en gemensam central tillsynsorganisation borde prövas närmare.

Uppfattningen, att länsstyrelsernas befattning med tillsynen borde upphöra och allmänna ombudsinstitutionen avskaffas, motiverade riksdagsrevisorerna med bland annat följande uttalanden:

Bortsett från det egendomliga förhållandet rent administrativt sett att den för sparbankstillsynen särskilt inrättade centrala fackmyndigheten i sin verksamhet i väsentliga hänseenden underordnats ett lokalt organ, framstår den nuvarande dub-

belorganisationen av tillsynen på förevarande område såsom i vissa avseenden mindre rationell. Även om i princip allmänna ombudets granskande funktioner avse en granskning i detalj, medan tyngdpunkten i sparbanksinspektionens tillsynsverksamhet tänkts ligga i prövningen av krediterna och övrig medelsplacering, torde i praktiken knappast kunna undvikas, att granskningsmomenten i åtskilliga hänseenden komma att mer eller mindre sammanfalla samt myndigheterna arbeta parallellt med onödigt dubbelarbete som följd. En samordning av undersökningsverksamheten i syfte att motverka dessa olägenheter kan ej heller komma till stånd, eftersom sparbanksinspektionen saknar befogenhet att utfärda direktiv för allmänt ombud i avseende å verksamhetens utövande. För ernående av största effektivitet i granskningen är det emellertid självfallet av vikt, att fortlöpande kontakt kan etableras mellan undersökningsförrättaren och den centrala fackmyndigheten, vilket den nuvarande ordningen icke medger. Endast genom en dylik samverkan torde för övrigt de erfarenheter, som vunnits inom ett granskningsområde, kunna nyttiggöras vid tillsynen inom ett annat. Ur allmän synpunkt måste vidare en uppdelning av ansvaret för sparbankstillsynen mellan två skilda myndigheter på sätt f. n. är förhållandet framstå såsom uppenbart olämplig samt vara ägnad nedsätta effektiviteten i tillsynsverksamheten i dess helhet, då i det enskilda fallet en och samma sparbanksfråga givetvis kan bli föremål för skilda bedömanden inom å ena sidan länsstyrelsen och å andra sidan sparbanksinspektionen. Då slutligen beslutanderätten i sparbanksfrågor i huvudsak tillagts länsstyrelserna, är den nuvarande ordningen knappast ägnad att främja en enhetlig tillämpning av sparbankslagstiftningen.

Det anförda aktualiserar enligt revisorernas mening kravet på en rationalisering av sparbankstillsynen. De åtgärder, som härvidlag böra komma i fråga, synas revisorerna främst böra taga sikte på en omprövning av länsstyrelsernas befattning med tillsynsverksamheten.

Helt allmänt sett torde för övrigt kunna ifrågasättas, om den av allmänna ombuden utövade tillsynen i alla avseenden verkligen motsvarar de krav, som böra ställas på en rationell tillsynsverksamhet. I olika sammanhang ha tidigare erinringar framställts mot ombudens kompetens och krav höjts på en bättre rekrytering. Några väsentliga ändringar i de förhållanden, som påtalades år 1929, ha ej heller kommit till stånd. Såsom den lämnade redogörelsen utvisar, innehades nämligen under år 1950 193 av 224 uppdrag såsom ombud av tjänstemän eller förutvarande tjänstemän vid landsstaten. Även om ombuden på grund av allmänduglighet merendels förmått fylla sin plats, torde så dock icke alltid ha varit fallet. Det synes för övrigt ligga i sakens natur, att då det gäller en bedömning på andra än rent formella grunder egentlig sakkunskap ingalunda alltid kan påräknas inom länsstyrelserna som sådana eller hos av dem anlitade ombud. Enligt vad som också under hand framhållits från sparbanksinspektionen har det undersökningsmaterial, som allmänna ombuden tillfört inspektionen, i alltför ringa utsträckning kunnat läggas till grund för bedömning av sparbanksförhållanden. Den begränsade tid, som enligt vad revisorernas utredning ger vid handen, årligen ägnas uppdragen — vilket med rådande arbetsbelastning inom länsstyrelserna måste anses helt naturligt — torde för övrigt knappast möjliggöra någon mera allsidig och ingående kontroll från ombudens sida.

Även ur kostnadssynpunkt framstår en omprövning av allmänna ombudsinstitutionen såsom påkallad. Under det att kostnaderna för sparbanksinspektionen stanna vid ca 180 000 kronor, uppgå kostnaderna för allmänna ombuden till mer än 260 000 kronor. Av den lämnade redogörelsen framgår även, att arvoden i de enskilda fallen icke kunna anses obetydliga, särskilt med tanke på den jämförelse-

vis begränsade tid som årligen åtgår för uppdragens fullgörande. Det synes revisorerna ligga inom möjligheternas ram att även med en väsentlig begränsning av de nuvarande kostnaderna ernå en fullt effektiv tillsyn av sparbankerna.

Till stöd för den hittillsvarande anordningen med en sparbankskontroll genom länsstyrelserna och dessas ombud har i allmänhet åberopats den person- och lokalkännedom, som finnes representerad hos länsstyrelserna och som skulle vara ägnad att skapa speciella förutsättningar för en fullgod tillsynsverksamhet. Även om sådana argument icke kunna fränkännas visst värde, måste dock ifrågasättas, om de i detta sammanhang böra tillmätas någon mera avgörande betydelse. Med den utveckling länsförvaltningen nått och den betydande arbetsbörda, som åvilar länsstyrelserna, kunna tjänstemännen — i varje fall i de större länen — knappast heller ha möjligheter att skaffa sig någon mer ingående lokalkännedom. Framhållas må för övrigt, att i fråga om jordbrukskassetillsynen erfarenheten visat, att möjlighet finnes att tillgodose ortssynpunkterna även inom en centralinspektion.

Beträffande frågan om en sammanslagning av bank- och fondinspektionen samt sparbanksinspektionen anfördes bland annat följande:

I och för sig framstår det som märkligt, att så näraliggande områden av kreditväsendet som å ena sidan sparbanksväsendet och å andra sidan de delar av kreditväsendet, vilka f. n. stå under tillsyn av bank- och fondinspektionen, skola vara underställda skilda myndigheters kontroll. Förhållandet torde emellertid till icke ringa del få tillskrivas den obenägenhet, som alltjämt synes hysas på sparbankshåll gentemot ett inordnande av sparbankstillsynen under bank- och fondinspektionen. Som argument ha därvid särskilt åberopats skäl av psykologisk art liksom sparbankernas ställning av speciella sparinstitut med sparfrämjande och sparmedelsinsamlade huvuduppgift.

Enligt revisorernas mening kunna argument av ifrågavarande slag knappast vara av natur att vid frågans bedömande böra tillmätas väsentlig betydelse; i varje fall torde de numera icke vara av den betydelse, som på sin tid kunde motivera den nuvarande organisationsformens genomförande. Vad till en början angår det psykologiska argumentet, må erinras, att redan när frågan om anordnande av en statlig tillsyn över fondkommissionärer och fondbörser var under förberedande behandling meningarna om tillsynens förläggande voro delade; särskilt för yrkesutövarna ansågos därvid de psykologiska skälen emot en förläggning av tillsynen till bankinspektionen vägande. Liknande var, som ovan närmare berörts, förhållandet i fråga om förläggningen av tillsynen över jordbrukskasséväsendet. Sedermera har emellertid icke någon tanke framförts på en utbrytning av ifrågavarande tillsynsgrenar från bank- och fondinspektionen. Vad frågan om sparbankernas särart beträffar bör framhållas, att icke blott sparbankerna ha till uppgift att uppmuntra sparandet. Även jordbrukets kreditkassor skola sålunda enligt jordbrukskasseförordningen befordra sparverksamheten å landsbygden, vartill kommer, att jämväl affärsbankerna uppsamla betydande sparmedel å sina fasta räkningar. Den lokala karaktären är icke heller något särdrag för sparbankerna. Särskilt jordbrukskassorna utgöras till stor del av små enheter, men även många mindre affärsbanker ha huvudsakligen lokal anknytning.

Utvecklingen inom kreditväsendet torde för övrigt under senare tid ha kommit att gå i en riktning, som varit ägnad att icke blott öka förutsättningarna för genomförandet av en gemensam tillsynsorganisation utan därjämte göra behovet av en sådan mer framträdande. Förhållandena å kreditmarknaden ha nämligen utvecklats sig därhän, att gränserna för de olika kreditinstituten kommit att i viss mån utjämnas, varvid kreditgivningsområdena för sparbanker och affärsbanker lik-

som även jordbrukets kreditkassor kommit att i icke ringa utsträckning ingripa i varandra. Å ena sidan märkes affärsbankernas och i viss grad även jordbrukskassornas expansion på bostadskreditmarknaden, å andra sidan sparbankernas utlämnande av s. k. byggnadslån och krav på rätt att öppna checkräkning. Kreditbehov av de slag, vilka tillgodoses genom sparbankerna, täckas sålunda i viss utsträckning även av affärsbankerna och jordbrukskassorna och omvänt.

En utveckling sådan som den antydda måste uppenbarligen — samtidigt som den är ägnad att försvaga bärkraften i den ursprungliga motiveringen för en särskild sparbanksinspektion — leda till en skärpning av kravet på en samordning av sparbankstillsynen med den för kreditväsendet i allmänhet gällande. Anordningen med två skilda tillsynsorgan förefaller under sådana förhållanden icke blott onödig utan direkt olämplig, då med en sådan ordning risk givetvis alltid uppkommer, att eljest likartade frågor kunna bli föremål för olika bedömanden eller att frågor av betydelse för kreditväsendet i dess helhet lösas utifrån skilda betraktelsesätt. Såsom särskilt oegentlig torde den nuvarande ordningen framstå vid en jämförelse mellan sparbankerna och jordbrukskassorna, vilka båda kreditinstitutioner i avseende å typ och sin lokala anknytning förete väsentliga inbördes likheter. Det synes knappast kunna förebringas några bärande skäl, varför tillsynsorganisationen i dessa båda fall skall vara olika utformad. De synpunkter, vilka på sin tid motiverade förläggandet av jordbrukskassetillsynen till bank- och fondinspektionen, torde i själva verket i huvudsak numera kunna återopas även i avseende å frågan om sparbankstillsynens uppgående i denna myndighet.

Riksdagsrevisorerna underströko i denna del dessutom de möjligheter till en allmän effektivisering av tillsynsverksamheten, som skulle skapas genom en sammanslagning av inspektionsmyndigheterna. De erfarenheter, som vunnits inom en gren av den gemensamma inspektionsmyndighetens verksamhet, skulle kunna nyttiggöras inom övriga grenar. Och de s. k. flerbanks-gäldenärernas kreditengagemang skulle lättare kunna övervakas, om övervakningen bedrevs centralt av en enda myndighet.

Yttranden över riksdagsrevisorernas förslag i berörda avseenden avgåvos av sparbanksinspektionen, bank- och fondinspektionen samt svenska sparbanksföreningen, vilka behandlade förslagen i deras helhet, ävensom såvitt avsåg länsstyrelsernas och allmänna ombudens tillsynsverksamhet av länsstyrelserna i Uppsala, Kristianstads och Västernorrlands län samt såvitt angick frågan om en gemensam central inspektion för affärsbanker och sparbanker av riksbanksfullmäktige och riksgäldsfullmäktige (riksdagens revisorers berättelse, förut angiven årgång, del II, s. 117—146). Sparbanksinspektionen, riksbanksfullmäktige, riksgäldsfullmäktige, länsstyrelsen i Västernorrlands län och sparbanksföreningen framhöllo, att ifrågavarande reformspörsmål borde upptagas till behandling av 1948 års sparbankssakkunniga. Länsstyrelserna i Uppsala län och Kristianstads län avstyrkte överflyttningen av länsstyrelsernas tillsynsfunktioner till det centrala tillsynsorganet samt avskaffandet av allmänna ombudsinstitutionen. Bank- och fondinspektionen ansåg det motiverat, att länsstyrelsernas tillsynsbefogenheter överflyttades på den centrala inspektionsmyndigheten samt att systemet med allmänna ombud slopades. Beträffande sammanslagningen av

bank- och fond- samt sparbanksinspektionerna fann bank- och fondinspektionen, att goda skäl kunde åberopas för en sådan omorganisation.

I utlåtande över riksdagsrevisorernas berättelse anslöt sig statsutskottet (utl. nr 145/1952, 15: o) till riksdagsrevisorernas uppfattning om de fördelar, som skulle vara förbundna med en samordning av den centrala offentliga tillsynen över affärsbanks- och sparbanksväsendet. Däremot sade sig utskottet icke vara lika övertygat om lämpligheten av att avveckla länsstyrelsernas befattning med hithörande ärenden. Vissa skäl syntes emellertid enligt utskottet tala för att de av riksdagsrevisorerna behandlade frågorna prövades i ett sammanhang. Utskottet fann det därför lämpligt, att riksdagsrevisorernas uttalanden i båda frågorna jämte de remissyttranden, som avgivits i ämnet, överlämnades till 1948 års sparbankssakkunniga att tagas under beaktande vid fullgörandet av det åt de sakkunniga lämnade utredningsuppdraget. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t tillkännagiva vad utskottet anfört. Utskottsutlåtandet godkändes av riksdagen.¹

De sakkunnigas yttrande och förslag

Ett utmärkande drag hos den offentliga tillsynen över sparbankerna är dess uppdelning mellan ett centralt tillsynsorgan, sparbanksinspektionen, å ena sidan, samt lokala organ, länsstyrelserna och de av dem utsedda allmänna ombuden, å andra sidan. Anordningen har numera icke någon motsvarighet i tillsynsverksamheten beträffande de närmast jämförliga penninginrättningarna, affärsbankerna och jordbrukets kreditkassor. Som framställningen här ovan utvisat, har dock förut i fråga om affärsbankerna tillämpats ett övervakningssystem, som utgjorde en direkt parallell till det nuvarande sparbankssystemet. Sålunda voro tillsynsuppgifterna alltifrån inrättandet av bankinspektörsbefattningen och till ikraftträdandet av BL anförtrodda dels åt länsstyrelserna jämte ombud, som dessa utsågo, dels åt bankinspektören eller det verk, vari bankinspektörstjänsten omsider uppgick, dvs. dåvarande bankinspektionen. Allmänna ombud för affärsbankerna tillsattes även efter ikraftträdandet av BL, låt vara att det var bankinspektionen som hade att utse dem. I och med att allmänna ombudsinstitutionen avskaffades genom 1933 års ändringar i BL, antog affärsbankstillsynen helt och hållet sina nuvarande former.

Att den äldre ordningen för tillsynen över affärsbankerna ersattes av rådande fullt centraliserade system betingades av utvecklingens krav. Som framgått ha röster höjts för att en likartad omdaning borde ske beträffande sparbankstillsynen. I och för sig torde det väl icke kunna bestridas, att tillsynsfunktionernas koncentrerande till sparbanksinspektionen skulle komma att i skilda avseenden innebära en organisatorisk förenkling. Företrädarna för tanken på en sådan ha för övrigt velat fullfölja rationaliseringen till

¹ Jfr s. 63 här ovan.

att avse jämväl en sammanslagning av sparbanksinspektionen med bank- och fondinspektionen. Eftersom jordbrukets kreditkassor, fondkommissionärsväsendet och hypoteksaktiebolagen redan lyda under bank- och fondinspektionen, skulle ämbetsverkens förenande medföra, att en synnerligen vid sektor av landets bestånd av penninginrättningar lades under en och samma myndighets tillsyn.

Tydligt är emellertid att det berättigade i rationaliseringssträvandena icke kan bedömas enbart med hänsyn tagen till de rent organisatoriska fördelar, som stå att vinna. Som de sakkunniga betonat också i andra sammanhang kan samhället icke förhålla sig likgiltigt till sparbanksinsättningarnas anspråk på säkerhet. Den offentliga tillsynen är ett av de medel, genom vilka samhället söker ernå, att insättningarna säkerställas så långt sig göra låter. Självfallet måste därför effektivitetssynpunkten bli avgörande vid överväganden, huruvida reformer äro påkallade beträffande tillsynsverksamheten. Organisatoriska förändringar kunna med andra ord icke komma i fråga, om de skulle skapa försämrade möjligheter för en betryggande övervakning. Skulle en organisationsreform anses främja effektiviteten i tillsynen, lär å andra sidan vara uppenbart att invändningar icke böra få hindra reformen, såvida den faller inom ramen för vad som rimligen kan genomföras. Det är mot denna bakgrund de sakkunniga vilja granska gällande system för sparbankstillsynen.

Vid tidigare behandling av tillsynsfrågan har ibland spörsmålet om en gemensam central inspektionsmyndighet för affärsbanks- och sparbankstillsynen kommit att träda i förgrunden. Exempelvis tog 1945 års bankkommitté först ställning till nämnda spörsmål för att sedan, efter att ha uttalat sig för en sammanslagning av sparbanksinspektionen samt bank- och fondinspektionen, med utgångspunkt därifrån undersöka, om den lokala sparbankstillsynen borde bibehållas. Denna ordningsföljd torde väl ha sammanhängt med att det närmast var sammanslagningsfrågan som överlämnats till bankkommitténs prövning. Enligt de sakkunnigas uppfattning är det emellertid till den lokala tillsynsorganisationen de grundläggande frågeställningarna anknyta. Övervägandena i denna del böra icke vara bundna av i förväg uttalade meningar angående den centrala tillsynens omhändertagande. De sakkunniga komma därför att i första hand ägna sin uppmärksamhet åt länsstyrelsernas och allmänna ombudens tillsynsfunktioner. Det kan vara lämpligt att inleda med allmänna ombuden.

Av den i det föregående återgivna instruktionen för dessa (se ovan s. 212) framgår att ganska stora fordringar ställas på den uppsikt, allmänt ombud skall utöva. Icke minst gäller det sagda i fråga om sådan särskild undersökning, som ombudet har att vid sidan av sitt deltagande i den lagstadgade revisionen verkställa minst en gång årligen. Vissa föreskrifter rörande denna särskilda undersökning må det här erinras om. Undersökningen skall omfatta sparbankens ställning vid tidpunkten för undersökningens början,

av sparbanken till förvaring och förvaltning mottagna värdehandlingar, sparbankens räkenskaper samt sparbanksstyrelsens förvaltning i övrigt. Granskningen av sparbankens ställning skall vad angår tillgångarna omfatta inventering av kassan, kontroll av banktillgodohavanden medelst infordrade bankbesked, inventering av sparbanken tillhörande obligationer, aktier eller liknande värdehandlingar med ledning av specifikation i specialbok eller huvudboken samt inventering av låneportföljen med aktgivande bland annat på att säkerheten för lånen överensstämmer med de av styrelsen meddelade villkoren vid lånens beviljande. För bedömande av kreditriskerna bör ombudet låta upprätta och jämföra förteckningar över en och samma gäldenärs samtliga förbindelser till sparbanken. I samband med inventeringen av lånen skall ombudet tillse, att lagsökningsåtgärder vidtagits med erforderlig skyndsamhet samt att sparbankens rätt i exekutionsärenden bevakats. Vidare skall särskilt övervakas att lånefordringarna icke bokförts över sina verkliga värden och att sålunda nödiga avskrivningar blivit vidtagna i fråga om osäkra eller värdelösa fordringar. Vad gäller sparbankens skulder skall insättarnas tillgodohavande kontrolleras genom att räkningsbesked utsändas till lämpligt antal insättare. Av sparbanken upptagna lån kontrolleras medelst infordrade uppgifter från långivarna angående lånens storlek, säkerhet m. m. Ytterligare må påminnas om att ombudet enligt instruktionen skall tillse, att bokföringen i sin helhet är nöjaktigt ordnad, ävensom kontrollera ordningen i ett flertal andra hänseenden.

Uppräkningen av ombudens arbetsuppgifter är som sagt icke fullständig men torde vara tillräcklig för att åskådliggöra, hur omfattande dessa äro. Att uppgifterna i vissa avseenden jämväl kunna kräva tämligen solida kunskaper på det ekonomiska, särskilt banktekniska, området torde likaså stå klart. Ett positivt resultat av ombudsverksamheten har därför varit i hög grad beroende av möjligheterna att för ombudsuppdragen förvärva personer med skolning och erfarenheter, som kvalificera dem för arbetsuppgifterna. I vissa fall synas dessa möjligheter antingen ej ha förelegat eller också icke blivit utnyttjade. Den lämnade redogörelsen för tidigare reformförslag har visat, att det i olika sammanhang framställts anmärkningar mot ombudens kompetens och höjts krav på en bättre rekrytering. Att ombuden icke överallt ägt ekonomiska insikter och erfarenheter i erforderlig utsträckning har delvis tillskrivits den omständigheten, att länsstyrelserna i övervägande antalet fall låtit ombudsuppdragen utgöra bisysslor för länsstyrelsernas egna tjänstemän. 1945 års bankkommitté påvisade, att vid tiden för dess arbete med frågan om sparbankstillsynen (1946) omkring 80 procent av samtliga allmänna ombud voro landsstatstjänstemän, och i 1951 års riksdagsrevisorerers yttrande i frågan uppgives att under år 1950 193 av de 224 ombudsuppdragen (således omkring 86 procent) innehades av tjänstemän eller förutvarande tjänstemän vid landsstaten. Naturligtvis kan visst fog finnas för den rekryteringspraxis, som varit rådande. Landsstatstjänste-

männens juridiska utbildning och den sakkunskap i exekutionsrättsliga och skatterättsliga ärenden, vilken de kunna företräda, måste i tillsynsverksamheten betraktas som en värdefull tillgång. Dock är det ofrånkomligt, att denna icke helt kan ersätta förtrogenhet med ekonomiska ting, där sådan fattas. Detta förhållande har icke alltid beaktats vid tillsättandet av ombuden. Följderna ha här och var kommit till uttryck i form av ineffektivitet i den lokala sparbankstillsynen.

Likväl bör orsaken till ådagalagda brister i ombudsverksamheten icke sökas enbart i otillräckliga kvalifikationer hos ombuden. Som en kanske lika väsentlig anledning framstår att ombuden icke varit underställda det fackmässiga centrala tillsynsorganet. Otvivelaktigt skulle ett samarbete på dylik grund mellan centralorganet och ombuden ha varit av största värde för ombudsverksamheten. Centralorganet skulle ha kunnat lämna ombuden praktisk vägledning angående förfarandet vid sparbanksundersökningar, rikta ombudens uppmärksamhet på detaljer i sparbanksrörelsen, vilka påkallat särskilt noggrann tillsyn, samt i övrigt tillhandahålla ombuden löpande anvisningar vid sidan av föreskrifterna i ombudsinstruktionen. Sin största betydelse skulle ombudens anknytning till centralorganet ha fått därigenom, att detta skulle ha kunnat ingripa, om det tyckt sig märka att ombuds undersökningsverksamhet icke fyllde i instruktionen ställda krav. Naturligt är att sparbanksinspektionen i dylika fall icke ansett sig böra vidtaga åtgärder, vilka kunde uppfattas som intrång i länsstyrelsens ämbetsutövning, i synnerhet som ombuden såsom anförts i stor utsträckning utgjorts av länsstyrelsens egna tjänstemän, även dess avdelningschefer. Viss vägledning har sparbanksinspektionen emellertid lämnat ombuden genom att till dem översända årliga förteckningar å s. k. flerbanksgäldenärer samt utdrag av sparbanksinspektionens egna undersökningspromemorior. Å andra sidan har sparbanksinspektionen tillförsäkrats viss insyn i ombudsverksamheten genom bestämmelsen i instruktionen, att ombudet till inspektionen skall insända avskrift av den berättelse över verkställd undersökning, vilken ombudet har att avgiva till länsstyrelsen. Inspektionen har härigenom erhållit tillfälle att i viss mån följa ombudens arbete. Men sagda kontakt med ombudsverksamheten har blivit rent passiv. Något utrymme för aktiv påverkan på ombudens arbetsmetoder bereder icke ifrågasvarande bestämmelse.

På den centrala tillsynsmyndigheten, som sålunda icke har att befatta sig med övervakningen av ombuden, ankommer det ej heller att i första hand taga de initiativ till rättelse i sparbanks rörelse, vilka ombudens rapporter kunna motivera. I 60 § SpL stadgas visserligen att, därest ombud finner förhållande föreligga, som kan giva anledning till åtgärd av länsstyrelsen eller sparbanksinspektionen, ombudet ofördröjligen skall underrätta vederbörande myndighet därom. Som nyss nämnts är det emellertid till länsstyrelsen som ombudet skall avgiva berättelse över företagen sparbanks-

undersökning. I praktiken är det därför närmast länsstyrelserna som anförtrotts uppgiften att överväga, huruvida ombudstillsynen bör föranleda åtgärder i det enskilda fallet. Att resultatet av ombudens verksamhet icke som helhet blivit det förväntade sammanhänger nog delvis med det fackmässiga centralorganets tillbakaskjutna position jämväl på nu berörda område. Det torde nämligen kunna påstås, att myndighet, som representerar speciell sakkunskap i sparbankstekniskt avseende, måste ha större förutsättningar än annan myndighet att på grundval av ombuds tillsynsredovisning bedöma sparbanks ställning. Huruvida ingripanden påkallas i anledning av ombuds berättelse över sparbanksundersökning beror ofta av på vilket sätt undersökningen utförts. Det är förståeligt, att detta ej alltid blir tillräckligt beaktat av en icke fackmässig prövningsinstans. Ombudens undersökningsberättelser lämna många gånger ingen upplysning om hur undersökningsarbetet bedrivits. I dessa fall föreligger risk för att länsstyrelserna, utan att äga närmare kännedom om hur ombuden gått till väga vid undersökningarna, tolka resultaten av dessa som förtroendeingivande, fastän i själva verket erinringar eller andra ingripanden mot respektive sparbanker varit på sin plats. Med nuvarande ordning för granskningen av ombudsberättelserna kan följden bli, att ingripanden icke alls komma till stånd i situationer av sistnämnda slag. Sparbanksinspektionen, som ju får avskrifter av ombudsberättelserna men däremot icke alltid erhåller besked om eventuella åtgärder i anledning av dessa, har på grund av arbetsuppgifter, som mera direkt äro inspektionens, icke haft möjlighet att över lag skaffa sig vetskap om huruvida berättelserna föranlett erforderliga ingripanden. I viss utsträckning har inspektionen måst förutsätta, att så skett.

Där ombudstillsynen varit mindre god, har detta delvis gått ut över sparbanksinspektionens uppgifter. Man skulle kunna säga, att "fältarbetet" inom sparbankstillsynen vilar både på allmänna ombuden och på sparbanksinspektionen, som genom sina egna tjänstemän har att verkställa sparbanksundersökningar vid sidan av ombudens. Ett gott utbyte av kombinationen ombudsundersökningar och inspektionens undersökningar är beroende av en viss funktionsfördelning mellan de olika undersökningarna. Såsom instruktionen för ombuden utvisar, har avsikten varit, att ombuden skulle svara för en årlig inventering av sparbankens tillgångar och skulder. Kunde inventeringen ha blivit fullständig och ingående, skulle sparbanksinspektionen vid sina undersökningar ha haft möjlighet att ägna sig åt mera begränsade objekt. Med hänsyn till att inspektionen icke synes ha kunnat förlita sig helt på att ombudens inventeringar varit tillräckligt grundliga, har en sådan önskvärd gränsdragning mellan ombudens och inspektionens undersökningsuppgifter icke kunnat upprätthållas. Så har inspektionen åtminstone intill senare tid ansett sig icke kunna underlåta att själv utföra fullständiga inventeringar inom ramen för platsundersökningarna. Inventeringsarbetet, som är mycket tidskrävande, har förorsakat, att tidsintervallerna mellan

inspektionens undersökningar i en och samma sparbank blivit betydligt längre än som är önskvärt. Intervallerna kunna för närvarande beräknas utgöra i genomsnitt sju år. Önskemålet får anses vara, att de kunna nedbringas till två à tre år.

Det anförda lär ha klargjort, att tillsynen genom allmänna ombud icke i sin nuvarande utformning fullt ut motsvarar de anspråk, som måste ställas på verksamheten. En reform på denna punkt förefaller desto mera angelägen som ombudsinstitutionen kräver ganska dryga kostnader — under kalenderåret 1953 beräknas dessa till omkring 290 000 kronor, vilket belopp med ungefär 50 000 kronor överstiger de årliga utgifterna för sparbanksinspektionens organisation och verksamhet. Den åtgärd, som måhända kan tyckas ligga närmast till hands, vore att behålla ombudsinstitutionen som sådan men söka förändra den i de avseenden, där vissa brister yppats. Dylika jämkningar skulle väl i så fall främst gå ut på att kraven på ombudens ekonomiska insikter skärptes samt att ombuden ställdes under det centrala tillsynsorganets ledning och ålades redovisa sin verksamhet inför detta. Det vill emellertid synas som om behovet av att skapa ett godtagbart lokalt komplement till det centrala tillsynsorganets "fältarbete" skulle kunna tillgodoses genom en enklare anordning än en ombudsverksamhet efter huvudsakligt mönster av den nuvarande. Det har redan antytts, att ett önskemål beträffande ombudsverksamheten varit att man genom denna skulle få till stånd en årlig inventering av så ingående och noggrann beskaffenhet, att det centrala tillsynsorganet icke skulle behöva belastas med inventeringsarbete vid sina egna sparbanksundersökningar. Dessa skulle härigenom kunna ägnas åt mera speciella uppgifter, med påföljd att de kunde slutföras snabbare och upprepas betydligt oftare än för närvarande sker. De sakkunniga vilja framhålla, att jämlikt SpLF den årliga revisionen av styrelsens förvaltning skall innefatta inventering av sparbankens kassa och övriga tillgångar eller i allt fall kontroll av sådan inventering. Härom hänvisas till detaljmotiveringen till 67 § (se s. 288). Vunnes garantier för att revisionen och det däri ingående inventeringsarbetet utfördes på ett fullt betryggande sätt, skulle man ha nått det resultat, som betraktats som en önskvärd effekt av ombudsverksamheten. Enligt de sakkunnigas åsikt erbjuda sig dylika garantier i möjligheten att låta det allmänna utse en särskild revisor att tillsammans med de av sparbankens huvudmän valda revisorerna förrätta den årliga revisionen. De sakkunniga ha stannat för denna lösning, som enligt vad ovan framgått har sin motsvarighet såväl i BL och BLF som i de förslag, vilka avgåvos av 1945 års bankkommitté och 1951 års riksdagsrevisorer. Tilläggas må att en kvalificerad inventering ofta blir en alltför betungande arbetsuppgift för en ensam undersökningsförrättare. Också den synpunkten talar för anordningen att göra inventeringen till ett led i den av flera personer utförda årsrevisionen.

Det ligger i sakens natur, att den av det allmänna utsedda revisorn bör

vara väl kvalificerad. Han bör sålunda besitta de ekonomiska kunskaper, vilka de sakkunniga ansett böra krävas av ett fullgott allmänt ombud. I och för sig vore det önskvärt, om auktoriserade revisorer kunde förvärfvas för dessa revisorsuppdrag. En obligatorisk fordran på dylik kvalifikation kan dock väntas föra med sig vissa rekryteringssvårigheter. I princip torde man därför också beträffande nu ifrågakvarande revisor böra inskränka sig till de generella kompetenskrav, som SpLF uppställer för den som utses till revisor i sparbank, nämligen att han skall ha "den erfarenhet beträffande bokföring och insikt i ekonomiska förhållanden, som med hänsyn till sparbankens verksamhet erfordras för uppdraget" (se 66 §).

Av redan anförda skäl bör här avsedda revisor stå under direkt ledning av den centrala tillsynsmyndigheten. På denna bör därför även ankomma att tillsätta revisorn. Med tanke på det stora antal revisorer, centralorganet således skall ha att utse, måste personvalen underlättas genom att namnförslag avgivas av lokala myndigheter. Närmast torde centralorganet i detta avseende bli beroende av biträde från länsstyrelsernas sida. Ledningen av de revisorer, centralorganet tillsatt, skall organet utöva genom för dem utfärdade instruktioner. Fastän övriga revisorer icke äro underställda centralorganet böra också dessa ha att följa av organet lämnade anvisningar om hur revisionen skall bedrivas. Åtminstone måste det sagda gälla i fråga om själva inventeringsarbetet. Resultatet av revisionen delgives centralorganet genom att revisionsberättelsen tillställs detta, men instruktionen bör ålägga revisorn att på formulär, som fastställts av centralorganet, avgiva rapport om sättet för revisionens bedrivande. På grund av de allmänna regler rörande revision, vilka de sakkunniga framlägga, har den av centralorganet utsedda revisorn att jämte övriga revisorer bland annat taga del av de förelägganden och erinringar, som centralorganet kan ha riktat till sparbankens styrelse, ävensom av rapporter över inspektioner och undersökningar i sparbanken.

Att inventeringsskyldighet åläggas revisorererna hindrar icke att centralorganets sparbanksundersökningar i vissa fall omfatta inventeringar. Givetvis bör nämligen den centrala inspektionsmyndigheten icke underlåta att utföra sådana genom egna tjänstemän, där så anses påkallat.

Vad beträffar revisor, som bank- och fondinspektionen förordnar, gäller att vederbörande affärsbank skall utgiva ersättningen till revisorn. Ersättningsbeloppets storlek bestämmes av bank- och fondinspektionen. Reglerna ha bibehållits i BLF. Rörande ersättningarna till sparbankernas allmänna ombud äro stadgandena något avvikande. I 63 § SpL föreskrives att till bestridande av kostnaden för ersättningar åt ombuden varje sparbank årligen skall erlägga särskilda bidrag, därvid varje bidrag skall utgå efter visst för samtliga sparbanker lika förhållande till sammanlagda beloppet av de utav sparbanken förvaltade medlen. Härtill ansluter sig sedan viss modifierande bestämmelse. Sparbanksreglerna äro ägnade att avsevärt nedbringa

de minsta sparbankernas utgifter för ombuden. Dessa sparbanker skulle antagligen bli ganska betungade även av att i full utsträckning behöva svara för ersättningen till den av myndighet förordnade revisorn. På grund härav ha de sakkunniga låtit berörda sparbanksregler angående ersättningen till allmänt ombud utgöra förebild för SpLF:s bestämmelser om ersättningen till revisor, som utsetts av tillsynsmyndighet.

Allmänna ombudsinstitutionen har hittills utgjort det instrument, varigenom länsstyrelserna hållit kontakt med den löpande verksamheten vid sparbankerna. Undantager man länsstyrelsernas samarbete med sparbanksinspektionen, är det sålunda ombudens platsundersökningar vid sparbankskontoren som varit grundvalen för länsstyrelsernas beslut med avseende å tillsynen i ordets egentliga innebörd. I detta sammanhang bortses alltså från länsstyrelseuppgifter, som visserligen brukas hänföras till tillsynen i vidsträckt mening men som strängt taget äro av annan karaktär, exempelvis prövningsärenden rörande fastställelse av sparbanks reglemente, filialbildning, insättningsmaximum, belåningsgränser samt rätt att mottaga och förvalta värdehandlingar. Tanken att låta ombudsverksamheten upphöra och att ersätta ombuden med revisorer, lydande under det centrala tillsynsorganet, skulle, om den finge anslutning, innebära, att länsstyrelsernas ställning som tillsynsmyndigheter icke riktigt bleve densamma som för närvarande. I frågor, som angå den egentliga tillsynen, skulle länsstyrelsernas funktion i stort sett vara inskränkt till att fatta beslut i anledning av framställningar från det centrala tillsynsorganet och på material, som tillhandahållits av detta. Vad som här ovan benämnts "fältarbetet" inom tillsynen skulle alltså helt falla under centralorganet. Resonemanget leder över till spörsmålet, huruvida det icke kan anses lämpligt att länsstyrelserna skiljas jämväl från sin angivna kvarstående uppgift på det egentliga tillsynsområdet.

De sakkunnigas redogörelse för den tidigare behandlingen av frågan om länsstyrelsernas befattning med sparbankstillsynen visar, att meningarna varit delade i detta ämne. Båda de senaste utredningarna i spörsmålet — 1945 års bankkommittés och 1951 års riksdagsrevisorers — ha som nämnts utmynnat i förslag om att länsstyrelserna skulle avkopplas från tillsynsverksamheten, men förslagen ha mött starkt motstånd från sparbankshåll och från länsstyrelserna själva. Mot bakgrunden av de sakkunnigas ställningstaganden till ombudsinstitutionen och deras därmed sammanhängande förslag synas övervägandena i länsstyrelsefrågan här kunna koncentreras till något snävare områden än förut. Närmast torde frågeställningen vara, om det är lämpligt eller icke lämpligt ur effektivitetssynpunkt med en uppdelning av tillsynen, varigenom en central sakkunnig myndighet omhänderhar undersöknings- och rådgivningsverksamheten medan lokala myndigheter utan speciell sakkunskap och utan direkt förbindelse med nyssnämnda verksamhet tillagts uppgiften att träffa besluten.

Som argument för att beslutanderätten också i fortsättningen skulle ligga i länsstyrelsernas händer har ofta återopats att länsstyrelserna genom sin orts- och personkännedom ha ett avsevärt försteg framför den centrala myndigheten. Det skall vitsordas, att förtroendet med bygdeförhållandena inom vederbörande sparbanks verksamhetsområde måste vara av högst betydande värde vid tillsynen över sparbanken. Icke minst lär väl detta värde framträda däri, att tillsynsätgårderna kunna bli mindre formella utan att därför behöva förlora i avsedd verkan. Dock förefaller det, som om man på sina håll alltför mycket skulle undervärdera det centrala tillsynsorganets möjligheter att självt kunna inhämta visst mått av ortskännedom. De kontakter, som länsstyrelserna eventuellt knutit med sparbanksmännen ute i bygderna, och den mera personligt hållna orientering, som vunnits rörande sparbankernas verksamhetsförhållanden, torde väl i stor utsträckning ha förmedlats till länsstyrelserna av allmänna ombuden. Med de sakkunnigas ståndpunkt skulle dessa kunskapskanaler icke vidare stå länsstyrelserna till buds, medan däremot centralmyndighetens egna lokalorgan, de av myndigheten förordnade revisorerna, väl i någon mån skulle kunna tillföra centralmyndigheten den information, om vilken här är fråga. Det får icke heller förbises, att centralmyndighetens tjänstemän genom sina sparbanksundersökningar efter hand lära förvärva viss förtroendet med de olika sparbanksmiljöerna. I vart fall torde väl detta kunna förväntas, om tidsmellanrummen för tjänstemännens besök på sparbanksplatserna nedbringas så kraftigt som avsetts. Slutligen få de sakkunniga instämma i det av 1945 års bankkommitté gjorda uttalandet, att det centrala tillsynsorganet remissvägen torde kunna utnyttja länsstyrelsernas speciella insikter om ortsförhållandena.

De sakkunniga vilja följaktligen icke betrakta ett rimligt hänsynstagande till betydelsen av ortskännedom såsom ett avgörande skäl mot att länsstyrelserna skiljas från tillsynsfunktionerna. Till förmån för ett dylikt steg kunna å andra sidan åtskilliga grunder andragas. Främst må de sakkunniga i likhet med bankkommittén och riksdagsrevisorerna peka på vissa direkta olägenheter av funktionsuppdelningen mellan centralorganet och länsstyrelserna. Denna måste ofrånkomligen leda till åtskilligt onödigt dubbelarbete, i det att såväl centralorganet som länsstyrelserna få sätta sig in i ett och samma ärende. Redan för närvarande torde länsstyrelserna i flertalet tillsynsärenden av någon vikt vända sig till centralorganet för yttrande, innan ärendena företagas till avgörande. I och med att länsstyrelserna för framtiden helt skulle bli hänvisade till det undersökningsmaterial eller de upplysningar i övrigt, som tillhandahölles länsstyrelserna av centralorganet, bleve åsyftade dubbelarbete säkerligen än mer påfallande. En annan mindre önskvärd konsekvens av funktionsuppdelningen är, att likartade ärenden kunna befaras bli avgjorda olika, allt efter som prövningen tillkommer den ena eller den andra länsstyrelsen. Slutligen bör framhållas, att uppdelningen, åtminstone i princip, icke lär vara ägnad att inverka gynnsamt på central-

organets auktoritetsställning inom sparbanksväsendet. Utsikterna för centralorganet att under hand komma till rätta med missförhållanden inom sparbanksverksamheten måste sålunda påverkas av att det alltid är mer eller mindre ovisst, huruvida organet sedermera skall få stöd av vederbörande länsstyrelse.

En överföring av länsstyrelsernas beslutanderätt i tillsynsfrågorna till den centrala inspektionsmyndigheten skulle eliminera oförmålda olägenheter. Men även bortsett härifrån torde man våga hävda fördelen av att de egentliga tillsynsuppgifter, vilka de sakkunnigas övertaganden hittills avsett, helt anförtros den centrala myndigheten. Det måste beaktas, att dessa uppgifter huvudsakligen röra banktekniska ämnen. Att dylika bemästras både lättare och riktigare av tjänstemän, vilka såsom gäller i fråga om centralmyndighetens ha bankteknisk utbildning och enbart syssla med tillsynsuppgifterna, än av länsstyrelsetjänstemän, vilka i allmänhet icke ha teknisk utbildning av detta slag och endast kunna anslå en ringa del av sin tid åt ifrågavarande spörsmål, synes knappast böra betvivlas. Samma mening har bankkommittén anfört.

Beträffande länsstyrelsernas sparbanksfrågor utanför själva tillsynsverksamheten göra sig särskilda synpunkter gällande. Här blir ofta kännedom om sparbankens lokala förhållanden speciellt välbehövlig vid ärendenas handläggning. Detta torde klart framstå, om såsom exempel nämnas ärenden angående prövning av sparbanks verksamhetsområde och angående tillstånd till filialbildning. De valda exemplen belysa emellertid därjämte, att dessa ärenden i kanske ännu högre grad än de egentliga tillsynsfrågorna behöva avgöras av en myndighet med utblickar över större geografiska områden än länen. Kravet på vidare perspektiv vid frågornas avgörande betingas för övrigt icke bara av förhållandet mellan sparbankerna inbördes utan av den önskvärda samordningen mellan penninginrättningarna över huvud taget. Härtill återkomma de sakkunniga vid behandlingen av spörsmålet om en gemensam central tillsyn för affärsbanker och sparbanker m. m. I förevarande sammanhang räcker det med att konstatera, att samordningsintresset i varje fall icke kan bli nöjaktigt garanterat, så länge beslutanderätten i hithörande frågor ligger hos länsstyrelserna. Denna synpunkt torde få tillmätas större beaktande än länsstyrelsernas speciella förtrogenhet med ortsförhållandena, särskilt med hänsyn till vad de sakkunniga tidigare åberopat i sistnämnda avseende.

De sakkunnigas slutsatser av ovan redovisade övertaganden bli, att länsstyrelsernas hittillsvarande befattningsmed sparbanksfrågor — såväl egentliga tillsynsfrågor som andra ärenden — bör upphöra och att länsstyrelsernas funktioner härvidlag böra överflyttas till det centrala tillsynsorganet. Som redan antytts förutsattes emellertid att länsstyrelserna anlitas såsom remissinstanser i ärenden, som äro speciellt beroende av lokala synpunkter och insikter och i vilka erforderlig lokal orientering icke står till

centralorganets förfogande. Innan beslut fattas rörande sparbanks verksamhetsområde eller angående filialbildning, synes vederbörande länsstyrelses hörande böra vara regel.

En av de reformer, som i annat sammanhang förordats av de sakkunniga, är att sparbank hädanefter skall registreras. 130 § SpLF utvisar, att de sakkunniga utvalt länsstyrelserna som registreringsmyndigheter (se detaljmotiveringen till 3 §, s. 248). Valet har förestavats av praktiska skäl — bland annat har hänvisats till att länsstyrelserna redan nu föra handelsregister och föreningsregister — och kan icke sägas stå i motsatsställning till att länsstyrelsernas hittillsvarande funktioner med avseende på sparbanksväsendet föreslagits skola upphöra.

De sakkunniga övergå så till frågan om en sammanslagning av sparbanksinspektionen med bank- och fondinspektionen.

Det har redan nämnts, att bank- och fondinspektionen övervakar icke endast affärsbankerna utan också fondkommissionärsrörelsen, jordbrukets kreditkassor och hypoteksaktiebolagen. Redan innan någondera av de båda sistnämnda grenarna av kreditväsendet ännu lagts under verkets överinseende, hade förslag framkommit om att sparbankerna och affärsbankerna borde förenas under samma centrala tillsyn. Tanken på ett gemensamt centralorgan för sparbanks- och affärsbankstillsynen har sedan från tid till annan vunnit ny aktualitet. Beträffande närmare uppgifter om den debatt, som förts i ämnet, hänvisa de sakkunniga till den historiska översikt, som tidigare lämnats. Här må bara påminnas om att sparbanksväsendets inordnande under dåvarande banksinspektionen först förordades av majoriteten av 1910 års sparbankskommitté, att reservanter inom 1920 års sparbankssakkunniga återkommo med förslaget samt att en sammanslagning av den år 1929 inrättade sparbanksinspektionen med bank- och fondinspektionen därefter rekommenderats av 1945 års bankkommitté och 1951 års riksdagsrevisorer. Det förtjänar även ihågkommas, att vederbörande departementschef i propositionen angående sparbanksinspektionens inrättande gav uttryck för uppfattningen, att i princip lika goda skäl kunde anföras för att den centrala sparbankstillsynen förlades till bank- och fondinspektionen som för att den anförtröddes åt ett helt fristående organ. Att propositionen valt det senare alternativet förklarades med att i frågans dåvarande läge en förening av tillsynen över sparbankerna och tillsynen över affärsbankerna icke borde äga rum utan sparbankstillsynen "åtminstone tills vidare" borde anförtröas en särskild myndighet.

I synnerhet mot bakgrunden av att strävandena efter en mera enhetlig koncentration av den statliga tillsynsverksamheten på förevarande områden dock medfört, att fondväsendet, jordbrukskasserörelsen och hypoteksaktiebolagen lagts under samma övervakande myndighet som affärsbankerna, kan det tyckas märkligt, att detsamma icke skett i fråga om sparbankerna. De sakkunniga vilja antyda några omständigheter, som torde ha

bidragit till att den centrala sparbankstillsynen alltjämt utövas av ett fristående organ.

I någon mån lär väl detta sammanhånga med att länsstyrelserna bibehållits som lokala tillsynsorgan över sparbanksväsendet. På grund av sistnämnda förhållande skulle en gemensam central inspektionsmyndighet för affärsbanker, sparbanker, fondväsende, jordbrukets kreditkassor och hypoteksaktiebolag ha erhållit väsentligt olika uppgifter och befogenheter i fråga om sparbankerna å ena sidan och övriga övervakade penninginrättningar å andra sidan. Givetvis skulle det ha tätt sig egendomligt, att sagda centralmyndighet beträffande visst avsnitt av sin verksamhet nödsakats vända sig till lokala organ för att få erforderliga ingripanden beslutade. Biträdes de sakkunnigas förslag om en avveckling av länsstyrelsernas funktioner med avseende å sparbankstillsynen, skulle nu berörda organisatoriska komplikationer icke längre följa av en sammanslagning av bank- och fondinspektionen samt sparbanksinspektionen.

Enhetssträvandenas hittillsvarande misslyckande kan emellertid i främsta rummet förklaras av att det icke rått enighet om att sammanslagningen skulle vara till gagn vare sig för sparbankstillsynens effektivitet eller för sparbanksväsendets utveckling. Invändningarna på dessa punkter ha kommit från sparbankernas själva. I förstnämnda hänseende har gjorts gällande att de olika kreditinstituten vore ganska väsensskilda. Exempelvis hade sparbankerna en deciderad särställning såsom speciella sparinstitut med sparfrämjande och sparmedelsinsamlade huvudsyften. Med hänsyn härtill kunde tillsynsverksamheten, som borde anpassas efter institutens särart, icke bedrivas efter likartade principer. Ett sammanförande av tillsynsuppgifterna på en hand skulle leda till ett åsidosättande av denna synpunkt och härigenom kunna försämra tillsynen. Vad angår meningen, att en för hela kreditväsendet gemensam tillsynsorganisation skulle kunna inverka hämmande på sparbanksväsendets utveckling, har framhållits att en gemensam myndighet icke skulle kunna ägna samma intresse och uppmärksamhet åt kreditväsendets olika områden som för dessa särskilt inrättade tillsynsorgan. Därest det bleve bank- och fondinspektionen som komme att utgöra den gemensamma myndigheten, befarades att denna skulle betrakta sparbankstillsynen som en sekundär uppgift och fortfarande ägna sitt huvudsakliga intresse åt affärsbankerna. Och då de olika slagen av kreditinstitut bedreve konkurrerande verksamhet, komme en gemensam tillsynsmyndighet ofta att ställas inför avgöranden, som gjorde det svårt för myndigheten att bevara sin neutralitet.

De olika penninginstitutens egenart tillhörde också de argument, som på sin tid åberopades till stöd för åsikten, att tillsynen över jordbrukskassörörelsen borde utövas av en självständig inspektionsmyndighet. I denna del referera de sakkunniga till de uttalanden i jordbrukskreditutredningens betänkande, vilka återgivits i den föregående framställningen (se s. 218).

Vederbörande departementschef förordade emellertid, att tillsynen över jordbrukskassorna förlades till bank- och fondinspektionen och motiverade förslaget bland annat med önskvärdheten att undvika ytterligare splittring av den statliga inspektionsverksamheten rörande kreditorganen. Som nämnts följde riksdagen departementschefens linje vid sitt beslut i frågan. I det allmänna spörsmålet om en enhetlig organisation av tillsynen över kreditlivet torde statsmakterna knappast ha anledning att i och för sig tillmäta större avseende åt sparbanksväsendets egenart än åt jordbrukskasserörelsens. De sakkunniga vilja för sin del ingalunda underkänna uppfattningen, att sparbankerna ha en bestämd särprägel. Tvärtom ha de sakkunniga i skilda sammanhang funnit sig böra understryka nämnda förhållande. Likväl må här framhållas att talet om de olika penninginstitutens särart icke får överbetonas i en fråga som den föreliggande. Dels torde beaktas att en inspektionsmyndighet med alla de skilda penninginstituten under sin tillsyn kan äga bättre förutsättningar än ett antal fristående inspektionsmyndigheter tillsammans att effektivt vaka över att den av institutens olika särdrag betingade åtskillnaden i arbetsuppgifter och verksamhetsformer upprätthålles. Dels måste det konstateras, att fixerade gränser mellan institutets funktionsområden i vissa hänseenden aldrig existerat. Hävdar man att sparbankerna framför allt böra betraktas som sparinstitut med lokal anknytning, lär man därmed icke kunna förneka, att också jordbrukets kreditkassor ha till uppgift att befordra sparverksamheten och att de likaså ha en utpräglat lokal förankring. Jämväl för affärsbanker och sparbanker finnas redan nu gemensamma arbetsfält. Att utvecklingen, till skada eller fromma, går mot en utjämning av penninginstitutens särdrag torde för övrigt vara ett faktum. Det föreliggande förslaget om rätt för sparbankerna att upplägga checkräkningskonton för sina kunder kan tjäna som exempel på nämnda tendens.

Farhågorna från sparbankshåll, att en gemensam inspektionsmyndighet för här angivna penninginrättningar icke skulle visa sig strikt neutral vid intressesättningar mellan olika slags institut under dess uppsikt, grundas möjligen på föreställningen, att ämbetsverket i fråga skulle bli mer eller mindre identiskt med nuvarande bank- och fondinspektionen och att verkets primära uppgift i realiteten skulle bli tillsynen över affärsbankerna. En sådan föreställning är emellertid oriktig. Självfallet skulle verket få en uppbyggnad, som tillåte en fullständigt likvärdig uppmärksamhet åt alla de sidor av bankväsendet i vidsträckt mening, vilka vore lydande under verket. Det torde icke finnas fog för misstanken, att verkets ledning skulle komma att känna mindre ansvar för och omtanke om en sida av tillsynsverksamheten än en annan. Vore misstanken berättigad, låge det för övrigt lika nära till hands, att omsorgen om sparbanksväsendet komme att dominera inom verksamheten, åtminstone vid ett mera långsiktigt betraktelsesätt.

De sakkunniga kunna därför icke ansluta sig till meningen, att spar-

bankerna skulle behöva möta en gemensam tillsynsmyndighet med misstroende. Denna mening har varit ständigt återkommande i sparbankernas argumentation mot en enhetlig tillsyn och torde verksamt ha bidragit till att enhetstanken ännu icke realiserats. Man har hävdad, att sparbankerna, eftersom de icke kunde hysa förtroende för något annat centralorgan än en fristående sparbanksinspektion och då de vore villiga att betala kostnaderna för en sådan, borde få sina önskemål härvidlag respekterade. Det synes ha varit icke minst hänsynstagandet till ifrågavarande inställning på sparbankshåll som vid 1929 års överväganden om den centrala sparbankstillsynens anordnande fällde utslaget till förmån för en särskild sparbanksinspektion. Dock förefaller det, som om statsmakterna därvid underförstått, att frågan skulle kunna omprövas på ett senare stadium (jfr s. 210 här ovan). Som 1945 års bankkommitté påpekat är det betecknande, att, då några år därefter spørsmålet om tillsynsorganisationen för jordbrukskasserörelsen prövades, enhetsprincipen segrade, fastän motskäl av samma psykologiska karaktär också gjorde sig gällande vid det tillfället. De sakkunniga dela åsikten, att tillsynsmyndigheten för uppnående av ett gott resultat är i hög grad beroende av de underställda penningsanstaltarnas tillit, men de sakkunniga kunna som sagt icke finna objektiva skäl framlagda för uppfattningen, att en gemensam myndighet ej skulle vara förtjänt av denna tillit. Är uppfattningen enbart känslomässigt betingad, torde den ju icke böra berättiga till ett sparbanksveto mot en enhetlig central tillsyn, såvida påtagbara sakskaäl tala för en dylik.

Ett sådant skäl är att en koncentration av tillsynsverksamheten till en enda myndighet möjliggör för denna att erhålla en överblick över kreditväsendet i dess helhet. Behovet av en överblick har berörts av de sakkunniga vid övervägandena kring en centralisering av länsstyrelsernas nuvarande befattningsmed sparbanksfrågor. Vid grundandet av ny penninginrättning liksom vid filialbildning måste det vara en fördel att erforderlig hänsyn skänkes icke endast tidigare bestående företag inom samma gren av kreditlivet utan även övriga penninginrättningar, som kunna få sina intressen berörda. Både i de exemplierade fallen och i åtskilliga andra skulle den gemensamma tillsynsmyndigheten få en viktig samordnande mission att fylla. Det torde icke kunna göras gällande, att samordningssynpunkten alltid kommer till tillfredsställande uttryck genom att ärenden, som kräva att koordineras, behandlas av fristående ämbetsverk, vilka för ändamålet taga viss kontakt med varandra. Nära nu berörda vinning av en gemensam inspektionsmyndighet står fördelen av att frågor av betydelse för hela kreditlivet kunna avgöras efter enhetliga grunder. Häri synes ligga ett stort värde, särskilt mot bakgrunden av det redan antydda förhållandet, att gränserna för de olika penninginstituterna tendera att i viss mån utsuddas, varigenom funktionsområdena för affärsbankerna och sparbankerna liksom även för jordbrukskasserörelsen kommit att ingripa i varandra. 1951 års riksdagsrevisorer ha

ansett den rådande ordningen med två skilda centrala tillsynsorgan vara särskilt olämplig just ur sistnämnda synpunkt. Av väsentlig betydelse är också att ett förenande av de båda inspektionsmyndigheterna skulle innebära en direkt effektivisering av själva övervakningen. Sålunda skulle erfarenheter, som samlats genom tillsynsverksamheten på ett område, komma att tillföras verksamheten på ett annat område och på så vis kunna verka befruktande på detta. På en punkt skulle koncentrationen kunna väntas medföra en speciell förbättring av tillsynens effektivitet. De sakkunniga syfta på att flerbanksägda kreditengagemang lättare skulle kunna övervakas, om uppsikten utövades centralt av en enda myndighet.

De positiva konsekvenserna av en enhetlig central tillsyn skulle kunna belysas ytterligare. Emellertid anse de sakkunniga, att här anförts tillräckligt belägg för att en dylik tillsyn är att klart föredraga framför nuvarande tudelade tillsynssystem. De sakkunniga instämna därför i 1945 års bankkommittés av 1951 års riksdagsrevisorer stödda förslag om att de nuvarande bank- och fond- samt sparbanksinspektionerna skola sammanslås till ett enda ämbetsverk med uppgift att handhava tillsynen såväl över affärsbankerna, fondväsendet, jordbrukskasserörelsen och hypoteksaktiebolagen som över sparbankerna.

Att den föreslagna verkssammanslagningen icke är att fatta som blott och bart ett inkorporerande av sparbanksinspektionen i bank- och fondinspektionen har redan förtydligats. Reformen skulle i stället innebära att ett helt nytt ämbetsverk inrättas, i vilket de nuvarande båda inspektionsmyndigheterna uppgå. Det torde falla utom ramen för de sakkunnigas uppdrag att avgiva närmare förslag beträffande det nya verkets organisation i dess helhet. Såvitt angår verkets befattning med sparbankstillsynen torde dock vissa uttalanden vara på sin plats.

De sakkunniga förutsätta som nämnts, att de olika grenarna av tillsynsverksamheten beredas en likvärdig ställning. Denna norm torde väl bäst upprätthållas genom att verket indelas i byråer. I spetsen för byråerna böra stå byråchefer, sorterande direkt under verkschefen. Inom vardera av nuvarande inspektionsmyndigheter finnes en särskild biträdande ledamot förordnad. Det torde vara påkallat, att det nya verket får en biträdande ledamot för sparbanksärenden. En sådan, givetvis med allmän kännedom om sparbankernas verksamhetsfält, skulle av tvåfaldig anledning utgöra en tillgång för verket. Dels komme vederbörande att förstärka verkets sakkunskap på sparbanksområdet, dels skulle han utåt framstå som en borgen för att de speciella sparbankssynpunkterna vinna tillbörligt beaktande, vilket skulle medverka till att inom sparbanksvärlden främja förtroendet för den nya myndigheten. De två byrådirektörstjänsterna vid sparbanksinspektionen böra överföras till den skisserade sparbanksbyrån men kunna icke anses tillräckliga för sitt ändamål. Som framgått innefatta nämligen de sakkunnigas förslag beträffande sparbankstillsynen bland annat, att en stegrad frekvens av

den centrala tillsynsmyndighetens platsundersökningar vid sparbankskontoren uppställas som ett mål. Man torde kunna vänta sig, att ombudsinstitutionens utbytande mot en förbättrad allmän revision kommer att som följd-verkan medföra en viss förkortning av de nuvarande intervallerna mellan sparbanksundersökningarna, något som likaledes utvecklats här ovan. Den angivna målsättningen lär dock icke kunna infrias utan en samtidig utökning av den personal inom centralorganet, vilken förrättar ifrågasvarande sparbanksundersökningar, dvs. byrådirektörerna. En bidragande orsak härtill är den ansvällning av arbetsmaterialet vid undersökningarna, vilken följt av sparbanksväsendets allmänna utveckling. Vill man åstadkomma, att undersökningarna skola kunna äga rum vartannat eller vart tredje år, vilket som nämnts kan anses vara vad säkerhetsintresset påfordrar, lär det icke vara möjligt att låta antalet byrådirektörstjänster å sparbanksbyrån vara mindre än fem. Liksom hittills sparbanksinspektionen behöver sparbanksbyrån givetvis dessutom viss biträdande personal.

De nuvarande båda inspektionsmyndigheternas ersättande med en gemensam myndighet kan nog icke förväntas leda till kostnadsbesparingar. De sakkunniga ha icke möjlighet att anställa några preciserade beräkningar av kostnaderna för det nya verket. Men redan vad som yttrats angående personalbehovet i fråga om sparbankstillsynen torde tyda på en viss stegring av personalutgifterna för denna tillsyn i jämförelse med vad som nu belöper sig på sparbanksinspektionens lönestat. Tages hänsyn till de sakkunnigas tillsynsförslag i hela deras vidd, vill det emellertid synas som om de av ombudsinstitutionens bortfallande föranledda utgiftsminskningarna skulle uppväga de inträdande merkostnaderna för den centrala sparbankstillsynen.

I detta sammanhang få de sakkunniga omnämna, att ett förenande av de bestående inspektionsmyndigheterna i enlighet med de sakkunnigas förslag kompliceras av att de nuvarande båda chefsämbetena skulle ersättas av ett enda. De överväganden, som påkallas härav, torde emellertid ankomma på Kungl. Maj:t.

Det är ett önskemål, att det nybildade verket får ett namn, som såvitt möjligt angiver dess vida funktionsområde. Självfallet vore det emellertid alltför otympligt att låta en uppräkningslista av de övervakade penninginstituterna ingå i namnformen. I brist på en kort benämning av alldeles neutral art synes namnet bankinspektionen kunna godtagas. Ordet bank torde i officiellt språk få anses ha en betydligt mera vidsträckt innebörd än som beteckning å affärsbank. Dylik lär i författningsstil genomgående benämnas antingen bankaktiebolag (bankbolag) eller affärsbank. Med "bank" i officiellt språkbruk torde däremot snarast avses varje penninginstitut, som driver bankrörelse.

Reglerna för den nya bankinspektionens tillsynsverksamhet med avseende å sparbankerna böra i sak motsvara vad som för närvarande är stadgat beträffande den av kombinationen sparbanksinspektionen-länsstyrelserna

utövade tillsynen. Bankinspektionen tillägges alltså de beslutbefogenheter och de tvångsmedel, som enligt SpL ligga i länsstyrelsernas händer. Genom denna omläggning komma de nya sparbanksreglerna om tillsynen att ganska nära ansluta sig till de av banklagssakkunniga föreslagna bestämmelserna angående tillsynen över affärsbank. Den närmare utformningen av de nya sparbanksreglerna kommenteras av sparbankssakkunniga i detaljmotive-
ringen till SpLF (s. 304—306). Liksom hittills böra lagstadgandena om sparbankstillsynen kompletteras av i administrativ ordning utfärdade före-
skrifter. Möjligen kunna dessa innefattas i en för bankinspektionens hela verksamhet given instruktion.

I det föregående har angivits, att nuvarande bank- och fondinspektionen ombesörjer upprättandet av affärsbanksstatistiken, medan däremot spar-
banksstatistiken sammanställs av statistiska centralbyrån. Efter inrättan-
det av den nya bankinspektionen synes denna böra handhava jämväl spar-
banksstatistiken.

7. Detaljmotivering

Förslaget till lag om sparbanker

Inledande bestämmelser

1 §.

Paragrafen, som definierar sparbanksrörelsen, har sin motsvarighet i 1 § SpL. Nuvarande definition har oförändrad upptagits i SpLF. Enligt densamma är sparbanks ändamål att befordra sparsamhet genom att i enlighet med de i SpLF meddelade bestämmelserna bedriva in- och utlåning av penningar samt verksamhet, som står i samband härmed. Som ytterligare ett begränsande särdrag å sparbanks rörelse anger definitionen, att stiftare eller andra icke äga rätt att njuta del i den vinst, som kan uppkomma å rörelsen. Det är således verksamhetens inriktning på sparande och frånvaron av enskilt vinstintresse som känneteckna sparbank. Med nutida syn på sparinstitutens uppgift bör emellertid förevarande definition icke anses lägga hinder i vägen för sparbank att såsom omkostnader å rörelsen bestrida utgifter för sparpropaganda och upplysningsverksamhet, som sammanhänger med sådan. Ej heller kan definitionen anses hindra, att utgifter för gratisutdelning till barn av motböcker med grundbelopp få belasta rörelsen. En förutsättning för att nu omnämnda utgifter skola få betraktas såsom omkostnader å rörelsen måste dock självfallet vara, att de hållas inom en så inskränkt ram, att de äro av ringa betydelse för sparbankens ekonomi.

Mot bakgrunden av den uppfattning, som här uttalats, ha de sakkunniga ej till SpLF överfört nuvarande bestämmelse i 35 § första stycket SpL, att utgifter för väckande och bevarande av håg till sparsamhet skola bestridas av vinstmedel. Dessa utgifter ha nämligen kommit att huvudsakligen avse just utdelning av nyss berörda gåvoböcker. För gåvor av större betydelse bli däremot de i SpLF meddelade reglerna om vinstanslag till allmännyttiga eller välgörande ändamål tillämpliga. Härom få de sakkunniga hänvisa till 20 § SpLF.

Liksom SpL förutsätter också SpLF, att sparbanks reglemente skall ange vilka verksamhetsgrenar som skola innefattas i sparbankens rörelse. Avses att sparbank skall få driya annan verksamhet än in- och utlåning eller verksamhet, bestående i förvärv av viss egendom, kräver SpLF (4 § 12.) i likhet med SpL, att reglementet skall upplysa härom och därvid även ange, vari dylik annan verksamhet skall bestå.

Förevarande paragraf motsvarar 2 § SpL.

Enligt 1 § BL förstås med bankrörelse sådan verksamhet, vari ingår inlåning från allmänheten "på räkning som av bank allmänneligen begagnas". Av samma lagrum i BL framgår att bankrörelse må bedrivas endast av riksbanken, affärsbank, sparbank, centralkassa för jordbrukskredit, järnkontoret, vissa aktiebolag som driva lånerörelse, postsparbanken och postgirot. Vid sidan av de nämnda institutens inlåningsrörelse utövas emellertid här i landet en omfattande inlåningsverksamhet av bankmässig karaktär. Huvudsakligen är det föreningar, som bedriva ifrågavarande verksamhet. Denna är icke underkastad någon tillsyn från det allmännas sida. Ej heller finnas för verksamheten några författningsföreskrifter, som motsvara exempelvis BL:s och SpL:s inlånings- och kassareservbestämmelser. Avsaknaden av offentlig kontroll över verksamheten påtalades i en motion vid 1950 års riksdag (II: 66 av S. Wedén). I utlåtande över motionen yttrade tredje lagutskottet (utl. nr 28), att utskottet funne det lämpligast, att solvens och likviditet hos inlånande föreningar kontrollerades av föreningsmedlemmarna själva utan någon mera ingående övervakning genom statsmyndighet än vad som gällde för ekonomiska föreningar över huvud taget. Beträffande ett eventuellt förbud mot föreningars inlåningsrätt framhöll utskottet, att förbudet givetvis icke kunde syfta till att förhindra, att medlemmarna finge teckna andels- eller förlagskapital i föreningen. Förbudet skulle ha sin betydelse däri, att inlåning i den bankmässiga formen — framför allt sparkasseräkningens — förbehölles vissa institutioner, dvs. banker m. fl., vilka stode under särskild tillsyn. Härigenom skulle vinnas att allmänhetens förtroende för bankräkning icke kunde rubbas genom en kris hos en förening, som dreve inlåningsrörelse. Emellertid bleve medlemmarna i en dylik förening ofta underrättade om skillnaden mellan sparkasseräkning hos föreningen och bankräkning. Utskottet underströk det angelägna i att föreningar, som bedreve inlåningsrörelse, för insättarna tydligt framhölle den speciella karaktären hos föreningarnas sparkasseräkning. Utskottet inskränkte sig till detta uttalande och ville sålunda icke biträda tanken på att föreningarnas inlåningsrörelse i bankmässiga former skulle förbjudas. Riksdagen godkände utskottsutlåtandet. Motionsärendet i fråga har närmare behandlats av banklagssakkunniga i deras betänkande (s. 87—90).

Beträffande berörda inlåningsverksamhet skulle det visserligen på formella grunder kunna åberopas, att den icke innefattar inlåning från allmänheten, eftersom insättning får ske endast från medlemmar i den egna organisationen. Som bank- och fondinspektionen framhöll i remissyttrande över oförmälda motion är det emellertid tydligt, att vissa av de inlånande föreningarna reellt betraktat bedriva inlåning från allmänheten. Emedan dessutom inlåningen vanligen sker på bankmässig inlåningsräkning, får man intrycket, att inlåningsverksamheten i själva verket är att anse som bank-

rörelse. Det kan enligt sparbankssakkunniga icke anses fullt tillfredsställande, att nämnda bankrörelse fritt skall få konkurrera med bankrörelse, som bedrivs av institut med samhällelig sanktion, dvs. affärsbanker och sparbanker etc. Denna uppfattning är betingad av hänsynstagande till allmänhetens intresse av skydd för insatta medel. De institut, som med samhällets uttryckliga godkännande utöva bankrörelse, äro ju underkastade offentlig tillsyn och ha att följa vissa säkerhetsföreskrifter i sin verksamhet, allt till insättarnas tryggnad. Med benämningarna å dessa instituts inlåningsräkningar torde allmänheten ha förknippat föreställningen, att inlåningen är omgärdad av antydda säkerhetsanordningar. Det bör därför i görligaste mån garanteras, att benämningarna verkligen förbehållas de institut, som bedriva sin inlåning i hägnet av säkerhetsanordningarna i fråga. Spörsmålet, huruvida den inom affärsbankernas och centralkassornas rörelse använda beteckningen sparkasseräkning bör förbjudas inom föreningarnas inlåningsverksamhet, vilja de sakkunniga lämna därefter. Frågan härom har ju icke betydelse närmast för sparbanksväsendets del. Däremot föreslå de sakkunniga, att ordet sparbanksräkning, vilket i SpLF ersätter det tidigare begreppet motboksräkning, skall åtnjuta skydd som en exklusiv sparbanksterm. Förslaget har föranlett en mindre utbyggnad av förevarande paragraf.

3 §.

Paragrafen ansluter sig nära till 3 § BLF. I första stycket anges sålunda att sparbankerna skola stå under offentlig tillsyn av särskild myndighet. I andra stycket möter den första bestämmelse, som ger uttryck för SpLF:s krav på att sparbank skall registreras. De sakkunniga vilja därför i detta sammanhang allmänt beröra registreringsfrågan och sin ståndpunkt i denna.

Förordningen den 4 maj 1855 angående handelsböcker och handelsräkningar var ursprungligen icke tillämplig å sparbanker. Eftersom enligt lagen den 13 juli 1887 angående handelsregister, firma och prokura endast den, som vill idka handel eller annan näring, med vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker, är pliktig att göra anmälan till handelsregistret, innebar detta, att icke heller sistnämnda lag från början kom att gälla sparbankerna. För sparbankerna förelåg alltså ingen registreringskyldighet, och ej heller funnos föreskrifter om firmateckning. I samband med att 1855 års förordning år 1923 gjordes i princip tillämplig på sparbanker, infördes i 1887 års lag en kompletterande bestämmelse, varigenom sparbankerna uttryckligen undantogs från lagens tillämpning. Ifrågavarande undantagsbestämmelse gäller även efter det 1855 års förordning ersatts med bokföringslagen av den 31 maj 1929. Denna är tillämplig också på sparbankerna i den mån ej annat följer av SpL.

Nyssnämnda uttryckliga undantag i 1887 års lag tillkom efter förslag av 1920 års sparbankssakkunniga. Dessa hade upptagit frågan, huruvida föreskrifter angående firmaanmälan och registrering borde meddelas för spar-

bankerna i likhet med vad tidigare skett för bolag, affärsbanker och föreningar, men kommit till den uppfattningen, att så ej vore erforderligt. En av de sakkunniga var emellertid av skiljaktig mening i detta ämne. Enligt reservantens åsikt skulle man genom frånvaron av regler om registrering nödgas avstå från vissa uppenbara fördelar. Till dessa fördelar vore först och främst att räkna det firmaskydd, som genom registrering skulle beredas såväl sparbankerna själva som andra. Genom upprättande av sparbanksregister, till vilka sparbankerna vore pliktiga att anmäla vissa uppgifter, vunnes vidare den fördelen, att nämnda uppgifter komme att finnas samlade och alltså bli lätt tillgängliga för envar, som behövde taga del av desamma. Slutligen bleve det genom införande av registreringsplikt möjligt att i åtskilliga avseenden på sparbankerna tillämpa samma rättsgrundsatsar som på det stora flertalet av de särskilt bildade rättssubjekten, såsom föreningar, bolag, sjukkassor etc. För sparbankerna vore ett införande av registreringsplikt icke förenat med någon nämnvärd ökning av deras förvaltningsbestyr.

I sparbankslagspropositionerna till 1922 och 1923 års riksdagar föreslogs att sparbankerna skulle undantagas från registreringsskyldighet. I enlighet härmed kom SpL icke att innehålla några bestämmelser om registrering och firmateckning.

Registreringsfrågan togs upp på nytt av 1935 års sparbankssakkunniga. Dessa anförde:

Såväl för sparbankerna själva som för dem, vilka stå i rättsförhållande till dessa, torde det ej sällan framstå som en olägenhet, att det icke ur officiella handlingar kan konstateras vilka personer som äga behörighet att teckna en sparbanks firma och att i lagen icke heller finnas några bestämmelser om tecknandet av sparbanks firma. För sparbankerna innebär avsaknaden av bestämmelser om registrering även den olägenheten, att en sparbanks benämning icke är skyddad gentemot andra sparbanker och — bortsett från att annan penninginrättning än sparbank eller postsparbanken enligt 2 § sparbankslagen ej må använda beteckningen sparbank — icke heller gentemot enskilda näringsidkare, föreningar och bolag. För övrigt är att märka att såväl aktiebolag, bankaktiebolag inberäknade, som försäkringsföretag, ekonomiska föreningar och handelsbolag äro underkastade bestämmelser om registrering och firmateckning. Samma skäl som föranlett registreringsskyldighet för dessa företag torde i stort sett även kunna åberopas till stöd för införande av motsvarande föreskrifter beträffande sparbankerna. Införandet av bestämmelser om registrering och firmateckning synes icke behöva medföra några mera avsevärda besvär och kostnader för sparbankerna, liksom ej heller någon nämnvärd arbetsökning för de myndigheter, som komma att handhava registreringen.

Under åberopande av det återgivna anförandet föreslogo 1935 års sparbankssakkunniga, att i SpL skulle införas bestämmelser om registrering och firmateckning. Det förordades, att registreringen av sparbankerna skulle åläggas länsstyrelserna.

De förslag, 1935 års sakkunniga avgåvo i registreringsfrågan, förelades

icke riksdagen utan ha fått vila i avbidan på den allmänna översynen av SpL.

1948 års sparbankssakkunniga anse, att de av 1935 års sakkunniga andragna skälen för bestämmelser om registrering och firmateckning äro bärande. Sådana bestämmelser ha därför upptagits i SpLF. I det väsentliga ha reglerna i ämnet utformats efter förebild av de regler, som föreslogos av 1935 års sakkunniga. I likhet med dessa ha 1948 års sakkunniga funnit, att registreringen bör ske länsvis och verkställas av länsstyrelserna. Dessa föra redan nu handelsregister och föreningsregister samt äro följaktligen väl förtrogna med registreringsgöromål.

Huvudreglerna rörande själva registreringsförfarandet ha sammanförts till ett särskilt kapitel i SpLF, omfattande 121—130 §§. 130 § anger, att det är länsstyrelserna som skola vara registreringsmyndigheter. Regler rörande registrering och firmateckning förekomma därjämte i åtskilliga andra paragrafer i SpLF. De sakkunniga behandla dessa i respektive sammanhang. Registrerings- och firmareglerna i SpLF föranleda jämkningar i andra författningar. Också härvidlag framläggas förslag i betänkandet.

Om sparbanks bildande

4 §.

Med vissa jämkningar har paragrafen samma innehåll som 3 § SpL.

Första stycket uppställer liksom hittills villkoret, att stiftare skall vara svensk medborgare. Gällande rätt innefattar icke någon fordran på att stiftare skall vara myndig. Enligt de sakkunnigas uppfattning skulle en uttrycklig regel av dylik innebörd knappast vara av någon praktisk betydelse. Det har därför ansetts, att den kan undvaras jämväl i fortsättningen.

Förteckningen i 3 § andra stycket SpL över det obligatoriska innehållet i sparbanks reglemente upptager under 1. den benämning, under vilken sparbanken skall driva sin verksamhet. Som en konsekvens av de sakkunnigas förslag om att sparbank hädanefter skall registreras stadgar motsvarande punkt i SpLF i stället, att reglementet skall ange sparbankens firma.

Under 5. möter icke som i SpL bestämmelse, enligt vilken reglementet med nödvändighet skall upptaga regler om beslutförhet vid sammanträde med huvudmännen. SpLF lämnar nämligen själv en regel i ämnet (73 § andra stycket). Regeln kan emellertid enligt sin lydelse sättas ur kraft av reglementsbestämmelse, som innefattar ett strängare krav på beslutförhet än lagregeln.

I punkt 6. av ifrågavarande förteckning har föreskriften, att reglementet skall ange tiden för huvudmännens årssammanträde, utmönstrats. Tvingande bestämmelse, att årssammanträdet skall hållas årligen före maj månads utgång, återfinnes i SpLF (74 § första stycket) liksom i SpL (10 § andra stycket). Hur tidigt årssammanträdet kan äga rum blir dock enligt SpLF

beroende av tidpunkten för revisionsberättelsens avlämnande, medan enligt SpL förhållandet kan sägas vara det motsatta. Härtill återkomma de sakkunniga i motiveringen till 69 § SpLF. Den nya konstruktionen gör det olämpligt att i förväg närmare fastlåsa tiden för årssammanträdet.

Enligt den jämkning, som vidtagits under 7., skola grunderna för styrelsens beslutförhet icke vidare upptagas i reglementet. Ändringen betingas av samma skäl, som föranlett motsvarande ändring i punkt 5. Den direkta lagregeln om styrelsens beslutförhet finnes i 48 § första stycket SpLF.

Under 9. har ordet sparbankskommitté utbytt mot den nya filialtermen sparställe och "kontorsstyrelse" mot "avdelningskontorsstyrelse", det sistnämnda i förtydligande syfte. Dessutom har gjorts ett tillägg som erinrar om att rätten till filialbildning regleras av särskilda bestämmelser. Kravet på att reglementet skall ange på vad sätt verksamheten vid filial skall övervakas har ej bibehållits. De sakkunniga ha ansett, att bestämmanderätten i detta hänseende bör tillkomma styrelsen. I 52 § SpLF ålägges styrelsen att utfärda erforderliga föreskrifter bland annat rörande den tillsyn, som huvudkontor skall utöva beträffande rörelsen vid filial.

I punkt 10. har, förutom att "motboksräkning" ersatts med "sparbanksräkning", skett viss jämkning med hänsyn till att SpLF:s regler icke medge dispens från bestämmelsen om insättningsmaximum å ifrågavarande räkning. Härom må hänvisas till framställningen om checkräkning och fri sektor.

Omformuleringen av punkt 11. föranledes närmast av att SpLF vid sidan av insättningar å sparbanksräkning tillåter inlåning inom nyssnämnda fria sektor utan uppsägningstid eller med andra uppsägningstider än som gälla för sparbanksräkning.

Till punkt 12., som avser reglementets redovisande av sparbankens verksamhetsgrenar, har fogats en påminnelse om att viss verksamhet — mottagande av värdehandlingar till förvaring och förvaltning — förutsätter tillstånd från tillsynsmyndighetens sida.

Tredje stycket i paragrafen är en nyhet i förhållande till SpL. Ett motsvarande stadgande i 1935 års sparbankssakkunnigas förslag till lag angående ändring i vissa delar av SpL har i viss utsträckning varit förebild för tillägget. I SpL saknas bestämmelse om hur grundfond skall tecknas. Däremot meddelar SpL föreskrift om att bidragsteckning till säkerhetsfond skall ske å teckningslista för att vara bindande (34 § andra stycket). Som 1935 års sakkunniga framhållit tala i stort sett samma skäl, som motiverat sistnämnda föreskrift, för att en motsvarande bestämmelse införes beträffande grundfond. Genom föreskriften, att å teckningslistan skall angivas huruvida fonden skall återbäras och huruvida ränta därvid skall utgå, erhålla de som överväga att teckna bidrag klart besked i nämnda avseenden. I sammanhanget har inryckts den i 36 § SpL upptagna regeln, att ränta å grundfond ej må beräknas efter högre räntefot än sex procent om året.

5 §.

Paragrafen överensstämmer i stort sett med den ändrade lydelse av 8 § SpL, som förordades av 1935 års sparbankssakkunniga. Ur systematisk synpunkt har det ansetts, att paragrafen bör ha sin plats i anslutning till 4 § SpLF.

I paragrafens första stycke göres vad som enligt 8 § SpL gäller sparbanks benämning tillämpligt å sparbanks firma.

Andra stycket skapar firmaskydd för sparbank gentemot annan sparbank. Givetvis är det mindre lämpligt, att två eller flera sparbanker skulle kunna ha samma benämning, vilket för närvarande är möjligt, åtminstone formellt. Beträffande innehållet i förevarande stycke råder en olikhet mellan den formulering, som föreslogs av 1935 års sakkunniga, och den, som framlägges av 1948 års sakkunniga. Enligt den förra krävdes att ny firma skulle skilja sig från annan, *hos samma länsstyrelse* förut registrerad sparbanks firma, medan 1948 års sakkunniga valt en formulering, enligt vilken ny firma skall skilja sig från varje annan här i landet belägen sparbanks firma. Den begränsade räckvidden av firmaskyddet enligt den av 1935 års sakkunniga förordade formuleringen motiverades med att länsstyrelse icke ansåges kunna vägra registrering under åberopande av att sparbank, vars styrelse hade sitt säte i annat län, redan erhållit registrering av samma firma. Läget blir i viss mån ett annat då, såsom enligt SpLF, stadfästelseprövningen av sparbanks reglemente med den däri angivna firmabeteckningen verkställes av en för hela landet gemensam tillsynsmyndighet. Härigenom ernås att nybildad sparbanks firma kan jämföras med samtliga redan bestående sparbankers firmabeteckningar. Skulle tillsynsmyndigheten finna, att ny firma icke uppfyller villkoret i förevarande stadgande, får det förutsättas, att tillsynsmyndigheten meddelar detta till vederbörande länsstyrelse, så att registrering förebygges. Däremot torde det vara mera tveksamt, om tillsynsmyndigheten alltid kan vägra stadfästelse å reglemente på grund av att firmabeteckning ej fyller villkoret i fråga. Skulle av någon anledning registrering ske av firma, som företer likhet med en i sparbanksregister tidigare införd firma, och skulle den sparbank, som innehar sistnämnda firma till följd därav lida förfång, öppnar 126 § SpLF möjlighet för den skadelidande sparbanken att utverka domstols förbud mot vidare användning av den yngre firmabeteckningen.

6 §.

Paragrafen motsvarar 4 § första och andra styckena SpL.

De sakliga fördelar, som vinnas genom att låta den centrala tillsynsmyndigheten, gemensam för affärsbanker och sparbanker m. fl., omhändervarva prövningen av sparbanks reglemente, ha redovisats i framställningen rörande tillsynen. Det må tilläggas, att ett bibehållande av den nuvarande

ordningen med länsstyrelserna som prövningsinstanser möjligen skulle med tanke på ett särfall ha givit anledning till viss modifierande regel. De sakkunniga syfta på det förhållandet, att Stockholms läns sparbank, som enligt sitt namn i första hand inriktar verksamheten på Stockholms län men vars styrelse har sitt säte i Stockholm, enligt en strikt tillämpning av SpL skulle ha överståthållarämbetet som prövningsmyndighet. Denna konsekvens torde knappast ha varit avsedd. I praktiken är det också länsstyrelsen i Stockholms län som fungerat såsom prövningsmyndighet för sparbanken i fråga.

I andra stycket har föreskriften, att vid stadfästelseansökan skall fogas en av stiftarna godkänd plan över sparbankens verksamhet under de tre första verksamhetsåren, fått utgå, eftersom nyttan av sådan plan kan ifrågasättas.

7 §.

Denna paragraf upptager regeln i 4 § tredje stycket SpL. Nämda regel har emellertid utbyggts. Så skall enligt förevarande paragraf stadfästelse å reglementet vägras, jämväl då reglementsbestämmelse, utan att strida mot lag eller annan författning, framstår som uppenbart olämplig. Det tillagda stadgandet innebär alltså, att stadfästelsemyndigheten skall underkasta reglementsinnehållet en allmän lämplighetsprövning. För en dylik prövning bereder SpL egentligen icke något utrymme. Den granskning, som enligt nuvarande regel föregår stadfästelsen är av huvudsakligen formell art utom såvitt angår fordringen, att sparbank skall vara nyttig för det allmänna. Den föreslagna utbyggnaden av regeln torde i skilda hänseenden komma att visa sig värdefull som ett korrektiv mot mindre väl avvägda reglements-föreskrifter, exempelvis angående bestämningen av verksamhetsområdet.

8 §.

Paragrafen motsvarar 5 § SpL. Minimibeloppet för grundfonden har höjts till 25 000 kronor, närmast med hänsyn till det förändrade penningvärdet. Dispensregeln, enligt vilken tillsynsmyndigheten må medgiva ett lägre grundfondsbelopp än det normalt lägsta, har bibehållits, därvid den absoluta minimigränsen föreslås skola höjas till 10 000 kronor. I praktiken torde det dock vara mindre sannolikt, att sparbank skulle kunna igångsätta sin verksamhet med lägre grundfond än 25 000 kronor.

Det bör observeras, att de nya minimibeloppen för grundfond endast ha avseende å sparbanker, som nybildas.

9 §.

Första stycket motsvarar 6 § första stycket SpL. Jämkningarna ha för-
anletts av att nuvarande anmälningsförfarande ersättes av den föreslagna registreringen.

Paragrafens andra och tredje stycken upptaga stadgandena i 7 § SpL med

den förändringen, att det är registreringen som avgör rättskapacitetens inträde.

10 §.

Den närmaste parallellbestämmelsen i SpL är 6 § andra stycket. Sakligt överensstämmer innehållet i förevarande paragraf väsentligen med motsvarande stadgande i 1935 års sparbankssakkunnigas förslag till lag angående ändring i vissa delar av SpL (7 §). För själva utformningen av paragrafen har 22 § BLF i tillämpliga delar tjänat som mönster. Sista stycket är direkt kopierat från nyssnämnda förebild.

Om huvudmän

11 §.

Stadgandet i första stycket är i huvudsak hämtat från 9 § SpL. Vad sistnämnda lagrum uttalar om styrelsens uppgift återfinnes i 43 § första stycket SpLF.

I fråga om huvudmännens antal skulle det naturligtvis kunna tänkas, att lagen icke innehölle någon regel utan helt överlämnade åt tillsynsmyndigheten att inom ramen för reglementsprövningen avgöra, hur stor huvudmannakåren bör vara i det enskilda fallet. Även om en lagregel uppställes, måste det ju ytterst falla på tillsynsmyndigheten att undersöka om det i reglementet utsatta antalet är lämpligt avvägt, särskilt att det står i proportion till antalet styrelseledamöter. Å andra sidan kunna i lag preciserade minimi- och maximigränser vara till viss vägledning vid reglementsförslagens upprättande på denna punkt. De sakkunniga ha därför stannat för att låta SpLF i likhet med SpL (10 § första stycket första punkten) ange sådana gränser. Dessa äro upptagna i andra stycket av förevarande paragraf. Med tanke på bestämmelsen i 13 § SpLF, att två tredjedelar av huvudmännen skola väljas av insättarna och en tredjedel i annan ordning, ha minimi- och maximitalen bestämts så, att de äro jämnt delbara med tre. Det bör understrykas, att maximiantalet 48 bör komma till mycket begränsad användning. Stora huvudmannakårer kunna draga betydande kostnader och böra därför givetvis undvikas, om så är möjligt. För närvarande är antalet 36 ganska vanligt. Ett högre antal än det sistnämnda torde vara motiverat endast beträffande stora sparbanker och sparbanker med vidsträckta verksamhetsområden. I vissa undantagsfall skulle det dock kunna tänkas, att till och med antalet 48 är otillräckligt. De sakkunniga avse närmast situationer, då två eller flera sparbanker sammanslås och då det kan vara önskvärt att låta de huvudmän, som före sammanslagningen fungerat i de skilda sparbankerna, under en övergångsperiod konstituera huvudmannakåren i den genom sammanslagningen nybildade sparbanken. Med hänsyn härtill

föreslås en dispensbestämmelse, enligt vilken tillsynsmyndigheten må efter särskild prövning tillåta, att antalet huvudmän sättes högre än 48.

12 §.

I paragrafen äro kvalifikationsvillkoren för huvudmannaskap sammanförda.

Varken beträffande huvudmän eller i fråga om styrelseledamöter kräver SpL, att de skola vara myndiga. Detta måste betecknas som en brist. Den risk, man har att räkna med till följd av sagda lucka i lagstiftningen, avser mindre att underåriga personer skulle bli utvalda för ifrågavarande förtroendeuppdrag än att huvudman eller styrelseledamot, som omyndigförklaras, det oaktat behåller sitt uppdrag. För att utesluta en dylik eventualitet ha de sakkunniga beträffande både huvudmän och styrelseledamöter velat införa fordran på att de skola vara myndiga. Vad gäller huvudman fastslås myndighetsvillkoret i förevarande paragrafs första stycke. Detta uppställer därjämte kravet, att huvudman skall vara bosatt inom sparbankens verksamhetsområde. Samma bestämmelse finnes intagen i SpL (12 § andra stycket), men där modifieras den av tilläggsstadgandet, att tillsynsmyndigheten på grund av särskilda förhållanden må tillåta avsteg från bestämmelsen. De sakkunniga ha icke ansett det vara nödvändigt att lämna utrymme för eftergifter i detta avseende. Dispensmöjligheten har därför slopats i SpLF.

Enligt andra stycket av paragrafen äro innehavare av vissa uppräknade tjänster och uppdrag diskvalificerade som huvudmän. Punkt 1. i uppräknningen reser i princip hinder mot att tjänsteman i sparbanken utses till huvudman. Dock må reglementet meddela avkall från denna föreskrift. Föreskriften och modifikationen därav funnos redan i 1892 års sparbankslag och bibehöllos i SpL (10 § sjätte stycket).

Diskvalificeringsgrunderna under 2.—4. i andra stycket vilja samtliga motverka, att inflytelser från konkurrerande penninginrättningar komma att göra sig gällande inom huvudmannakåren. Det kan vara tveksamt, hur långt lagstiftaren bör gå i detta syfte. Att den, som är styrelseledamot eller tjänsteman i annan sparbank, ej bör vara huvudman synes dock tämligen naturligt och är också gällande rätts ståndpunkt (10 § 6 stycket SpL). Samma skäl som betingat sistnämnda regel tala för att den, som redan är huvudman i en sparbank, icke skall kunna komma i fråga som huvudman i annan sparbank. Särskilt om de två berörda sparbankerna verka i varandras närhet och konkurrens är rådande dem emellan, frågar man sig, hur en och samma person skulle kunna på ett godtagbart sätt fylla huvudmannauppgifter i båda sparbankerna. Tveksamheten inställer sig, när det gäller att bedöma, i vilken mån tjänstemän och styrelseledamöter i penninginrättningar utanför sparbanksväsendet böra utestängas från huvudmannaskap i sparbank. Det kan nämligen göras gällande, att stränga regler på denna

punkt skulle kunna kraftigt begränsa urvalet av lämpliga kandidater till huvudmannaposterna. Åtminstone för sparbanker med utpräglad landsbygd som verksamhetsområden har nog denna mening visst fog. Hithörande frågeställningar ha aktualiserats även vid övervägandena om behörighetsvillkoren för styrelseledamotskap i sparbank. I sistnämnda hänseende föreligger emellertid möjligen ett mera påtagbart behov av långtgående bestämmelser till förhindrande av att intressen, som kunna strida mot sparbankens egna, få för stort svängrum. Som framgår av 44 § SpLF innebära de sakkunnigas ståndpunkt beträffande behörigheten att vara styrelseledamot, att tjänstemän i affärsbank, hypoteksförening och kassa för jordbrukskredit liksom styrelseledamöter eller innehavare av revisionsuppdrag i dylika inrättningar icke få utses till styrelseledamöter i sparbank. Särskilt med hänsyn till att man på sparbankshåll anser regler jämväl till huvudmannakårernas skyddande mot påverkan från konkurrerande penninginrättningar vara mycket angelägna, ha de sakkunniga funnit sig böra förorda, att nyssnämnda diskvalifikationsbestämmelser beträffande ledamotskap i sparbanksstyrelse skola äga tillämpning också i fråga om huvudmannauppsdrag. Bestämmelserna äro emellertid, som förevarande paragraf och 44 § utvisa, förbundna med avsevärda modifikationer. Dessa synas vara ägnade att undanröja farhågorna för att bestämmelserna skola leda till praktiska olägenheter av antytt slag.

De sakkunniga ha icke ansett det påkallat att i SpLF införa föreskrift om åldersbegränsning för utövande av huvudmannauppsdrag. Som framgått har i vissa sammanhang påtalats att huvudmännens genomsnittsålder vore alltför hög. Härvidlag hänvisas till den särskilda framställningen angående huvudmännens tillsättande (se ovan s. 83). De sakkunniga ha i nämnda avsnitt av betänkanudet presenterat vissa statistiska uppgifter rörande huvudmännens ålder (s. 97). Det kan icke bestridas, att huvudmannakåreerna i vissa fall skulle behöva förnyngras. Emellertid ha sparbankerna numera själva uppmärksammat detta önskemål. Sålunda ha i åtskilliga reglementen införts åldersspärrar. Det torde därför kunna konstateras, att utvecklingen redan går i rätt riktning trots frånvaron av en tvingande lagregel på området. För övrigt må framhållas att den egentliga målsättningen mindre bör vara att skapa ett åldersstreck än att åstadkomma en lämplig åldersfördelning mellan huvudmännen. I detta senare avseende kunna strävandena knappast stödjas på lagregler utan måste bero av sparbankernas egna åtgärder.

13—15 §§.

Beträffande dessa paragrafer, som lämna regler om hur huvudmännen skola utses och som alltså ersätta 10 § första stycket andra och tredje punkterna SpL, hänvisas till det särskilda avsnittet om huvudmännens tillsättande.

Som framgår av 13 § må de s. k. kommunvalen av huvudmän förrättas av landsting. Paragrafens formulering tillåter såväl att ett eller flera landsting välja alla huvudmän, vilka skola utses genom kommunval, som att kommunval verkställas av primärkommun(-er) och landsting i förening. Val genom ett enda landsting torde erbjuda sig som en praktisk metod, då sparbanks verksamhetsområde utgöres av ett landstingsområde i dess helhet eller av en stor del av ett landstingsområde. Sträcker sig verksamhetsområde över mera betydande delar av två eller flera landstingsområden, ligger det på samma sätt nära till hands att låta de respektive landstingen verkställa valen. När verksamhetsområde dels består av stad, som ej ingår i landstingsområde, och dels av landstingsområde eller avsevärd del av sådant, kan åter kombinationen val genom primärkommun och val genom landsting te sig naturlig. Detsamma gäller fall, då verksamhetsområde innefattar dels landstingsområde eller avsevärd del av sådant och dels någon eller några enstaka kommuner, tillhörande annat landstingsområde. Vid kombinerat val enligt något av nyssnämnda alternativ — landsting + landsting, landsting + stad eller landsting + landskommun(-er) — blir fördelningsnormen i 15 § andra stycket tillämplig. Om verksamhetsområde icke inbegriper hela det landstingsområde, vars landsting deltagar i valet, skall vid mandatfördelningen hänsyn tagas endast till invånarantalet i de kommuner inom landstingsområdet, vilka ingå i sparbankens verksamhetsområde.

SpLF:s regler om huvudmannaval lägga icke hinder i vägen för att huvudmannakårens förnyas genom successiva val. En dylik valordning är för närvarande ganska vanlig, och enligt de sakkunnigas uppfattning är den mestadels att rekommendera. Det antal huvudmän, som skall väljas vid varje valtillfälle, bör dock om möjligt icke sättas så lågt, att den proportionella valmetoden icke alls kan komma till sin rätt. Särskilt bör detta beaktas i fråga om kommunvalen. Antalet mandat, som skall besättas genom kommunval, är ju alltid jämförelsevis begränsat även totalt sett, och därtill kommer att vid dessa val en uppdelning av mandatet kan komma att orsakas också av att valen skola förrättas av två eller flera organ.

16 §.

Paragrafen motsvarar 10 § andra stycket SpL.

Nuvarande ovillkorliga regel om kompletteringsval, då huvudman avgår i förtid, har icke bibehållits. Med hänsyn till den omgång, som alltid är förbunden med huvudmannaval, har det ansetts befogat att möjliggöra anstånd med vakansens fyllande till nästa gång, mandatet skall besättas genom ordinarie val. Bedömandet av om anståndsmöjligheten skall utnyttjas får ankomma på sparbankens styrelse. Skulle större luckor uppstå i huvudmannakåren eller skulle vakans bli av längre varaktighet, ligger det i sakens natur att kompletteringsval måste anordnas.

17 §.

De stadganden om huvudmannasammanträde, till vilka paragrafen hänvisar, återfinnas i 71—76 §§ SpLF.

18 §.

Paragrafen upptager i oförändrat skick bestämmelsen i 10 § sista stycket SpL. De sakkunniga ha övervägt en uppmjukning av bestämmelsen men funnit sig böra avstå därifrån. Dock vilja de sakkunniga som sin mening uttala, att regeln icke förhindrar utbetalning av rese- och traktamentsersättning till huvudman. Därvid bör emellertid uppmärksammas att ersättning till huvudman, som bor å sammanträdesorten, reellt betraktat är arvode, oavsett att beteckningen traktamente använts, och följaktligen står i strid med förbudet i paragrafen.

Om fonder och förlagslån samt om användning av vinsten

19 §.

Paragrafen motsvarar 34 § SpL.

Sagda lagrum i SpL medger, att s. k. säkerhetsfond bildas, när så finnes påkallat för upprätthållande av sparbanks verksamhet. Möjligheten att bilda säkerhetsfond infördes med SpL. Samtidigt som man uppställde regler om en minimirelation mellan sparbanks inlåning och fonder, ville man bereda sparbank, vars ställning i övrigt vore god men vars fonder icke kunde hålla jämna steg med inlåningen, en utväg att upprätthålla den nödiga fondrelationen (se 1920 års sparbankssakkunnigas huvudbet., s. 69). Termen säkerhetsfond kan emellertid möjligen skänka en oriktig föreställning om fondens funktion. Sålunda skulle det kunna tänkas, att en inbjudan till bidragsteckning för bildande av säkerhetsfond toges som tecken på att sparbankens allmänna ställning vore undergrävd. En dylik uppfattning skulle ju knappast stimulera till bidragsteckning. Det har ansetts, att beteckningen garantifond skulle vara mindre ägnad att leda till missförstånd av berörda slag. På grund härav ha de sakkunniga föreslagit, att sistnämnda beteckning får ersätta det nuvarande namnet på fonden i fråga.

Rätten att bilda garantifond utgör alltså ett medel att tillföra sparbank främmande kapital såsom underlag för inlåningen. För de större sparbankerna erbjuder sig emellertid detta medel icke som en tillfredsställande framkomstväg. När dessa sparbanker behöva öka sina fonder genom tillskott av kapital utifrån, avser behovet självfallet ganska stora belopp i absoluta tal. Sparbankerna i fråga lära därför vara nödsakade att vända sig till en bred allmänhet med sin inbjudan att teckna bidrag till garantifonden. En sådan åtgärd skulle ur psykologisk synpunkt kunna vara mindre lycklig med tanke på de oriktiga föreställningar, som fondbildning av detta slag kan ge upphov till. Dessutom skulle åtgärden säkerligen vara förbunden med

tekniska olägenheter. Med hänsyn till anförda förhållanden ha de sakkunniga ansett sig böra biträda ett önskemål från sparbankshåll, att rätten till garantifondbildning skall kombineras med en befogenhet att upptaga långsiktiga förlagslån. Dock är det tydligt, att förlagskapital icke helt kan jämföras med sparbankens fonder. De sakkunnigas ståndpunkt i detta avseende innebär, att förlagskapital skall vara likställt med fonderna endast så till vida, att förlagskapital får läggas till grund för inlåning. Därvid skola gälla de ytterligare begränsningarna, att förlagskapital är inlåningsgrundande bara intill ett belopp, motsvarande hälften av sparbankens reservfond, och att förlagslån med kortare återstående löptid än fem år över huvud taget icke får vara underlag för inlåning. Sist angivna förbehåll inskränker vikten av att successivt avveckla förlagslånen och därigenom förebygga tvära förändringar av inlåningsunderlagets storlek.

Konstaterandet, att sparbank jämsides med rätten att bilda garantifond äger upptaga förlagslån, göres i första stycket av förevarande paragraf. För enkelhetens skull har den föreslagna lagtexten på denna punkt fått en generell avfattning, enligt vilken varje sparbank må anskaffa förlagskapital. I praktiken blir det emellertid av naturliga skäl endast de större sparbankerna som komma att begagna sig av denna möjlighet. Kravet på att förlagslånen skola vara långtidsbundna möter i paragrafens fjärde stycke, där det heter att förlagslån ej må vara ställt att återbetalas inom kortare tid än 25 år, sparbanken dock obetaget att före 25-årstidens utgång återbetala lånet efter uppsägning. I 29 § SpLF inrymmer stadgandet om förlagskapitals likställande med sparbankens fonder såsom underlag för inlåningen. Stadgandet ansluter sig nära till en motsvarande regel i 61 § BLF. Beträffande den rätt till betalning, som förlagsbevis skall medföra, må hänvisas till 91 § sista stycket och 101 § tredje stycket SpLF.

I överensstämmelse med innehållet i 4 § sista stycket SpLF har i andra stycket av förevarande paragraf stadgats att å lista för teckning av bidrag till garantifond skall angivas, huruvida ränta skall utgå å dylikt bidrag och i så fall efter vilken räntefot ränta skall beräknas. Tillika har i detta sammanhang infogats bestämmelsen om maximistorleken av sagda ränta. Förlagslåneteckning föreslås skola ske enligt ett särskilt teckningsförfarande.

I paragrafens tredje stycke, som motsvarar tredje stycket av 34 § SpL, upptages icke någon regel om förutsättningarna för utbetalning av ränta å garantifondmedel. Regleringen i detta avseende möter i 22 § SpLF.

Förevarande paragrafs fjärde stycke har redan berörts. Beträffande förtidsbetalning av förlagslån skall enligt detta stycke i vissa fall gälla vad som i tredje stycket stadgas i fråga om återbetalning av garantifondmedel.

20 §.

Denna paragraf motsvarar 35 § SpL. Innehållet i sistnämnda lagrum har emellertid beskurets kraftigt av de sakkunniga. Vad först angår de i första

stycket av 35 § SpL avsedda anslagen för väckande och bevarande av håg till sparsamhet har redan i kommentaren till 1 § SpLF framhållits att dessa så gott som helt och hållet användas till grundbelopp i motböcker, vilka överlämnas som gåvor åt barn, och att ifrågavarande utgifter synas böra betraktas såsom omkostnader å rörelsen. Vid sådant förhållande innefatta anslagen ingen vinstdisposition. Stadgandet rörande dessa anslag har för-densskull icke medtagits i SpLF.

I andra stycket av 35 § SpL medgives sparbank att använda vinstmedel för allmännyttigt eller välgörande ändamål, som icke på grund av författning skall tillgodoses genom skattebidrag. Rätten till dylik vinstanvändning är särskilt vidsträckt, när reservfonden eller, där förbehåll om grundfondens återbärande icke gjorts, sammanräknade beloppet av grund- och reservfonderna överstiger tio procent av insättarnas behållning enligt senaste bokslut. Sparbanks fonder ha numera sällan den relativa storlek, som nyss angivits. Förevarande mera vidsträckta befogenhet till vinstanslag för berörda ändamål har därför förlorat sin praktiska betydelse. Eftersom därtill kommer att befogenheten icke framstår som odelat lämplig, har stadgandet i fråga ansetts böra utgå.

Ej heller sista stycket av 35 § SpL har fått någon motsvarighet i förevarande paragraf i SpLF. De sakkunniga ha nämligen varit av den åsikten, att tillsynsmyndighetens granskning av besluten om vinstanslagen ej bör vara obligatorisk. Lagändringen på denna punkt får dock icke tolkas som att sparbankerna i fortsättningen skulle vara avskurna från möjligheten att inhämta tillsynsmyndighetens mening angående det lagliga i ett anslagsbeslut. Tvärtom förutsätta de sakkunniga, att kontakt tages med tillsynsmyndigheten i tveksamma anslagsärenden.

Beträffande det stadgande om anslag till allmännyttigt eller välgörande ändamål, vilket SpLF bibehållit, må till sist framhållas att anslagen skola få uppgå till högst fem procent (en tjugondel) av de vinstmedel, som *eljest skolat avsättas* till reservfonden. Anslagen få alltså ställas i relation till reservfondsavsättningen ökad med det belopp, som svarar mot anslagen.

21 §.

Paragrafen motsvarar 36 § SpL.

Angående villkoren för utbetalning av ränta å grundfondmedel hänvisas till 22 § SpLF.

Som närmare framgår av sistnämnda paragraf skall grundfondränta kunna utgå, innan ännu förutsättningarna för grundfondens återbärande äro för handen. Förslaget överensstämmer härvidlag med vad som förordades av 1935 års sparbankssakkunniga. Mot en dylik ordning skulle möjligen kunna invändas att den kan bli alltför förmånlig för bidragstecknarna och omvandla tecknandet av grundfond till en icke avsedd form av vinstgivande medelsplacering. För att motverka en sådan utveckling föreslogo 1935 års

sparbankssakkunniga en tvingande regel, att grundfond, beträffande vilken förbehåll om återbäring gjorts, *skulle* återbetalas, så snart de i paragrafen stadgade betingelserna för återbäring förelåge. 1948 års sakkunniga ha emellertid ansett en sådan regel mindre lämplig, eftersom den skulle kunna leda till återbäring av grundfond även i situationer, då sparbankens fondläge i själva verket aktualiserade behov av att bilda garantifond eller upp- taga förlagslån.

Det nuvarande alternativa villkoret för grundfonds återbärande, att reservfonden uppgår till belopp, som motsvarar en tiondel av insättarnas behållning enligt senaste bokslut, är i själva verket så strängt, att det för närvarande knappast i något fall skulle tillåta återbäring. Det har därför slopats. Även fordringen på att reservfonden skall uppgå till belopp, som motsvarar tio gånger grundfonden, är tämligen sträng, i synnerhet för sparbanker som vid sin tillkomst ha att iakttaga de i 8 § SpLF stadgade minimigränserna för grundfonds storlek. De sakkunniga ha likväl ansett, att ifrågasvarande villkor för återbäring oförändrat bör överföras till SpLF.

Har förlagskapital upplånats, synes det vara ett naturligt krav att återbäring av grundfond ej skall ske, innan förlagskapitalet återbetalats.

22 §.

I denna paragraf ha de sakkunniga sammanfört vissa regler om utbetalning av ränta å förlagskapital, garantifond och grundfond. Dels beröra reglerna de förutsättningar, under vilka utbetalning må ske, dels taga de ställning till spørsmålet, huruvida ränteutbetalningarna skola utgå av sparbankens vinst eller ej.

Att ränta å upplånat förlagskapital i princip skall utbetalas årligen torde vara ofrånkomligt. Huruvida gällande rätt medgiver årliga utbetalningar av utfäst säkerhetsfonderänta framgår ej uttryckligen av SpL, men i förarbetena till lagens 34 § uttalade 1920 års sparbankssakkunniga, att något hinder härför icke förelåge, därest de förutsättningar, som angivas i tredje stycket av sagda lagrum, vore för handen (se nämnda sakkunnigas huvudbet., s. 106). Ränta å grundfond kan däremot enligt gällande bestämmelser ej utbetalas, förrän villkoren för återbäring av grundfonden äro uppfyllda. Röntan utgår då kumulerad för de förflutna åren.

Genom att möjligheten till utbetalning av grundfondränta sålunda knutits till möjligheten att återbära själva fondkapitalet ha de, som tillskjutit medel till grundfond, tämligen ovissa utsikter att inom överskådlig framtid erhålla ränta å sina tillskott. Som 1935 års sparbankssakkunniga åberopade kunna alltför restriktiva bestämmelser i fråga om möjligheterna att återfå grundfondtillskott och ränta därå medföra ogynnsamma konsekvenser i olika hänseenden (se de sakkunnigas bet., s. 144 f.). Enligt nämnda sakkunniga kunde det med SpL:s regler i ämnet exempelvis bli svårt att ernå tillräckliga bidrag för inrättande av nya sparbanker i mera kapitalfattiga

delar av vårt land. De sakkunniga pekade vidare på faran för att vid ny sparbanks bildande grundfonden ej bleve bestämd till ett tillräckligt högt belopp för att tillåta en skälig utveckling av sparbankens rörelse och lämna insättarna den trygghet, som skulle vara önskvärd. Mot anförda bakgrund föreslogo de sakkunniga, att grundfonderäntan i princip skulle utbetalas årligen, oavsett om förutsättningarna för återbäring av grundfondens kapitalbelopp förelåge.

1948 års sakkunniga ha anslutit sig till sistnämnda ståndpunkt, som indirekt kommer till uttryck i förevarande paragraf. Emellertid angavs i de av 1935 års sakkunniga förordade reglerna, att grundfonderänta liksom också ränta å säkerhetsfond skulle utgå av vinsten. Denna linje har icke följts vid utarbetandet av SpLF. Huruvida ifrågavarande räntor skola betraktas som omkostnader i rörelsen eller icke är ett tveksamt spörsmål, vari rättspraxis icke synes ha lämnat erforderlig vägledning. 1948 års sakkunniga ha vid sina överbäganden i denna del ansett sig kunna konstatera det önskvärda i att grundfond- och garantifonderäntorna erkännas som utgiftsräntor och således icke uppfattas som vinstdisposition. Varken omförmälda båda räntor eller förlagslåneräntan, vilken till sin natur är en uppenbar utgiftsränta, kunna dock rimligen få utbetalas utan något som helst hänsynstagande till årsresultatet av sparbankens rörelse. Har garantifond eller grundfond helt eller delvis förlorats och skulle utbetalning av grundfond- eller garantifonderänta resultera i att vinsten icke försloge till att uppbringa fonden till belopp, vartill den skall uppgå, kan utbetalningen icke gärna få äga rum. Detsamma måste gälla även där angivna ränteutbetalning skulle förorsaka, att förlust uppstode å rörelsen och förlusten icke skulle kunna täckas med andra tillgångar än garantifondmedel eller grundfondmedel. Likaså bör varken grundfonderänta, garantifonderänta eller ränta å förlagskapital få utbetalas, om till följd av utbetalningen förlust skulle uppkomma, varigenom det förhållande, som jämlikt SpLF skall råda mellan sparbankens inlåning och dess fonder, inbegripet förlagskapital enligt vad därom stadgas i 29 §, skulle rubbas. Beträffande grundfonderäntan ha de sakkunniga ansett ytterligare en inskränkning av utbetalningsmöjligheten vara motiverad. Oavsett huruvida ränteutbetalningen skulle medföra någon av de ovan uppräknade verkningarna, bör grundfonderänta icke lämnas, där utbetalningen skulle föranleda att årsresultatet av rörelsen bleve en förlust.

1935 års sparbankssakkunniga, vilka också de uppställde vissa förbehåll i fråga om utbetalning av fonderänta, föreslogo, att, där grundfonderänta under något år icke kunnat lämnas, vad som brustit ej skulle få utbetäckas av ett följande års vinst. Säkerhetsfonderänta, som icke kunnat utbetalas, skulle däremot icke avskrivas utan utgå kumulerad, när antydda förbehåll icke längre hindrade utbetalningen. Enligt det betraktelsesätt, 1948 års sakkunniga anlagt, bör generellt gälla att förlagslåne- och fonderänta, som ej får utbetalas, skall avskrivas. Läte man sparbank allttjämt häfta för sådan

ränta, skulle sparbanken icke kunna underlåta att i sin bokföring uppföra räntan på skuldsidan (jfr 1935 års sakkunnigas bet., s. 145). Under sådana förhållanden skulle ju räntan, om den kvarhölles, leda till samma minskning av sparbankens kapitalbehållning som om den utbetalats. Det synes därför följdriktigt, att ränta av hithörande slag avskrivs i den mån den icke kunnat utbetalas.

23 §.

Paragrafen motsvarar 37 § SpL. En komplettering har emellertid betingats av att sparbank skall kunna upptaga förlagslån.

24 §.

Paragrafen motsvarar 38 § SpL.

Om rörelsen

Ordningföljden mellan paragraferna i detta kapitel är delvis en annan än i motsvarande avsnitt av SpL. SpLF:s kapitel om rörelsen inledes med de bestämmelser, som reglera inlåningen (25—29 §§). Därefter följa reglerna om utlåningen (30—32 §§), om skyldigheten att hålla kassareserv (33 §) samt om verksamhet, innefattande förvaring och förvaltning av värdehandlingar (34 §) och förvärv av viss egendom (35 och 36 §§). Kapitlet avslutas, liksom BLF:s regler om affärsbanks rörelse, med bestämmelser angående filial- och ombudsverksamhet (37—41 §§) ävensom angående omyndigs insättningstillgodohavande (42 §).

25 §.

Som redan framgått är termen sparbanksräkning SpLF:s beteckning å den nuvarande motboksräkningen. Sparbanksräkningen är den enda inlåningsräkning SpLF nämner. Genom att SpLF icke uppställer ett oefftergivligt krav på att insättning å sparbanksräkning skall antecknas i sparbanksbok — lagförslagets term för motbok — möjliggöres att den inlåning, som sparbank mottager genom medverkan av sparklubb, kan insättas å sparbanksräkning (se 26 § och motiven till sagda paragraf). Behovet av den hittillsvarande särskilda räkningstypen sparklubbsräkning har härigenom bortfallit. Annan inlåningsrörelse än å sparbanksräkning får sparbank driva endast enligt vissa särskilda bestämmelser. Hänvisning till dessa göres i första stycket av förevarande paragraf.

Paragrafens andra stycke lämnar föreskrift om insättningsmaximum för sparbanksräkning. Motsvarande bestämmelse i SpL återfinnes i 22 § andra stycket.

Verkningarna av en maximigräns för insättningarna ha delvis berörts i

det särskilda avsnittet om checkräkning och s. k. fri sektor. Som där påvisats har begränsningen av insättningsmöjligheterna väsentligt bidragit till att insättningarna hos sparbank i så hög grad kommit att bestå av egentliga sparmedel. Den långfristiga beskaffenhet, som kännetecknar genuina sparmedel, har i sin tur varit en betydelsefull faktor för åstadkommandet och vidmakthållandet av gynnsamma sparvillkor inom sparbanksrörelsen, uttalas det vidare i nämnda sammanhang (se ovan s. 157). Ett insättningsmaximum spelar dessutom en stor roll för sparbanks förmåga att bevara sin likviditet. Vore icke en dylik begränsning föreskriven, skulle nämligen uppsägning redan av ett enda eller ett fåtal större tillgodohavanden kunna innebära starka påfrestningar för sparbankens betalningsberedskap.

SpL:s maximigräns för insättning drogs ursprungligen vid 30 000 kronor. Genom det dispensförfarande, som alltjämt är stadgat, gavs dock för undantagsfall möjlighet till insättning av större belopp. Här om hänvisas på nytt till framställningen om checkräkning och fri sektor (s. 161). 1935 års sparbankssakkunniga ville icke ändra 30 000-kronorsgränsen men föreslog, att viss spärr skulle fastställas också för dispenshöjningen av insättningsmaximum. Sakkunnigförslagen i detta ämne blevo icke framlagda för riksdagen. I skrivelse den 29 januari 1948 till Kungl. Maj:t har sedan svenska sparbanksföreningen under åberopande av penningvärdets fall hemställt, att det i lagen angivna maximibeloppet 30 000 kronor måtte ändras till 60 000 kronor. Uti proposition till 1948 års riksdag (prop. nr 273) biträdde Kungl. Maj:t meningen, att maximigränsen borde sättas högre än vid 30 000 kronor, men föreslog, att höjningen borde begränsas till 10 000 kronor och att insättningsmaximum sålunda borde bestämmas till 40 000 kronor. Ändringen betecknades i propositionen såsom provisorisk, eftersom spørsmålet om insättningsmaximum borde övervägas vid den då förestående allmänna revisionen av SpL. Bankoutskottet (utl. nr 45/1948) ansåg emellertid, att en något längre gående höjning än den Kungl. Maj:t förordat kunde genomföras utan risk för att lagrevisionen skulle föregripas. Utskottet föreslog, att insättningsmaximum sattes vid 50 000 kronor, vilket också blev riksdagens beslut. Slutligen må omnämnas att vid 1954 års riksdag väckts två likalydande motioner (I: 224 av Hj. Weiland m. fl. och II: 285 av A. Gustafsson i Borås), vilka gingo ut på att SpL:s bestämmelse om insättningsmaximum helt måtte upphävas. Motionerna avslogos av riksdagen (jfr bankoutskottets utl. nr 7/1954). SpL:s regel är alltså fortfarande — såsom i annat sammanhang angivits — att tillgodohavande i sparbank, om dispens ej lämnats, icke må ökas utöver visst i reglementet bestämt belopp, högst 50 000 kronor, annorledes än genom räntas läggande till kapitalet.

Att en storleksbegränsning av de enskilda tillgodohavandena i sparbank bör tillämpas även framgent, ha de sakkunniga funnit tämligen uppenbart. Som motivering för denna åsikt räcker det med att erinra om de funktioner,

vilka den nuvarande begränsningsregeln fyller. För den egentliga sparmedelsinlåningen — enligt SpLF:s terminologi inlåningen å sparbanksräkning — bör därför en bestämmelse om insättningsmaximum bibehållas. Detta har som bekant varit den förutsättning, varpå den av de sakkunniga föreslagna konstruktionen med en fri sektor vilar. Samtidigt är det ju tydligt, att nämnda konstruktion är ägnad att mildra den spärr, en maximiregel utgör. Det skulle därför möjligen kunna sägas, att frågan om maximibeloppets storlek icke längre skulle vara av samma vikt ur synpunkten av sparbankernas anspråk på rörelsefrihet. Å andra sidan bör dock konstateras att reella sparmedel i princip skola beredas utrymme å sparbanksräkningen. SpLF:s regler om insättningsmaximum och fri sektor böra därför normalt icke resultera i att sparande, som hittills haft sin hemortsrätt å motboksräkningen, i fortsättningen delvis skall behöva placeras inom den fria sektorn. Accepteras detta betraktelsesätt, kommer man icke ifrån ett bedömande av om nuvarande insättningsmaximum å 50 000 kronor är så lämpligt avvägt, att det oförändrat bör överföras till SpLF. Såväl på grund av förändringarna i penningvärdet som av andra skäl ha de sakkunniga kommit till den uppfattningen, att en mycket betydande höjning av sistnämnda belopp framstår som motiverad i och för sig. Att i detta sammanhang helt bortse från effekten av den fria sektorn kan dock icke vara försvarligt. De insättningsmöjligheter, denna erbjuder, böra rimligen få modifiera höjningen. Under vederbörligt hänsynstagande härtill ha de sakkunniga funnit sig böra förorda ett insättningsmaximum för sparbanksräkningen av 75 000 kronor.

I enlighet med vad som uttalades av bankoutskottet vid 1948 års riksdag bör maximibeloppet endast avse sparbank, hos vilken summan av insättarnas behållning och sparbankens fonder enligt senaste bokslut överstiger tre miljoner kronor, medan för sparbanker med mindre omslutning i analogi med hittillsvarande praxis ett lägre maximibelopp bör fastställas i reglementet.

Konstruktionen med en fri sektor gör ett dispensförfarande som det nuvarande obehövt. Dispensmöjligheten har därför slopats. Härom hänvisas till den särskilda framställningen rörande checkräkning och fri sektor.

Tredje stycket av förevarande paragraf upptager innehållet i 22 § tredje stycket SpL med den förändringen, att stadgandet i fråga enligt avfattningen i SpLF endast avser sparbanksräkning.

26 §.

Paragrafen motsvarar 23 § SpL.

Beteckningen motbok har som nämnts ersatts med "sparbanksbok", som redan nu torde vara en i allmänt språkbruk rätt vanlig term för motbok. Den nya beteckningen har företräde framför ordet motbok därigenom att den är förbehållen sparbanksväsendet och sålunda direkt för tanken till

detta. "Sparbanksbok" har dessutom en naturlig anknytning till det likaledes nya begreppet sparbanksräkning.

Som vidare framgår av första stycket i paragrafen skall reglementet kunna medgiva, att insättning å sparbanksräkning ej antecknas i sparbanksbok. De sakkunniga ha dock förutsatt, att det principiella kravet på sparbanksbok eftergives endast där särskilda skäl föranleda därtill. Möjligheten till eftergift i detta avseende får sin speciella betydelse för inlåning, som förmedlas av sparklubb, dvs. insättningar som för närvarande mottagas å sparklubsräkning. Att sistnämnda räkningsform ansetts kunna avskaffas sammanhänger, såsom tidigare framhållits, just med uppmjukningen av kravet på sparbanksbok. Beträffande insättningar, som hittills förts å motboksräkning, ha de sakkunniga utgått ifrån att sparbanksbok regelmässigt skall komma till användning. Det kan dock icke uteslutas, att även vad angår dylika insättningar undantag från normalregeln om sparbanksbok i somliga fall skulle visa sig berättigat.

Till förebyggande av missförstånd må framhållas att sparbanksbok, där sådan kommer till användning, skall betraktas som motbok i skuldebrevslagens mening. Antecknas insättning icke i sparbanksbok, skall givetvis bevis om insättningen tillställas insättaren. Friheten att utfärda kvitto eller annat bevis å insatt belopp för med sig behov av en regel som den i 51 § BL och 65 § första stycket BLF. En sådan regel upptages i 28 § första stycket SpLF.

I 23 § SpL föreskrives att vid motboken skola vara fogade utdrag av SpL och reglementet, i vad de avse förhållandet mellan sparbanken och insättare. Svenska sparbanksföreningen föreslog i skrivelse den 29 januari 1948, omnämnd i motiveringen till 25 § SpLF, att nyss återgivna föreskrift måtte upphävas. Förslaget lämnades i huvudsak utan erinran i däröver avgivna remissyttranden, men ett antal remissinstanser, bland andra sparbanksinspektionen, uttalade att i föreskriftens ställe borde träda viss annan lagbestämmelse. Denna borde enligt sparbanksinspektionens yttrande stadga, att motbok skulle innehålla de allmänna insättningsvillkoren ävensom upplysning om att närmare bestämmelser om motboksräkningen funnes i reglementet, som på begäran tillhandahölles insättare. Eventuellt kunde även stadgas att insättaren borde upplysas om att han på samma sätt kunde få taga del av sparbankslagen. Sparbanksföreningens framställning i saken har tills vidare icke föranlett någon åtgärd.

Sista punkten av första stycket i förevarande paragraf i SpLF utvisar, att de sakkunniga i det väsentliga följt sparbanksinspektionens rekommendation i berörda spörsmål. Hittillsvarande vidlyftiga återgivande av lag- och reglementstext synes ha varit till ganska ringa praktisk nytta och dessutom missledande i den mån texten blivit föråldrad. Genom förenklingen i förhållande till gällande rätt torde ernås att sparbankernas omkostnader för sparbanksböckerna kunna nedbringas. Det lär bli en strävan

bland sparbankerna att giva de allmänna insättningsvillkoren en sådan formulering att de likalydande kunna tillämpas vid ett så stort antal sparbanker som möjligt. Härigenom skulle i betydande utsträckning kunna utfärdas sparbanksböcker med sinsemellan överensstämmande textinnehåll, något som torde vara ett praktiskt önskemål. Lämpligt vore att förslag till formulering av ifrågavarande allmänna insättningsvillkor utarbetades av svenska sparbanksföreningen efter samråd med tillsynsmyndigheten.

Innehållet i 23 § andra stycket har ej upptagits i SpLF. Stadgandet synes numera, då skuldebrevslagen gjort motbok till ett presentationspapper, vara blott och bart en ordningsbestämmelse och knappast av karaktär att behöva inrymmas i sparbankslagen.

Andra stycket av förevarande paragraf i SpLF lämnar samma hänvisning som tredje stycket i 23 § SpL.

27 §.

I första stycket av förevarande paragraf möter den omförmälda regeln om sparbanks rätt att mottaga inlåning å valfri räkning (fri sektor). De sakkunnigas förslag på denna punkt har motiverats i det särskilda avsnittet om checkräkning och fri sektor.

Bestämmelsen i paragrafens andra stycke är hämtad från 22 § första stycket SpL. 1920 års sparbankssakkunniga, som föreslogo bestämmelsen, framhöllo, att den upplåning, stadgandet medgiver, må verkställas först då det tillfälliga penningbehovet redan är för handen, samt avvecklas, så snart behovet upphört (se de nämnda sakkunnigas huvudbet., s. 92). Det är tydligt, att ordet tillfälligt innebär ett ganska snävt tidsutrymme. Formuleringen av bestämmelsen vill sålunda förhindra, att sparbank utvidgar sin verksamhet genom att ordinärt begagna sig av upplåning av här avsedd art. Dylik upplåning är ofta förbunden med pantsättning av sparbankens tillgångar och följaktligen ägnad att minska insättarnas trygghet. Avvecklas upptaget lån inom ett halvår, torde detta stå i god överensstämmelse med andemeningen i bestämmelsen. Till och med en löptid av ett år har under särskilda förhållanden hitintills ej föranlett erinran av sparbanksinspektionen. 1948 års sparbankssakkunniga vilja icke rikta någon anmärkning mot denna praxis. Naturligtvis skulle det vara görligt att låta bestämmelsen i fråga innefatta en fixerad tidsgräns för låneavvecklingen, eventuellt med en därtill anknuten dispensmöjlighet. En dylik regelkonstruktion lär emellertid vara mera osmidig än den nuvarande. De sakkunniga ha därför föredragit denna.

Bestämmelsen om en fri sektor tillåter i och för sig, att upplåning av det slag, som avses i paragrafens andra stycke, skulle kunna få förekomma även inom sagda sektor. De sakkunniga ha emellertid utgått från att den fria sektorn icke bör användas för sådan upplåning, i varje fall icke där upplåningen är förbunden med pantsättning.

Såsom anförts i motiveringen till 26 § föränledes förbudet i första stycket uti förevarande paragraf redan av att skyldigheten att använda sparbanksbok vid insättning å sparbanksräkning ej avses bli helt oeftergivlig. Givetvis betingas stadgandet därjämte av den nya möjligheten att insätta medel å valfri räkning. Beträffande sådan föreskriver ju SpLF icke alls något motbokstvång.

Ifrågavarande förbud möter som nämnts också i BLF (65 §). Där stadgas emellertid att förbudet ej skall gälla av affärsbank utfärdade förlagsbevis av viss närmare preciserad beskaffenhet. Oaktat förlagsbevis tidigare synas ha utfärdats främst såsom enkla skuldebrev, förekomma numera även förlagsbevis i form av löpande skuldebrev, vilka alltså skulle drabbas av förbudet, i händelse detta ej bleve modifierat. Behov av motsvarande modifieration föreligger i SpLF, eftersom 19 § i detta lagförslag medger viss emission av förlagsbevis.

Förevarande paragraf innehåller också en bestämmelse om s. k. sparmärken, som användas inom skolsparrörelsen. Syftet med sparmärkena har varit att åstadkomma en metodisk uppläggning av denna sparverksamhet. Ett vanligt tillvägagångssätt torde vara, att vederbörande sparbank mot likvid överlämnar ett antal sparmärken av viss valör, ibland av olika valörer, till lärare eller annan företrädare för spargruppen. Allteftersom de i gruppen ingående barnens sparande framskrider, inköpa barnen märkena för sina sparmedel. Meningen är sedan att märkena, lämpligen inklistrade i en särskild bok, skola tillställas sparbanken, som därvid för in det belopp, vilket motsvarar märkenas valörsumma, å respektive sparkonto. I många fall lär emellertid inträffa att märkena, sedan de utlämnats av sparbanken, aldrig presenteras i densamma för notering. Följden blir då, att sparbanken har att i sin bokföring år efter år upptaga en skuld till okända fordringsägare, stundom av betydande belopp. Detta kan icke anses tillfredsställande. Anledningen till att spararen icke inlämnar de märken, han förvärvat, till sparbanken torde väl mestadels vara, att märkena förkommit. Det synes därför böra krävas, att sparbank skall få utlämna sparmärken endast där garantier finnas för att märkena ej så lätt skola förkomma. Som regel torde detta krav icke kunna uppfyllas, såvida ej den nödvändiga uppsikten över utelöpande märken utövas av lärare. Det bör ankomma på tillsynsmyndigheten att lämna närmare anvisningar om hur den i lagförslaget uppställda fordringen på kontroll skall kunna tillgodoses.

29 §.

Härvidlag hänvisas till den särskilda framställningen angående sparbanksinlåningsrätt.

Angående begreppet "dylik samfällighet" under c) i första stycket hänvisas till motiven till 30 §.

Bestämmelsen i tredje stycket kommenteras i motiveringen till 19 § och fjärde styckets innehåll i motiveringen till 106 §.

30 §.

Paragrafen motsvarar i stort 26 § SpL.

Enligt tredje stycket av sistnämnda lagrum må krediter utan särskild säkerhet, s. k. blancokrediter, utlämnas till kommun eller "dylik samfällighet" eller till annan sparbank. SpLF bibehåller särställningen för dessa låntagare såsom framgår av förevarande paragrafs tredje stycke. Emellertid har uttrycket "dylik samfällighet" ibland medfört tvekan angående den rätta tolkningen. Den förhärskande uppfattningen synes dock vara, att samfälligheter, som här åsyftas, skola ha kommunal natur, dvs. äga sådan beskaffenhet, att samfälligheten direkt jämlikt lag eller författning kan besluta utdebitering å medlemmarna, utan att stöd för beslutet behöver föreligga i stadgar, som antagits av samfälligheten, eller i likartad handling. Till samfälligheter av ifrågavarande slag skulle alltså höra exempelvis skoldistrikt.¹ 1920 års sparbankssakkunniga lämnade icke någon principiell anvisning om hur begreppet "dylik samfällighet" bör förstås, men ett uttalande av de sakkunniga i en speciell fråga är av intresse i detta sammanhang. Uttalandet rörde de elektriska distributionsföreningarnas lånemöjligheter, och av detsamma kan utläsas att de sakkunniga icke ansågo dessa föreningar kunna hänföras under begreppet "dylik samfällighet" (se de sakkunnigas huvudbet., s. 98). Nyss redovisade uppfattning om hur begreppet bör tolkas synes stå i samklang med nämnda sakkunniguttalande. Ytterligare stöd får samma uppfattning i ett avgörande av Kungl. Maj:t den 22 februari 1935 i ärende, som angick fråga, huruvida sjösänkingsföretag vore att anse såsom samfällighet av här avsett slag. Kungl. Maj:t fastställde vederbörande länsstyrelses resolution, vari förklarats att sjösänkingsföretag icke vore att betrakta såsom samfällighet, likställd med kommun (se Svensk sparbankstidskrift, årgång 1935, s. 183—184). Även lagrådets yttrande över förslaget till lagen om enskilda vägar kan åberopas till förmån för den ovan redovisade uppfattningen om innebörden av "dylik samfällighet". Enligt yttrandet betraktade lagrådet det som ett givet förhållande, att de fördelaktiga villkor, SpL godtog för lån till kommun eller "dylik samfällighet", icke utan lagändring vore gällande för lån till vägsamfällighet eller vägförening jämlikt lagen om enskilda vägar (se Nytt juridiskt arkiv, avd. II, årgång 1940, s. 446).

Just vad angår vägsamfällighet eller vägförening må emellertid anmärkas att nyligen framförts en mening, som måhända kan anses avvika från lagrådets ställningstagande. Meningen gällde tillämpligheten av en regel i BL (46 §) respektive BLF (56 §), vilken i nära överensstämmelse med den nu

¹ Denna åsikt hävdas bland annat i "Sparbankslagen med förklarande anmärkningar", utgiven av Pehr Gamstorp.

diskuterade bestämmelsen i SpL tillåter, att blancokrediter beviljas "stat, kommun eller därmed jämförlig samfällighet". 1949 års banklagssakkunniga ha kommenterat sagda regel i banklagstiftningen och ha därvid för sin del funnit, att uttryckssättet "därmed jämförlig samfällighet" finge anses vara tillämpligt å vägsamfällighet och vägförening (se banklagssakkunnigas bet., s. 112).

1948 års sparbankssakkunniga ha vid sina överväganden i berörda ämne kommit till den slutsatsen, att SpL:s term "dylik samfällighet" endast kan avse samfällighet, som är av offentligrättslig karaktär och således direkt kan jämföras med kommun. En vidare syftning av ifrågavarande särregel om rätten till blancokrediter skulle alltså enligt de sakkunniga kräva en ändrad avfattning av regeln. De sakkunniga äro emellertid icke benägna att föreslå ett sådant steg. Rätten till blancokrediter för de samfälligheter, vilka med de sakkunnigas tolkning falla under uttrycket "dylik samfällighet", sammanhänger med att dessa utan vidare kunna förväntas vara goda för sina förbindelser. Denna presumtion betingas i sin tur av det vidsträckta uttaxeringsunderlag, som hithörande samfälligheter vila på. Ett likvärdigt uttaxeringsunderlag torde endast undantagsvis stå till förfogande för övriga samfälligheter. En utvidgning av rätten till blancokrediter skulle därför med nödvändighet förutsätta en gränsdragning inom sistnämnda grupp av samfälligheter. De sakkunniga ha ansett en sådan gränsdragning alltför osäker för att kunna användas i en lagregel av här avsett slag.

Förutom blancokrediter till kommun eller dylik samfällighet eller till annan sparbank medgiver tredje stycket av förevarande paragraf jämväl att sådana krediter beviljas i övrigt till ett belopp i varje särskilt fall av högst 3 000 kronor och sammanlagt motsvarande högst en femtedel av sparbankens fonder. Detta medgivande är en nyhet i förhållande till SpL. Bakgrunden till de sakkunnigas förslag i denna del är insikten om att det i stor utsträckning finnes "duktigt folk", som för igångsättande av egen rörelse eller för liknande syften skulle behöva skaffa sig mindre kapital genom banklån men icke ha någon säkerhet att erbjuda. Ofta kan läget vara det, att den kapitalbehövande ogärna vill begagna sig av borgensmän, även om sådana skulle stå till buds. Den möjlighet till lån utan säkerhet, vilken öppnas genom regeln i fråga, förbehålles dock icke viss yrkeskategori eller vissa särskilda syftemål, utan regeln har som synes fått en helt generell tillämpning. Kreditgivningen med stöd av regeln kommer likväl att hållas inom mycket måttliga gränser till följd av de maximeringsföreskrifter, som skola gälla. Vad som främst förhindrar att ifrågavarande blancokrediter skola innebära för stora risker för sparbankerna lär vara den individuella lånebegränsningen vid 3 000 kronor. De sakkunniga förutsätta dock, att här avsedda möjlighet att utlämna blancokrediter skall begagnas med försiktighet.

De bestämmelser, som för närvarande återfinnas i fjärde stycket av 26 §

SpL, ha icke upptagits i förevarande paragraf av SpLF utan inleda i stället lagförslagets 31 §. Härigenom torde en klarare indelning ernås.

I förevarande paragrafs femte stycke, vilket motsvarar femte stycket av 26 § SpL, har tillagts ett stadgande, enligt vilket gällande möjlighet till viss tids avbetalningsfrihet utvidgats såvitt angår studielån. Den amorteringsfria tiden har i detta fall satts till fem år. Till förmån för reformen må främst åberopas den fortskridande tendensen till allt längre studietider för högre examina. Med nuvarande allmänna regel om avbetalningsfrihet endast under en tid av högst tre år efter lånets utlämnande nödgas ofta den som upptagit studielån påbörja återbetalningen av lånet, innan han ännu slutfört sina studier och nått fram till en avlönad anställning. Dylika konsekvenser skulle lättare kunna undvikas genom en tilläggsregel som den föreslagna.

31 §.

Paragrafen motsvarar fjärde stycket i 26 § SpL samt 27 § SpL.

Beträffande begreppet "dylik samfällighet" i paragrafens första stycke, som alltså upptager stadgandet i fjärde stycket av 26 § SpL, får hänvisas till vad som anförts i motiven till 30 § SpLF.

I paragrafens andra och tredje stycken, motsvarande första och andra styckena av 27 § SpL, ha till orden "insättarnas behållning" ansetts böra fogas orden "å sparbanksräkning".

Med hänsyn till tomträttsinstitutets omdaning genom den nya tomträttslagstiftningen använder fjärde stycket av förevarande paragraf uttrycks sättet "den med tomträtt upplåtna fastigheten" i stället för "den med tomträtt upplåtna tomten" som det heter i styckets motsvarighet i 27 § SpL.

Denna nya terminologi möter givetvis också i förevarande paragrafs femte stycke, som motsvarar fjärde stycket av 27 § SpL. Motiveringen till att tomträttsinteckning, varom här är fråga, måste gälla uti tomträtt till byggd fastighet med byggnad eller byggnader, avsedda väsentligen för bostadsändamål, har lämnats i den särskilda framställningen angående sparbanks inlåningsrätt (se ovan s. 191). Rörande inteckning i tomträtt, varå 4 kap. lagen om nyttjanderätt till fast egendom i dess lydelse före den 5 juni 1953 är tillämpligt, få de sakkunniga referera till 4 § av den föreslagna promulgationslagen till SpLF. Beträffande inteckning i fast egendom talar fjärde stycket i 27 § SpL om "inteckning i sådan fast egendom — — — som i 25 § sägs". En liknande hänvisning har ej kunnat göras till SpLF:s stadgande om inlåningsrätten, eftersom detta verkställer en uppräknig av fastighetsinteckningar, vilken är alltför vid för att ha sitt berättigande i förevarande sammanhang. På grund härav har det blivit nödvändigt att direkt ange vilka fastighetsinteckningar som avses. Kretsen av de inteckningar, paragrafen nämner, överensstämmer med uppräknigen i 25 § SpL. Dock begagnas beträffande både inteckning i fast egendom och tomträtts-

inteckning samma gränsdragning som i 29 § SpLF mellan fastigheter inom tätbebyggelsedistrikt och övriga fastigheter. Också på denna punkt få de sakkunniga hänvisa till den motivering, som lämnas i framställningen angående inlåningsrätten (s. 189).

Härutöver innefattar femte stycket av förevarande paragraf ändringar av gällande bestämmelser i följande hänseenden.

För att fastighetsinteckning eller tomträttsinteckning skall få godtagas såsom säkerhet för bundet lån fordras för närvarande att inteckningen ligger inom 50 procent av taxeringsvärdet å den fasta egendomen respektive byggnaden och likaså inom hälften av det uppskattningsvärde, som skall beräknas. Efter länsstyrelsens medgivande må dock även inteckning inom 60 procent av taxerings- och uppskattningsvärdet utgöra säkerhet för sådant lån. De sakkunniga ha ansett, att man utan våda kan släppa föreskriften om myndighets tillstånd såsom villkor för att inteckning av sistnämnda slag skall godtagas.

Förbehållet, att i taxeringsvärdet å jordbruksfastighet icke må inräknas värdet av växande skog, har även befunnits kunna utgå. I stället har paragrafens sjätte stycke, som motsvarar femte stycket av 27 § SpL, givits en utformning, enligt vilken tydligt framgår att sparbank skall ha rätt att uppsäga bundet lån till förtidsbetalning jämväl om skogsavverkning orsakar sådan värdeminskning å den intecknade egendomen, att säkerheten i märklig mån försvagas. Härigenom torde sparbanken vara tämligen skyddad mot de relativt hastiga värdeförändringar, som kunna inträffa i fråga om skogsfastighet.

Den särskilda fordran, 27 § SpL i sista punkten av fjärde stycket uppställer beträffande tomträttsinteckning, att avtal varigenom tomträtten upplåtits skall ha upprättats i enlighet med av tillsynsmyndigheten godkänt formulär eller eljest godtagits av tillsynsmyndigheten, lär likaså kunna undvaras i fortsättningen. Såsom säkerhet för bundet lån accepterar nämligen SpLF endast inteckning i sådan tomträtt, beträffande vilken fastighetsägaren vid tomträttens upphörande har att erlægga löseskilling för byggnad och annat tillbehör till tomträtten. Förbehållet i samma punkt av 27 § SpL, att tomträttsinteckning får mottagas som säkerhet för bundet lån, endast om återbetalningstiden för lånet icke utgår senare än fem år före tomträttsavtalets upphörande, är oförenligt med att tomträttsupplåtelse enligt den nya tomträttslagstiftningen är obestämd till tiden. Ej heller sistnämnda klausul i SpL har därför överförts till SpLF.

När bestämmelser om bundna lån år 1937 infördes i SpL, uttalade bankotskottet (utl. nr 65/1937), att säkerheten för dessa lån generellt borde utgöras av botteninteckningar. Endast för sådant fall, då en fastighet besvärades av ett ouppsägbart lån mot säkerhet av botteninteckning till så obetydligt belopp i förhållande till fastighetens värde, att en därefter näst kommande inteckning ur praktisk synpunkt framstode såsom fullt likvärdig med en

botteninteckning, borde avsteg få ske från nämnda generella norm. De sakkunniga biträda åsikten, att ifrågavarande säkerheter i princip skola utgöras av botteninteckningar. Denna principinställning står för övrigt i full överensstämmelse med sparbankernas egna önskemål. Dock synes det kategoriska kravet på botteninteckningar eller med dessa "fullt likvärdiga" inteckningar väl strängt. Även inteckningar, vilka framstå som i stort sett jämförbara med botteninteckningar, lära sålunda kunna godtagas såsom säkerheter för bundna lån.

Innehållet i sjätte stycket av förevarande paragraf i SpLF företer — utöver redan berörda tillägg av ordet skogsavverkning — den olikheten i förhållande till sin motsvarighet i 27 § SpL, att såsom grund för förtidsuppsägning angivits också uppsägning av tomträten. Detta sammanhänger med att den moderna tomträttsupplåtelsen såsom nyss angivits är tidsobestämd och upphör efter uppsägning från fastighetsägarens sida vid tidpunkt, som icke med säkerhet kan beräknas på förhand.

32 §.

Paragrafen motsvarar 28 § SpL och handlar alltså om jäv i kreditförhållanden.

I likhet med 1935 års sparbankssakkunniga föreslå 1948 års sakkunniga, att revisor i sparbank skall i detta hänseende likställas med styrelseledamot och tjänsteman i sparbank. Vidare har jämkning skett av nuvarande stadgande med hänsyn till förslaget, att allmänna ombudsinstitutionen skall ersättas av revisorer, som utses av tillsynsmyndigheten (se härom den särskilda framställningen angående tillsynen över sparbank). Övrig omarbetning är av redaktionell art. Beträffande ledamot av delegation enligt 46 § SpLF få de sakkunniga hänvisa till vad som anföres i kommentaren till sagda paragraf.

1935 års sparbankssakkunniga förordade även viss annan komplettering av 28 § SpL. Förslaget gick ut på att till paragrafen borde fogas en föreskrift av innebörd att, om huvudgäldenär eller borgensman, efter det att lån blivit utlämnat, inträdde i sådan ställning som omförmäldes i lagrummet, sparbanken skulle vara pliktig att, så snart kunde ske, vidtaga åtgärder för vinnande av rättelse. Därvid skulle gälla att för lånet skulle ställas säkerhet av sådan beskaffenhet som angäves i lagrummet eller, om så ej skedde, att lånet skulle avvecklas (se de sakkunnigas bet., s. 134 f.). I skrivelse till Kungl. Maj:t den 15 september 1937 framförde sparbanksinspektionen för egen del i stort sett samma förslag.

1948 års sakkunniga ha övervägt nämnda ändringsförslag. Väl är det sant, att gäldenär eller borgensman, som sedan lånet utlämnats kommit att intaga ställning av styrelseledamot eller tjänsteman i sparbanken, skulle kunna öva inflytande på räntevillkoren för lånet och på bedömandet av förändringar i säkerhetens värde ävensom på lånets indrivande. Det mest

angelägna måste dock vara att förhindra obehörigt inflytande vid lånets beviljande eller vid granskningen av beslutet härom. Den föreslagna kompletteringsregeln kan med sin generella syftning befaras leda till mindre tillfredsställande konsekvenser i vissa fall. Framför allt kan den skapa svårigheter att rekrytera posterna som styrelseledamot, revisor och tjänsteman. Några påtagliga olägenheter av nuvarande ordning synas ej ha försports. De sakkunniga ha därför icke velat biträda tanken på en regel av ifrågasatt beskaffenhet. De förutsätta dock, att sparbankerna självmant skola söka förebygga, att lånerörelsen påverkas av sådana ovidkommande hänsyn, som nyss nämnts. Att styrelseledamot ej alls får deltaga i själva handläggningen av lånefråga, som rör honom, framgår av 15 § SpL. Samma förbud uppställer 49 § SpLF.

Det är numera allt vanligare, att kommun tecknar borgen för lån till bostadsfastighet. Detta förhållande har föranlett, att i andra stycket av förevarande paragraf lån, för vars fulla gäldande kommun eller dylik samfällighet är ansvarig, upptagits vid sidan av lån, för vars gäldande staten har iklätt sig motsvarande ansvar.

33 §.

Bestämmelserna i denna paragraf, som motsvarar 29 § SpL, ha behandlats i den särskilda framställningen angående kassareservskyldigheten.

34 §.

Paragrafen motsvarar 29 a § SpL.

Ifrågavarande verksamhet bör icke betros åt andra sparbanker än sådana som nått en mera avancerad utvecklingsgrad. Hittills ha företrädesvis de större sparbankerna medgivits att bedriva verksamheten.

Andra stycket av 29 a § SpL stadgar, att närmare bestämmelser angående den prövning, som föregår tillstånd till verksamheten, må utfärdas av Kungl. Maj:t. Enligt de sakkunnigas mening torde det icke finnas anledning bibehålla detta stadgande. Det har därför icke upptagits i SpLF.

35 §.

Paragrafen motsvarar första och andra styckena i 30 § SpL.

Liksom SpL vill SpLF upprätthålla grundsatsen, att sparbank icke i vilken utsträckning som helst skall få förvärva fast egendom. Begränsningen av sparbankernas dispositionsfrihet i detta avseende är en naturlig konsekvens av den allmänna principen, att sparbankerna ha till ändamål att bedriva in- och utlåning av penningar. Fastighetsförvaltning i stor skala är icke förenlig med denna princip.

Huvudlinjerna i förevarande paragraf överensstämmer med dem i 30 § SpL. Tillåtna fastighetsförvärv äro alltså endast sådana, som åsyfta att bereda sparbanken lokaler. För samma ändamål öppnar SpLF emellertid också möjlighet till förvärv av viss lös egendom, nämligen tomträtt, bo-

stadsrätt till lägenhet, aktie i bolag, som har till uteslutande syfte att förvalta för omförmälda användning avsedd fast egendom och vars aktiekapital uppgår till minst en tredjedel av den fasta egendomens värde, ävensom förlagsbevis, utfärdad av sådant bolag. Affärsbank har redan för närvarande rätt att förvärva aktie och förlagsbevis av angiven beskaffenhet, därvid i fråga om aktie samma förbehåll uppställas som i förevarande paragraf av SpLF (se 45 § andra stycket BL). SpLF:s medgivande till förvärv av bostadsrätt har också sin motsvarighet i BLF (54 § andra stycket).

Förvärv av bostadsrätt och förlagsbevis i syfte, som nämnts här ovan, äro icke underkastade någon begränsning i SpLF. För sådant innehav av fast egendom, tomträtt och aktier av omförmäلت slag, som överskrider viss storleksgräns, kräves däremot att särskilda villkor uppfyllas. Dylika gälla redan enligt SpL beträffande förvärv av fast egendom. 30 § SpL stadgar sålunda att, där sparbank vill förvärva fast egendom för belopp, vilket sammanlagt med det belopp, vartill sparbanken förut tillhörig fastighet för samma slags användning bör uppskattas, överstiger en fjärdedel av sparbankens fonder, frågan om förvärvet skall hänskjutas till huvudmännens prövning och att förvärvet ej må ske, om ej minst två tredjedelar av de i frågans avgörande deltagande huvudmännen uttalat sig för förvärvet samt beslutet angående detta tillika vunnit länsstyrelsens stadfästelse. SpLF uppställer motsvarande förbehåll i fråga om fast egendom, tomträtt och här avsedda aktier men låter förbehållen träda i tillämpning först där förvärvet skulle komma det sammanlagda innehavet av ifrågavarande slags egendom att överstiga hälften av fonderna. Ändringen kan motiveras dels med att tillsynsmyndigheten hittills mestadels godkänt fastighetsförvärv inom ramen för 50 procent av fonderna, dels med att tillsynsmyndigheten i möjligaste mån bör befrias från att taga ansvar för dispositioner inom sparbanks rörelse.

Samma förbehåll som nyss redovisats skola gälla beträffande förbättring av byggnad, vari sparbankens lokaler äro eller avses bli inrymda. Också härvidlag anknyter SpLF till nuvarande regler.

Vid bedömandet av om förvärv av aktier i fastighetsförvaltningsbolag skulle medföra ett överskridande av berörda 50-procentgräns skall enligt andra stycket av förevarande paragraf värdet av aktie beräknas till belopp motsvarande den andel av bokförda värdet å bolagets egendom, vilken belöper å aktien. En beräkning efter det nominella värdet skulle uppenbarligen kunna möjliggöra, att aktieförvärv, som reellt betraktat fölle utom 50-procentramen, formellt låge inom denna.

Paragrafens tredje stycke upptager i huvudsak samma bestämmelser som andra stycket av 30 § SpL. Bland de tillägg som gjorts märkes främst att sparbank må förvärva också förlagsbevis, utfärdade av ekonomisk förening eller aktiebolag som nämnes i detta sammanhang, samt att sparbank jämväl i övrigt får lämna tillskott till föreningen eller aktiebolaget. Genom sist

angivna utbyggnad av nuvarande bestämmelser klargöres att sparbank exempelvis äger tillskjuta medel till sparbankernas garantikassa utan att erhålla mot tillskottet svarande andel i kassan.

Det i 30 § fjärde stycket första punkten SpL upptagna stadgandet har icke ansetts behöva överföras till SpLF.

36 §.

Paragrafen innehåller stadganden av samma art som 30 § tredje stycket och fjärde stycket andra punkten SpL.

Jämlikt 30 § tredje stycket SpL äger sparbank, utan hinder av de i första och andra styckena av samma lagrum stadgade begränsningarna i fråga om rätten att förvärva fast och lös egendom, till skyddande av fordran på offentlig auktion eller fondbörs inköpa egendom, som är för fordringen utmätt eller pantsatt. BL:s motsvarande regel går något längre. Enligt 45 § tredje stycket BL i lagrummets lydelse av den 2 juni 1933 må affärsbank sålunda — utöver befogenheten att på offentlig auktion eller fondbörs inköpa egendom, som är för fordran utmätt eller pantsatt — såsom betalning för fordran övertaga för fordringen pantsatt eller annan egendom, där uppenbart är, att banken eljest skulle lida avsevärd förlust. Samma avfattning av stadgandet möter i BLF (55 § första stycket).

1935 års sparbankssakkunniga förordade, att SpL:s ifrågavarande undantagsbestämmelse måtte kompletteras, så att den erhöle en lydelse överensstämmande med regeln i BL. Enligt nämnda sakkunnigas mening skulle det stundom kunna vara till avsevärd fördel för sparbank, om den för syftet att skydda fordran finge inköpa egendom på annat sätt än på offentlig auktion eller fondbörs (se de sakkunnigas bet., s. 140).

Från sparbankshåll har uppgivits att gällande formulering av sparbanksregeln i något fall vållat förlust. Den lagändring, som 1935 års sakkunniga förordade, synes därför böra genomföras. 1948 års sakkunniga ha följaktligen låtit SpLF:s avfattning i detta hänseende sammanfalla med utformningen av parallellbestämmelsen i affärsbankslagstiftningen. På samma sätt som BL och BLF emellertid förbjuda affärsbank att förvärva egen aktie, har här avsedda regel i SpLF försetts med viss modifikation av sparbanks rätt att inköpa eget förlagsbevis. Förbehållet i fråga förhindrar att inlåningsgrundande förlagslån inlöses i strid med reglerna i 19 §.

Andra stycket av förevarande paragraf överensstämmer i sak med fjärde stycket andra punkten av 30 § SpL. Själva ordalydelsen är hämtad från motsvarande affärsbanksregel i 45 § femte stycket BL. Formuleringen i BLF (55 § tredje stycket) är densamma.

Både BL (45 § sjätte stycket) och BLF (55 § fjärde stycket) föreskriva, att anmälan angående förvärv, som med stöd av vederbörande undantagsbestämmelse skett för att skydda fordran, ofördröjligen skall göras hos till-

synsmyndigheten. De sakkunniga ha funnit det motiverat med samma anmälningsplikt för sparbank.

37—41 §§.

Motiveringen till dessa paragrafer lämnas i betänkandets särskilda avsnitt om filial- och ombudsverksamheten.

På vissa platser förekommer att sparbank bedriver filialrörelse med s. k. sparbanksbuss som expeditionslokal. Det torde icke behöva anses, att dylik verksamhet strider mot 37 §:ns krav på fast expeditionslokal under förutsättning att bestämda hållplatser finnas. I övrigt märkes beträffande filialrörelse av sagda slag att den givetvis är underkastad samma regler som annan filialrörelse.

42 §.

Paragrafen motsvarar 24 § SpL. Vissa huvudsakligen redaktionella jämkningar ha vidtagits. Bland annat ha hänvisningarna till lagen om förmynderskap ersatts med hänvisningar till föräldrabalken.

Om styrelse och firmateckning

43 §.

Ordalydelsen i första stycket är hämtad från 9 § SpL.

Beträffande styrelseledamöternas antal lämnar SpL inga regler utöver föreskriften, att antalet skall angivas i reglementet. Reglementsbestämmelserna på denna punkt äro ganska växlande.

BL innehåller däremot i 53 § ett uttryckligt stadgande i denna del. Antalet styrelseledamöter i affärsbank skall vara minst fem och högst tolv, med rätt för Kungl. Maj:t att, när särskilda skäl därtill äro, medgiva högre antal, dock ej högre än 15. I 70 § BLF föreskrives generellt att styrelseledamöterna skola vara minst fem, högst 15.

1935 års sparbankssakkunniga ville i SpL införa bestämmelse om minimiantalet fem och maximiantalet tolv för styrelseledamöterna i sparbank (se de sakkunnigas bet., s. 111 f.). Enligt nämnda sakkunnigas mening kunde det å ena sidan ingiva betänkligheter, att antalet styrelseledamöter vore alltför litet. I en styrelse, som bestode av exempelvis ett så ringa antal ledamöter som tre och där två av dessa såsom majoritet ensamma kunde fatta beslut, förefunnes otvivelaktigt risk för att alltför ensidiga synpunkter komme att göra sig gällande. Å andra sidan kunde det innebära olägenheter, att styrelseledamöterna uppginge till ett alltför stort antal. Sålunda kunde hos sparbanker med ett stort antal styrelseledamöter endast en mindre och växlande del av dessa påräknas vara tillstädes vid styrelsesammanträdena. Av kostnadsskäl kunde det till och med vara avsiktligt så ordnat, att en viss växling ledamöterna emellan ägde rum och därigenom icke alla ledamöterna bevistade sammanträdena. Mot anordningar av sådan art kunde allvarliga erinringar riktas.

På skäl, som 1935 års sakkunniga åberopat, biträda 1948 års sakkunniga meningen, att ett minimiantal för antalet styrelseledamöter i sparbank bör stadgas. Också 1948 års sakkunniga ha därvidlag ansett talet fem lämpligt. Ett stadgande, att styrelsen måste bestå av minst detta antal, har upptagits i andra stycket av förevarande paragraf.

Däremot ha de sakkunniga icke velat införa en regel om maximigräns för ledamotsantalet. De sakkunniga vilja instämma i att för höga ledamotsantal kunna medföra mindre önskvärda följdverkningar, men detta förhållande synes åtminstone numera vara beaktat av sparbankerna själva. År 1950 var det sålunda bara fyra sparbanksstyrelser som hade flera ledamöter än tolv. Vid tiden för det av 1935 års sakkunniga bedrivna utredningsarbetet funnos 17 sparbanker med större styrelser än tolv ledamöter. Oaktat SpLF alltså icke stadgar någon övre begränsning av ledamotsantalet, bör antalet tolv dock vara ett maximum för normalfallen. Endast då sammanslagning skett av två eller flera sparbanker, synes ett högre antal befogat och i så fall endast som en tillfällig företeelse.

44 §.

I denna paragraf ha, liksom i 12 § SpLF beträffande huvudmannauppgiften, sammanförts kvalifikationsvillkoren för uppdrag såsom ledamot av sparbanks styrelse.

Även i fråga om styrelseledamot har uppställts fordran på att han skall vara myndig. Se härom motiveringen till 12 § SpLF. Kravet på svenskt medborgarskap har bibehållits. Nuvarande möjlighet att erhålla dispens från villkoret, att styrelseledamot skall vara bosatt inom sparbankens verksamhetsområde, har borttagits liksom beträffande huvudman.

Vad angår de omständigheter, som enligt andra stycket av förevarande paragraf diskvalificera för uppdrag som styrelseledamot, kan i huvudsak hänvisas till vad de sakkunniga uttalat i anslutning till 12 § SpLF. Med ett enda undantag äro nämligen här avsedda diskvalifikationsgrunder desamma i sistnämnda paragraf och i den förevarande. Undantaget består i att reglementet icke må medgiva, att ordföranden i styrelsen är tjänsteman i sparbanken. I synnerhet dubbelställningen av styrelseordförande och chefstjänsteman ha de sakkunniga funnit olämplig.

I paragrafens fjärde stycke ha de sakkunniga upptagit den för närvarande i 11 § femte stycket SpL stadgade regeln, att den, som är i konkurstillstånd, icke må vara styrelseledamot.

Paragrafens femte stycke hänvisar till den i annat sammanhang intagna bestämmelsen, att ledamot av och befattningshavare hos tillsynsmyndigheten icke får vara ledamot av sparbanks styrelse.

Ej heller beträffande styrelseledamot har i SpLF intagits någon regel om åldersbegränsning. Även 1935 års sparbanksakkunniga avstodo från att föreslå en dylik och nöjde sig med att uttala önskvärheten av att spar-

bankerna självmant tillsåge, att i sparbanksledningarna icke anlidades personer i alltför hög ålder. Mot direkta lagregler talade att det icke låte sig göra att bortse från individuella olikheter och särskilda förhållanden hos skilda sparbanker. I en motion vid 1937 års riksdag (II: 526 av D. Gustavson i Västerås; motionen har omnämnts i annat sammanhang, se s. 77 här ovan) framfördes emellertid yrkande om att i SpL måtte införas bestämmelse om åldersbegränsning för rätt att innehava styrelseuppdrag i sparbank. Över motionen avgavs yttrande av sparbanksinspektionen. Inspektionen sade sig vilja biträda den ståndpunkt, 1935 års sakkunniga intagit i frågan. Inspektionen fann det alltså önskvärt, att sparbankernas funktionärer icke kvarstode alltför länge, och inspektionen förklarade sig ha i sin mån verkat för att detta önskemål skulle vinna ökad förståelse hos sparbankerna. Mot införandet av formliga lagbestämmelser om viss åldersbegränsning åberopades, utöver de skäl nämnda sakkunniga andragit, att sådana lagbestämmelser icke vore meddelade för andra kreditinrättningar eller jämförliga institutioner. I sitt utlåtande över motionen anslöt sig bankoutsnittet (utl. nr 65/1937) till vad sparbanksinspektionen anfört. Utskottet fann alltså icke skäl förorda, att lagbestämmelser på detta område infördes för sparbankernas del, då sådana bestämmelser icke funnes meddelade för andra kreditinrättningar eller allmänna institutioner. Utskottet ville emellertid beteckna såsom mindre lämpligt, att i sparbankernas ledning tillåtes kvarstå personer, vilka nått en sådan ålder, att arbetsförmågan och handlingskraften måste antagas vara tämligen nedsatta. Endast i sällsynta undantagsfall torde styrelseledamöter böra få kvarstå efter fyllda 70 år, anfördes det i utskottsutlåtandet. Detta godkändes av riksdagen.

De synpunkter, som sålunda tidigare åberopats mot en i lagen angiven åldersbegränsning för uppdrag såsom styrelseledamot i sparbank, omfattas också av 1948 års sparbankssakkunniga. De sakkunnigas ställningstagande har därjämte påverkats av kännedomen om att sparbankerna i stigande utsträckning frivilligt tillämpat åldersspärrar beträffande styrelseledamöterna. Uppgifter, som sammanställts å sparbanksinspektionen och avse den 1 juli 1950, utvisa sålunda, att vid sagda tidpunkt 122 sparbanker i sina reglementen föreskrev dylika åldersspärrar. Av dessa sparbanker hade 52 bestämt att till styrelseledamot ej finge väljas den som fyllt 70 år, två sparbanker att den ej finge väljas som fyllt 69 år och en sparbank att den som fyllt 67 år ej vore valbar. En sparbank hade i reglementet föreskrivit, att styrelseledamot skulle avgå vid 75 års ålder, 65 sparbanker stipulerade avgång vid 70 år och en sparbank redan vid 65 år. Även rörande styrelseledamöternas genomsnittsålder och antalet ledamöter över 70 år har sparbanksinspektionen tillhandahållit upplysningar åt de sakkunniga. Under år 1950 var det sammanlagda antalet styrelseledamöter 3 529. Deras genomsnittsålder uppgick till 58,5 år. Inalles 263 styrelseledamöter voro äldre än 70 år. I relation till totalantalet utgjorde denna kategori sju procent. Procent-

siffran ger vid handen, att man börjar närma sig det tillstånd, som bankoutskottet fann önskvärt, dvs. att styrelseledamöterna endast i direkta undantagsfall ha en högre ålder än 70 år. De sakkunniga dela bankoutskottets uppfattning, att åldersgränsen 70 år endast undantagsvis bör överskridas. Samtidigt få de sakkunniga i detta sammanhang liksom i spörsmålet angående en ålderspärri för huvudmannauppdrag betona vikten av att en lämplig åldersfördelning åstadkommes. Det skall erkännas, att sparbankerna också i sistnämnda avseende redan gjort lofvärda ansträngningar.

45 §.

Paragrafens första stycke överensstämmer i sak med 11 § första stycket SpL men har fått sin redaktionella utformning efter mönster av 72 § andra stycket första punkten BLF.

Förevarande paragrafs andra stycke är helt likalydande med 11 § andra stycket SpL.

Av sistnämnda lagrums tredje stycke, som lämnar bestämmelser om kompletteringsval efter förtidsavgången styrelseledamot, framgår ej klart, om valet skall avse återstående mandattid eller ej. Tredje stycket av förevarande paragraf i SpLF, vilket reglerar samma fråga, fastslår med 72 § tredje stycket BLF som förebild, att valet skall avse återstående mandattid. Jämväl i övrigt har sistnämnda författningsrum i BLF utgjort förebild för avfattningen av förevarande paragrafs tredje stycke.

46 §.

De i paragrafen föreslagna bestämmelserna ha icke någon motsvarighet i SpL.

Hittills har styrelsen varit det enda verkställande organet inom sparbank. Ätminstone formellt sett har endast styrelsen som sådan kunnat träffa verkställighetsbeslut, och ansvaret för dylika beslut har oinskränkt vilat på styrelsen. Vad beträffar affärsbank erkände ej heller BL ursprungligen annat verkställande organ är bankens styrelse. Efter ändringar i BL år 1933 medgiver emellertid lagen, att affärsbanks styrelse uppdrager vissa ärendens prövning och avgörande till en eller flera styrelseledamöter eller andra personer. Bestämmelserna härom återfinnas i 56 § BL. Däri stadgas också dels att föreskrifter angående den befogenhet i olika avseenden, som uppdraget medför, skola meddelas av styrelsen i en av denna för högst ett år i sänder fastställd instruktion, dels att styrelsen äger återkalla eller inskränka uppdraget och utan hinder av att uppdraget lämnats själv avgöra ärende av varje slag, dels ock att vissa i lagrummet angivna ärenden skola vara förbehållna styrelsen själv. I 73 § BLF ha upptagits regler av samma beskaffenhet. Men dessutom innehåller sistnämnda paragraf ett särskilt stadgande, enligt vilket styrelsen inom sig skall utse en verkställande direktör, undantagsvis flera verkställande direktörer, att under styrelsens inse-

ende "leda verksamheten". Innebörden av den funktion, som med de citerade orden tillagts verkställande direktören (direktörerna), måste på grund av sammanhanget vara, att han inom ramen för den instruktion, styrelsen utfärdat, skall ha att pröva och avgöra ärenden av beskaffenhet att eljest ankomma på styrelsens prövning och avgörande.

För jämförelses skull må nämnas, att också AL talar om verkställande direktör. Sådan skall finnas inom de större aktiebolagen. AL:s och BLF:s direktörsbegrepp äro emellertid icke helt identiska. Medan som framgått verkställande direktören i BLF:s mening har sina befogenheter bestämda av styrelsen, har verkställande direktören i vanligt aktiebolag sin ställning och ansvarighet grundade direkt på lagen. Enligt AL är verkställande direktören med andra ord ett självständigt bolagsorgan.

Inom sparbanksväsendet har det länge känts som en brist att icke sparbanks styrelse i likhet med affärsbanks kunnat överflytta (delegera) vissa styrelseuppgifter på något för detta syfte inrättat underorgan. Avsaknaden av sådan möjlighet har orsakat, att beslut i även ganska obetydliga ärenden måst anstå under ibland tämligen långa intervaller mellan styrelsesammanträdena. Särskilt i låneärenden, som rört mera blygsamma belopp, har detta tett sig osmidigt och ibland kunnat vålla påtagbara olägenheter. På sina håll har därför förekommit att sparbanksstyrelse utsett några personer, vanligen tillhörande styrelsen, att gemensamt pröva och avgöra ärenden om lån av mindre storlek. Vid det styrelsesammanträde, som följt närmast efter eventuellt lånebeslut, har styrelsen därefter formellt prövat låneärendet såsom om det ännu icke varit avgjort. Även oavsett att en dylik anordning icke haft uttryckligt stöd i lag, måste den betecknas som mindre tillfredsställande.

Mot denna bakgrund får det anses motiverat, att jämväl sparbankslagstiftningen tillerkänner styrelse rätt att i begränsad omfattning uppdraga styrelsefunktioner åt underorgan. De sakkunniga ha därför i SpLF infört regler med sådan innebörd. Reglerna, som haft bestämmelserna i 56 § BL såsom närmaste förebild, ha upptagits i förevarande paragraf. Denna stadgar, att sparbanks styrelse må, där reglementet så medgiver, uppdraga åt en s. k. delegation att avgöra ärenden av beskaffenhet att eljest ankomma på styrelsens egen prövning. Vid angivandet av delegations kompetensområde har i förevarande paragraf emellertid icke begagnats samma metodik som i lagrummet i BL. Som nämnts uppräknar 56 § BL vissa ärenden, i vilka styrelsen icke äger befogenhet att överlåta prövningen till annan eller andra. Förevarande paragraf i SpLF förklarar i stället, att delegations uppdrag ej får avse andra ärenden än sådana som angår beviljandet av kredit.

Redan av själva beteckningen delegation torde framgå, att sparbanks styrelse icke som affärsbanks äger lämna uppdrag av ifrågavarande slag till en enda person. Detta bekräftas av en särskild bestämmelse, som föreskriver, att delegation skall bestå av minst tre ledamöter. Liksom enligt BL kunna

delegaterna utses inom eller utom styrelsen. Det heter närmare bestämt, att delegation skall utväljas bland styrelseledamöterna, ledamöterna av avdelningskontorsstyrelse eller tjänstemännen i sparbanken. Direkt överensstämmande med stadganden i 56 § BL äro reglerna, att grunderna för delegationens verksamhet — alltså kreditgivningen — skola angivas i en av styrelsen för ett år i sänder fastställd instruktion samt att styrelsen, så snart kan ske, skall till tillsynsmyndigheten insända avskrift av instruktionen ävensom, där ändringar vidtagas i densamma, meddela tillsynsmyndigheten härom.

Det ligger i sakens natur, att nyss omförmälda instruktion måste draga jämförelsevis snäva gränser kring delegationens befattning med kreditgivningen. Låneärenden, som röra större belopp, böra självfallet förbehållas styrelsens eget avgörande. Detsamma gäller sådana ansökningar om mindre lån som av särskild anledning te sig diskutabla. På tillsynsmyndigheten får ankomma övervakningen av att denna princip iakttagas.

Som framgått av 32 § SpLF äro därstädes lämnade regler om jäv i kreditförhållanden icke tillämpliga å ledamot av delegation i denna hans egenskap. Detta sammanhänger med den starka begränsning av beslutbefogenheterna, som bör vara regel i fråga om delegations kreditgivning. Det torde sålunda i allmänhet icke böra få förekomma, att delegation skulle äga bevilja lån åt enskild ledamot av delegationen. Att denne i varje fall icke själv må deltaga i lånebeslutet förklaras uttryckligen i 49 § SpLF.

SpL nämner icke begreppet verkställande direktör. Detta lägger dock icke hinder i vägen för att sparbank ger denna ställning åt sin chefstjänsteman. Så har också skett i stor utsträckning. Till och med i en del ganska små sparbanker finnes för närvarande verkställande direktör. De sakkunniga ha likväl icke funnit anledning att i SpLF upptaga särskilda regler om verkställande direktörs ställning och åligganden. Från tanken på att verkställande direktör skulle vara obligatorisk i sparbank ha de sakkunniga direkt tagit avstånd med hänsyn till det stora antalet små sparbanker. I samband med nu kommenterade regler om delegation må emellertid framhållas att, där verkställande direktör är tillsatt, denne bör vara självskriven ledamot av eventuell delegation.

47 §.

Första stycket av paragrafen upptager det nuvarande stadgandet i 20 § första stycket SpL.

Innehållet i förevarande paragrafs andra stycke är i tillämpliga delar kopierat från 75 § andra stycket BLF.

48 §.

SpL uppställer icke några villkor för att styrelsen skall vara beslutför. För närvarande föreligger därför icke något formellt hinder för att allenast en minoritet inom styrelsen är närvarande vid styrelsesammanträde och

därvid utövar bestämmanderätt över sparbankens rörelse. I syfte att förbygga ett dylikt resultat föreslago 1935 års sparbankssakkunniga regler, som i sak överensstämman med dem som upptagits i förevarande paragraf. Själva formuleringen av paragrafen följer dock till övervägande del motsvarande bestämmelse i BLF, 78 §.

49 §.

Paragrafen har i förbigående berörts i motiveringen till 32 och 46 §§ SpLF. Såvitt angår styrelseledamot finnes SpL:s motsvarande stadgande i 15 §. I jämförelse med detta är emellertid innehållet i förevarande paragraf något fylligare. Härom hänvisas till den föreslagna lagtexten. Utbyggnaden har skett efter mönster av 79 § BLF.

50 §.

Motsvarande bestämmelse finnes i 13 § första punkten SpL. Termen befo-genhet har utbytt mot det i sammanhanget mera adekvata begreppet behö-righet. Sista punkten i paragrafen föränledes, som framgår, av de i 51 § meddelade reglerna om firmateckning. Paragraflydelsen ansluter sig nära till 80 § BLF.

51 §.

De i paragrafen intagna bestämmelserna äro i stort sett desamma som de, vilka föreslogos av 1935 års sparbankssakkunniga. I motsats till dessas regelförslag innefattar emellertid förevarande paragraf ett obetingat krav på att styrelsens förordnande av annan än styrelseledamot till firmatecknare skall ha stöd i beslut av huvudmännen. Vidare uppställer paragrafen villkoret, att firmatecknare alltid skall vara myndig svensk medborgare, var-jämte uttryckligen förklaras att bemyndigande att teckna firman när som helst må återkallas av styrelsen. Paragrafens innehåll ansluter sig nära till 81 § 1 mom. och 2 mom. första och tredje styckena BLF.

52 §.

I betänkandets särskilda avsnitt rörande sparbanks filial- och ombuds-verksamhet ha de sakkunniga uttalat meningen, att inrättandet av s. k. enmansfilialer icke bör helt förhindras i fortsättningen (se s. 140). Därvid har också framhållits, att dylika filialer för närvarande icke äro förenliga med lag, eftersom 31 § SpL föreskriver, att sparbanks kassabok skall föras i två exemplar av särskilda personer. Med hänsyn härtill har betonats att möjligheten att bilda enmansfilialer är beroende av att nyssnämnda före-skrift slopas. Såsom angivits redan i det berörda sammanhanget föreslå de sakkunniga, att detta skall ske. I 59 § SpLF, som motsvarar 31 § SpL, har följaktligen icke upptagits någon föreskrift om dubbla kassaböcker.

Huruvida kravet på dubbla kassaböcker i det enskilda fallet kan ersättas av andra kontrollbestämmelser skall i stället avgöras av sparbankens sty-

relse, som enligt förevarande paragraf har att utfärda erforderliga bestämmelser angående kassaverksamheten vid sparbanken. Denna ordning möjliggör, att kontrollen över kassarörelsen får den särskilda prägel som är lämpligast för den individuella sparbanken. Vad nu angår just frågan, huruvida dubbla kassaböcker behöva föras, kan tänkas, att så ej befinnes nödvändigt vare sig i fråga om sparbanks huvudkontor eller dess filialer. Härmed är givetvis icke sagt att huvudkontor skulle kunna betjänas av en enda person. Detta får anses uteslutet. Därom ha för övrigt de i förevarande paragraf avsedda styrelseföreskrifterna icke att uttala sig. Föreskrifterna skola ju, som framgår av den föreslagna lagtexten, såvitt angår huvudkontoret endast röra kassaverksamheten.

Beträffande filial skola föreskrifterna däremot icke enbart befatta sig med kassaverksamheten utan avse rörelsen i dess helhet och hur densamma skall övervakas från huvudkontorets sida. I detta avseende torde föreskrifterna alltså även böra inbegripa en regel om minimiantalet tjänstemän vid respektive expeditionsorgan. Det är att förmoda, att enmansbetjäning främst lär komma att övervägas för de mindre filialernas vidkommande.

Det ligger uppenbarligen synnerlig vikt uppå att ifrågavarande bestämmelser både bli så betryggande som möjligt och så tydligt avfattade, att de ej föranleda tvekan. Det stadgas därför, att avskrift av bestämmelserna skall insändas till tillsynsmyndigheten och att, där bestämmelserna ändras, myndigheten skall underrättas om ändringen. Finner tillsynsmyndigheten bestämmelserna vara otillfredsställande, har myndigheten enligt 107 § tredje stycket SpLF möjlighet att genom rådgivning få sparbanken att självmant åstadkomma erforderliga förbättringar av bestämmelserna. Myndigheten kan även utnyttja sin i 111 § SpLF fastslagna befogenhet att meddela närmare föreskrifter om sättet för förande av sparbanks räkenskaper. Slutligen må här erinras om att tillsynsmyndigheten, om sparbanks styrelse fattat beslut, som finnes medföra våda för sparbankens säkerhet, jämlikt 113 § första stycket SpLF äger förbjuda verkställighet av beslutet. Sistnämnda stadgande synes tillämpligt jämväl på sådana av styrelsen beslutade föreskrifter, som avses i förevarande paragraf.

53 §.

Paragrafen motsvarar 14 § SpL. Bestämmelserna i sistnämnda lagrum ha emellertid i förevarande paragraf försetts med tillägg i vissa hänseenden.

Sålunda talas i första styckets första punkt icke bara om styrelsen utan även om annan ställföreträdare för sparbanken och om delegation enligt 46 § SpLF. Uttrycket ställföreträdare hänför firmatecknare utanför styrelsen under stadgandets tillämplighet.

Första styckets andra punkt erinrar om skyldigheten att iakttaga föreskrifter, som meddelas av styrelsen. Dylika föreskrifter avse ju närmast delegationsledamöters, firmatecknares och tjänstemäns handlande.

Tredje punkten i första stycket motsvarar andra stycket i 14 § SpL men har utbyggts i ett väsentligt avseende. Efter mönster av 92 § första stycket AL stadgas att föreskrift av huvudmännen icke må efterkommas, om föreskriften går ut på sådan åtgärd angående förvaltningen av sparbankens intressen, vars verkställighet styrelsen finner innebära ett uppenbart åsidosättande av sparbankens intressen. I lagberedningens motivering till omförmälda lagrum i AL anfördes bland annat (se SOU 1941: 9, del II, s. 347 f.), att den ekonomiska utvecklingen medfört allt större behov av sakkunskap och erfarenhet hos ledningen för ett företag och att ledningen för aktiebolagets angelägenheter därför helt eller i väsentlig omfattning övergått till bolagets styrelse. Denna utveckling borde motsvaras av ökat ansvar å styrelsen, och det vore av stor vikt, att styrelsen icke undandrog sig detta ansvar. Skulle bolagsstämman meddela föreskrift om företagande eller underlåtande av åtgärd, som fölle inom den på styrelsen eller verkställande direktören ankommande förvaltningen av bolagets angelägenheter, borde det därför åligga det förvaltande organet att pröva, huruvida bolagsstämmans föreskrift vore till skada för bolaget. Den prövningsskyldighet, som härigenom ålades styrelsen, hade liksom styrelsens övriga plikter mot bolaget sin sanktion i skadeståndsreglerna. För att ansvarighet för styrelsen skulle uppkomma på grund av verkställande av bolagsstämmas beslut fordrades naturligtvis att verkställigheten framstode såsom ett uppsåtligt eller vårdslöst åsidosättande av bolagets intressen. Hade styrelsen i en fråga, för vars bedömande särskild sakkunskap eller insikt i bolagets förhållanden ej erfordrades, inhämtat bolagsstämmans mening, kunde det ofta icke läggas styrelsen till last, att den rättade sig efter beslutet, såvida icke styrelsen lämnat stämman oriktiga eller ofullständiga upplysningar eller efter beslutet förhållandena så ändrats, att beslutet ej längre bort vara vägledande.

Överflyttade på sparbanksförhållandena torde de av lagberedningen anförda synpunkterna kunna åberopas som motiv för att föreskriften i fråga upptagits jämväl i sparbankslagstiftningen. Det må nämnas, att den kopierats också i motsvarande paragraf i BLF, 83 § (första stycket). De återgivna uttalandena av lagberedningen synas lämna en ganska klar vägledning om hur föreskriften bör tolkas.

Andra stycket av förevarande paragraf i SpLF har likaså sin förebild i AL, 92 § andra stycket. Motsvarande stadgande har intagits även i 83 § andra stycket BLF.

54 §.

Första stycket motsvarar 13 § andra punkten SpL. Formuleringen är densamma som i 84 § första stycket BLF.

Paragrafens andra stycke upptager den nuvarande regeln i 20 § andra stycket SpL. Även här ha de sakkunniga anslutit formuleringen till BLF, vars motsvarande regel finnes i 84 § andra stycket. Orden "eller bort inse"

beteckna en skärpning i förhållande till gällande rätt. Detsamma gäller BLF:s formulering i jämförelse med BL:s Förebild för BLF:s och SpLF:s lydelse i detta avseende har varit avfattningen av hithörande bestämmelse i AL (93 § tredje stycket). Enhetliga principer synas böra eftersträvas på ett område som det här aktuella.

55 §.

Bestämmelserna sammanhånga med införandet av föreskrifter om sparbanks firma. I huvudsak motsvarande bestämmelser föreslogos av 1935 års sparbankssakkunniga. Ordalydelsen i paragrafen ansluter sig helt till 85 § BLF.

56 §.

Motsvarande bestämmelse återfinnes i 17 § SpL. Formuleringen av förevarande paragraf i SpLF ansluter sig till 86 § första stycket BLF.

57 §.

Det motsvarande lagrummet i SpL är 16 §. Förevarande paragraf innefattar emellertid de kompletteringar, som föranledas av föreskrifterna om firmateckning. Väsentligen samma kompletteringar föreslogos av 1935 års sparbankssakkunniga. Paragrafens lydelse överensstämmer i huvudsak med avfattningen av 87 § BLF.

58 §.

Paragrafen motsvarar 11 § sjätte stycket SpL. Den i sistnämnda lagrum intagna dock-satsen har emellertid icke behållits. Vad som menas med "avkomsten av sparbankens fonder" kan nämligen vara tveksamt, eftersom särskilda tillgångar icke äro avskilda för fonderna. Den andemening, som ligger i nuvarande uttryckssätt, torde väl närmast vara, att arvodena icke få överstiga den approximativa avkastningen av tillgångar, motsvarande fondernas storlek. Denna norm torde i allmänhet böra upprätthållas också i fortsättningen.

Om bokföring och årsredovisning

59 §.

Paragrafen motsvarar 31 § SpL.

Att bokföringslagens regler i princip skola gälla även för sparbank framgår av bokföringslagens 1 § under 17. Första momentet i förevarande paragraf i SpLF stadgar emellertid ett direkt undantag från vissa bestämmelser i bokföringslagen. Undantaget innebär, att inventarium och inventariebok icke behöva föras av sparbank. Med den lydelse, 31 § SpL äger, har inventariebok icke varit obligatorisk, och sådan bok torde i allmänhet icke ha

förts av sparbankerna (jfr också 33 § andra stycket SpL). Undantaget innebär alltså bara ett bibehållande av nuvarande ordning.

Beträffande balansräkning stadgas därefter i förevarande moment att bokföringslagens föreskrifter om balansräkningens införande i inventariebok för sparbanks vidkommande skola avse balansräkningens införande i huvudbok, som omförmäles i paragrafens andra moment. Enligt bokföringslagen skall balansräkningen grundas å inventariet. SpLF föreskriver i stället, att specifikationer till balansräkningen skola finnas i handelsbok eller bilaga.

I andra momentet heter det angående den i bokföringslagen föreskrivna dagboken, att denna skall föras i form av kassabok, som skall upptaga alla in- och utbetalningar. Motiveringen till att nuvarande stadgande om dubbla kassaböcker icke upptagits i SpLF har lämnats i den särskilda framställningen angående sparbanks filial- och ombudsverksamhet (s. 140) samt i anslutning till 52 §.

I momentet uppräknas sedan vilka böcker sparbank skall föra vid sidan av kassaboken. Uppräkningen är densamma som i 31 § SpL. De två sista styckena i momentet ha likaledes sin direkta motsvarighet i sagda lagrum.

60 §.

Paragrafen motsvarar 32 § SpL.

I första stycket konstateras att sparbanks räkenskapsår sammanfaller med kalenderår. För närvarande kommer denna regel till uttryck i de uti 31 § SpL lämnade föreskrifterna angående huvudbok. Regeln torde bli tydligare markerad genom att införas i förevarande sammanhang.

Andra stycket upptager samma regel som 32 § andra stycket SpL. Dessutom stadgas, efter mönster av 88 § första stycket BLF, att förvaltningsberättelsen skall vara underskriven av samtliga styrelseledamöter. Som framhålles i banklagssakkunnigas betänkande (s. 165) får därmed förstås att förvaltningsberättelsen vid förfall för styrelseledamot skall undertecknas av suppleant.

Bestämmelsen i tredje stycket har sin förebild i 88 § andra stycket BLF.

Fjärde stycket, slutligen, motsvarar andra stycket i 32 § SpL. En saklig ändring har vidtagits i så måtto att SpLF kräver, att förvaltningsberättelsen skall avlämnas till revisorerna före mars månads utgång. Enligt SpL skall berättelsen vara underskriven före sagda tidpunkt och tillhandahållas revisorerna "vid revisionens början".

61 §.

Paragrafen motsvarar 33 § första stycket SpL.

De i 33 § SpL inrymda reglerna angående de värden, till vilka sparbanks tillgångar må upptagas i sparbankens balansräkning, blevo föremål för en grundlig revision så sent som år 1937. De sakkunniga ha sig icke bekant, att sedermera skulle ha framkommit väsentliga anmärkningar mot bestämmel-

serna i fråga. I stort sett synas dessa ha fyllt sin funktion tillfredsställande. De sakkunniga finna därför icke anledning underkasta reglerna någon genomgripande omarbetning. De ändringar, som innefattas i den lydelse, förevarande paragraf i SpLF erhållit, rubba icke grundprinciperna i gällande rätt.

Redan i den särskilda framställningen angående sparbanks inlåningsrätt har betonats (s. 189) att de bundna in-teckningslånen upptagande bland de täckningsfria placeringarna medför att avskrivningsplikt måste införas beträffande dessa lån. I konsekvens härmed ha lånen i fråga inplacerats under 2. i förevarande paragraf. Detta innebär, att man beträffande de bundna in-teckningslånen har att tillämpa samma avskrivningsnormer som beträffande bundna kommunlån.

Enligt 4. i 33 § första stycket SpL må värdet av fast egendom, avsedd till stadigvarande bruk för sparbanken, icke alls uppskrivas. De sakkunniga föreslå härvidlag, att både dylik fast egendom och vissa andra tillgångar med närmare angivna förbehåll skola kunna uppskrivas intill verkliga värdet. Beträffande fast egendom har en likadan regel införts i 90 § 3 mom. andra stycket BLF.

De nuvarande föreskrifterna i 33 § SpL tillåta icke, att sparbank verkställer en mer eller mindre generell avskrivning å sina tillgångar. Bland annat stadgas under 6. i nyssnämnda lagrum, att belopp, som uppföres å nedskrivningskonto, skall avse viss bestämd tillgång. Enligt de sakkunnigas uppfattning bör avskrivningsmöjligheten gälla även hela kategorier tillgångsposter, exempelvis hela obligationsportföljen som sådan. De sakkunniga ha därför under 8. i förevarande paragraf av SpLF infört en bestämmelse, som vill tillgodose detta önskemål.

Bestämmelserna under 7. i 33 § första stycket SpL ha icke upptagits i förevarande paragraf av SpLF utan i förslagets 63 §.

Under 11. i förevarande paragraf ha slutligen införts stadganden, vilka i huvudsak överensstämma med motsvarande bestämmelser i 101 § 7 mom. AL. Liknande föreskrifter finnas också upptagna i 91 § 3 mom. BLF. Pensionsförpliktelser utgöra rätteligen en sparbanken åvilande skuld redan innan pensionsfallet inträtt. Stadgandena under 11. klargöra emellertid, att det icke föreligger en mera långtgående skyldighet för sparbank att redovisa pensionsförpliktelser än den som innefattas i stadgandena.

62 §.

Paragrafen upptager oförändrat innehållet i 33 § sista stycket SpL.

63 §.

Paragrafen innehåller föreskrifter angående vilka uppgifter som skola lämnas i själva förvaltningsberättelsen. Föreskrifterna äga inga motsvarigheter i SpL utom såvitt rör paragrafens tredje stycke, vars innehåll med

obetydliga ändringar hämtats från 33 § första stycket 7. SpL. Regler, vilka i huvudsak överensstämmer med förevarande föreskrifter, återfinnas i 103 § 1 mom. första, andra, tredje och femte styckena AL och i 93 § BLF.

Om revision

64 §.

Första stycket motsvarar 39 § första stycket första punkten SpL. Formuleringen ansluter sig nära till 94 § första stycket BLF. En olikhet är, att SpLF icke nämner någon minimisiffra för antalet revisorer. Som framgått skall enligt 4 § andra stycket 8. SpLF reglementet angiva antalet revisorer. Varje sparbank har således att bestämma antalet efter vad som befinnes lämpligast för sparbanken.

I förevarande paragrafs andra stycke stadgas, efter mönster av 94 § andra stycket BLF, att då revisorer väljas, lika många suppleanter skola utses. Denna bestämmelse gör det onödigt med kompletteringsval efter förtidsavgången revisor. Nuvarande regel om sådant val i 39 § tredje stycket SpL har alltså icke upptagits i SpLF.

Beträffande förevarande paragrafs sista stycke får hänvisas till den särskilda framställningen angående tillsynen över sparbank.

65 §.

Första punkten i paragrafen reglerar revisorers och revisorssuppleanternas mandattid och motsvarar följaktligen stadgandet i 39 § första stycket andra punkten SpL. SpLF:s regel i detta hänseende har konstruerats på i huvudsak samma sätt som stadgandet i 45 § första stycket SpLF om styrelseledamöternas mandattid.

Andra punkten i förevarande paragraf har samma innehåll som 39 § andra stycket SpL.

Det må framhållas, att, när nyvalda revisorer första gången avgiva revisionsberättelse, denna skall avse hela räkenskapsåret och att revisorerna i fråga följaktligen ha att beakta sparbankens verksamhet jämväl från räkenskapsårets början till och med dagen för deras tillsättande. Förutsätts kan att de nästföregående revisorerna meddela dem upplysningar om vad som under den tiden kan ha förekommit av beskaffenhet att påkalla uppmärksamhet. De avgående revisorerna kunna icke förvägras att granska verksamheten under sagda tid. Å andra sidan torde det icke kunna riktas direkta anmärkningar mot dem, om de, såvida icke särskild anledning föreligger, underlåta att taga befattning med verksamheten under det räkenskapsår, för vilket nya revisorer tillsätts.¹

66 §.

Paragrafen anger kvalifikationsvillkoren för revisorsuppdrag.

¹ Se för övrigt Gamstorp, Sparbankslagen med förklarande anmärkningar, s. 149.

Av första styckets första punkt framgår, att revisor liksom styrelseledamot skall vara myndig och svensk medborgare. Dessutom kräves att han skall vara bosatt i riket. Stadgandet överensstämmer helt med 96 § 1 mom. första stycket första punkten BLF.

I första styckets andra punkt uppställer SpLF fordringen, att revisor skall ha den erfarenhet beträffande bokföring och insikt i ekonomiska förhållanden, som med hänsyn till sparbankens verksamhet erfordras för uppdraget. Formuleringen är hämtad från 100 § 1 mom. första stycket lagen om försäkringsrörelse. I och för sig kan man nog anse det önskvärt, att någon av sparbankens revisorer är auktoriserad revisor. Tydligt är dock att ett sådant önskemål i stor utsträckning endast med svårighet skulle kunna tillgodoses. Det krav, som innefattas i lagtextens uttryckssätt, får emellertid icke eftergivnas.

Förevarande paragrafs andra stycke motsvarar 39 § fjärde stycket SpL. Dels har emellertid, i anslutning till vad som gäller enligt AL, BL och lagen om försäkringsrörelse samt skall gälla enligt BLF, konkurstillstånd icke upptagits som diskvalifikationsgrund, dels ha bestämmelserna om jävsförhållanden såsom hinder för revisorsuppdrag utbyggt till överensstämmelse med innehållet i 96 § 1 mom. tredje stycket BLF. SpL:s uttryckssätt "Revisor må ej den vara som . . ." har dock ansetts vara att föredraga framför formuleringen "Till revisor må ej utses den som . . ." i BLF.

Paragrafens sista stycke motsvarar närmast 42 § SpL.

67 §.

Beträffande de närmare formerna för revisorernas granskningsarbete föreskriver SpL, i 39 § femte stycket, helt kort att revisorerna skola årligen granska sparbankens kassa, värdehandlingar och verifikationer samt räkenskaper och protokoll. Å ena sidan får nog anses, att mera fylliga föreskrifter vore behövliga. Å andra sidan måste det konstateras, att gällande regel med sin kategoriska avfattning innebär ett synnerligen långtgående krav i fråga om revisorernas skyldighet att inventera sparbankens tillgångar. I större sparbanker och penningförvaltande företag i övrigt liksom över huvud taget i större affärsföretag kan det visa sig ogörligt för revisorerna att själva hinna verkställa en inventering av tillgångarna. För sparbanksväsendets vidkommande må hänvisas till den omgång och den tidsutdräkt, som uppenbarligen äro förknippade med en inventering av de omkring 20 000 lånen i landets största sparbank. Åtskilliga sparbanker ha inemot 10 000 lån. Det kan på grund av antydda omständigheter starkt ifrågasättas, om inventeringsskyldigheten för revisorerna verkligen bör vara alldeles utan avkall. Enligt BLF skall detta icke vara fallet. 98 § BLF ålägger revisorerna att "verkställa inventering eller kontrollera verkställd inventering" av affärsbankens kassa och övriga tillgångar. De sakkunniga ha funnit en på liknande sätt formulerad regel om inventeringsskyldighet motiverad för

sparbankernas del. I detta hänseende stadgas därför i förevarande paragraf att revisorerna skola ha att "verkställa inventering eller, därest reglementet så tillåter, kontrollera verkställd inventering" av sparbankens kassa och övriga tillgångar. Huvudregeln skall alltså även i fortsättningen vara, att revisorerna själva skola verkställa inventeringen. En förutsättning för att inventeringsskyldigheten skall få förvandlas till enbart en skyldighet att kontrollera verkställd inventering anse de sakkunniga vara, att sparbanken antingen har en egen revisionsavdelning eller också överenskommit med en revisionsbyrå om att denna årligen skall förrätta en inventering av sparbankens tillgångar. Med att sparbank har egen revisionsavdelning mena de sakkunniga, att minst en av sparbankens tjänstemän har som enda arbetsuppgift att befatta sig med kontrollarbete. Iakttagas de förbehåll, som de sakkunniga sålunda vilja förbinda med möjligheten att låta revisorerna inskränka sig till en inventeringskontroll, lär det följa, att denna möjlighet knappast kan utnyttjas av andra sparbanker än de större.

Det må påpekas, att revisorernas inventering lämpligen kan ske på annan tid än vid slutrevisionen.

Också i övrigt har förevarande paragraf utformats med 98 § BLF som förebild. Paragrafen har härigenom kommit att innehålla en tämligen uttömmande uppräkningslista av revisorernas allmänna åligganden. Liksom förebilden anger paragrafen vissa särskilda granskningsuppgifter, som skola ombesörjas minst en gång varje halvår. Avslutningsvis stadgas att revisorerna utöver i paragrafen uppräknade åligganden skola vidtaga de åtgärder, som må vara erforderliga för ett behörigt fullgörande av revisionsuppdraget.

68 §.

Första stycket överensstämmer i stort sett med innehållet i 39 § sjätte stycket SpL. Emellertid har tillfogats att styrelsen allmänt skall giva revisorerna det biträde, som påkallas för revisionsuppdragets fullgörande. Stadgandet har utformats på samma sätt som motsvarande bestämmelse i BLF, 99 § andra stycket.

Paragrafens andra stycke är ett tillägg efter mönster av 99 § tredje stycket BLF.

69 §.

Paragrafen motsvarar närmast bestämmelsen i 40 § första punkten SpL. Denna bestämmelse har emellertid utbyggt, så att den nära ansluter sig till motsvarande regel i BLF, 100 §. Tiden för revisionsberättelsens avlämnande har dock i SpLF angivits annorlunda än i BLF, där det stadgas, att berättelsen skall överlämnas till styrelsen minst två veckor före ordinarie bolagsstämman. Gällande regel i SpL saknar egentligen föreskrift om när revisorerna skola avlämna sin berättelse, men indirekt anges detta genom föreskriften, att berättelsen genom styrelsens försorg skall tillhandahållas

huvudmännen senast en vecka före deras årssammanträde. Enligt förevarande paragraf i SpLF skall revisionsberättelsen överlämnas till styrelsen inom en månad efter det förvaltningsberättelsen kommit revisorerna till handa. Revisorerna garanteras härigenom en fixerad tidrymd för det slutliga revisionsarbetet och för revisionsberättelsens färdigställande. Att en särregel i detta avseende föreslås för revisorerna i sparbank kan motiveras med att två eller flera sparbanker icke sällan anlita samma personer som revisorer. Speciellt om auktoriserade revisorer eftersträvas för revisionsarbetet, lär nämnda situation kunna bli ganska vanlig.

70 §.

Paragrafen avhandlar innehållet i revisionsberättelsen och har alltså sin nu gällande motsvarighet i 40 § andra punkten SpL. Innehållet i den föreslagna paragrafen överensstämmer i allt väsentligt med 101 § BLF, som i sin tur haft 113 § 1 mom. AL till huvudsaklig förebild.

Om sammanträde med huvudmännen

71 §.

Någon bestämmelse om styrelseledamöters och revisorers närvaro vid sammanträde med huvudmännen finnes icke i SpL. Innehållet i förevarande paragraf ansluter sig till motsvarande bestämmelser i 116 § AL, vilket lagrum genom hänvisning i 103 § BLF föreslagits bli tillämpligt jämväl å affärsbank. Att minst en av revisorerna bör vara närvarande vid huvudmannasammanträde, där redovisning för sparbanken skall behandlas eller där i övrigt ärende skall upptagas, som får anses påkalla revisors närvaro, synes vara en viktig grundsats, som bör lagfästas. Styrelseledamöternas närvaro vid huvudmannasammanträde kan möjligen tyckas så självklar, att uttrycklig lagregel skulle kunna undvaras. Om revisors närvaro behandlas i lagen, torde denna emellertid, till förebyggande av felaktiga slutsatser, böra uttala sig också om styrelseledamöternas närvaro.

72 §.

I första stycket ha införts de i 15 § SpL upptagna bestämmelserna såvitt de röra huvudman. En komplettering har emellertid skett på samma sätt som i fråga om motsvarande bestämmelser beträffande styrelseledamot. Dessa sistnämnda ha som bekant i SpLF införts i 49 §.

Förevarande paragrafs andra stycke meddelar samma regel som 10 § femte stycket tredje punkten SpL.

73 §.

Till första stycket ha oförändrade överförts första och andra punkterna i 10 § femte stycket SpL.

Ej heller beträffande huvudmännen uppställer SpL något villkor för att de skola anses beslutföra. Beträffande olägenheterna av att särskilda stipulationer saknas i detta hänseende få de sakkunniga hänvisa till vad som anförts i samband med 48 § SpLF. I överensstämmelse med regeln i första stycket första punkten av sistnämnda paragraf har i andra stycket av förevarande paragraf intagits bestämmelsen, att huvudmännen äro beslutföra, där de vid sammanträde tillstädesvarande huvudmännens antal överstiger hälften av hela antalet huvudmän, såframt ej för beslutförhet högre antal föreskrivits i reglementet. Emellertid har ett modifierande tillägg till bestämmelsen ansetts vara på sin plats. Modifikationen sammanhänger närmast med att huvudmännen i stor utsträckning samtidigt kunna vara styrelseledamöter i sparbanken. Denna omständighet skulle, om villkoret för beslutförhet vore helt kategoriskt, lätt kunna medföra, att huvudmännen icke uppginge till beslutmässigt antal i ärenden, som avses uti jävsregeln i 72 § andra stycket SpLF. Det föreskrives därför att, om tillstädesvarande huvudman enligt stadgandet i 72 § andra stycket är hindrad att deltaga i visst ärende, den omständigheten, att till följd därav antalet av de deltagande icke uppgår till det för beslutförhet bestämda, icke skall utgöra hinder för ärendets företagande. Det kan nämnas, att en liknande regel återfinnes i 15 § kommunallagen, dit den överförts från den äldre kommunallagstiftningen.

Stadgandet i förevarande paragrafs tredje stycke är en parallell till föreskriften i 48 § andra stycket SpLF.

74 §.

Första och andra styckena upptaga nuvarande regler i 10 § tredje stycket första och andra punkterna SpL utan annan ändring än att enligt andra stycket frågan om ansvarsfrihet skall avse jämväl eventuell delegation enligt 46 § SpLF.

Föreskriften i förevarande paragrafs tredje stycke överensstämmer med vad som för närvarande stadgas i dessa avseenden uti 32 § andra stycket och 40 § SpL.

75 §.

Paragrafen är en direkt motsvarighet till 10 § tredje stycket tredje punkten SpL.

76 §.

Första stycket överensstämmer helt med 10 § fjärde stycket SpL.

Bestämmelsen i förevarande paragrafs andra stycke fyller beträffande huvudmannasammanträde samma funktion som regeln i 48 § första stycket andra punkten SpLF beträffande styrelsesammanträde.

Första och andra styckena upptaga med den komplettering, som förändrades av reglerna i 46 § om delegation, innehållet i 43 § första och andra styckena SpL. Beträffande regeln i förevarande paragrafs andra stycke bör observeras att enligt SpLF:s särskilda skadeståndsregler, liksom enligt SpL:s, kan skadeståndsanspråk mot styrelseledamot väckas av såväl sparbanken som tredje man. Detsamma gäller enligt SpLF skadeståndsanspråk mot ledamot av delegation av nyss angivet slag. Regeln i andra stycket avser endast talan, som väckes av sparbanken, och sålunda icke tredje mans skadeståndsanspråk. Tredje mans talan kan anhängiggöras inom den vanliga preskriptionstiden, alltså inom tio år från det handlingen företogs. För tredje mans talan är givetvis huvudmännens dechargebeslut utan omedelbar relevans.

Andra punkten i förevarande paragrafs tredje stycke föreskriver — liksom 43 § tredje stycket SpL beträffande styrelseledamot — att talan, som grundas därpå att styrelseledamot eller ledamot av delegation begått brottslig handling, må anställas utan hinder av beviljad ansvarsfrihet, där ej ansvarsfriheten uppenbarligen avsett även nämnda handling. Enligt SpLF skall emellertid beviljad ansvarsfrihet för styrelseledamot eller ledamot av delegation kunna sakna verkan också i ett annat fall. Sålunda stadgas i första punkten av förevarande paragrafs tredje stycke att, om ansvarsfrihet blivit beviljad, må likväl talan kunna anställas mot styrelseledamot eller ledamot av delegation på grund av åtgärd, om vars vidtagande eller betydelse för sparbanken styrelsen, styrelseledamot, delegation eller ledamot av sådan uppsåtliga eller av vårdslöshet lämnat i väsentliga hänseenden oriktiga eller ofullständiga upplysningar i förvaltningsberättelsen eller eljest till huvudmännen eller ock genom bokföringen eller eljest till revisorerna. Motsvarande stadgande återfinnes i 128 § fjärde stycket AL och har genom hänvisning i 108 § BLF föreslagits skola gälla också för affärsbankerna. I den äldre aktiebolagslagstiftningen saknades en regel av ifrågavarande innebörd. Enligt lagberedningen (se SOU 1941: 9, del II, s. 524) hade detta varit ägnat att leda till obehörig förlust för aktiebolag av rätt till skadeståndstalan vid bristfällig redovisning från styrelsens sida. Lagberedningen anförde vidare i denna del:

Då mot bättre vetande oriktiga uppgifter lämnats i redovisningshandlingarna, inträder visserligen straffpåföljd, vilket medför möjlighet till skadeståndstalan oavsett inträdd ansvarsfrihet. Denna talan kan emellertid endast avse ersättning för den skada, som förorsakats genom den oriktiga uppgiften. Även om denna skada i många fall skulle antagas vara densamma som den skada, vilken följt av själva den handling som genom den oriktiga uppgiften fördolets, synes denna ståndpunkt knappast välgrundad. Det kan otvivelaktigt leda till stötande resultat, att en styrelseledamot, som erhållit ansvarsfrihet, kan undgå ansvarighet för

skadeståndsförpliktande handlingar, oaktat stämman saknat kännedom om dessa till följd därav, att redovisningen utan att vara straffbar var vilseledande eller eljest otillfredsställande, beroende därpå att uppsåtliga bristfälligheter föreligga, ehuru ej mot bättre vetande oriktiga uppgifter lämnats, eller därpå att redovisningen på grund av vårdslöshet innehåller oriktiga uppgifter eller eljest är bristfällig.

Att styrelsen eller styrelseledamot eller delegation eller ledamot av sådan lämnat oriktiga eller ofullständiga upplysningar till huvudmännen eller revisorerna synes emellertid icke böra utgöra tillräcklig förutsättning för att den skadeståndsförpliktande handlingen utan hinder av meddelad decharge skall få föranleda talan. Det avgörande bör enligt de sakkunnigas bedömande vara, huruvida huvudmännen vid behandlingen av frågan om ansvarsfrihet haft eller icke haft tillfredsställande kännedom om handlingen. Om exempelvis styrelsen lämnat oriktiga upplysningar om handlingen såväl till huvudmännen som till revisorerna, men revisorerna eller någon av dem kommit till insikt om handlingens rätta innebörd samt förmedlat denna insikt till huvudmännen, bör ett dechargebeslut, som huvudmännen det oaktat låta avse också handlingen i fråga, icke sedermera kunna upprivas. De sakkunniga ha därför i SpLF uppställt det ytterligare villkoret för att skadeståndstalan skall kunna få grundas på handlingen i trots av beviljad ansvarsfrihet, att huvudmännen till följd av styrelsens eller styrelseledamots eller delegations eller delegationsledamots oriktiga eller ofullständiga upplysningar om handlingen ägt otillräcklig kännedom om denna vid ansvarsfrihetens beviljande.

78 §.

Paragrafen motsvarar helt 43 § fjärde stycket SpL. Enligt SpLF:s särskilda skadeståndsregler kan skadeståndstalan mot revisor väckas av såväl sparbanken som tredje man. Förevarande paragraf avser endast sparbankens talan.

79 §.

Första stycket motsvarar 44 § första stycket SpL. En komplettering har föranletts av reglerna i 46 § SpLF om delegation. Formuleringen av detta stycke i förevarande paragraf, liksom av paragrafens andra och tredje stycken, ansluter sig nära till 131 § AL.

Andra stycket motsvarar 44 § andra stycket SpL.

Tredje stycket i förevarande paragraf motsvarar 44 § tredje stycket SpL. Bestämningen av tidsfristen för talans väckande har skett på samma sätt som i 131 § tredje stycket AL.

Förutsättningarna för att ändring av sparbanks reglemente skall få komma till stånd regleras för närvarande i 45 § första, tredje och fjärde styckena SpL. 45 § SpL fastställer i övrigt de formella villkoren för beslut angående sparbanks överlåtelse på annan sparbank eller på affärsbank och angående sparbanks trädande i likvidation. SpLF:s regler i dessa senare hänseenden ha innefattats uti de särskilda kapitel av lagförslaget, som röra likvidation och upplösning respektive fusion och annan sammanslagning mellan sparbanker eller mellan sparbank och annan penninginrättning.

Varken beträffande ändring av reglemente eller beträffande annan fråga, där särskild röstövervikt erfordras för beslut av huvudmännen, ha de sakkunniga funnit anledning upprätthålla nuvarande krav på att det ena av de två på varandra följande sammanträden, på vilka beslutet kan fattas, måste vara ett årssammanträde. Vad angår förevarande paragraf må i övrigt särskilt framhållas att däri intagits stadgande, enligt vilket tillsynsmyndighetens stadfästelseprövning skall ske enligt samma materiella regler som prövningen av reglemente för nybildad sparbank. Ett annat tillägg till nuvarande regler är föreskriften om att stadfäst reglementsändring skall anmälas för registrering.

Om talan å huvudmännens beslut

Paragrafens bestämmelser röra icke talan, som enligt SpLF:s skadeståndsregler kan föras mot huvudmännen eller någon eller några av dem. Beträffande dylik talan finnas icke i SpLF upptagna särskilda regler om att densamma skall väckas i viss ordning eller inom viss tid. Paragrafen avser i stället talan, som riktas mot sparbanken som sådan under påstående att beslut, som fattats å sammanträde med huvudmännen, icke tillkommit i behörig ordning eller eljest strider mot sparbankslagen eller reglementet. Reglerna i paragrafen ha ingen motsvarighet i SpL. Däremot återfinnas jämförliga bestämmelser i 138 § AL och 114 § BLF.

Första momentets första stycke begränsar talerätten till styrelsen, styrelseledamot och huvudman.

Andra stycket i samma moment gör en åtskillnad mellan de olika ogiltighetsgrunder, som kunna åberopas till förmån för talan av i paragrafen avsett slag. Åtskillnaden består i att vissa av ogiltighetsgrunderna endast få göras gällande inom en snävt begränsad tid efter beslutets dag. Under denna regel hänföres all klandertalan, som går ut på att föreskrivna formella regler icke iakttagits vid det klandrade beslutets fattande. I fråga om övriga ogiltighetsgrunder — dvs. sådana som innebära att visst beslut står i strid med materiell regel i sparbankslagen eller reglementet — stadgas icke någon tidsfrist

för talans väckande. För senast antydda beslut medför alltså ogiltighetsgrunden en ovillkorlig s. k. nullitetsverkan. Beträffande den närmare gränsdragningen mellan sådana ogiltighetsgrunder, som medföra huvudmannabesluts nullitet, och sådana, som endast ha till följd, att beslutet kan klandras inom viss tid och om så ej sker blir gällande, få de sakkunniga för övrigt hänvisa till lagberedningens uttalanden rörande motsvarande gränsdragning i fråga om bolagsstämmobeslut (se SOU 1941: 9, del II, s. 557).

Regeln i första momentets tredje stycke är en undantagsbestämmelse i förhållande till andra stycket. Regeln står i samband med vissa stadganden i 122 § 2 mom. SpLF. Däri föreskrives att registreringsmyndigheten skall vägra registrering bland annat av beslut, som icke tillkommit i vederbörlig ordning eller strider mot lag eller författning. Det heter vidare i angivet sammanhang att, om annan grund till sådan klandertalan, som avses i 81 § 1 mom. andra stycket SpLF, föreligger än att vid huvudmannabeslutet ej rätteligen iakttagits reglerna om särskild röstpluralitet, skall sagda omständighet dock icke utgöra hinder mot registrering, sedan tid för väckande av klandertalan utgått utan att talan väckts. I korrespondens härmed stadgas i förevarande undantagsbestämmelse att huvudmannabeslut, som skall anmälas för registrering men som tillkommit i strid med reglerna om särskild röstpluralitet, är ogiltigt, även om klandertalan ej väckts inom tremånadersfristen enligt första momentets andra stycke. Till undantagsbestämmelsen är emellertid i sin tur ett undantag fogat: har registrering skett med åsidosättande av bestämmelserna i 122 § 2 mom. SpLF, skall huvudmannabeslutet i fråga anses som giltigt.

Förevarande paragrafs andra moment ger domstol möjlighet att, innan avgörande meddelas i mål angående klander av huvudmannabeslut, låta inhibera verkställigheten av beslutet.

Om likvidation och upplösning

Sparbanks upplösning föregås vanligen av likvidation, dvs. ett förfarande, vars syfte är att åstadkomma realisation av sparbankens tillgångar och betalning av dess skulder. När likvidationen avslutats genom att slutredovisning framlagts beträffande densamma, är sparbanken att anse som upplöst (53 § andra stycket SpL). Upplösningen kan också utgöra slutledet av en konkurs. Detta förutsätter emellertid, att konkursen icke lämnat överskott. I sådant fall anses sparbanken upplöst, när konkursen avslutats (56 § andra stycket SpL). Finnes däremot överskott i konkursen, skall likvidation vidtaga för att bringa sparbanken att upphöra (56 § första stycket SpL).

SpL:s regler om likvidation och upplösning (46—56 §§) måste anses ganska knapphändiga. Särskilt framträder detta vid en blick på likvidationsreglerna i vissa moderna lagar på jämförliga rättsområden. AL:s bestämmelser om likvidation och upplösning (140—173 §§) ha härvidlag

tjänat som förebild för motsvarande regler i senare lagar. Aktiebolagsreglerna ha sålunda i stor utsträckning kopierats både i lagen om försäkringsrörelse (134—165 §§ och 232—261 §§) och i lagen om ekonomiska föreningar (70—95 §§). De ha vidare varit ett direkt mönster för likvidationsreglerna i BLF (117—145 §§). För de sakkunniga har det framstått som motiverat att i tillämpliga delar ansluta SpLF:s likvidationsregler till BLF:s. Så har därför skett. Bland de nyheter, som äro en konsekvens härav, må särskilt nämnas reglerna angående förordnande av likvidationsrevisor(-er). En förändring i förhållande till gällande sparbanksregler, vilken ej står i samband med syftet att efterbilda BLF:s likvidationsregler, utgör den nya bestämmelsen om hur uppkommet överskott skall användas (100 §).

82 §.

Första stycket anger vilka som ha befogenhet att träffa beslut om att sparbank skall träda i likvidation.

Andra stycket uppställer villkoren för huvudmannabeslut om likvidation. Reglerna överensstämja med motsvarande bestämmelser i 45 § andra och tredje styckena SpL med undantag för att enligt SpLF icke något av de sammanträden, på vilka beslutet skall fattas, behöver vara årssammanträde (jfr motiveringen till 80 § SpLF).

83 §.

Första och andra styckena motsvara 46 § SpL samt 122 § första och andra styckena BLF.

Tredje stycket upptager den nuvarande regeln i 47 § SpL.

Bestämmelsen i fjärde stycket medför även, att mandattid, som skulle ha utgått samma dag som likvidationsbeslutet fattades, blir förlängd på sätt bestämmelsen anger.

84 §.

Paragrafen motsvarar 48 § SpL men innehållet i sistnämnda lagrum har utbyggt, så att det nära ansluter sig till stadgandena i 124 § BLF.

Beträffande första stycket märkes att likvidator skall vara myndig. Detta villkor föreskrives icke i SpL.

I fjärde stycket möter den nyheten, att tillsynsmyndigheten skall kunna entlediga även likvidator, som utsetts av huvudmännen, och förordna annan i hans ställe.

85 §.

Paragrafen överensstämmer i stort med 126 § BLF. Närmaste motsvarighet i SpL är 49 §. Det må nämnas, att sistnämnda lagrum med den omarbetning, som förordades av 1935 års sparbankssakkunniga, skulle ha fått ett

innehåll, som i sak sammanfallit med bestämmelserna i förevarande paragraf.

86 §.

Här återfinnas de nya föreskrifterna om förordnande av en eller flera likvidationsrevisorer. Föreskrifterna ansluta sig mycket nära till motsvarande regler i 127 § BLF.

87 §.

Innehållet i paragrafen är i huvudsak detsamma som i 50 § SpL. Utformningen har skett med 128 § BLF som närmaste förebild.

88 §.

Av paragrafen, vars motsvarighet i BLF är 129 § 2 mom., följer att beträffande vissa huvudmannasammanträden under likvidationsförfarande kallelseåtgärder skola vara vidtagna inom samma tid som i 76 § första stycket SpLF föreskrives i fråga om årssammanträde med huvudmännen.

89 §.

Paragrafen motsvarar 130 § första och tredje styckena BLF. Första stycket i förevarande paragraf meddelar i sak samma regel som 51 § första stycket SpL.

90 §.

Paragrafen, som är en kopia av 131 § BLF, har ingen motsvarighet i SpL.

91 §.

De första två styckena av förevarande paragraf angående likvidatorernas förvaltningsåtgärder ha fått sitt innehåll och sin uppställning i nära anslutning till 132 § BLF. Regeln i första stycket om egendomens förvandling i penningar har en viss motsvarighet uti bestämmelsen i 51 § andra stycket SpL, och kravet i förevarande paragrafs andra stycke på samtycke av tillsynsmyndighetens ombud kan jämföras med föreskriften i 51 § tredje stycket SpL angående godkännande från allmänna ombudets sida.

Tredje stycket i förevarande paragraf upptager med viss utbyggnad nuvarande regler i 52 § SpL. Kompletteringen föränledes av den föreslagna möjligheten till förlagsupplåning. Genom bestämmelserna i fråga fastslås den inbördes förmånsrätten i betalningshänseende mellan förlagskapital, garanti-fondmedel och grundfondmedel.

92 §.

Paragrafen motsvarar 133 § BLF och 51 § fjärde stycket SpL.

93 §.

Bestämmelserna sammanhånga med införandet av föreskrifter om sparbanks firma. Förebild för paragrafen har varit 134 § BLF. I stort sett motsvarande bestämmelser föreslogos av 1935 års sparbankssakkunniga.

94 §.

Paragrafen stadgar, att likvidatorerna skola avgiva årsredovisning, samt lämnar närmare bestämmelser om formerna för denna redovisning. Föreskrifter om årsredovisning ha ansetts behövlige även i sparbankslagstiftningen, eftersom jämväl likvidationsförfarande i sparbank kan tänkas kräva anseelig tidrymd. Föreskrifterna äro utformade i nära anslutning till innehållet i 135 § BLF.

95—96 §§.

Paragraferna, vilka avhandla likvidationsrevisorernas revision av likvidatorernas årsredovisning ävensom huvudmannasammanträde för granskning av samma redovisning, ha utformats efter mönster av 136 och 137 §§ BLF.

97 §.

Paragrafen motsvarar 140 § BLF och 53 § första stycket SpL.

98 §.

Paragrafen motsvarar 141 § BLF samt 53 § andra och tredje styckena SpL.

99 §.

Förebild för bestämmelsen har varit 142 § första stycket BLF. I SpL finnes icke någon motsvarighet till bestämmelsen.

100 §.

Paragrafen reglerar dispositionen av eventuellt överskott efter likvidation. I 54 § SpL stadgas härom generellt att överskott skall, på sätt huvudmännen äga bestämma, användas för allmännyttigt eller välgörande ändamål, som icke på grund av gällande författning skall tillgodoses genom skattebidrag. Överskotten från upplösta sparbanker kunna genom denna bestämmelse splittras på allehanda sociala verksamhetsgrenar. De sakkunniga ha ansett det riktigare, att den ekonomiska behållningen av sparbanks verksamhet i sparandets tjänst skall efter sparbankens upplösning användas till sparbanksväsendets gemensamma bästa. De sakkunniga ha därför föreslagit, att kapitalbehållningen skall tillfalla sparbankernas säkerhetskassa. Genom denna föreskrift kommer behållningen att stärka grundvalarna för sparbanksväsendet och på så sätt bidra till gynnsamma villkor för sparandet. Kapitalet i fråga får med andra ord fullfölja sin ursprungliga funktion, oaktat den enskilda sparbanken upphört att finnas till.

Som framgår av förevarande paragrafs lydelse är regeln om att överskott skall tillfalla sparbankernas säkerhetskassa ej kategorisk. Har nämligen avtal träffats om sammanslagning av sparbanken med annan sparbank, skall överskottet gå till sistnämnda sparbank. I detta avseende må hänvisas dels till vad som anföres i den allmänna motiveringen till SpLF:s regler om sammanslagning, dels till 106 § SpLF och därtill hörande kommentar.

101 §.

Paragrafen ansluter sig till 143 § BLF. Reglerna i paragrafens andra stycke motsvaras av gällande bestämmelser i 55 § SpL. I tredje stycket fastställs den turordning, enligt vilken förlagsbevis och rätt till garantifond ävensom rätt till grundfond, som skall återbäras, berättigar till utdelning i konkurs.

102 §.

Paragrafen motsvarar vissa i 144 § BLF meddelade bestämmelser samt 56 § SpL.

103 §.

Paragrafen med dess bestämmelser om talan mot likvidator och likvidationsrevisor överensstämmer i tillämpliga delar med 171 § AL. Sistnämnda lagrum föreslås genom hänvisning i 145 § BLF bli gällande även för talan mot likvidator och likvidationsrevisor i affärsbank. SpL saknar regler i detta ämne.

I händelse talan av ifrågavarande slag icke beslutats senast vid det sista huvudmannasammanträdet under likvidationen, lära förutsättningar för att huvudmännen skola kunna träffa dylikt beslut icke längre förefinnas. För sådant fall äger emellertid tillsynsmyndigheten på grund av regeln i 116 § SpLF fatta beslut om talans väckande.

Om fusion mellan sparbanker så ock om annan sammanslagning mellan sparbanker eller mellan sparbank och annan penninginrättning

Det kan ibland uppkomma intresse av att sammanslå sparbank med annan sparbank. Om exempelvis två eller flera sparbanker driva rörelse inom samma ort och betjäna kundkretsar av i huvudsak samma art, kan en sammanslagning av sparbankerna innebära en värdefull rationalisering. Man torde nog våga påstå, att sammanslagningar i rationaliseringssyfte för närvarande te sig direkt önskvärda vad gäller vissa distrikt med större antal sparbanker.

SpL förhindrar icke, att sparbank uppgår i annan sparbank, men underlättar å andra sidan icke medelst särskilda tekniska regler genomförandet av sammanslagningar. Följden härav är att sammanslagningar hittills kunnat verkställas endast med anlitande av allmänna civilrättsliga och sparbanksrättsliga regler om överlåtelse, skuldövertagande och likvidation.

Gången av ett sammanslagningsförfarande har alltså i regel varit, att en sparbank övertagit en annan sparbanks tillgångar och samtidigt iklätt sig ansvarighet för dess skulder, varefter den överlåtande sparbanken trätt i likvidation. Icke minst den omständigheten, att likvidation varit ett obligatoriskt led i det nuvarande sammanslagningsförfarandet, har kommit detta att framstå som otillfredsställande. I viss mån har kravet på likvidation till och med orsakat, att välmotiverade sammanslagningar icke alls kommit till stånd. Orsaken härtill har då närmare bestämt varit, att ledningen i den sparbank, som tänkts skola uppgå i annan, av känslomässiga skäl ryggat tillbaka inför åtgärden att låta sin sparbank träda i likvidation. En annan olägenhet av likvidation såsom ett moment i sammanslagningsproceduren har varit förbunden med stadgandet i 54 § SpL om användningen av överskott i likvidationen. Som framhållits i motiveringen till 100 § SpLF innebär nyssnämnda stadgande i SpL, att överskottet skall, på sätt huvudmännen bestämma, användas för allmännyttigt eller välgörande ändamål, som icke på grund av gällande författning skall tillgodoses genom skattebidrag. I förarbetena till stadgandet uttalas visserligen att överskottets överlåtande på annan sparbank får anses falla inom ramen för den i stadgandet föreskrivna användningen av överskottet (se 1920 års sparbankssakkunnigas huvudbet., s. 110). Möjligheten att överlåta likvidationsöverskott å annan sparbank har genom 1937 års lagändringar kommit att avspglas i SpL (25 § tredje stycket). Det finnes dock icke någon garanti för att denna möjlighet utnyttjas i sammanslagningsfallen. Även i dessa står det huvudmännen fritt att anslå överskottet till annat allmännyttigt eller till välgörande ändamål. Skulle så ske, blir konsekvensen, att den genom sammanslagningen bildade sparbanken går miste om det stundom betydande rörelsekapital, vilket likvidationsöverskottet kan utgöra. Eftersom den nya sparbanken har övertagit betalningsansvaret för insättarbehållningen i den överlåtna sparbanken, måste det anses oriktigt, att reserver, som skapats till insättarnas säkerhet, skulle undandragas samma insättare.

Sist berörda olägenhet kan elimineras genom en tvingande regel om att, där sparbank efter likvidation skall uppgå i annan sparbank, eventuellt likvidationsöverskott skall tillfalla den övertagande sparbanken. De sakkunniga ha också föreslagit en sådan regel. Den är intagen i 100 § andra stycket SpLF och har i förbigående omnämnts i motiveringen till sagda paragraf. Även med en bestämmelse av dylik innebörd kvarstår emellertid den här ovan i första hand åberopade nackdelen med att sammanslagningen för den överlåtande sparbankens del måste innefatta likvidation. Dessutom må framhållas att likvidationsmomentet med nödvändighet gör sammanslagningen vidlyftig och tidskrävande. Med hänsyn härtill förorda de sakkunniga i 104 och 105 §§ SpLF regler om sammanslagning utan likvidation, s. k. fusion. Fusionsinstitutet skall stå till förfogande endast för sammanslagning mellan två eller flera sparbanker. Den närmaste förebilden för fusions-

reglerna ha varit motsvarande bestämmelser i AL. Fusionsregler återfinnas också i lagen om ekonomiska föreningar. Däremot lämna varken BL, BLF eller lagen om försäkringsrörelse stadganden om fusion i begreppets trängre innebörd.

Vid sidan av fusionsreglerna bibehåller SpLF, såsom redan antytts, möjligheten till sammanslagning via likvidation. Detta sammanslagningsförfarande regleras i SpLF av i stort sett samma föreskrifter som i SpL. SpLF:s föreskrifter i ämnet äro upptagna i 106 §. En betydelsefull skillnad är dock att SpLF kräver tillsynsmyndighetens direkta tillstånd till sammanslagningens genomförande. Ytterligare må beaktas att 106 § SpLF avser sammanslagning, förutom mellan två eller flera sparbanker, mellan sparbank och annan penninginrättning över huvud taget.

104 §.

Första momentet ansluter sig nära till bestämmelser i 175 § 1 mom. AL. Redan i förevarande moment framträder emellertid den olikhet mellan aktiebolagsreglerna och de föreslagna sparbanksreglerna, vilken ligger däri, att fusionsavtal mellan aktiebolag ej må verkställas utan vederbörande domstols tillstånd, medan fusionsavtal mellan sparbanker i stället kräver godkännande från tillsynsmyndighetens sida.

Andra momentets två första stycken meddela regler om de formella förutsättningarna för att beslut om fusion, vilket träffats av huvudmännen i den överlåtande sparbanken, skall vara giltigt. Reglerna motsvara alltså dem, som i SpL lämnas i andra och tredje styckena av 45 §. De sakkunnigas inställning, att fusionsmöjligheten bör vara ett någotsånär lättillgängligt instrument för rationaliseringssträvandena inom sparbanksväsendet, har emellertid motiverat en mindre sträng pluralitetsbestämmelse än den i 45 § andra stycket SpL stadgade. Sålunda föreslås att fusionsbeslut skall vara giltigt — förutom då det biträdes av samtliga huvudmän — när det fattats å två på varandra följande sammanträden och å det sammanträde, som hållits sist, biträts av minst två tredjedelar av de vid sammanträdet närvarande huvudmännen. Som synes överensstämmer denna pluralitetsregel med den som enligt 80 § SpLF skall iakttagas vid huvudmannabeslut angående ändring av reglementet.

Andra momentets tredje stycke ansluter sig helt till 175 § 2 mom. tredje stycket AL. Tidsfristerna i förevarande tredje stycke liksom i paragrafens tredje moment betingas av det angelägna i att fusionsavtal genomföres utan dröjsmål.

Tredje momentet motsvarar i tillämpliga delar 175 § 3 mom. AL samt de avsnitt i 174 § 1 mom. AL, till vilka hänvisning göres i det förstnämnda lagrummet.

Domstolens befattning med aktiebolagsfusionerna åsyftar att hindra, att tredje mans intresse lider skada genom sammanslagningsåtgärden. Vid

ansökan om domstolens tillstånd att bringa aktiebolagsfusion till verkställighet skall fogas bland annat förteckning över det överlåtande bolagets kända borgenärer. Domstolen har därefter att utfärda kallelse å sagda bolags borgenärer, både kända och okända, med föreläggande för den, som vill göra förbehåll om rätt till betalning av bolaget för sin fordran, att före viss tid göra anmälan därom hos rätten. Kallelsen skall offentliggöras på särskilt föreskrivet sätt. Styrkes inför domstolen, att de borgenärer, vilka anmält förbehåll av angivet slag, blivit till fullo förnöjda för sina fordringar eller att säkerhet, som av domstolen godkännes, ställts för fordringarna, skall domstolen lämna tillstånd till fusionens verkställande.

Det torde vara uppenbart, att en liknande undersökning av huruvida insättarna och andra fordringsägare i sparbank åtnöjas med att sparbanken genom fusion uppgår i annan sparbank icke kan anses vara praktiskt genomförbar. Det lär också kunna hävdas, att sparbanks borgenärer i allmänhet skulle ha vissa svårigheter att kunna avgöra, huruvida de borde godkänna fusionen. Båda dessa omständigheter synas tala för att det bör läggas på tillsynsmyndigheten att såsom ställföreträdare för insättarna och övriga borgenärer undersöka, huruvida dessas intressen äventyras genom fusionen. Som argument för att det icke lär vara nödvändigt att inhämta insättarnas egen mening angående fusionen skulle för övrigt kunna andragas, att själva fusionsbeslutet fattats av insättarnas egna representanter, dvs. huvudmännen. De sakkunniga ha på grund av skäl som här anförts funnit sig kunna förorda, att de funktioner, som vid fusion mellan aktiebolag tilldelats omförmälda domstolsförfarande, för sparbanksfusionens vidkommande anförtros åt tillsynsmyndigheten. Denna bör emellertid vid sin tillståndsprövning beakta fusionens verkningar jämväl för borgenärerna i den övertagande sparbanken. I förevarande tredje moments andra stycke stadgas i enlighet härmed att prövningen skall grundas på ett bedömande av huruvida fusionen kan anses vara förenlig med deras intressen, som äro insättare i eller eljest ha fordringar på de av fusionen berörda sparbankerna. Tillsynsmyndigheten skall dessutom bedöma, huruvida fusionen framstår som lämplig ur allmän synpunkt. Härmed avses exempelvis överväganden, huruvida fusionen är till fördel eller nackdel för sparbanksväsendet som sådant eller för den bygd, vari de berörda sparbankerna verka. Vid aktiebolagsfusion förekommer icke någon motsvarande lämplighetsprövning.

Föreskriften i tredje momentets tredje stycke föranledes av reglerna i 125 § SpLF. Enligt sistnämnda paragraf skall registreringsmyndigheten, därest ansökan om tillstånd att bringa fusionsavtal till verkställighet ej inkommit inom stadgad tid eller ansökan avslagits genom lagakraftägande beslut eller beslut om tillstånd icke anmälts för registrering inom den därför bestämda tiden, förklara frågan om fusion förfallen.

Enligt förevarande moments fjärde stycke har tillsynsmyndigheten vidare

att, där tillstånd lämnats till fusionsavtalets verkställande, ofördröjligen låta kungöra beslutet härom genom att införa det såväl i Post- och Inrikes tidningar som i tidning, vilken är allmänt spridd i de berörda sparbankernas verksamhetsområden. Kungörelsen skall också innehålla vederbörlig besvärshänvisning. Det får härigenom anses vara tämligen väl sörjt för att tillståndsbeslutet skall komma till allmän kännedom bland respektive sparbanksintressenter i så god tid, att den som är missnöjd med beslutet kan utnyttja sin talerätt enligt 131 § första stycket SpLF.

Momentets femte stycke utvisar, att rättsverkningarna av fusionen inträda vid den tidpunkt, då tillsynsmyndighetens lagakraftvunna beslut av såväl den övertagande sparbankens styrelse som den överlåtande sparbankens anmälts för registrering. Av 128 § första stycket SpLF följer att också denna registrering, som alltså markerar fusionens fullbordande, skall offentliggöras på sätt nyss angivits.

105 §.

Paragrafen, som är en efterbildning av 176 § AL, skapar ett undantag från principen i 104 § SpLF (se 1 mom. första stycket), att fusionsavtal skall innebära övertagande av sparbanks samtliga tillgångar och skulder. Förevarande paragraf öppnar nämligen möjlighet för sparbank, som genom ett påbörjat likvidationsförfarande delvis realiserat sina tillgångar och avvecklat sina skulder, att avbryta likvidationen och ingå fusionsavtal med annan sparbank beträffande de återstående tillgångarna och skulderna.

106 §.

För beslut om sammanslagning, som här avses, ha de sakkunniga icke funnit anledning att uppmjuka gällande röstövertiktbestämmelser i 45 § andra stycket SpL. Däremot har även i detta sammanhang slopats villkoret, att minst ett av de två huvudmannasammanträden, om vilka fråga är, skall vara årsammanträde.

Tillsynsmyndighetens tillståndsprövning enligt paragrafens andra stycke synes böra grundas på ett bedömande, motsvarande det som uttryckligen föreskrivits i 104 § 3 mom. andra stycket SpLF. Att tillståndsprövning icke stadgas beträffande sparbanks överlåtande å affärsbank sammanhänger med att enligt 254 a § BL liksom enligt 186 § BLF för dylik sammanslagning affärsbanken har att inhämta Kungl. Maj:ts tillstånd.

Överskott från likviderad sparbank kan givetvis icke tillföras annan penninginrättnings fonder, förrän likvidationen avslutats och det därmed blivit klarlagt, till vilket belopp överskottet uppgår. Med hänsyn härtill skulle enligt de allmänna reglerna i 29 § SpLF förutsättningen för sammanslagning av sparbanker i samband med likvidation vara, att den övertagande sparbanken äger så stora fonder, att dessa även kunna, intill dess likvidationen avslutats, täcka den inlåning, som överflyttas från den

likviderade sparbanken. Till förebyggande av att sammanslagning av sparbanker med anlåtande av sammanslagningsmetoden i förevarande paragraf skulle omöjliggöras genom att nyss angivna förutsättning brister, upptager SpLF i 29 § fjärde stycket samma regel, som meddelas i 25 § tredje stycket SpL. Regeln innebär, att sparbank, som på grund av avtal enligt förevarande paragraf skall uppbära blivande överskott vid annan sparbanks likvidation, vid bestämmandet av inlåningens omfattning under tiden för likvidationen äger taga överskottet i beräkning intill belopp och på villkor, som tillsynsmyndigheten bestämmer.

Om tillsyn

Beträffande tillsynsreglerna i stort få de sakkunniga hänvisa till det särskilda avsnittet angående tillsynen.

107 §.

De två första styckena ansluta sig nära till 146 § första och andra styckena BLF. Andra stycket motsvarar därjämte 60 a § första stycket andra punkten SpL.

Paragrafens tredje stycke överensstämmer helt med innehållet i 60 a § första stycket första punkten SpL.

108 §.

Paragrafen upptager i huvudsak samma regler som 147 § BLF.

109 §.

Bestämmelserna i första och andra styckena ansluta sig till dem i 148 § BLF.

Tredje stycket föreskriver, att arvode till den av tillsynsmyndigheten utsedde revisorn skall bestämmas av myndigheten. De sakkunniga ha sålunda icke efterbildat gällande regel för allmänt ombuds arvode, att detta skall utgå efter av Kungl. Maj:t stadgade grunder. Schematiska normer för arvodets fastställande lämpa sig nämligen mindre väl för ersättningen till här ifrågasvarande revisorer. Förevarande bestämmelse medger, att dessas arvoden bli individuellt avpassade efter omfattningen av revisionsuppdragen i respektive sparbanker. I allmänhet torde det väl vara motiverat, att arvodet till den av tillsynsmyndigheten förordnade revisorn sättes vid samma storlek som arvodet till annan revisor. — Angående arvodeskostnads bestridande stadgas i 117 § SpLF.

110 §.

Första punkten i första stycket motsvarar 149 § första stycket första punkten BLF och 60 b § första stycket SpL. Andra punkten motsvarar 149 § första stycket andra punkten BLF och 60 b § andra stycket SpL.

Paragrafens andra stycke motsvarar 149 § andra stycket BLF och 60 b § tredje stycket SpL.

111 §.

Regeln i första stycket överensstämmer helt med 150 § BLF. En delvis motsvarande bestämmelse finnes i 60 a § andra stycket SpL.

I andra stycket upptagas bestämmelser motsvarande dem, som nu innefattas i lagen den 30 april 1942 angående rätt för länsstyrelse att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om förvaring av sparbanks värdehandlingar (nr 226).

112 §.

Motsvarigheten i BLF är 113 §, men förevarande paragraf ansluter sig dock närmast till gällande föreskrifter i 61 § SpL. Sålunda överensstämmer första, andra, tredje och sjätte punkterna nästan helt med samma punkter i sistnämnda lagrum samt fjärde punkten med sagda lagrums femte punkt.

Förevarande paragrafs femte punkt är en nyhet. Enligt denna punkt skall sparbanks styrelse, då anledning yppas till antagande, att sparbanken gjort sådana förluster, att det i 29 § SpLF stadgade förhållandet mellan sparbankens fonder och dess inlåning rubbats, ofördröjligen upprätta särskild balansräkning för utvisande av sparbankens ställning samt, därest balansräkningen bekräftar antagandet i fråga, ofördröjligen sända meddelande härom till tillsynsmyndigheten. Det är icke meningen, att denna balansräkning skall vara en s. k. likvidationsbalans, utan värderingen av tillgångarna skall följa reglerna i 61 § SpLF. Av 113 § andra och tredje styckena SpLF framgår att rubbning i det förhållande, som enligt omnämnda 29 § skall förefinnas mellan fonderna och inlåningen, kan ge tillsynsmyndigheten befogenhet att förordna om sparbankens trädande i likvidation. De sakkunniga ha ansett det otillfredsställande, att tillsynsmyndigheten för sin kännedom om dylik rubbning helt skall vara hänvisad till sina egna eller underställda tillsynsorgans undersökningar. En anmälningsplikt av den art, förevarande punkt stadgar, har med hänsyn härtill befunnits välgrundad. I BLF möter en motsvarighet till denna anmälningsplikt i stadgandena om affärsbanksstyrelsens skyldighet att i viss situation vidtaga åtgärder för att underställa bolagsstämman frågan, huruvida affärsbanken skall träda i likvidation (se 119 § första stycket BLF).

113 §.

Paragrafen har i huvudsak motsvarigheter såväl i BLF som i SpL.

Första stycket motsvaras av 152 § första stycket BLF ävensom av 58 § första stycket andra, tredje och fjärde punkterna samt tredje stycket SpL.

Andra stycket överensstämmer med 58 § fjärde stycket SpL.

Tredje styckets närmaste motsvarigheter i BLF äro 152 § andra stycket och 153 § andra stycket. I SpL återfinnes den direkta motsvarigheten i 58 § femte stycket.

114 §.

Samma stadgande är upptaget i 156 § BLF och i 58 § andra stycket SpL.

115 §.

Paragrafen ansluter sig nära till 157 § BLF.

Andra momentet ersätter den nuvarande bestämmelsen i 1 § andra stycket lagen den 18 september 1903 angående bankaktiebolags och sparbanks konkurs (nr 101, s. 61) ävensom sagda lags föreskrifter i 1 § tredje stycket, 2 § andra stycket och 3 § såvitt de gälla sparbank. Det förslag till lag om ändring av ifrågavarande lag, vilket de sakkunniga framlägga, betingas jämväl av att enligt banklagssakkunnigas betänkande 157 § 2 mom. BLF skall ersätta 1 § första stycket i 1903 års lag ävensom lagens bestämmelser i 1 § tredje stycket, 2 § andra stycket och 3 § i vad de angå affärsbank.

116 §.

Paragrafen meddelar samma slags föreskrift som 58 § första stycket femte punkten SpL.

117 §.

Bestämmelserna ansluta till nuvarande föreskrifter i 63 § första stycket SpL angående sparbanks bidrag till sparbanksinspektionen och till ersättning åt allmänt ombud. De sakkunniga förutsätta, att Kungl. Maj:t liksom för närvarande skall meddela de erforderliga närmare anvisningarna om fastställandet av bidragen och om hur dessa skola erläggas. Författningsstödet för dylika supplerande anvisningar finnes i 143 § SpLF.

118 §.

Paragrafen motsvarar 159 § första punkten BLF och 60 a § tredje stycket SpL.

119 §.

Innehållet har oförändrat överförts från 62 § SpL.

Om registrering

De föreslagna reglerna om registreringsförfarandet överensstämmer till sina huvuddrag med de registreringsregler, som förordades av 1935 års sparbankssakkunniga. I fråga om utformningen har det varit en strävan att i möjligaste mån ansluta bestämmelserna till BLF:s föreskrifter. Närmare anvisningar rörande sparbanksregister samt om avgifterna för registrering och kungörande skola enligt 143 § SpLF meddelas av Kungl. Maj:t.

121 §.

Paragrafen motsvarar 161 § BLF.

122 §.

Motsvarigheten i BLF är 162 §. Bestämmelserna ha delvis kommenterats i motiveringen till 81 § 1 mom. SpLF.

123—124 §§.

Paragraferna motsvara 163—164 §§ BLF.

125 §.

Reglerna, som icke ha någon motsvarighet i BLF, äga samband med fusionsbestämmelserna och ha berörts i kommentaren till 104 § SpLF. Förebilden har varit 199 § AL.

126 §.

Paragrafen motsvarar 168 § BLF och har i förbigående berörts vid behandlingen av 5 § SpLF.

127—129 §§.

Reglerna sammanfalla i huvudsak med dem som meddelas i 169—171 §§ BLF. Beträffande 128 § SpLF märkes dock att kungörelse angående vad som antecknas i sparbanksregister skall införas icke bara i Post- och Inrikes tidningar utan jämväl i tidning, som är allmänt spridd inom den berörda sparbanks verksamhetsområde.

130 §.

Beträffande valet av länsstyrelsen som registreringsmyndighet få de sakkunniga hänvisa till vad som uttalats i anslutning till 3 § SpLF.

Om klagan över tillsynsmyndighetens och registreringsmyndighetens beslut

131 §.

De föreslagna bestämmelserna i paragrafen överensstämmer med innehållet i 172 § BLF. Vad som stadgas angående talan mot tillsynsmyndighetens beslut har sin motsvarighet i 68 § SpL. Beträffande klagan över registreringsmyndighetens beslut föreslogs samma regel som den i förevarande paragrafs andra stycke upptagna av 1935 års sparbanksakkunniga.

Om skadestånd

Två lagrum i SpL meddela regler om skadeståndsskyldighet. I 18 § stadgas att huvudmän eller styrelseledamöter, vilka genom att överträda SpL eller reglementet tillfoga sparbanken eller tredje man skada eller vilka eljest

uppsåtliga eller av vårdslöshet tillskynda sparbanken skada, skola svara för skadan, en för alla och alla för en. Och enligt 41 § äro revisorer, som i revisionsberättelsen mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift eller uppsåtliga underlåtit att göra anmärkning mot dylik uppgift i handling, vilken de granskat, eller vid fullgörandet av sitt uppdrag visat vårdslöshet, ansvariga gentemot sparbanken för all därav uppkommande skada, en för alla och alla för en.

Huvudmän, styrelseledamöter och revisorer äro på grund av sin organställning att betrakta som sparbankens syssломän. Härav följer att dessa personer, om de tillskynda sparbanken skada, äro skadeståndsskyldiga redan enligt allmänna regler för syssломannaskap. För det fall, att skadeståndsplikt vilar på flera syssломän, innebära emellertid åsyftade allmänna regler, att ansvaret skall vara delat efter huvudtalet. I detta hänseende medföra således SpL:s särskilda skadeståndsregler med sitt stadgande om solidarisk betalningsskyldighet en skärpning av de allmänna rättsgrundsatserna.

18 §:ns regel om huvudmäns och styrelseledamöters ansvarighet i relation till tredje man avser uppenbarligen icke s. k. utomobligatorisk skada utan skada, som uppkommit i kontraktsförhållanden. Beträffande dylik skada gälla icke några generella rättsprinciper angående ersättningsskyldighet för den ena eller andra kontrahenten. Funnes därför icke nu ifrågavarande regel i 18 §, skulle huvudmännen respektive styrelseledamöterna icke utan vidare kunna avkrävas ekonomiskt ansvar för skada, tillfogad tredje man, som står i kontraktsförhållande till sparbanken, dvs. närmast insättare eller låntagare. Det är att observera, att huvudmännens och styrelseledamöternas förhållande till insättarna icke kan karakteriseras som ett syssломannaförhållande. Detta underströks särskilt av 1920 års sparbankssakkunniga (se nämnda sakkunnigas huvudbet., s. 87). För att huvudmännen eller styrelseledamöterna skola kunna åläggas skyldighet att ersätta skada, som vållats tredje man, uppställer 18 § något strängare villkor än vad gäller skadeståndsskyldighet i förhållande till sparbanken. Sistnämnda skadeståndsskyldighet inträder, som framgår av lagtexten, så snart skadan orsakats genom uppsåtligt eller vårdslöst handlande över huvud taget, medan för skadeståndsplikt gentemot tredje man kräves att skadan tillfogats denne till följd av att huvudmännen eller styrelseledamöterna överträtt SpL eller reglementet.

BL:s särskilda skadeståndsregler (66, 70 och 255 §§) ha i huvudsak samma innebörd som SpL:s. AL:s (207—212 §§) äro däremot något mera långtgående. Sålunda är i AL kretsen av de personer, vilka underkastas skadeståndsskyldighet, vidare än i SpL och BL. Särskilt märkes att ansvarighet gentemot tredje man stadgas även för revisorer och med dem likställda. Å andra sidan upptager AL regler om nedsättning av skadeersättningen och om regressrätt mellan solidariskt ansvariga. AL:s skadeståndsregler ha efterbildats i lagen om försäkringsrörelse (319—324 §§) och i lagen om ekonomiska föreningar (106—109 §§). De ha dessutom stått som

mönster för skadeståndsreglerna i BLF (173—178 §§). De sakkunniga ha funnit anledning att i tillämpliga delar ansluta jämväl SpLF:s skadeståndsbestämmelser till aktiebolagsreglerna.

132 §.

Paragrafen reglerar skadeståndsskyldigheten gentemot sparbanken samt motsvaras av 208 § AL och 174 § BLF.

Förutom huvudman, styrelseledamot och revisor, vilka åläggas skadeståndsplikt i detta hänseende även enligt 18 § respektive 41 § SpL, nämner förevarande paragraf ledamot av delegation enligt 46 § SpLF, likvidator, likvidationsrevisor och ombud, som avses i 115 § SpLF.

Vad angår revisor må framhållas att förevarande paragraf icke åsyftar att på något som helst sätt skärpa de förutsättningar för ansvarighetens inträdande, vilka för närvarande stadgas i 41 § SpL. Snarare torde SpLF komma att medföra en utvidgning av revisors ansvarighet i jämförelse med vad som följer av sistnämnda lagrum i SpL. Sålunda får ordalydelsen i förevarande paragraf anses innebära, att också oriktig uppgift, vilken lämnats av vårdslöshet, liksom vårdslös underlåtenhet att anmärka mot oriktig uppgift i granskad handling skall kunna grunda skadeståndsskyldighet för revisor.

133 §.

Denna paragraf behandlar skadeståndsskyldigheten i förhållande till tredje man. Jämte huvudman och styrelseledamot, vilka åläggas sådan skadeståndsskyldighet även enligt 18 § SpL, avser paragrafen ledamot av delegation enligt 46 § SpLF, revisor, likvidator, likvidationsrevisor och ombud, som avses i 115 § SpLF. Kretsen av skadeståndsskyldiga är alltså densamma som i 132 § SpLF. Som framgått av den inledande motiveringen till SpLF:s skadeståndsregler utgör den ansvarighet för revisorer och likställda kontrollorgan, vilken stadgas i förevarande paragraf, en viktig principiell nyhet i jämförelse med gällande rätt.

Liksom 18 § SpL kräver förevarande paragraf såsom förutsättning för ansvarighet gentemot tredje man, att den skadevällande handlingen skall ha inneburit en överträdelse av sparbankslagen eller reglementet.

Paragrafen rör icke utomobligatorisk skada. Därvidlag skola liksom för närvarande allmänna rättsregler vara tillämpliga.

134 §.

Paragrafen är en motsvarighet till 211 § första och tredje styckena AL samt 177 § första och tredje styckena BLF.

135 §.

Paragrafen överensstämmer helt med 212 § AL och 178 § BLF.

I förarbetena till 211 och 212 §§ AL yttrade lagberedningen (se SOU 1941: 9, del II, s. 655 och 656) att, om vid flera personers samverkan till

skada, nedsättning skulle ske av någon medverkandes ersättningsskyldighet, det med hänsyn till reglerna om solidarisk ansvarighet och regressrätt vore nödvändigt, att domstolen ej blott fastställde det belopp, som skulle erläggas av denne medverkande, utan dessutom uttalade sig om det belopp, vartill hela skadan skulle beräknas. Vidare framhölls att, för det fall ersättningen nedsatts för en eller flera av de medverkande, det vore tydligt att den, vars ersättningsskyldighet nedsatts, vore ansvarig endast med det nedsatta beloppet och således allenast intill nämnda belopp vore solidariskt ansvarig med övriga till skadan medverkande. Skulle nedsättning av ersättningsskyldigheten ha ägt rum för alla medverkande, kunde av envar av dessa uttagas högst det belopp, denne förpliktats utgiva. Å andra sidan kunde naturligtvis sammanlagt ej uttagas mer än det belopp, som motsvarade ersättning för hela skadan. Om de nedsatta beloppen tillhoppa icke utgjorde full ersättning för hela skadan, bleve följden, att solidarisk betalningsskyldighet icke komme att föreligga till någon del.

Vad lagberedningen anfört i denna del bör uppenbarligen beaktas jämväl vid en tillämpning av reglerna i 134 och 135 §§ SpLF.

Straffbestämmelser

De i detta kapitel föreslagna bestämmelserna motsvara 64—66 §§ SpL. Stadgandena i 67 § SpL om att ådömda böter och viten skola tillfalla kronan samt angående förvandling av böter ha såsom numera överflödiga icke överförts till SpLF.

En strävan har varit att i möjligaste mån ansluta straffbestämmelserna till motsvarande bestämmelser i BLF (179—183 §§). I stort sett samma indelning som i BLF har därför valts. 136 och 137 §§ SpLF stadga straff för uppsåtligt eller i vissa fall vårdslöst lämnande av oriktiga eller vilseledande uppgifter i olika hänseenden m. m. (180 och 181 §§ BLF). Straffet är här liksom enligt BLF dagsböter eller fängelse. Enligt 138 § straffas med dagsböter den som eftersätter vissa regler rörande årsredovisningen m. m. (182 § BLF). Dagsböter är också det straff, 139 § föreskriver för överträdelse av bestämmelserna angående filial- och ombudsverksamhet ävensom för åsidosättande av vissa stadganden om anmälan till registrering (närmast jämförbara paragraf i BLF är 183 §) och tillsynsmyndigheten.

136 §.

Punkterna 1.—4. och 6. motsvara samma punkter i 180 § BLF och i 64 § SpL. Punkt 5. motsvarar samma punkt i 180 § BLF.

137 §.

Punkt 1. motsvarar samma punkt i 181 § BLF och punkt 5. i 64 § SpL. Punkt 2. motsvarar punkt 5. i 181 § BLF och punkt 7. i 64 § SpL.

138 §.

Föreskrifterna, som nära överensstämma med dem i 139 § BLF, äga ingen motsvarighet i SpL.

139 §.

Punkt 1. motsvaras av punkt 4. i 183 § BLF och i viss mån av 179 § BLF ävensom av 66 § SpL.

Punkt 2. har ingen motsvarighet i BLF men väl i AL och annan associationsrättslig lagstiftning. Den jämförliga bestämmelsen i SpL är 65 § 1. Vid sidan av de i förevarande punkt avsedda reglerna om registreringsanmälan finnas sådana, till vilka straffbestämmelse icke anknutits, eftersom deras åsidosättande är förbundet med sanktioner av annan art.

Punkt 3. i paragrafen motsvaras av 65 § 2. SpL.

Särskilda bestämmelser

140 §.

En del sparbanker ha under senare år bildat s. k. fria pensionsstiftelser, till vilka överföring av medel skett i viss utsträckning. Stundom har sparbanks hela personal i pensionshänseende anslutits till stiftelsen, men i andra fall har anslutningen endast kommit att omfatta de äldsta tjänstemännen, medan övrig personal pensionsförsäkrats i sparbankernas egen pensionskassa (SPK) eller i annan pensionsanstalt. I de fall då sparbanks personal är fåtalig eller då stiftelsebildningen skett för endast några få tjänstemäns pensionering, har det statistiska underlaget för en försäkringsteknisk beräkning av kapitalvärdet av de pensionsförmåner, som skulle bestridas genom stiftelsen, blivit otillräckligt. En sådan utjämning av riskerna som sker hos en pensionsanstalt med stor försäkringsstock kommer i nu avsedda fall icke till stånd. Den naturliga följderna härav skulle vara, att pensionskostnaderna för sparbanken skulle kunna bli ibland billigare och ibland dyrare än vid vanlig pensionsförsäkring på samma sätt som skulle bli förhållandet, om sparbanken svarade direkt för pensionsförmånerna utan mellankomst av någon stiftelse. Emellertid har av skatteskäl i stiftelsernas stadgar allmänt intagits bestämmelse, att överskott icke skall kunna återgå till sparbanken utan, sedan något pensioneringsändamål icke längre kvarstår, användas till allmännyttigt eller välgörande ändamål. På grund härav kommer sparbanken i själva verket att alltid få täcka brist, som uppstår hos stiftelsen, men blir å andra sidan icke kompenserad härför genom återgång av överskott, när sådant uppkommer. Pensionering med anlåtande av stiftelse innebär därför för sparbankernas vidkommande dels att kostnaderna över lag räknat bli högre än vid försäkring och dels att merkostnaden kommer att motsvaras av anslag till allmännyttiga eller välgörande ändamål vid sidan av bestämmelserna i 35 och 54 §§ SpL. Ätminstone teoretiskt kan till och med den

situationen tänkas uppkomma, att dylikt anslag skulle utgå, trots att sparbanken upplösts genom konkurs med förlust för insättarna.

Med hänsyn till sparbankernas ställning av institut utan enskilt ägarintresse måste dispositionsrätten till sparbanks medel vara uttömmande reglerad i sparbankslagstiftningen. De sakkunniga, som ju föreslagit en inskränkning av sparbanks nuvarande möjlighet enligt 35 § SpL att anslå medel till allmännyttiga eller välgörande ändamål samt vidare förordat, att vid sparbanks upplösning genom likvidation eventuellt uppkommande överskott skall tillföras sparbankernas säkerhetskassa, ha på ovan anförda skäl även funnit angeläget att reglera sparbanks möjlighet att överföra medel till stiftelse.

Den enklaste lösningen i detta avseende vore att förbjuda sparbank att överföra medel till stiftelse. En så radikal åtgärd synes emellertid icke vara nödvändig. Det torde räcka med att begränsa överföringsrätten i enlighet med de regler, som innefattas i förevarande paragrafs första stycke. Med kapitalvärdet av intjänade pensioner jämte övliga tillägg bör i detta sammanhang förstås det värde, ifrågavarande förmåner skulle anses äga, om den s. k. oantastlighetsprincipen vore erkänd och samtliga förmånsberättigades anställningar skulle upphöra vid överföringstillfället. En noggrannare bestämning av begreppet "intjänade" torde icke vara erforderlig med hänsyn dels till att det bör ankomma på tillsynsmyndigheten att efterse att en alltför expansiv tolkning av begreppet ej praktiseras och dels till att överskott vid stiftelses upplösning, sedan alla pensionsändamål tillgodosetts, skall tillföras sparbankernas säkerhetskassa. Sistnämnda bestämmelse utgör så till vida en parallell till stadgandet i lagen om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser om att stiftelseöverskott skall tillfalla svenska aktiebolagens pensions- och understödsfond som överskott även vad beträffar sparbanks pensionsstiftelse skall gå till ett för berörda penninginstitut gemensamt allmännyttigt ändamål.

De sakkunniga förutsätta, att överföring av medel till sparbankernas säkerhetskassa skall vara att betrakta såsom tillgodoseende av sådant allmännyttigt ändamål som avses i punkt 6. av anvisningarna till 53 § kommunalskattelagen. Ett stöd för denna ståndpunkt finna de sakkunniga i bestämmelsen i 29 § 3 mom. kommunalskattelagen, att sparbank må åtnjuta avdrag för bidrag till sparbankernas säkerhetskassa. Då bidragen icke heller beskattas såsom inkomst hos säkerhetskassan — vilken dock i likhet med flera andra allmännyttiga företag är skattskyldig för inkomst å rörelse — torde grunden för nämnda bestämmelse vara att söka i kassans egenskap av allmännyttigt företag. Vidare är att märka att i den mån återbäring framdeles kan äga rum från säkerhetskassan till sparbankerna, sådan återbäring skall beskattas hos sparbankerna. Häri ligger den slutliga garantien för att medel, som via pensionsstiftelser överföras till säkerhetskassan, icke skola återbäras till sparbankerna utan att beskattning, som därvid bör ske, även

kommer att äga rum. Ur skattesynpunkt synes således icke någon saklig skillnad föreligga mellan det fall, då medel överföras direkt från sparbank till säkerhetskassan, och det fall, då sådan överföring eventuellt sker via stiftelse.

De föreslagna bestämmelserna kunna få till följd, att redan bildad stiftelses stadgar behöva kompletteras för att i fortsättningen överföring av medel till stiftelsen skall vara tillåten. De sakkunniga ha emellertid utgått från att dylik ändring av stadgarna, där den ej kan ske på annat sätt, skall kunna komma till stånd genom s. k. permutation från Kungl. Maj:ts sida.

Något särskilt behov att reglera överföringsrätten vad gäller annan stiftelse synes icke föreligga. Därvidlag torde övriga bestämmelser i SpLF rörande verksamheten och anslagsrätten vara tillräckliga.

Andra stycket i paragrafen upptager föreskrifter motsvarande dem, som återfinnas i 187 § BLF.

141 §.

Paragrafen motsvarar 188 § BLF och 70 § SpL.

142 §.

Paragrafen motsvarar 190 § BLF och 69 § första stycket SpL.

143 §.

Motsvarande stadgande möter i 191 § BLF.

Förslaget till lag angående införande av nya lagen om sparbanker

Stadgandet om tidpunkten för nya sparbankslagens ikraftträdande och de övergångsbestämmelser, som erfordras, ha upptagits i en särskild promulgationslag. För den nya banklagens vidkommande har samma anordning föreslagits av banklagssakkunniga.

Enligt 1 § skall nya sparbankslagen träda i kraft den 1 januari 1956. Då sparbankssakkunniga föreslagit denna tidpunkt, ha de givetvis utgått från att propositionen angående den nya lagstiftningen skall hinna föreläggas 1955 års riksdag.

Som framhållits i inledningen till motiven skola de redan bestående sparbankerna beredas möjlighet att successivt övergå till att tillämpa den nya sparbankslagstiftningen. Ätminstone gäller detta i princip. Vissa övergångsbestämmelser avse emellertid samtliga sparbanker, antingen de bildats före

den 1 januari 1956 eller ej. Bestämmelser av detta senare slag möta i 4—6 §§ av förslaget till promulgationslag. Enligt 4 § må inteckning i tomt-rätt, varå den äldre tomträttslagstiftningen har giltighet, även i fortsätt-ningen mottagas som säkerhet för bundet lån, såvida avtal, varigenom tomträtten upplåtits, utformats i enlighet med av tillsynsmyndigheten god-känt formulär eller eljest blivit godtaget av myndigheten samt återbetal-ningstiden för lånet icke utgår senare än fem år före tomträttsavtalets upp-hörande. Föreskriften i 5 §, att sparbanksinspektionen intill den 1 juli 1956 skall vara tillsynsmyndighet som avses i nya sparbankslagen, föränledes av att den föreslagna nya tillsynsmyndigheten lämpligen bör inrättas och träda i funktion vid ingången av nytt budgetår. I och för sig skulle ett ännu längre anstånd med sparbanksinspektionens avveckling såsom självständigt verk låta sig tänkas, men häremot talar önskvärdheten av att den nya tillsyns-myndigheten i största möjliga utsträckning bör få omhänderhava fast-ställelseprövningen av de reglementsändringar, som bli följden av nya spar-bankslagens införande. 6 § motsvarar helt 74 § SpL.

7 § i förslaget till promulgationslag innehåller de övergångsbestämmel-ser, vilka ha speciellt avseende å sparbank, som inrättats före den 1 januari 1956. Bestämmelserna upptagas under nio särskilda punkter.

Punkt 1. fastslår, att sparbank, som vill fortsätta verksamheten, skall söka registrering före den 1 januari 1960. Dessförinnan skola de reglements-ändringar, som påkallas av nya sparbankslagen, ha beslutats och fastställts av tillsynsmyndigheten. Konsekvensen av att sparbank underlåter söka re-gistrering inom angiven tid är att sparbanken tvingas gå i likvidation. Först i och med registreringen blir nya sparbankslagen tillämplig å sparbanken. Stadgandet härom återfinnes under punkt 2. De äldre sparbankerna få alltså enligt de sakkunnigas förslag en ganska väl tilltagen tid på sig för anpassningen till de nya reglerna. Det är emellertid att vänta, att många sparbanker skyndsamt försöka uppfylla förutsättningarna för registrering för att därigenom så snart som möjligt komma i åtnjutande av de fördelar för sparbanksverksamheten, vilka nya sparbankslagen innefattar.

Principen, att äldre lag skall äga tillämpning, till dess registrering skett, är icke helt undantagslös. Redan från 1956 års ingång skola de nuvarande sparbankerna sålunda vara underkastade nya sparbankslagens regler om inlåningsrättens omfattning, om ändring av reglementet och om tillsynen. Att de nya bestämmelserna om inlåningsrätten ansetts böra träda i kraft på detta tidiga stadium sammanhänger med att giltighetstiden för nuvarande provisoriska föreskrifter om sparbanks rätt till inlåning utlöper den 31 de-cember 1955 och med att en omedelbar övergång till nya sparbankslagens regler i detta hänseende knappast kan förorsaka olägenheter. De nya stad-gandena om villkoren för beslut om reglementsändring möjliggöra, att dylikt beslut i vissa fall kan komma till stånd med mindre tidsutdräkt än enligt nuvarande ordning. Ett tidigt ikraftträdande av dessa stadganden är

därför ägnat att påskynda de reglementsändringar, som måste föregå den generella övergången till nya sparbankslagens regler. Vad slutligen beträffar de nya tillsynsbestämmelserna skulle ett anstånd med dessas tillämpande, till dess respektive sparbank bleve underkastad nya lagen i övrigt, föranleda komplikationer i organisatoriskt hänseende.

En bestämmelse av motsvarande innehåll som den under punkt 3. föreslogs också av 1935 års sparbankssakkunniga.

Första stycket i punkt 4. har sin motsvarighet i 73 § 2. SpL.

Punkt 5. medger, att de enligt nuvarande reglementsbestämmelser valda huvudmännen i vissa fall kunna få kvarstå, även sedan nya sparbankslagen efter verkställd registrering vunnit tillämpning å sparbanken, och att därvid förnyelsen av huvudmannakåren genom nyval enligt nya sparbankslagens regler sker successivt, allt efter som de tidigare huvudmännens mandattider utgå. Huruvida en sådan successiv förnyelse kan äga rum kommer ytterst att bero på vad det nya reglementet stadgar. I många fall torde de nuvarande reglementsbestämmelserna angående huvudmännens tillsättande emellertid vara sådana, att en gradvis övergång till de nya stadgandena om huvudmannaval icke kan praktiseras. Huvudregeln under punkt 5. har därför måst bli att, sedan nya sparbankslagen kommit att gälla för sparbank, nytt val av samtliga huvudmän skall verkställas så snart kan ske och senast före viss tidpunkt, förslagsvis satt till årsskiftet 1960/1961.

Punkt 6. torde icke behöva kommenteras.

Under punkt 7. har införts ett stadgande av delvis samma innebörd som det i 73 § 12. SpL.

Innehållet i punkt 8. har praktisk betydelse enbart i fråga om sådan lånesäkerhet, som utgöres av inteckning i bostads- eller affärsfastighet, belägen inom gränserna för stad, köping eller municipalsamhälle men ej under fastställd stadsplan eller fastställd byggnadsplan.

Genom bestämmelsen i punkt 9. får sparbank, som låtit registrera sig utan dröjsmål och därigenom på ett tidigt stadium lagts under nya sparbankslagen, det oaktag rymlig tid till sitt förfogande för filialverksamhetens omställande till överensstämmelse med de nya reglerna.

Förslaget till lag angående ändring i lagen den 18 september 1903 angående bankaktiebolags och sparbanks konkurs

Rörande förevarande ändringsförslag få de sakkunniga hänvisa till vad som anförts i motiveringen till 115 § SpLF.

Förslaget till lag angående ändring i lagen den 15 juni 1934 om sparbankernas säkerhetskassa

Ändringarna i 2, 4 och 5 §§, 6 § 1 mom. samt 7 § äro direkt betingade av nya sparbankslagens regler.

Det föreslagna tillägg, som upptagits under 6 § 2 mom., utgör däremot en självständig nyhet. Stadgandet i fråga innebär att, där sparbank åsamkats förlust genom förskingring eller annat trolöshetsbrott, ersättning skall utgå till sparbanken ur säkerhetskassan, såvida ej särskilda skäl föranleda annat. I syfte att gardera sig mot förluster till följd av brottsliga åtgärder av tjänsteman ha sparbankerna i stor utsträckning redan tagit egna initiativ. År 1948 tecknade sålunda ett antal sparbanker en särskild kollektiv försäkring mot dylika förluster. Försäkringen är alltjämt i kraft. Andra sparbanker ha ingått enskilda försäkringsavtal till sitt säkerställande i detta hänseende. Genom det förordade stadgandet erhålla samtliga sparbanker ett tillfredsställande skydd mot förskingringsförluster. I den mån ersättning för sådana utgår, kan detta komma att föranleda ökade utdebiteringar till säkerhetskassan. Redan för närvarande stadgas nämligen — i 2 § förevarande lag — att sparbankerna årligen skola lämna bidrag till kassan, därest kassans behållning ej uppgår till tio miljoner kronor, och beträffande sagda regel ha de sakkunniga icke föreslagit någon ändring.

Förbehållet i 6 § 2 mom. att ersättning skall utgå, endast om särskilda skäl ej föranleda annat, tager främst sikte på det fall att sparbanksledningen visat påfallande brister i fråga om kontrollen över verksamheten vid sparbanken. Om den brottsliga åtgärden möjliggjorts genom uppenbar försumelse eller vårdslöshet från sparbanksstyrelsens eller enskilda styrelseledamöters sida, bör sålunda ersättning i allmänhet icke utbetalas, med mindre ansvar utkrävs av dem som gjort sig skyldiga till försummelsen eller vårdslösheten.

Övriga lagförslag

Dessa lagförslag äga samband med de i SpLF införda reglerna om registrering av sparbanks firma. Närmare kommentarer till lagförslagen i fråga torde icke vara erforderliga.

Särskilda yttranden

1. av herr *Forsberg*:

Frågan om ändrade bestämmelser för val av huvudmän till sparbankerna har sedan lång tid varit föremål för motioner i riksdagen.

Man har därvid särskilt vänt sig mot valet av de självkompletterande huvudmännen. I den kritik, som riktats mot nuvarande system, har det påtalats, att man vid valen av huvudmän tagit ringa eller ingen hänsyn till önskemålet att de bredare folklagren skola bli representerade bland huvudmännen och i sparbankernas ledning. Detta förhållande vitsordas numera på ett annat sätt än tidigare. Men att gå från ord till handling är man synnerligen sparsam med.

Med anledning av den motion, som väcktes vid 1945 års riksdag och vilken resulterade i beslut om en översyn av SpL, uttalade bankoutskottet angående valen av huvudmän, att en undersökning borde göras "vilka åtgärder som lämpligen borde vidtagas i syfte att giva huvudmannainstitutionen en mera allsidig och ändamålsenlig sammansättning än för närvarande".

Då de sakkunniga i sitt nu framlagda förslag till val av huvudmän icke tagit någon hänsyn till vad bankoutskottet och riksdagen beslutat, har jag icke kunnat biträda förslaget.

Ett tillkrånglat elektorsval med lottningsförfarande, där slumpen får avgöra valet av elektorer, kan aldrig skapa någon garanti för "en mera allsidig och ändamålsenlig sammansättning än för närvarande".

När sedan det proportionella valsystemet skall tillämpas och de sakkunniga föreslå, att de avgående huvudmännen skola placeras först på listan, kommer resultatet i praktiken att i huvudsak innebära omval.

Att i många fall utbetala avsevärda kostnader i arvoden, dagtraktamenten, trycksaker och porton, trots att ingen påtagbar ändring inträder, kan icke vara vettigt. När man som motståndare till självkompletteringsval av huvudmän, ställer denna valform mot de sakkunnigas förslag, kan man allvarligen ifrågasätta, om nu föreslagna slumpvalsätt är att föredraga framför självkompletteringsval.

Då riksdagen år 1943 behandlade en motion om borttagandet av metoden med självkompletterande huvudmän, beslutade andra kammaren i enlighet härmed och att val av huvudmännen skulle företagas av kommunala korporationer. När sedan år 1945 båda kamrarna beslöto, att en översyn av SpL snarast skulle företagas, uttalades önskemål om en mera allsidig sammansättning av huvudmännen i sparbankerna.

Denna allsidighet i representationen av huvudmän i sparbankerna kan enligt min mening lämpligast ernås genom att kommunerna, i stället för att utse en tredjedel av huvudmännen, välja samtliga enligt den proportionella valmetoden.

De invändningar, som de sakkunniga anföra mot detta valsätt, äro minst sagt överdrivna. Att de under kommunala organs ansvar valda huvudmännen komma att tillvarataga sparbankens intressen är självklart. Ett gott samarbete mellan ortens sparbank och kommunen bör gagna båda parterna.

När de sakkunniga därför bland annat anföra, att "såsom direkta olägenheter av kommunala val av huvudmän kunna åtskilliga förhållanden åberopas", saknar detta i allmänna ordalag gjorda uttalande stöd i verkligheten.

Även frågan om en politisering med hänsyn till en demokratisk förändring av huvudmannakåren och av sparbankernas ledning föres på tal. De sakkunniga anföra bland annat: "Särskilt vid en bedömning på längre sikt torde man likväl icke böra bortse från att nu nämnda farhåga i vissa lägen skulle kunna visa sig berättigad." Detta är åter dunkelt talesätt, vilket väl avser att ingiva en skrämmande bild av utvecklingen, om de bredare folklagren skulle bli bättre representerade inom sparbanksväsendet. När huvudmännen och sparbankernas ledning nu i stort sett endast representeras av de borgerliga, då är tydligen ej fråga om politisering — detta blir först fallet om några av småspararna från folket vinna insteg i sparbankernas ledning.

Det är beklämmande, att de sakkunniga ge en så osaklig framställning av hur framtidens kommunalmän skulle utnyttja förtroendet att välja samtliga huvudmän. Som exempel kan nämnas att för närvarande välja våra kommunala organ bland annat nämndemän — och detta har utfallit till allmän belåtenhet.

Med vad ovan anförts får jag alltså föreslå,

att samtliga huvudmän till sparbankerna utses enligt den proportionella valmetoden av de kommunala korporationerna.

För den händelse förslaget, att samtliga huvudmän skola utses av de kommunala korporationerna, icke vinner bifall, föreslås — som ett alternativ —

att tre fjärdedelar av antalet huvudmän utses av de kommunala korporationerna och att dessa huvudmän i sin tur utse den återstående fjärdedelen.

2. av herrar *Sahlin* och *Westborg*,

a) beträffande inlåningsrätten:

Inlåningsreglerna för sparbankerna (29 § SpLF) ha sitt kanske väsentligaste moment i avgränsningen av sådana tillgångar, som kallas täcknings-

fria enligt 12½-gånge-regeln, dvs. vissa bottenlån och obligationer m. m. Vi ha icke i princip någon avvikande mening beträffande omfattningen av dylika tillgångar enligt det föreliggande förslaget. När vi här påyrka en annan utformning av lagbestämmelserna, sker det från den utgångspunkten, att lagen icke bör göras mera invecklad och icke heller föranleda mera löpande utrednings- och kontrollarbete än som kan anses påkallat med hänsyn till säkerhetskravet.

Vi åsyfta här reglerna om de *bottenlån*, som skola få räknas såsom täckningsfria tillgångar enligt 12 ½-gånge-regeln (29 § första stycket f). Enligt majoritetens förslag skall för de vanligast förekommande lånen — i bostadsfastigheter i samhällena och jordbruksfastigheter — 60 procent av taxeringsvärdet få räknas såsom täckningsfri tillgång, medan för andra bostadsfastigheter skulle gälla en 50-procentregel, även denna ställd i relation till taxeringsvärdet. För att åstadkomma en gränsdragning mellan bostadsfastigheter av det ena och det andra slaget har med ändring av vad som nu gäller, föreslagits att 60 procent skulle tillämpas för bostadsfastigheter inom stadsplane- och byggnadsplaneområden och 50 procent för bostadsfastigheter utanför sådana områden inom samhällen eller på den egentliga landsbygden. Till grund för detta förslag ligga då säkerhetssynpunkter.

Vid fastställandet av en såvitt möjligt enkel regel som den här förevarande äro säkerligen taxeringsvärdena, trots sina naturliga bristfälligheter, en praktiskt möjlig grundval för procentregler. Med taxeringsvärdet (allmänna saluvärdet) förstås enligt anvisningarna till 9 § kommunalskatte-lagen det belopp, som en förständig köpare kan antagas vilja betala för fastigheten. Särskilt med de ytterligare begränsningar, som angivas i nämnda anvisningar, böra taxeringsvärdena vara acceptabla såsom grundval för en allmän regel om s. k. täckningsfria inteckningslån. Att taxeringsvärdena i praktiken kunna i de enskilda fallen lämna utrymme för kritik från olika synpunkter — och detta torde gälla fastigheter av alla slag — är en annan sak, som man vid fastställandet av en allmän regel måste bortse från. Däremot måste man kunna utgå från att taxeringsnämnderna i sitt arbete taga tillbörlig hänsyn till en fastighets belägenhet och andra omständigheter, som kunna påverka det allmänna saluvärdet, taxeringsvärdet. Att så skall ske angives också uttryckligen i nämnda anvisningar, mom. 2 punkt 2. Skillnaden i värde mellan olika belägna och olika beskaffade bostadsfastigheter bör sålunda komma till uttryck i taxeringsvärdena och därmed också skillnaden i belåningsrisker.

När majoriteten nu föreslår en differentierad allmän regel, så innebär detta tydligen, att taxeringsvärdena för bostadsfastigheter utanför stads- och byggnadsplaner skulle generellt betraktas såsom mindre tillförlitliga, varför icke 60 utan 50 procent skulle tillämpas för nämnda bostadsfastigheter. Något särskilt stöd för denna uppfattning har icke påvisats. Enligt vår mening har man vid fastställandet av en allmän regel för s. k. täcknings-

fria tillgångar icke någon anledning att gå in på ett sådant detaljbedömande, som borde ligga bakom en lagstiftning i enlighet med majoritetens förslag.

Det föreliggande lagförslaget innehåller åtskilliga detaljbestämmelser, vilka möjligen komma att väcka kritik. Förevarande spörsmål rör i vårt tycke en punkt, där en förenkling ter sig särskilt angelägen. Den av majoriteten föreslagna differentieringen av ifrågavarande regel siktar i själva verket på en till sammanlagda beloppet rätt oväsentlig del av sparbankernas utlåning, nämligen ungefär en procent av de förvaltade medlem. Mera exakt kan kreditgivningen mellan 50 och 60 procent i de ifrågavarande bostadsfastigheterna icke beräknas, därför att tillgänglig statistik icke lämnar tillräckliga uppgifter härom. I regel gäller det relativt små lån i en- och möjligen tvåfamiljsfastigheter. För att utskilja denna ringa del av kreditgivningen nödgas man *dels* i lagen uppdraga en mer eller mindre konstlad skiljelinje och *dels* i sparbankerna fortlöpande hålla lånen i de olika slagen av bostadsfastigheter statistiskt skilda från varandra i helt andra hänseenden än som eljest kunna vara av intresse; man orsakar alltså mycket arbete och icke oväsentliga kostnader till mycket ringa praktisk nytta. Även tillsynsmyndigheten måste, om den skall kunna utöva kontroll över inlåningsrätten, kontrollera det ganska vidlyftiga underlaget för den differentierade beräkningen.

Vi kunna icke finna det påkallat att belasta lagstiftningen och den praktiska sparbanks- och tillsynsverksamheten med ifrågavarande detaljdifferentiering. På grund av vad vi förut anfört om taxeringsvärdena anse vi icke heller från säkerhetssynpunkt en sådan differentiering påkallad. Vi ha därvid givetvis icke förbisett, att lån i bostadsfastigheter utanför planlagda områden kunna nu eller framdeles hos en eller annan sparbank intaga ett mera framträdande rum än nyss nämnda procenttal sammanlagt för alla sparbanker.

Under åberopande av det anförda hemställa vi att 29 § första stycket f) erhåller följande lydelse:

f) fordringar på grund av lån, för vilka säkerheten utgöres av inteckning inom sextio procent av senast fastställda taxeringsvärdet uti jordbruksfastighet eller bostads- eller affärsfastighet eller i tomträtt till bebyggd fastighet, såvida den eller de byggnader, som finnas uppförda därå, äro avsedda väsentligen för bostadsändamål.

b) beträffande tillsynen:

Vi kunna icke ansluta oss till majoritetens förslag om tillsynens ordnande. Den föreslagna ordningen med en central bankinspektion, som skulle vara tillsynsmyndighet för affärsbanker, jordbrukskassor, hypoteksaktiebolag och fondkommissionärer samt dessutom för sparbanker, skulle nämligen otvivelaktigt innebära en väsentlig försvagning i jämförelse med vad som för närvarande gäller. Nu är en samverkan mellan den centrala sparbanksinspektionen och de lokala länsstyrelserna huvudlinjen i organisa-

tionen. Säkerligen kan denna senare ordning på vissa punkter förbättras och därmed göras än mera överlägsen en central bankinspektion. Vi skola närmare återkomma härtill.

Dessförinnan vilja vi till en början något beröra spörsmålet om de allmänna ombuden. Denna fråga har i den allmänna diskussion om sparbankstillsynen, som förts under senare år, fått en oförtjänt framträdande plats och har ofta sammanblandats med spörsmålet om länsstyrelsernas funktioner enligt sparbankslagen. Även i detta betänkande tages frågan upp som den första, och den föreslagna anknytningen av det allmännas ombud till revisionen inom sparbankerna tages till utgångspunkt för förslag om en stark centralisering av all tillsynsverksamhet beträffande sparbankerna till bank- och fondinspektionen. I likhet med majoriteten anse vi det vara lämpligt, att det allmännas ombud knyts till revisionen inom sparbankerna och ha såtillvida icke avvikande mening. Den sålunda föreslagna förändringen kan emellertid icke rimligen tagas till intäkt för en förändring även i tillsynsorganisationen i övrigt. Den närmare anknytning av revisorn till den centrala tillsynsmyndigheten, som majoritetens förslag innefattar, kan självfallet åstadkommas även i den nuvarande organisationen.

Mot den nuvarande ordningen för tillsynen över sparbankerna torde — bortsett från de allmänna ombuden — erinringar främst ha riktats från den synpunkten, att på länsstyrelserna lagts sådana banktekniska tillsynsfrågor, som länsstyrelserna ansetts ha mindre förutsättningar att bedöma än den centrala tillsynsmyndigheten. För att ernå rättelse i sådana avseenden synes det emellertid ingalunda erforderligt och ej heller lämpligt att till en central myndighet överflytta uppgifter av annan natur, för vilkas behandling länsstyrelserna ha större förutsättningar än den centrala myndigheten. I själva verket erfordras ganska måttliga justeringar av den nuvarande kompetensfördelningen för att vinna det av kritikerna åsyftade målet. Att gå längre genom att förlägga all tillsyn i vidaste mening — alltså även frågor om verksamhetsområden, filialer m. m. — till bankinspektionen synes oss vara att upphöja centraliseringen till något i och för sig eftersträfvansvärt. Detta stämmer dåligt med den allmänna utvecklingen under senare år; en decentralisering av centralt handlagda angelägenheter har i åtskilliga sammanhang befunnits önskvärd och lämplig.

Innan vi närmare gå in på frågan om länsstyrelsernas befattning med sparbankerna och avgränsningen mellan länsstyrelsernas och sparbankinspektionens uppgifter, vilja vi framhålla, att varken den historiska utvecklingen av affärsbankstillsynen eller den omständigheten, att jordbrukskasseorganisationen är underställd tillsyn av bank- och fondinspektionen, kan tillmätas betydelse när det gäller tillsynen över sparbankerna. Vi vilja erinra om att sparbankerna äro nära 450 till antalet och var för sig självständiga företag med starkt lokalt betonad verksamhet; endast ett mindre antal sparbanker har så stort verksamhetsområde som ett län eller liknande

område. Flera affärsbanker företedde redan för ganska länge sedan tendenser till att bli riksomfattande företag, och det är ganska naturligt, att länsstyrelserna icke lämpa sig som tillsynsmyndighet för sådana företag. Numera äro affärsbankerna sexton till antalet. Av dessa kunna visserligen några jämföras med större sparbanker och en eller annan med mindre sparbanker, men de stora centraliserade bankerna med vidsträckta verksamhetsområden äro mera typiska för affärsbanksväsendet, i varje fall från tillsynssynpunkt. Även jordbrukskassväsendet är jämförelsevis starkt centraliserat med den riksomfattande Svenska jordbrukskreditkassan i toppen och med elva centralkassor, omfattande i regel två eller flera län, såsom de organ som i huvudsak ombesörja såväl in- och utlåning; de många lokala jordbrukskassorna synas i detta sammanhang närmast vara att jämföras med filialer inom bankväsendet. Såväl i fråga om de huvudsakliga arbetsuppgifternas handhavande som beträffande ledningen av verksamheten föret jordbrukskassväsendet en mycket starkare centralisering än sparbankerna. Denna framträdande skillnad mellan sparbankerna, å ena sidan, samt affärsbankerna och jordbrukskassorna, å andra sidan, talar starkt emot att den statliga tillsynen, liksom självklart, skulle lämpligast ordnas på samma sätt för alla dessa institutionsgrupper. Sparbankernas särart även i rent lokalt hänseende talar tvärtom för att staten, när staten med hänsyn främst till insättarnas trygghet utövar tillsyn över dessa olika institutionsgrupper, söker anpassa tillsynen till de särskilda förhållanden, som utmärka de olika grupperna. Detta bör kunna ske så mycket hellre som någon väsentlig kostnadsskillnad icke förefinnes mellan de olika alternativen för sparbankstillsynen och kostnaderna för övrigt bestridas av de olika institutionerna och icke av staten.

För att därefter närmare belysa betydelsen av att länsstyrelserna bibehållas vid sin befattning med vissa väsentliga uppgifter inom sparbanksväsendet få vi anföra följande.

Praktiskt taget alla ärenden av administrativ natur rörande sparbankerna förutsätta en intim kännedom om de lokala förhållandena — både sakligt och personellt. Svårigheterna, problemen, ligga här icke på det principiella planet utan just i att finna en förnuftig *tillämpning* av principerna i alla de "små" från ort till annan skiftande förhållandena inom en sparbanks begränsade verkningskrets. Det är oftast fråga om detaljsspörsmål av rent praktisk art.

I ärenden rörande gränsdragning för *verksamhetsområden* eller rörande *filiälbildning*, för att taga två av de viktigaste ärendesgrupperna, är självfallet kännedom om orten väsentlig, en kännedom, som knappast kan inhämtas i papper utan som grundar sig på en *fortlöpande, levande kontakt* med trakten och dess folk i alla de avseenden, som beröra bygdens liv — det är näringsförhållanden och ekonomisk struktur, det är historiska förutsättningar och det är utvecklingstendenser, det är kommunikationernas ge-

staltning, det är kommunala och administrativa förhållanden, som här äro av betydelse.

I alla dessa hänseenden ha länsstyrelserna speciella förutsättningar att sitta inne med den erforderliga kunskapen. Med den ständiga och direkta kontakt, som äger rum i skilda ämnen och ärenden inom respektive län, ha länsstyrelserna kunskapen i stor utsträckning så att säga i förhand och kunna se uppkommande lokala frågor i ett mera omfattande lokalt perspektiv. Och de ha mycket lättare än någon annan myndighet att erhålla erforderliga kompletterande upplysningar. Icke minst viktigt i detta avseende är den personalkännedom, som länsstyrelserna äga, deras vetskap om hos vilka personer upplysningar stå att få och deras möjlighet att just på grund av personkännedomen rätt bedöma vikten och värdet av de synpunkter som framkomma.

Vad som nu sagts gäller även andra ärendesgrupper, exempelvis de viktiga frågorna om *förvärv, nybyggnad eller ombyggnad av fastighet* för sparbanken, där kännedom om fastighetsförhållanden, ortens struktur, kommunala förhållanden osv. är av vikt.

En centralisering av arbetsuppgifterna skulle enligt majoritetens motivering förutsätta, att den speciella kännedom om ortsförhållandena, som länsstyrelserna besitta, skulle utnyttjas remissvägen, och det har även gjorts gällande, att tjänstemännen inom en central inspektion under sina tjänsteresor erhålla en ganska god ortskännedom.

Mot den sistnämnda uppfattningen må sägas, att inspektionstjänstemännens kontakt med orterna måste bli ganska tillfällig och knappast annat än undantagsvis kommer att avse mera än just den plats, där sparbanken är belägen, men icke trakten och bygden som helhet, och dessa tjänstemän kunna svårigen av de faktorer, som så att säga bygga upp och ingå i ortens liv, få den samlade bild, som är så nödvändig och betydelsefull för frågornas rätta bedömande. Det är här fråga om sådana förhållanden, som man lär känna endast genom en levande kontakt med ortens folk och problem. En *lokal* organisation, statlig eller enskild, bör kunna förutsättas ha en sådan kontakt, och det värde, som ligger häri, får icke underskattas.

Att i ett remissvar ge den fullständiga bild av lokala förhållanden, som kan krävas, kan understundom vara ogörligt även för en länsstyrelse. Alla de lokala förhållanden, som ligga till grund för ett avgörande i en lokal fråga och som ibland kunna vara av ömtålig natur, kunna icke alltid beskrivas i ett utlåtande och säkerligen mera sällan på ett sådant sätt, att den, som läser utlåtandet, får samma lokalkännedom som den som skrivit det-samma. Ofta är det en blandning av påtagliga faktorer och ovägbara omständigheter, som äro av betydelse, speciella synpunkter och allmänna uppfattningar, som det kan krävas mycket skrivande för att klarlägga, om det alls låter sig göra. Däremot kan det vara lätt att mot bakgrunden av förut kända faktorer och förhållanden fatta ett beslut.

Med hänsyn till den allmänna tendens till överbelastning i arbetshänseende, som förekommer hos både myndigheter och enskilda, är det angeläget att söka i möjlig mån inskränka och helst undvika skrivelser. På denna punkt har en centralisering ogynnsamma verkningar. Den centrala inspektionens uppgift i nuvarande organisation, nämligen att i skrift uppdraga principiella riktlinjer och anföra allmänna synpunkter, är i allmänhet vida lättare och mindre arbetskrävande än att, såsom länsstyrelserna efter en centralisering skulle nödgas göra, på ett fullständigt sätt skildra lokala förhållanden och synpunkter. Det synes därför vara både enklare och mera praktiskt att låta inspektionen, som har den allmänna överblicken och kan angiva de principiella riktlinjerna, göra detta skriftligen, i den mån så erfordras, och låta den lokala myndigheten fatta beslut i det konkreta fallet. En centralisering skulle säkerligen medföra mera arbete för länsstyrelserna, om de lokala synpunkterna skola kunna tillbörligen framhållas, och likaså mera arbete för den centrala myndigheten, om denna skall sin plikt likmätigt försöka sätta sig in i de lokala förhållandena i varje särskilt fall. "Dubbelarbetet", som majoriteten önskar undvika, skulle av allt att döma bli större. Det kan väl också befaras, att om man från länsstyrelserna borttager det ansvar och det intresse, som följer med deras ställning som beslutande organ, de skola komma att ägna sparbanksfrågorna mindre uppmärksamhet än nu och under trycket av sin belastning just på skrivsidan icke förmå ge den centrala myndigheten det underlag av upplysningar i lokalt hänseende, som erfordras för frågans rätta bedömande.

Med den nuvarande ordningen med länsstyrelserna som beslutande har i själva verket skriftväxling förekommit huvudsakligen blott i de fall, där överklagande skett och länsstyrelserna med anledning därav måst utveckla motiven för sina beslut.

Det nu anförda hänför sig så att säga till myndigheternas anpart av problemet. För sparbankernas och sparbanksmännens del har frågan om en överflyttning av beslutanderätten från länsstyrelser till inspektionen rätt betydande praktiska konsekvenser. Nu kunna sparbanksmännen med relativ lätthet avhandla sina problem med den beslutande myndigheten. Det sker ofta vid personliga besök hos länsstyrelsen; residensstaden ligger ju mestadels relativt nära till, och resor dit företagas ändock då och då. Sparbanksmännen äro ofta tillika aktiva kommunalmän, som i olika ärenden ha kontakt med länsstyrelsen, och de kunna upptaga sina sparbanksfrågor i anslutning till övriga spörsmål. Båda parter känna förutsättningarna, och ett samtal kan därför rätt omedelbart medgiva erforderliga besked och ståndpunktstaganden.

En överflyttning från länsstyrelserna till central myndighet av beslutanderätten skulle med nödvändighet medföra tvång att skriva utförliga framställningar; man må härvid hålla i minnet, att svensken i gemen är obenägen att skriva och föredrager muntlighet och omedelbarhet och att de lokalt

arbetande sparbanksmännen ofta äro belastade med kommunala och andra allmänna uppdrag och utföra sparbanksarbetet vid sidan av sin övriga dagliga gärning. Redan det skrivarbete och uppgiftslämnande, som nu förekommer, är betungande. Men dessutom skulle omorganisationen med nödvändighet leda till att sparbanksmännen betydligt oftare än nu måste resa till Stockholm för att framlägga sina ärenden för den centrala myndigheten, som icke annat än undantagsvis kan ha den kännedom om de lokala förhållandena, som möjliggör omedelbar realbehandling av ärendet.

Vi ha uppehållit oss rätt utförligt vid frågan om länsstyrelsernas betydelse för tillsynsverksamheten beträffande sparbankerna. Vi ha ansett det nödvändigt att närmare utveckla synpunkterna därför att dessa i de olika sammanhang, där centraliseringstanken förts fram, och även i detta betänkande förts åt sidan såsom rätt oväsentliga. För den levande, arbetande sparbanken liksom för dess insättare och låntagare äro dock de lokala synpunkterna viktiga och påkalla all hänsyn. Den "enhetlighet", den "samlade överblick", som en central myndighet enligt flera uttalanden skall åstadkomma, må ha sina förtjänster men knappast i första hand från insättarnas synpunkt, och det är insättarnas trygghet det främst är fråga om. Erforderlig enhetlighet och samlad överblick är icke nödvändigtvis beroende av att en myndighet är ensam fungerande statsrepresentant. Dylika syftemål böra, när starka skäl tala mot en centralisering, icke tillåtas motivera andra åtgärder än att ett gott samarbete anordnas myndigheterna emellan, i den mån det tilläventyrs skulle saknas.

Innan vi övergå till frågan om tillsynens ordnande inom den nuvarande ramen, skola vi slutligen något uppehålla oss vid förslaget om en sammanslagning av sparbanksinspektionen med bank- och fondinspektionen, ett förslag som tydligtvis icke innebär något annat eller mera än tidigare framförda förslag i samma fråga, nämligen att sparbanksinspektionen flyttas in som en byrå i bank- och fondinspektionen; vad nu i betänkandet sägs om "ett helt nytt ämbetsverk, i vilket de nuvarande båda inspektionsmyndigheterna uppgå", innebär uppenbarligen icke någon skillnad reellt sett.

Motiveringen för sammanslagningen hänför sig till tre huvudpunkter: 1. överblick kan erhållas över kreditväsendet i dess helhet; 2. frågor av betydelse för hela kreditväsendet kunna avgöras efter enhetliga grunder; 3. man vinner en direkt effektivisering av själva övervakningen, speciellt beträffande de s. k. flerbanksägda ärendenas engagemang.

De angivna motiven handla just om sådana samarbetsfrågor, som utan tvivel lika bra kunna lösas på annat sätt än genom en sammanslagning av de två myndigheterna till en. Det går som en röd tråd genom alla motiveeringar för en sammanslagning av ifrågavarande inspektionsmyndigheter, att vilja och förmåga till samarbete skall finnas mellan byråerna inom den centrala bank- och fondinspektionen. Det betvivlas icke heller av oss, men varför skulle detta samarbete icke kunna äga rum också mellan de två

nuvarande inspektionsmyndigheterna? Givetvis kan det äga rum, och det lär väl redan nu ha betydande omfattning. Möjligen kan det ytterligare utvecklas. Att så skall kunna ske i fråga om de ofta nämnda s. k. flerbanks-gäldenärerna betvivlas väl numera knappast av någon.

Viktigare är måhända att framhålla, att man genom en sammanslagning ingalunda erhåller någon överblick över kreditväsendet i dess helhet. För det första skulle försäkringsbolagens kreditverksamhet, som har en även relativt sett mycket stor omfattning, komma att ligga utanför inspektionsmyndighetens område. För det andra skulle alla de mer eller mindre fritt arbetande kreditinstitutioner, som äro verksamma i landet, alltjämt komma att verka utanför inspektionsmyndighetens kontrollområde. För det tredje slutligen skulle detsamma bli fallet med all statlig kreditverksamhet (post-sparbanken, pensionsstyrelsen, bostadsstyrelsen etc.) liksom även den s. k. halvstatliga (stadshypoteks-, bostadskredit- och landshypoteksföreningarna). Alla här avsedda kreditinstitutioner ha en verksamhet, där kreditobjekten och kredittyperna helt eller väsentligen äro desamma som hos sparbankerna och i viss omfattning även hos affärsbankerna och jordbrukskassorna. En för sparbanker, affärsbanker och jordbrukskassor gemensam inspektion får alltså i själva verket en ganska begränsad överblick över kreditväsendet. Den önskade samlade överblicken kan erhållas på annat sätt, främst genom en praktisk och tillförlitlig statistik.

Vad beträffar den i olika sammanhang anförda rationaliseringssynpunkten må först beträffande återverkningarna av en sammanslagning på de båda myndigheternas organisation och kostnader framhållas, att dessa verkningar äro ganska oväsentliga; i praktiken rör det sig i kostnadshänseende inte om stort mer än den löneskillnad, som uppkommer om tjänsten som sparbanksinspektör utbytes mot en byråchefstjänst. I vad rationaliseringssynpunkten avser filialfrågan är det angeläget att stryka under, att sparbankernas och affärsbankernas filialfrågor icke få skäras över en kam. Sparbankernas särart, liksom affärsbankernas, måste beaktas ej minst med hänsyn till allmänhetens berättigade intressen. Det kan ifrågasättas, om icke en sammanslagen inspektionsmyndighet, måhända särskilt inriktad på rationaliseringssträvanden, alltför lätt kan bli benägen att bortse från dessa omständigheter. Det som centralt kan te sig såsom en rationalisering kan från lokala synpunkter lätt bli något irrationellt och ineffektivt.

Om de nu av majoriteten — och förut av andra förslagsställare — framförda skälen för en sammanslagning icke äro bärande, så kan redan detta vara skäl mot en sammanslagning. För sparbankerna med deras i första hand sparfrämjande verksamhet inom lokalt begränsade verksamhetsområden är det utomordentligt angeläget, att för dem och deras verksamhet vitala problem icke skola hänskjutas till en myndighet, hos vilken industri-krediter, handels krediter och internationella kreditförhållanden av naturliga skäl komma att utgöra det dominerande inslaget i arbetsuppgifterna.

Den verksamhet som sparbankerna bedriva väsentligen såsom sparinstitutioner för de breda lagren av vårt folk och kreditgivare till stora folkgrupper — medelbeloppet för lånen ligger något över 10 000 kronor — har föga att göra med bank- och fondinspektionens väsentliga arbetsuppgifter. I själva verket föreligger här en väsensskillnad i tillsynsverksamheten hos de båda inspektionsmyndigheterna, som låter en sammanslagning av dem framstå såsom opåkallad och alls icke särskilt lämplig, vare sig från det allmännas eller från sparbankernas synpunkter.

Härefter övergå vi till att närmare angiva, hur tillsynsverksamheten bör ordnas inom den nuvarande ramen med beaktande av den kritik, som rikstats mot gällande ordning.

I likhet med majoriteten anse vi, att sådana spörsmål, som äro av mera bankteknisk natur, lämpligen böra omhänderhavas av den centrala tillsynsmyndigheten, i vårt förslag sparbanksinspektionen. Detta innebär inte i och för sig någon större omläggning av arbetsfördelningen, eftersom dylika spörsmål redan nu i allt väsentligt handhavas av sparbanksinspektionen. Huvudsakligen är det fråga om bestämmelserna i 25 § sista stycket SpL (29 § sista stycket SpLF) om visst tillstånd vid sammanslagning av sparbanker, 29 a § SpL (34 § SpLF) om tillstånd till notariatverksamhet samt tillstånd jämlikt lagen den 30 april 1942 (111 § andra stycket SpLF) om förvaring av sparbanks värdehandlingar under utomordentliga omständigheter, en beredskapslag närmast för krigsfall. I vissa andra fall, där SpL nu stadgar tillståndsprövning eller dispensförfarande, ha några motsvarande stadganden icke intagits i SpLF, och dessa fall utgöra alltså icke något problem. Vidare böra till sparbanksinspektionen hänföras flertalet av de nya uppgifter, som enligt SpLF skola ankomma på tillsynsmyndigheten, nämligen enligt 19 § (formulär för teckning av förlagsbevis), 33 § (prövning av tillgångars duglighet som kassareserv i vissa fall), 46 § (prövning av instruktion för delegation), 52 § (prövning av vissa andra instruktioner), 61 § 4. (tillstånd till uppskrivning av värdet å vissa tillgångar), 92 § andra stycket (tillstånd till avyttring av tillgångar under likvidation) och 140 § (stiftelser) samt, liksom förut, prövning av tomträttsavtal enligt 4 § promulgationslagen till den nya sparbankslagen.

Viktigare än nu nämnda mera speciella spörsmål är frågan om förhållandet mellan tillsynsmyndigheterna och det allmännas revisor. Majoriteten har tänkt sig, att de allmänna revisorerna skulle tillsättas av den centrala tillsynsmyndigheten efter förslag av länsstyrelserna. Utan tvivel kommer det att bli vissa svårigheter för den centrala tillsynsmyndigheten att självständigt utse revisorer för de 451 sparbankerna. Om länsstyrelserna bibehållas inom tillsynsorganisationen, förefaller det vara lämpligast, att de också tillsätta de allmänna revisorerna, dock efter samråd med sparbanksinspektionen. Frågan om de allmänna revisorerna skola tillsättas av den ena eller andra myndigheten saknar dock avgörande betydelse; huvud-

saken är givetvis, att lämpliga personer tillsätts och att organisationen är funktionsduglig. De allmänna revisorerna böra arbeta i enlighet med en av den centrala tillsynsmyndigheten utfärdad instruktion, på sätt även majoriteten tänkt sig. Vi vilja därvidlag framhålla, att en av svagheterna i den nuvarande organisationen synes oss hava varit, att instruktionen för de allmänna ombuden är så vidlyftig, att däri angivna uppgifter i varje fall i större sparbanker knappast kunna fullgöras av en enda person; härigenom har lätt kunnat uppkomma tvekan om, huruvida och i vad mån instruktionen i de enskilda fallen kunnat följas. Det är alltså viktigt, att instruktionen för de allmänna revisorerna blir lämpligt avvägd, så att man kan räkna med att deras uppdrag bli till fullo utförda. Det är enligt vår mening naturligt, att det allmännas revisor, i enlighet med instruktionen, avlämnar rapport både till länsstyrelsen och till sparbanksinspektionen. För närvarande synes det råda en viss tvekan om sparbanksinspektionens möjligheter att ingripa med stöd av den avskrift av rapporten till länsstyrelsen, som inspektionen erhåller. Om även sparbanksinspektionen skall erhålla rapport måste varje tvekan på denna punkt bortfalla.

Vi förutsätta vidare, att sparbanksinspektionen skall få personalförstärkning av samma omfattning, som majoriteten föreslagit för en sparbanksbyrå inom bank- och fondinspektionen, dvs. att antalet byrådirektörer ökas till fem.

Med denna organisation och dess samarbetsformer och med bibehållande av de bestämmelser i SpLF, som hämtats från 60 a §, 60 b § och 61 § SpL och annan liknande lagstiftning, böra alla rimliga krav på banktillsyn i egentlig mening vara uppfyllda väl så effektivt som enligt majoritetens förslag.

Hos länsstyrelserna skulle då väsentligen kvarstanna de uppgifter, för vilka dessa myndigheter, såsom vi förut närmare utvecklat, kunna anses särskilt lämpliga. Vi åsyfta främst uppgiften att stadfästa sparbankernas reglementen med allt vad de innehålla om verksamhetsområde, om huvudkontorets placering, om fördelningen av mandaten för kommunvalda huvudmän mellan kommunerna, om sättet för anordnande av val av övriga huvudmän m. m. Vidare skulle på länsstyrelserna ankomma att meddela tillstånd till inrättande av avdelningskontor eller, i vissa fall, sparställe. Än vidare böra länsstyrelserna ha att pröva sådana frågor om förvärv av fast egendom m. m., som enligt lagförslaget skola hänskjutas till prövning av tillsynsmyndigheten. Ytterligare bör på länsstyrelse ankomma att, i de fall som angivits i lagförslaget, tillsätta likvidator, ombud vid likvidation eller i konkurs samt likvidationsrevisor. Slutligen synes det följdriktigt, att länsstyrelserna handhava de i SpLF införda nya uppgifterna enligt 11 § andra stycket (tillfällig ökning av antalet huvudmän) och 104 § 3 mom. (tillstånd till fusion). I alla nu berörda hänseenden skulle länsstyrelsernas personkännedom och kunskap om de lokala förhållandena liksom deras vana vid

valtekniska förfaranden utgöra ett i hög grad positivt inslag i den statliga tillsynen. Att länsstyrelserna inhämta sparbanksinspektionens yttrande i de olika ärendena synes oss självfallet.

Härefter återstå endast de spörsmål, som sammanhånga med bestämmelserna i 58 § SpL om vissa förelägganden och förbud, om skadeståndstalan mot huvudman eller styrelseledamot samt om viten m. m. I majoritetens motivering framträder en uppfattning att den omständigheten, att länsstyrelserna och icke sparbanksinspektionen haft rätten att meddela dylika förelägganden och förbud, skulle ha varit ägnad att undergräva ("icke inverka gynnsamt på") centralorganets auktoritet inom sparbanksväsendet. För vår del ha vi den bestämda meningen, att statlig tillsyn över sparbanksverksamhet vinner sin auktoritet på den sakliga motiveringen för de erinringar, som framställas. Den i betänkandet anförda motiveringen på denna punkt överensstämmer föga med den verkliga grundvalen för tillsynsverksamheten: förtroende och saklighet. I själva verket ha också frågor om tvångsåtgärder alltsedan sparbanksinspektionens tillkomst 1929 uppkommit allenast såsom enstaka företeelser.

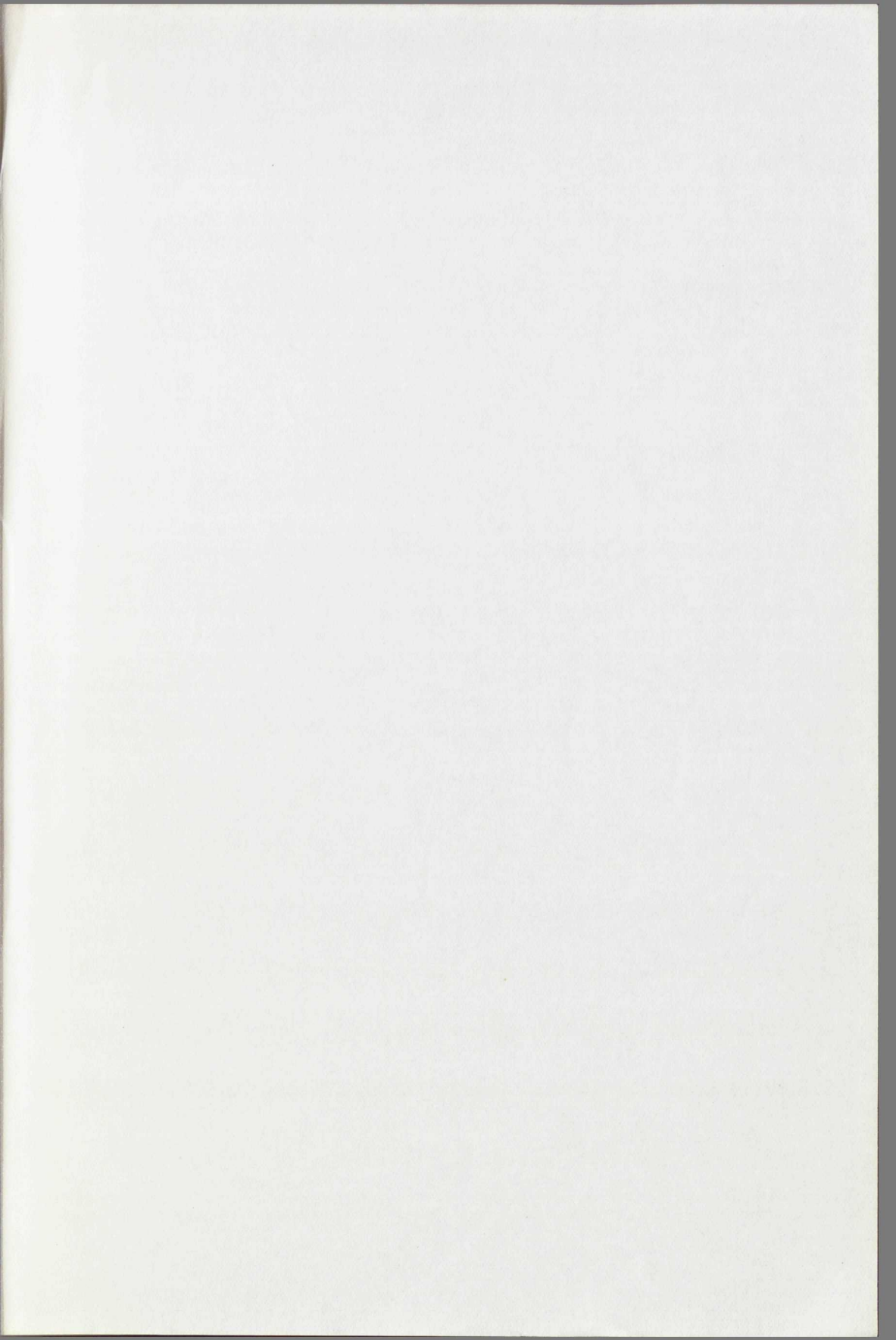
Det kunde från nyss angivna synpunkt kanske sägas spela mindre roll, om rätten att meddela förelägganden och förbud tillägges den ena eller den andra tillsynsmyndigheten. Emellertid är det härvidlag till alldeles övervägande del fråga om fall då sparbankens huvudmän eller styrelse övertråda lag eller sparbankens reglemente. Det gäller alltid närmast juridiska spörsmål. Om man inom tillsynsorganisationen får fortsatt tillgång till länsstyrelserna, som i så många andra sammanhang fungera som administrativa domstolar, synes det oss naturligt, att ifrågavarande administrativa mål på sparbanksväsendets område också skola prövas av länsstyrelserna. Skulle härigenom i något fall verkligen uppkomma någon fördröjning, så uppväges detta i hög grad av att målen få behandlas i en mycket vanlig administrativ ordning av myndigheter, som äro särskilt förfarna i dylika saker.

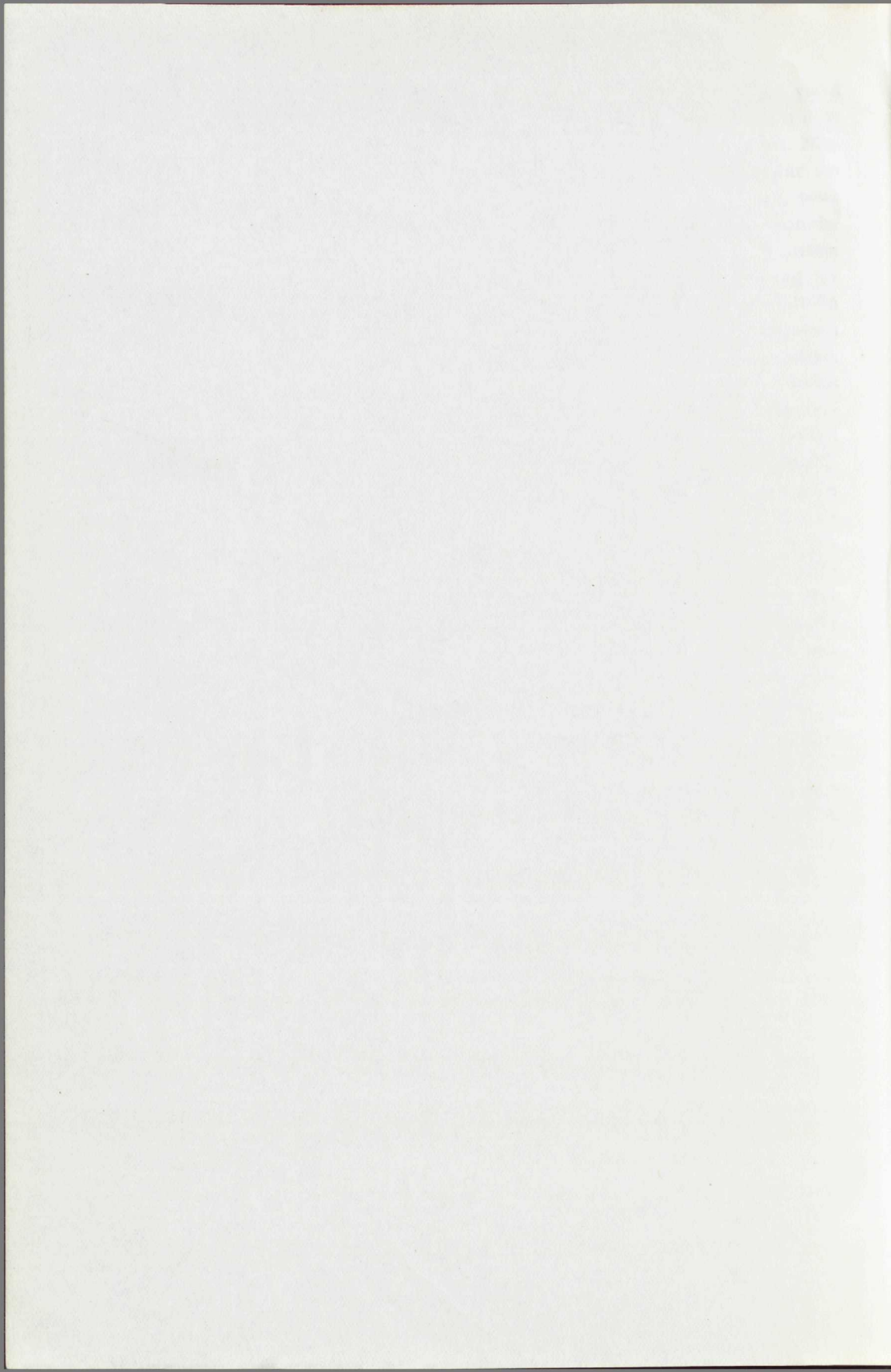
Vi föreslå alltså, att tillsynsverksamheten organiseras i enlighet med vad vi här anför. Det innebär från lagteknisk synpunkt, att de nuvarande bestämmelserna i SpL kunna bibehållas i sina huvuddelar med de ändringar som här angivits eller betingas av att de allmänna ombuden skola ersättas med det allmännas revisorer.

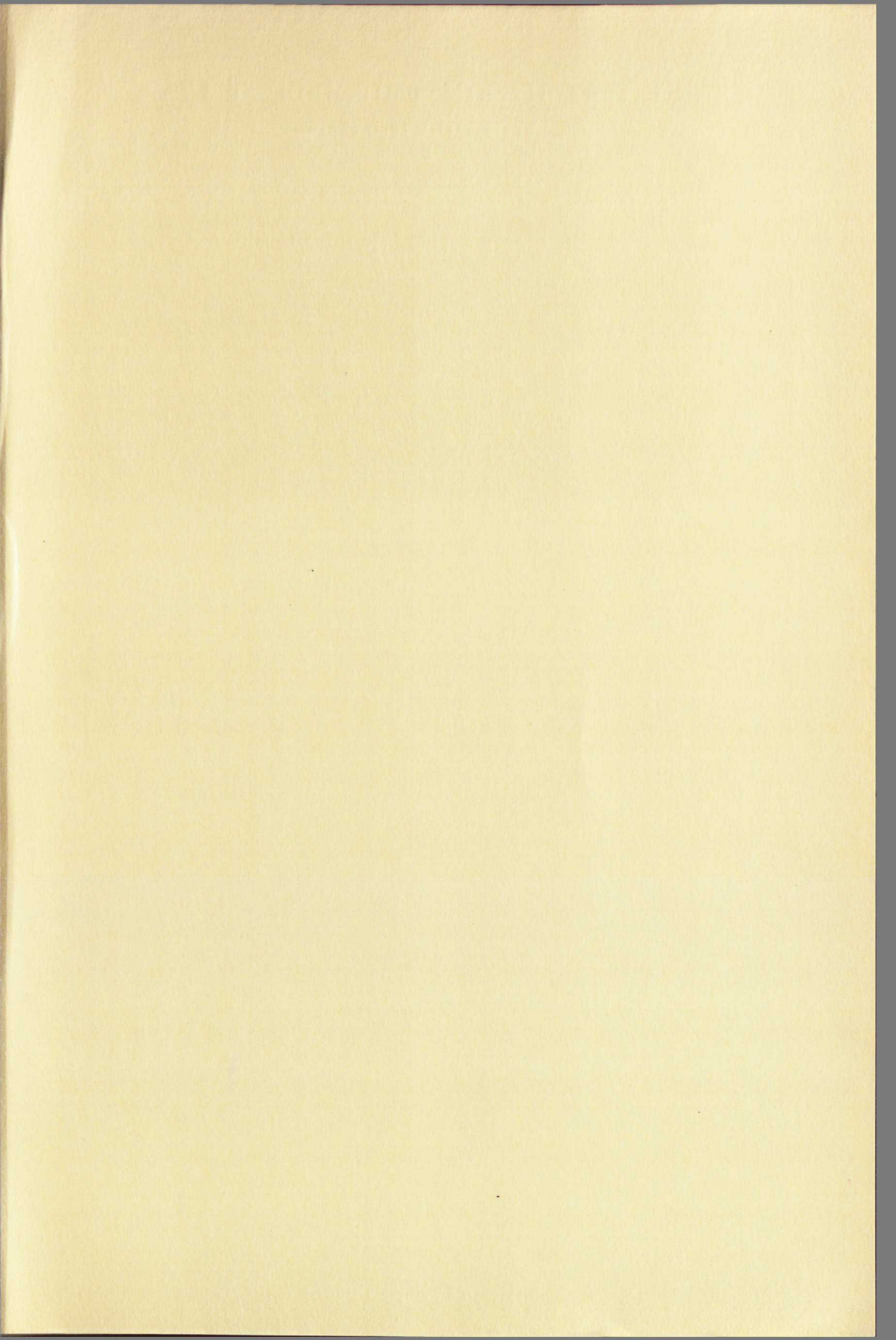
3. av herr *Lagerkvist*:

I tillsynsfrågan ha de sakkunniga varit eniga därom, att allmänna ombudsinstitutionen skulle avskaffas, att sparbanksundersökningarna helt skulle verkställas av tjänstemän hos en central tillsynsmyndighet, och att det allmänna skulle utse en revisor för varje sparbank för sakkunnig för-

stärkning av revisionsarbetet. Med dessa åtgärder skulle det väsentliga vara vunnet för en erforderlig rationalisering och effektivisering av tillsynen och den revisionskontroll, som tillsynen i stor utsträckning måste bygga på. När de sakkunnigas majoritet emellertid icke stannat vid detta utan föreslår en koncentration av tillsynen över sparbankerna till en central myndighet, som i övrigt skulle vara identisk med nuvarande bank- och fondinspektionen, har jag icke kunnat ansluta mig till majoritetens förslag härutinnan. Samma skäl som tidigare torde ha varit avgörande när en dylik centralisering av sparbankstillsynen övervägts, nämligen sparbankernas starka önskan att få ha en egen tillsynsorganisation, synas mig, om jag bedömt uppfattningarna i denna fråga inom sparbanksvärlden riktigt, alltjämt vara för handen. Några nya förut obeaktade skäl, som tala för att förändringen i fråga trots sparbankernas motstånd nu borde genomföras, synas mig icke ha tillkommit. På denna grund ansluter jag mig till det förslag i tillsynsfrågan, som reservationsvis framförts av ledamöterna Olof Sahlin och E. Westborg, utom såtillvida att jag anser, att den revisor, som skall vara det allmännas representant i varje sparbanks revision, bör förordnas av sparbanksinspektionen. Den myndighet som skall instruera sådan revisor och övervaka hans arbete — och härvidlag torde endast den på området sakkunniga myndigheten böra ifrågakomma — bör ock anförtros att förrätta personvalet. Det är nämligen av vikt icke endast att valet sker uteslutande efter sådana kvalifikationsgrunder, som betingas av uppdragets art, utan även att den övervakande myndigheten har möjlighet att alltefter kunna erfarenheter om förordnad persons lämplighet som revisor själv göra de förändringar i personuppsättningen, som befinnas påkallade. De svårigheter som särskilt inledningsvis kunna komma att ge sig till känna för en myndighet i Stockholm att överallt i landet få tag på lämpliga personer för revisionsuppdraget torde kunna övervinnas genom att myndigheten i frågan tager kontakt med, förutom länsstyrelserna, sparbankernas lokala organisationer samt sammanslutningar på revisionsområdet.

Statens offentliga utredningar 1954

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Ärvdabalk. [6]

Betänkande angående instansordningen i vattenmål m. m. [9]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Bostadskollektiva kommittén. 2. Kollektivhus. [3]

Socialförsäkringsutredningen. 2. Moderskapsförsäkring m. m. [4]

Vården vid ungdomsvårdsskolorna. [5]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Förslag till lag om sparbanker m. m. [10]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Svensk namnbok 1954. [1]

Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för att främja det svenska musiklivets utveckling. [2]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 6. Upphävande av all passkontroll vid gränserna mellan de nordiska länderna. [7]

Nordisk kontakt. Betänkande om utgivande av en nordisk parlamentarisk tidskriftspublikation. [8]